

ΚΟΚΚΙΝΟ #15

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

καλοκαίρι 2020

Περιεχόμενα

της σύνταξης

Μαρία Μπόλαρη

**Θα απαιτηθούν ανατροπές
ιστορικών διαστάσεων**

Μισέλ Ισόν

**Η παγκόσμια οικονομία
μετά τον κορονοϊό:
Ριμπάουντ ή βουτιά;**

Ζιλμπέρ Ασκάρ

**Συναινετικό τέλος του
νεοφιλελευθερισμού;
Μην ποντάρετε σε αυτό...**

Άνταμ Χάνιε

**Όταν ο ιός προσβάλει
τις αγορές πετρελαίου**

Τζεφ Σπάρου

Ο καπιταλισμός είναι ο ιός

3

Σάρον Σμιθ

**Εξέγερση στις ΗΠΑ: Η γλώσσα
αυτών που δεν ακούγονται**

5

Πάνος Πέτρου

**Οι Δημοκρατικοί, ο Σάντερς
και η Αριστερά**

77

Αφιέρωμα: Λέον Τρότσκι

Εισαγωγή

97

Παναγιώτης Λίλλης

**Η ζωή και το έργο
του Λ. Τρότσκι**

101

Μικαέλ Λεβί

**Η σημασία της Διαρκούς
Επανάστασης**

119

Βιβλιοκριτικές

Μάικλ Ρόμπερτς

Συνθηκολόγηση Ενηλίκων

129

ΚΟΚΚΙΝΟ

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Έργο στο εξώφυλλο: «Convid Capitalism» του Γιώργου Σαπουνά

Συντακτική Επιτροπή:

**Παναγιώτης Λίλλης
Σωτήρης Μάρταλης
Αντώνης Νταβανέλος
Πάνος Πέτρου
Κατερίνα Σεργίδου
Χρήστος Σταυρακάκης
Πέτρος Τσάγκαρης**

Σελιδοποίηση:

Απόλλωνας Πετρόπουλος

Συνδρομές:

**Ετήσια (4 τεύχη): 25 ευρώ
Εξωτερικού: 40 ευρώ
Κατάθεση συνδρομών:
Αρ. Λογ.: 081/757379-00, Εθνική Τράπεζα**

Υπεύθυνος διανομής:

Δημήτρης Μπάρκας

Ιδιοκτησία-Έκδοση:

**«Διεθνιστική Εργατική Αριστερά»
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία**

Διεύθυνση:

Κλαζομενών 1-3, Τ.Κ.: 10440, Αθήνα

Επικοινωνία:

τηλ.: 210 3306286

fax: 210 3303566

e-mail: kokkino@dea.org.gr

issn **2459-2765**

της σύνταξης...

Το παρόν τεύχος του περιοδικού «Κόκκινο» κυκλοφορεί σε μια «μεταβατική» περίοδο. Στο τέλος της «πρώτης φάσης διαχείρισης» της πανδημίας Covid-19 και στα πρώτα στάδια μιας βαθιάς οικονομικής κρίσης. Η ύλη αυτού του τεύχους είναι επικεντρωμένη στις προοπτικές της περιόδου που ανοίγει.

Η Μαρία Μπόλαρη περιγράφει τη «μεταβατικότητα» αυτής της περιόδου, τις δυσκολίες αλλά και τις δυνατότητες που έχουμε μπροστά μας, και σκιαγραφεί τα καθήκοντα της ριζοσπαστικής Αριστεράς απέναντι στις προκλήσεις που έρχονται.

Ένα άρθρο του Μισέλ Ισόν παρουσιάζει τη διεθνή συζήτηση για τις προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας. Με τίτλο «ριμπάουντ ή βουτιά;», απαντά στα ευχολόγια περί «ταχείας ανάκαμψης» και παρουσιάζει τους λόγους που οδηγούν τον καπιταλισμό σε μια υφεσιακή τροχιά.

Στο φόντο αυτής της βαθιάς κρίσης έχουν εμφανιστεί εκτιμήσεις για ένα επερχόμενο συναινετικό τέλος του νεοφιλελευθερισμού –με μια στροφή των αρχουσών τάξεων στον κείνσιανισμό ή σε άλλες εκδοχές νεοκρατισμού. Ο Ζιλμπέρ Ασκάρ απαντά σε τέτοιες προβλέψεις «αυτοματισμών», υπενθυμίζοντας την κομβική σημασία του πολιτικού, υποκειμενικού παράγοντα.

Το άρθρο του Άνταμ Χάνιε αγγίζει μια ιδιαίτερη πτυχή της τρέχουσας κρίσης – την κρίση στις πετρελαιογορές. Επικοινωνεί και με τις συζητήσεις για την πορεία της οικονομίας (όπου οι πετρελαϊκές μπορεί να παίξουν καθοριστικό ρόλο στη διάδοση της κρίσης), αλλά και με το οικολογικό ζήτημα, εξηγώντας ότι –παρά τη φαινομενική κρίση τους σήμερα– αντιμετωπίζουμε μεγάλους κινδύνους περεταίρω ενίσχυσης των μεγάλων πετρελαϊκών.

Στη σχετική συζήτηση για το περιβάλλον είναι κρίσιμη η θεωρητική παρέμβαση του Τζεφ Σπάροου. Καθώς τα lockdown έδωσαν «ανάσα» στον πλανήτη, εμφανίστηκε η αντίληψη ότι «ο κορονοϊός είναι το εμβόλιο της Γης – Εμείς είμαστε

ο ιός». Ο Σπάροου εκτιμά ότι οι θεωρίες περί «υπερ-πληθυσμού» θα αποκτήσουν ισχύ καθώς η οικολογική κρίση θα βαθαίνει και γράφει μια απάντηση, ισχυριζόμενος ότι «ο καπιταλισμός είναι ο ιός».

Ακολουθεί ένα άρθρο της Σάρον Σμιθ για την αντιρατσιστική αντικαταστατική εξέγερση στις ΗΠΑ. Πρόκειται για κορυφαίο γεγονός της περιόδου που ζούμε, με τη δική του «αυτονομία» ως θέμα, που δεν θα μπορούσε να λείπει από την κάλυψη των διεθνών εξελίξεων. Αλλά εντάσσεται και στην συνολικότερη συζήτηση. Μια εξέγερση στην καρδιά του καπιταλισμού είναι και δείγμα της «μεταβατικής» εποχής που ζούμε –φωτίζοντας την θετική της πλευρά, των κινηματικών δυνατοτήτων.

Αυτά τα κινήματα θα χρειαστούν και την Αριστερά τους. Ο Πάνος Πέτρου, γράφει για το «φαινόμενο Σάντερς» και τη μεγάλη συζήτηση που έχει ανοίξει στη ριζοσπαστική Αριστερά γύρω από την ανεξαρτησία από το Δημοκρατικό Κόμμα. Αφορά τις προκλήσεις στις ΗΠΑ, αλλά έχει και γενικότερη αξία για το πώς οφείλει να στέκεται η ριζοσπαστική Αριστερά απέναντι σε λογικές «μικρότερου κακού» ή διάφορων «εκλογικών ρεαλισμών».

Η ριζοσπαστική Αριστερά θα χρειαστεί και θεωρητικό «εξοπλισμό» για να εξηγήσει και να ανταποκριθεί σε καθήκοντα. Αυτό το τεύχος του «Κ», κυκλοφορεί 80 χρόνια από τη δολοφονία του Λ. Τρότσκι. Η επέτειος είναι μια καλή αφορμή να ανατρέξουμε στις ιδέες του μεγάλου Ρώσου επαναστάτη, που παραμένουν πολύτιμες για κάθε αγωνιστή-στρια. Ξεκινάμε σε αυτό το τεύχος ένα μικρό αφιέρωμα. Ο Παναγιώτης Λίλλης παρουσιάζει τους σημαντικότερους σταθμούς της ζωής και του έργου του Λεβ Νταβίντοβιτς, σκιαγράφοντας σε αδρές γραμμές την «κληρονομιά» του σήμερα. Ο Μικαέλ Λεβί εξειδικεύει πάνω σε μια από τις κορυφαίες θεωρητικές-πολιτικές συμβολές του Τρότσκι, η οποία παραμένει πολύτιμος οδηγός και στη σημερινή στρατηγική της Αριστεράς –τη Διαρκή Επανάσταση. Θα επανέλθουμε στις ιδέες του Τρότσκι και σε επόμενο τεύχος.

Την ύλη αυτού του τεύχους ολοκληρώνει μια παρουσίαση του βιβλίου του Ερίκ Τουσέν, «Συνθηκολόγηση Εθνικών» (κυκλοφορεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις Red Marks). Το βιβλίο είναι μια πολύτιμη παρέμβαση στην απολογιστική συζήτηση για το 2015. Επιλέγουμε μια παρουσίαση του Μάικλ Ρόμπερτς, ο οποίος έχει επίσης παρακολουθήσει στενά την «ελληνική κρίση» όλα αυτά τα χρόνια.

Καλή ανάγνωση.

Θα απαιτηθούν αναστροφές ιστορικών διαστάσεων

Της Μαρίας Μπόλαρν

Το άρθρο δημοσιεύτηκε πρώτη φορά στο περιοδικό «Αριστερή Συσπείρωση». Είναι μια παρέμβαση στο διάλογο για τις προοπτικές και τα καθήκοντα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στο καινούργιο τοπίο.

Εχουμε μπει σε μια περίοδο βαθιών αλλαγών, που αφορούν σε όλα τα βασικά χαρακτηριστικά του καπιταλισμού διεθνώς. Η κατεύθυνση των αλλαγών θα κριθεί από το επίπεδο αλλά και την αποτελεσματικότητα των αγώνων του κόσμου μας. Γι' αυτό η μετωπική πολιτική γίνεται ξανά (ή παραμένει ως) κεντρικό ζήτημα για τη ριζοσπαστική αντικαπιταλιστική Αριστερά.

Βγάζοντας επιφανειακά ή λαθεμένα συμπεράσματα από τις εμπειρίες της τελευταίας 20ετίας (από το διεθνές αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα μετά το Σιάτλ και τη Γένοβα, μέχρι την «κωλοτούμπα» του Τσίπρα το 2015 ή την ήττα από τον Μπολσονάρο στη Βραζιλία κ.ο.κ.) κινδυνεύει κανείς να βρεθεί εκτός των καθηκόντων της συγκυρίας. Η προσπάθεια για μαζική αντικαπιταλιστική πολιτική, δηλαδή η «μεταβατική» πολιτική και η ενιαιομετωπική νοοτροπία, είναι πλέον διεθνώς μια διαχωριστική γραμμή ανάμεσα

στη ριζοσπαστική-αντικαπιταλιστική Αριστερά της πράξης και έναν ανέξοδο «επαναστατικό» βερμπαλισμό, που αποφεύγει να κοιτάξει στα μάτια την πραγματικότητα.

Κρίση

Το 2020 επιβεβαίωσε τις εκτιμήσεις των οικονομολόγων που προέβλεπαν μια νέα βύθιση του παγκόσμιου συστήματος σε κρίση, ανάλογη ή και πιο επικίνδυνη από εκείνη του 2007-08. Αυτό το γεγονός, που ξεκίνησε να ξεδιπλώνεται πριν το ξέσπασμα της πανδημίας, υπογραμμίζει ότι οι αντιδραστικοί σχεδιασμοί των αντιπάλων μας δεν θα έχουν ένα συγκυριακό, έναν προσωρινό χαρακτήρα, αλλά θα αφορούν μια ολόκληρη περίοδο, ίσως μια ολόκληρη ιστορική εποχή. Σήμερα γνωρίζουμε ότι ο νεοφιλελευθερισμός δεν αρκεί για να βγάλει τον παγκόσμιο καπιταλισμό από μια κατάσταση κρίσης/παρακμής. Γνωρίζουμε, όμως, επίσης, ότι οι κυρίαρχες τάξεις σε όλο τον πλανήτη δεν διαθέτουν κανένα άλλο «πρόγραμμα» για την αντιμετώπιση της κρίσης, πέρα από την ένταση της νεοφιλελεύθερης επιθετικότητας, πέρα από την ένταση των αντεργατικών αντιμεταρρυθμίσεων. Μια αντineοφιλελεύθερη (ή, έστω, μη νεοφιλελεύθερη) «αυτορρύθμιση» του συστήματος είναι μια ιδέα μη-συζητήσιμη από την Ουάσινγκτον μέχρι το Πεκίνο, αλλά και από το Βερολίνο μέχρι τη Μόσχα. Οι ιδιωτικοποιήσεις, η παραπέρα διάβρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων, η ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων, η γενικευμένη μείωση των μισθών και των συντάξεων, θα εξακολουθήσουν να είναι οι «σπμαίες» στην πολιτική των αντιπάλων μας. Καθώς, όμως, έχουν προηγηθεί 30 χρόνια νεοφιλελεύθερων αντιμεταρρυθμίσεων, θα πρέπει να προετοιμαστούμε να αντιμετωπίσουμε συνθήκες όπου «το μαχαίρι θα φτάνει στο κόκκαλο» των εργατικών και λαϊκών μαζών, όπου οι αντιμεταρρυθμίσεις -προκειμένου να έχουν οικονομική αποτελεσματικότητα- θα αναιρούν βασικά γνωρίσματα του καπιταλισμού των «κοινωνικών συμβολαίων», όπως τουλάχιστον τον γνωρίσαμε στον μετά το 1945 κόσμο.

Σε αυτές τις συνθήκες, το ξέσπασμα της πανδημίας του κορονοϊού είχε και έχει σωρευτικά και σημαντικά αποτελέσματα. Θα επιτείνει και θα επιδεινώσει τις δοκιμασίες της οικονομικής κρίσης. Όμως, ταυτόχρονα, ανέδειξε τις «υποκείμενες ασθένειες» που έχει προκαλέσει ο καλπασμός της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης (μαζική βιομηχανοποιημένη γεωργία-κτηνοτροφία-πηνοτροφία, εισβολή κερδοσκοπικών δραστηριοτήτων στις τελευταίες «ρεζέρβες» της «άγριας» ζωής, καταστροφική επιτάχυνση της κλιματικής αλλαγής, ανάπτυξη απάνθρωπων-πολύάνθρωπων «μνητροπόμενων» στον Τρίτο Κόσμο κλπ). Ανέδειξε, επίσης, ότι στο κέντρο του παγκόσμιου συστήματος «ο βασιλιάς είναι γυμνός»: το γεγονός ότι η Κίνα, οι ΗΠΑ και η ΕΕ είναι μέχρι στιγμής οι θλιβεροί πρωταθλητές στους νεκρούς από τον Covid-19 θα οδηγήσει σε χρήσιμα ιδεολογικά και πολιτικά συμπεράσματα. Η ανάδειξη της σημασίας του δημόσιου τομέα, της υγείας/

περίθαλψης, και η γενικευμένη αναβάθμιση του κύρους των εργαζομένων στα δημόσια νοσοκομεία είναι, επίσης, παράγοντας που οι κυρίαρχες τάξεις θα βρουν μπροστά τους στις μέρες που έρχονται.

Αγώνες

Η «στροφή» της παγκόσμιας κατάστασης μέσα στο 2020 βρήκε το διεθνές κίνημα των μαζών από τα κάτω, σε μια φάση αλλαγής. Ένα κύμα διαδοχικών αντινεοφιλελεύθερων και αντιιμπεριαλιστικών μαζικών αγώνων μεγάλης κλίμακας – που ξεκίνησε στη Βόρεια Αφρική, στον αραβικό κόσμο, στη Νοτιανατολική Ασία και στη Λατινική Αμερική– πίεζε για να περάσει στις χώρες του «κέντρου» του συστήματος και να δώσει τέλος στην κινηματική ύφεση που ακολούθησε τους αγώνες του 2011-13.

Υπήρξαν πολύ σημαντικά βήματα: το κίνημα των «κίτρινων γιλέκων» πυροδότησε στη Γαλλία ένα ιδιαίτερα ανθεκτικό «ανέβασμα» των εργατικών αγώνων και, σήμερα, η δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ πυροδότησε στις ΗΠΑ τις πιο μαζικές και δυναμικές αντιρατσιστικές λαϊκές κινητοποιήσεις μετά το 1969-70.

Η σύγκριση είναι ενδεικτική: ο «κύκλος» Αλγέρι-Παρίσι-Σικάγο ήταν ο «κύκλος» της δεκαετίας του '60 πριν το «μεγάλο γεγονός» του Μάη του '68. Ασφαλώς δεν υπαινίσσομαι ότι επίκειται «επανάληψη»: οι διαφορές στις περιόδους είναι μεγάλες, το βάρος από τις ήττες που έχουν μεσολαβήσει είναι σημαντικό, η ιστορία γενικά δεν επαναλαμβάνεται με πανομοιότυπους «κύκλους». Όμως έχει σημασία να δούμε την αναλογία και την πρόκληση: οι μαζικές ανθεκτικές απεργιακές κινητοποιήσεις στη Γαλλία του Μακρόν και –κυρίως!– οι εκπληκτικές διαδηλώσεις στις ΗΠΑ του Τραμπ δεν έπεσαν από το πουθενά.

Παρά το πάγωμα που προκάλεσε διεθνώς το ξέσπασμα της πανδημίας και τα μέτρα της καραντίνας, όλοι οι πολιτικοί σχεδιασμοί για την «επόμενη μέρα» οφείλουν να πάρουν υπόψη τον παράγοντα των μαζικών κινημάτων από τα κάτω ως βασική παράμετρο της διαμόρφωσης των εξελίξεων.

Μεταβατική περίοδος

Στην Ελλάδα αυτήν την κατάσταση τη ζούμε με την προσθήκη του στοιχείου της ήττας του ΣΥΡΙΖΑ από τη ΝΔ υπό την ακραία νεοφιλελεύθερη ηγεσία του Κυριάκου Μητσοτάκη. Η ήττα του ΣΥΡΙΖΑ υπήρξε αναμφίβολα το αποτέλεσμα της «κωλοτούμπας» της ηγεσίας Τσίπρα, της συνθηκολόγησης του 2015. Παρόλα αυτά ήταν η ήττα ενός μεγάλου κύματος ελπίδας που είχε προηγηθεί, υπήρξε το τέλος ενός μεγάλου ανοδικού κύκλου. Και αυτό έχει συνέπειες. Κυρίως με τη μορφή του αυτοπεριορισμού του μαζικού κινήματος και της πολιτικής πίεσης πάνω σε όλες τις οργανωμένες τάξεις της πολιτικής Αριστεράς.

Είμαστε και εδώ σε ένα σημείο καμπίς: Η πολιτική του Μητσοτάκη λειτουργεί ως «κεντρί» αφύπνισης. Παρά τα προβλήματα του lockdown και την απειλή του κορονοϊού, οι αγώνες που οργανώθηκαν μέσα σε αυτήν την περίοδο είχαν

μεγάλη κοινωνική αποδοχή. Όμως, μια πιο γενικευμένη έξοδος από το τέλμα της ήττας του 2015, προϋποθέτει μια σοβαρή, οργανωμένη και αποφασιστική προσπάθεια της πολιτικής Αριστεράς. Γι' αυτό, κατά τη γνώμη μου, στην Ελλάδα η επιμονή στη μετωπική και μεταβατική πολιτική έχει μεγαλύτερη αξία από ό,τι ισχύει διεθνώς.

Προς την κατεύθυνση αυτή υπάρχουν προγραμματικές προϋποθέσεις. Στα ταξικά/κοινωνικά ζητήματα υπάρχει αρκετή προεργασία και αρκετή εμπειρία, που θα επέτρεπε να διατυπωθεί ένα πρόγραμμα κοινών διεκδικήσεων/απαιτήσεων, χωρίς ιδιαίτερες πολιτικές δυσκολίες. Σε αυτόν το τομέα, τα δύσκολα αρχίζουν αμέσως μετά: στο πώς διεκδικούνται και παλεύονται ζητήματα στα οποία όλοι συμφωνούμε. Η συμφωνία πάνω σε μια κοινή τακτική παρέμβασης στο εργατικό/συνδικαλιστικό κίνημα και στις αγωνιστικές εκδηλώσεις και διεργασίες του είναι, πιστεύω, ένα πρώτο αποφασιστικής σημασίας βήμα.

Σημαντικός προγραμματικός «τομέας» είναι ο αντιρατσισμός, ο αντισεξισμός και η δράση για την υπεράσπιση του περιβάλλοντος. Εδώ, παρότι θα έπρεπε να αναγνωριστεί μια σύγκλιση προθέσεων, υπάρχει καθυστέρηση των πολιτικών επεξεργασιών. Ο σεβασμός στις κινηματικές ομάδες και πρωτοβουλίες που ήδη δραστηριοποιούνται, η ανάδειξη των πολιτικών/προγραμματικών κατακτήσεών τους, η παρακολούθηση και η σύνδεση με την ευρύτερη διεθνή συζήτηση, είναι ο δρόμος για προγραμματικές αποκρυσταλλώσεις που θα «συντονίζουν» ένα ευρύτερο δυναμικό.

Κρίσιμο είναι το ζήτημα της στάσης μέσα στις γεωπολιτικές συγκρούσεις, της αντίστασης στον πόλεμο και στον ιμπεριαλισμό. Παρότι ζούμε σε μια χώρα που το αντιιμπεριαλιστικό στοιχείο είναι ισχυρό μέσα στην Αριστερά, αυτό δεν έχει κατορθώσει να διαχωριστεί από τον ελληνικό εθνικισμό. Μια Αριστερά που δεν κατορθώνει να ταχθεί ολόψυχα με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες φοβούμενη τα ζητήματα «σταθερότητας των συνόρων», μια Αριστερά που δεν κατορθώνει να ταχθεί κατά των πολεμικών δαπανών σε μια περίοδο βαθιάς κοινωνικής κρίσης, μια Αριστερά που δεν μπορεί να διαφοροποιηθεί καθαρά και σταθερά από τη συμμαχία με το κράτος του Ισραήλ στην ανατολική Μεσόγειο, δεν θα έχει καμία δυνατότητα να αντιμετωπίσει τα ενδεχόμενα κρίσης που εγκυμονούν οι ανταγωνισμοί για τις ΑΟΖ και τα κοιτάσματα φυσικού αερίου, υπό την αμερικανική και ευρωπαϊκή ηγεμονία στην περιοχή. Η κατάρρευση της ΛΑΕ οφείλεται, κατά τη γνώμη μου, σε μεγάλο βαθμό στα καταστροφικά «ανοίγματα» της ηγεσίας της σε αυτό το ζήτημα.

Πέρα από τις προγραμματικές προϋποθέσεις, κρίσιμη είναι η επιλογή των πολιτικών ακροατηρίων, επιλογή που συνδέεται με το ζήτημα των πολιτικών συμμαχιών. Είναι αλήθεια ότι ο κόσμος της βάσης του ΣΥΡΙΖΑ (ή σαφέστερα, της εκλογικής βάσης του ΣΥΡΙΖΑ) παραμένει σημαντικός για κάθε πολιτική αριστερής αντεπίθεσης. Είναι όμως επίσης αλήθεια ότι η ηγεσία του ΣΥΡΙΖΑ και ο συγκροτημένος κομματικός μηχανισμός του, έκαναν το 2015 μια σοβαρή επιλογή. Ακολούθησαν 4,5 χρόνια διακυβέρνησης, με βάση τη νεοφιλελεύθερη μνημονιακή

πολιτική, που μετέτρεψαν τον συγκροτημένο ΣΥΡΙΖΑ σε μια σοσιαλφιλελεύθερη πολιτική δύναμη. Με την οποία δεν είναι ούτε εφικτό ούτε αναγκαίο να υπάρξει όποια πολιτική σύμπλευση. Αυτό σήμερα είναι προφανές και αναντίρρητο, όμως έχει σημασία να το υπογραμμίζει κανείς, γιατί η δικαιολογημένη απέχθεια απέναντι στον Μητσοτάκη μπορεί αύριο να θρέψει ποικίλες μορφές πολιτικής αμνησίας.

Σε ποια προοπτική κινείται μια συγκροτημένη μετωπική πολιτική; Η απάντηση, κατά τη γνώμη μου, είναι μια διπλή κατεύθυνση:

Αφενός, στη διαμόρφωση ενός πόλου που θα υπηρετεί σοβαρά και οργανωμένα την ενότητα στη δράση της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Η ενότητα στη δράση έχει συκοφαντηθεί από τις συνήθειες που αναπτύχθηκαν στο όνομά της. Ενότητα στη δράση σημαίνει διαμόρφωση ενός κοινού σχεδίου παρέμβασης, σημαίνει υλοποίησή του στην πράξη με σοβαρότητα και συνέπεια, σημαίνει συντροφικές σχέσεις συνεργασίας σε κοινά κινηματικά σχήματα, σε κοινή τακτική στο δρόμο, σε κάποια κοινά υλικά, σε κοινές καμπάνιες κ.ο.κ. Αυτά τα καθήκοντα αφορούν πιστεύω έναν κόσμο που σχηματικά θα μπορούσε να περιγραφεί στο φάσμα από την ΛΑΕ μέχρι τις μη σεχταριστικές απόψεις από την ΑΝΤΑΡΣΥΑ. Η σύγκλιση αυτών των δυνάμεων και η διαμόρφωση μιας οργανωμένης έκφρασης αυτής της σύγκλισης, θα ήταν μια πολύτιμη συμβολή.

Αφετέρου, και μέσα στο παραπάνω πλαίσιο, είναι σαφές ότι υπάρχουν δυνάμεις που βρίσκονται σε μεγαλύτερη σύγκλιση μεταξύ τους. Που έχουν βγάλει κοινά συμπεράσματα από τις προηγούμενες εμπειρίες. Εδώ το καθήκον είναι μια πιο στρατηγική συζήτηση, με την προοπτική στενότερων οργανωτικών σχέσεων, με προσεκτικά βήματα και σοβαρούς σχεδιασμούς.

Αυτές οι δύο κατευθύνσεις δεν είναι, πιστεύω, ανταγωνιστικές. Δεν χωρίζονται από τείχη, αντίθετα θα καθοριστούν από εμπειρίες εν εξελίξει.

Ζούμε σε μια μεταβατική περίοδο, που θα κριθεί από μεγάλες συγκρούσεις που ήδη επωάζονται. Προς αυτήν την κατεύθυνση θα πρέπει να κινητοποιηθούμε όλες και όλοι: με αποφασιστικότητα, με σοβαρότητα, με εντιμότητα.

Η παγκόσμια οικονομία μετά τον κορονοϊό **Ριμπάουντ ή Βουτιά;**

Του Μισέλ Ισόν

Το άρθρο παρουσιάζει τις μεγάλες δυσκολίες που έχει μπροστά της η παγκόσμια οικονομία. Δημοσιεύτηκε στο alencontre.org στις 29 Απρίλη, καθώς διαφαινόταν η άρση των lockdown και άνοιγε μια συζήτηση περί «γρήγορης ανάκαμψης». Τη μετάφραση έκανε η Μάνια Μπαρσέφσκι.

«Ο,τι ήταν στέρεο και σταθερό έχει κλονιστεί, ό,τι ήταν ιερό έχει βεβηλωθεί, και οι άνθρωποι είναι υποχρεωμένοι να αντικρύζουν το μέλλον των όρων ύπαρξης και των αμοιβαίων σχέσεων τους με τα μάτια προσγειωμένα στην πραγματικότητα» (1).

Αυτή η κρίση συνδυάζει μια κρίση τόσο υγειονομική όσο και οικονομική, σε παγκόσμια κλίμακα. Η αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αυτές τις δύο διαστάσεις της κρίσης εμπεριέχει επομένως τον κίνδυνο της έναρξης ενός ιδιάζοντος κύκλου, στον οποίο θα εναλλάσσονται απότομες επιβραδύνσεις και επιταχύνσεις, που θα εντάσσονται όμως σε μια υφεσιακή διαδρομή.

Αυτή είναι η θέση που παρουσιάζεται σε αυτήν τη συμβολή.

Ο Μισέλ Ισόν είναι Γάλλος μαρξιστής οικονομολόγος, που εργάζεται στο IRES (Ινστιτούτο Έρευνας των γαλλικών συνδικάτων).

Η δύσκολη ρύθμιση της εξόδου από την καραντίνα

Τα μέτρα της καραντίνας αφορούν σήμερα περίπου 2,7 δισεκατομμύρια εργαζόμενους, δηλαδή περίπου το 81% του παγκόσμιου εργατικού δυναμικού (2): πρόκειται για μια κρίση χωρίς άλλο προηγούμενο. Οι συνέπειες από το σταμάτημα ενός σημαντικού μέρους της οικονομικής δραστηριότητας πολλαπλασιάζονται με τα έμμεσα αποτελέσματα που παράγονται και δημιουργείται έτσι ένας κολασμένος κύκλος. Ωστόσο, στην πραγματικότητα η καραντίνα δεν μπορεί να είναι ούτε πλήρης, ούτε παρατεταμένη, κάτω από τον κίνδυνο να τεθούν σε αμφισβήτηση βασικοί όροι επιβίωσης του πληθυσμού. Είναι αυτή η μείζων ανάδραση (*feedback*) που οδηγεί στην αναγκαιότητα μιας δύσκολης διαχείρισης (3).

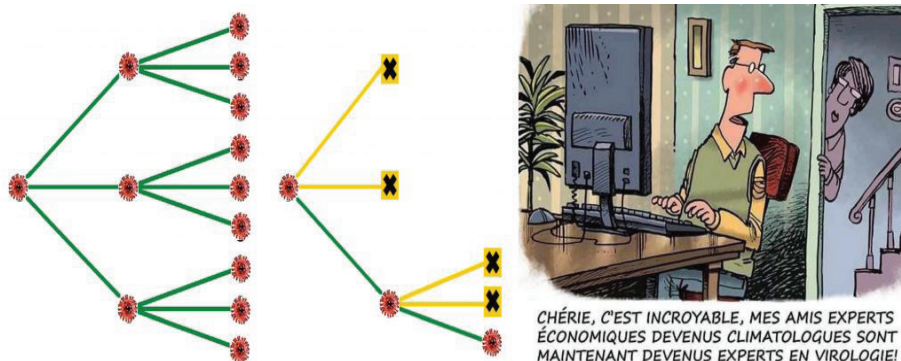
Απέναντι σε αυτό το πραγματικό δίλημμα, μπορούμε να διακρίνουμε τρία είδη κρατικών αντιδράσεων, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση που προτάθηκε από τον Jérôme Baschet: «1) Ο φιλελεύθερος-δαρβινιστικός υγειονομικός μινιμαλισμός, 2) Ο περιορισμός [της μετάδοσης] που εφαρμόστηκε από καλά προετοιμασμένα κράτη, με ισχυρά υλικοτεχνικά μέσα, 3) Τα μέτρα γενικευμένης καραντίνας που εφαρμόστηκαν κατά τρόπο λιγότερο ή περισσότερο ανταρχικό» (4).

Ο πρώτος, ο μινιμαλιστικός, προσανατολισμός, υπήρξε εκείνος του Μπόρις Τζόνσον ή του Ντόναλντ Τραμπ. Επιλέχθηκε επίσης από την Ολλανδία, και, κάτι που είναι λιγότερο γνωστό, από το Μεξικό, για το οποίο μια μικρή παρένθεση είναι διαφωτιστική. Ο πρόεδρος του, Andrés Manuel López Obrador (AMLO), έφθασε πράγματι στο σημείο να επισείει θρησκευτικές εικόνες ως το καλύτερο αντίδοτο στον ιό. Αυτό έγινε στις 18 Μαρτίου. Αλλά η μετατόπιση του AMLO είναι και πολιτική. Όταν ήταν δήμαρχος της πρωτεύουσας, στο διάστημα 2000-2005, ο Andrés Manuel López Obrador είχε κερδίσει μεγάλη λαϊκή υποστήριξη χάρη στα κοινωνικά του προγράμματα (6). Αλλά ήταν ο ίδιος ο AMLO που κατήργησε, από την 1η Ιανουαρίου, το πρόγραμμα *Seguro Popular* που παρείχε μέχρι τότε κάποια ασφάλεια στα άτομα που στερούνταν υγειονομικής κάλυψης, για το αντικαταστήσει με το ανύπαρκτο στην πραγματικότητα «Υγειονομικό Ινστιτούτο για την Ευεξία» (*Instituto de salud para el bienestar*). Η αντίθεση είναι μεγάλη με την θέση που πήρε η ηγεσία των Ζαπατίστας, η οποία, δύο μέρες πριν από αυτήν την διαβόητη ομιλία του προέδρου, είχε κηρύξει κόκκινο συναγερμό στα εξεγερμένα εδάφη και καλούσε «τους λαούς του κόσμου να κατανοήσουν το βαθμό σοβαρότητας της νόσου και να υιοθετήσουν εξαιρετικά μέτρα, χωρίς όμως να εγκαταλείψουν τους αγώνες που διεξάγουν» (7).

Η «φιλελεύθερη-δαρβινιστική» γραμμή εγκαταλείφτηκε ωστόσο σταδιακά μπροστά στην πραγματικότητα. Δεν ακολουθείται πλέον στ' αλήθεια παρά μόνο από τον Τραμπ (στα κρυφά) και από τον Ζαΐρ Μπολσονάρο, ο οποίος, για λόγους αντισταθμιστικών εντυπώσεων, απομάκρυνε τον υπουργό υγείας του, Luiz Henrique Mandetta. Και στις δύο περιπτώσεις, η κρίση οδηγεί σε μία σύγκρουση μεταξύ της ομοσπονδιακής κυβέρνησης και των κυβερνήσεων ορισμένων

Πολιτειών ή τοπικών κρατιδίων. Η πολιτική της καραντίνας είναι εκείνη που ακολουθήθηκε στην πράξη από την πλειοψηφία των χωρών.

Προφανώς πρόκειται, εκ προοιμίου, για τον πιο αποτελεσματικό τρόπο μείωσης των πιθανοτήτων μετάδοσης, όπως αναδεικνύεται από το γράφημα ενός (πολύ) ερασιτέχνη επιδημιολόγου. Αριστερά, κάθε άτομο που προσβάλλεται μολύνει τρία άλλα λόγω της εξέλιξης του συντελεστή αρχικής αναμετάδοσης (R0) του ιού. Δεξιά, η καραντίνα μπλοκάρει την διάδοση.

Γλυκιά μου, είναι απίστευτο, οι φίλοι μου ειδικοί στα οικονομικά που έγιναν ειδικοί στην κλιματολογία, έγιναν τώρα ειδικοί στην ιολογία.

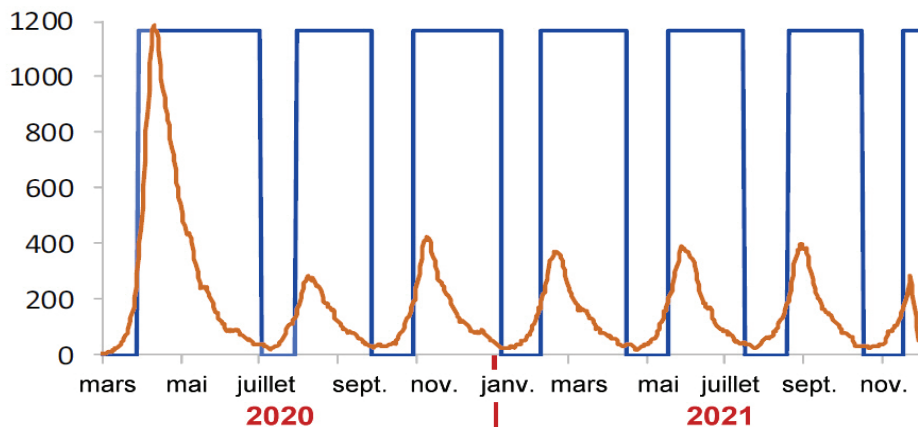
Αυτός ο μηχανισμός αντιμετώπισης εξαρτάται προφανώς από την διάρκεια της καραντίνας, όπως εξήγησε η Άνγκελα Μέρκελ σε μια πολύ διαφωτιστική παρέμβασή της (8). Αλλά η καραντίνα δεν μπορεί να διατηρηθεί για πάρα πολύ, για λόγους που δεν παραπέμπουν μόνο στην επιτακτικότητα της οικονομίας, αλλά είναι και κοινωνικής τάξης, με όλη την σημασία αυτού του όρου. Συγχρόνως, παραμένουν πολλές αβεβαιότητες ως προς τον τρόπο μετάδοσης του ιού, την αναλογία των προσώπων που έχουν μολυνθεί αλλά είναι ασυμπτωματικά, την αποτελεσματικότητα των τεστ, την πιθανότητα επαναμόλυνσης κλπ. Κάποιος ανάρτησε στο ίντερνετ έναν πίνακα αρκετά αστείο (παρά τίθεται σε πλαίσιο).

Οι απορίες της καραντίνας (9)

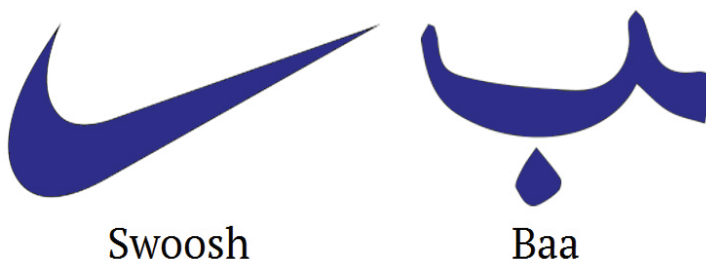
1. Δεν μπορείτε να βγείτε από τα σπίτια σας, αλλά αν πρέπει να το κάνετε, μπορείτε.
2. Οι μάσκες είναι άχρηστες, αλλά θα πρέπει ίσως να φοράτε μία, αυτό μπορεί να σας σώσει. Μπορεί μάλλον να μην χρησιμεύουν σε τίποτα, αλλά θα μπορούσαν επίσης να είναι υποχρεωτικές.
3. Τα καταστήματα είναι κλειστά, εκτός από αυτά που είναι ανοιχτά.
4. Ο ιός αυτός είναι θανάσιμος, αλλά όχι σίγουρα, εκτός κι αν μπορεί να πεθάνετε, ή μπορεί να τον έχετε ήδη χωρίς καν να το ξέρετε.
5. Τα γάντια δεν θα βοηθήσουν, αλλά μπορεί ωστόσο να είναι χρήσιμα.

6. Όλος ο κόσμος πρέπει να παραμείνει στο σπίτι, αλλά βγείτε για να ασκηθείτε, εκτός κι αν είναι επικίνδυνο, ή κάποιος άλλος ασκείται εκεί όπου είστε.
7. Τα σουπερμάρκετ είναι καλά εφοδιασμένα, αλλά λείπουν πολλά πράγματα, εκτός από το πρωί. Μερικές φορές.
8. Ο ιός δεν έχει καμία επίδραση στα παιδιά, εκτός από εκείνα που έχουν νοσήσει.
9. Θα έχετε πολλά συμπτώματα αν αρρωστήσετε, αλλά μπορεί και να είστε άρρωστοι χωρίς συμπτώματα, ή να έχετε συμπτώματα χωρίς να είστε άρρωστοι.
10. Μπορείτε να καταναλώνετε αμέσως τα τρόφιμα που σας παραδίδονται στα σπίτια σας, αλλά απολυμάνετε για τρεις ώρες τα ψώνια που αγοράζετε απέξω.
11. Είστε ασφαλείς αν κρατάτε απόσταση ενός μέτρου από τους άλλους, αν τα πρόσωπα αυτά είναι ξένοι. Απαγορεύεται όμως να βλέπετε φίλους σε απόσταση ασφαλείας.
12. Ο ιός παραμένει ενεργός σε διάφορες επιφάνειες επί δύο ώρες, όχι, τέσσερις, όχι, έξι, όχι, μέρες ίσως; Αλλά χρειάζεται υγρό περιβάλλον. Αλλά επίσης και ξηρό.
13. Καταμετρούμε τον αριθμό των νεκρών αλλά δεν γνωρίζουμε πόσα άτομα έχουν μολυνθεί επειδή δεν κάνουμε τεστ παρά μόνο σε αυτούς που είναι ήδη ετοιμοθάνατοι, για να ξέρουμε αν είναι αυτό από το οποίο θα πεθάνουν.
14. Δεν έχουμε θεραπεία, αλλά υπάρχει ίσως μία που λειτουργεί, εκτός κι αν λάβουν λάθος δόση. Δεν υπάρχει κανένας τρόπος να το ξέρουμε.
15. Θα πρέπει να παραμείνουμε έγκλειστοι μέχρι να εξαφανιστεί ο ιός, αλλά αυτό δεν θα έχει άλλο αποτέλεσμα παρά να καθυστερήσει την συλλογική ανοσία, που προϋποθέτει να βγείτε από τα σπίτια σας. Βγείτε, λοιπόν, με μέτρο.

Δεδομένων αυτών των αβεβαιοτήτων, μπορούμε να προβλέψουμε μια διαδοχή των φάσεων επαναφοράς/άρσης της καραντίνας, όπως αναδεικνύει το παρακάτω διάγραμμα του *Imperial College* (10).

Αυτό το σενάριο καταλήγει στο συμπέρασμα μιας διαδρομής επανεκκίνησης και στη συνέχεια ξανά φρεναρίσματος της οικονομικής δραστηριότητας, που θα οδηγούσε σε μια διστακτική ανάκαμψη της οικονομίας που θα ακολουθεί μια διαδρομή σχήματος W. Οι οικονομολόγοι κάνουν εξάλλου φανταστικά άλματα για να διακρίνουν τα διαφορετικά πιθανά προφίλ: Ορισμένοι επικαλούνται το αρκτικόλεξο γνωστής μάρκας αθλητικών παπουτσιών (ΣτΜ: της Nike) ή ακόμα και το γράμμα Baa του αραβικού αλφαβήτου.

Μπορούμε να φανταστούμε μια χαλάρωση της καραντίνας με, παραδείγματος χάριν, την προοδευτική επανεκκίνηση των δραστηριοτήτων (αλλά με τουλάχιστον 50% των μη αναγκαίων δραστηριοτήτων σε παύση), την διατήρηση του κλεισίματος των σχολικών εγκαταστάσεων και την απομόνωση των ηλικιωμένων. Αυτό είναι το σενάριο που προβλέπεται σε μια λεπτομερή μελέτη του Inserti (11), που παρέχει και άλλα συμπληρωματικά στοιχεία. Το πρώτο είναι ότι το σημερινό επίπεδο ανοσίας εκτιμάται χαμηλό –με το ποσοστό των ανθρώπων που έχουν ήδη μολυνθεί να ανέρχεται από 1- 6% (12), ενώ είναι αναγκαίο ένα κατώφλι τουλάχιστον 60% για να διασφαλιστεί μια συλλογική ανοσία και η εκρίζωση του ιού.

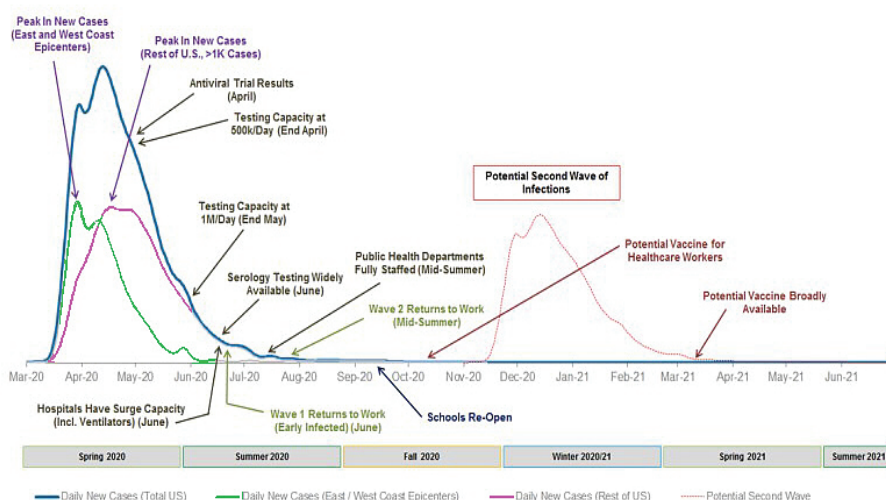
Εξάλλου ένα τέτοιο σενάριο δεν μπορεί να λειτουργήσει παρά μόνο αν συνοδεύεται από μια μαζική εκστρατεία διεξαγωγής τεστ και διανομής μασκών. Όμως τα υλικά μέσα και οι υποδομές δεν είναι άμεσα διαθέσιμες, τουλάχιστον στη Γαλλία. Εν ολίγοις, μπορούμε στην καλύτερη περίπτωση να «ισοπεδώσουμε τις καμπύλες», δεν θα μπορέσουμε όμως να αποφύγουμε μία νέα υποτροπή, στην καλύτερη περίπτωση μόνο να την απωθήσουμε και να περιορίσουμε το αποτέλεσμα της. Όπως λέει η Vittoria Colizza, μία από τις υπεύθυνες της μελέτης: «η καραντίνα θα διαρκέσει πολύ γιατί δεν μπορούμε να ζήσουμε ομαλά μαζί με αυτήν την επιδημία (13)».

Η αβεβαιότητα δεν αίρεται από την σύγκριση του βαθμού επιτυχίας των πολιτικών που εφαρμόστηκαν σε διάφορες χώρες. Ορισμένες επιτυχίες είναι δύσκολο να αναπαραχθούν: ακόμα κι αν παραδεχθούμε την ειλικρίνεια των επίσημων στατιστικών, η Κίνα κατέφυγε σε ακραία αυταρχικά μέτρα. Η επιτυχία της Γερμανίας στηρίχθηκε (όπως και στην Ν. Κορέα) εν μέρει τουλάχιστον σε μια πολιτική συστηματικής διεξαγωγής τεστ, αλλά αυτό το μέτρο είναι εκτός των προδιαγραφών άλλων χωρών. Αναφέρεται ακόμα το παράδειγμα της Σουηδίας, που υιοθέτησε μία πολύ μετριοπαθή καραντίνα, αλλά υπάρχουν «σκιές στο ταμπλό» αν την συγκρίνουμε με άλλες γειτονικές χώρες, όπως τη Δανία, τη Νορβηγία, ή την Φινλανδία (14).

Σύμφωνα με την Annie Thébaud-Mony, μία ειδική στις επαγγελματικές ασθένειες,

η έλλειψη στα τεστ δεν αποτελεί μια ικανοποιητική εξήγηση: «οι ηγέτες μας προβάλλουν εδώ έναν τεχνικό λόγο, ενώ έχουν κάνει σαφώς μια στρατηγική επιλογή: την επιλογή να μην πραγματοποιούν τεστ (15)». Η στάση αυτή έχει προφανώς διακυμάνσεις: η γαλλική κυβέρνηση επέδειξε ξεκάθαρα μια βαθιά αποδιοργάνωση, όπως αποδείχθηκε στην περίπτωση των μασκών, και μάλιστα παραποίησε ολοφάνερα την αλήθεια (16). Αλλά αυτή η κορυφή του παγόβουνου παραπέμπει επίσης σε μια μεθοδολογική επιλογή άρνησης –ή σε ανικανότητα– να πάρει τα πράγματα στα χέρια της: καταγράφοντας, επιτάσσοντας, με λίγα λόγια σχεδιάζοντας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αβεβαιότητας, η πιθανότητα αναζωπύρωσης ανησυχεί και τις τράπεζες, όπως την Morgan Stanley, που προβλέπει ακριβώς ένα δεύτερο κύμα στις αρχές του 2021 (17). Είναι αυτό που αναδεικνύει το παρακάτω γράφημα, το οποίο παρατίθεται εδώ μόνο ως ένα παράδειγμα των πολυσύνθετων και παρακινδυνευμένων μοντέλων που χρησιμοποιούνται:

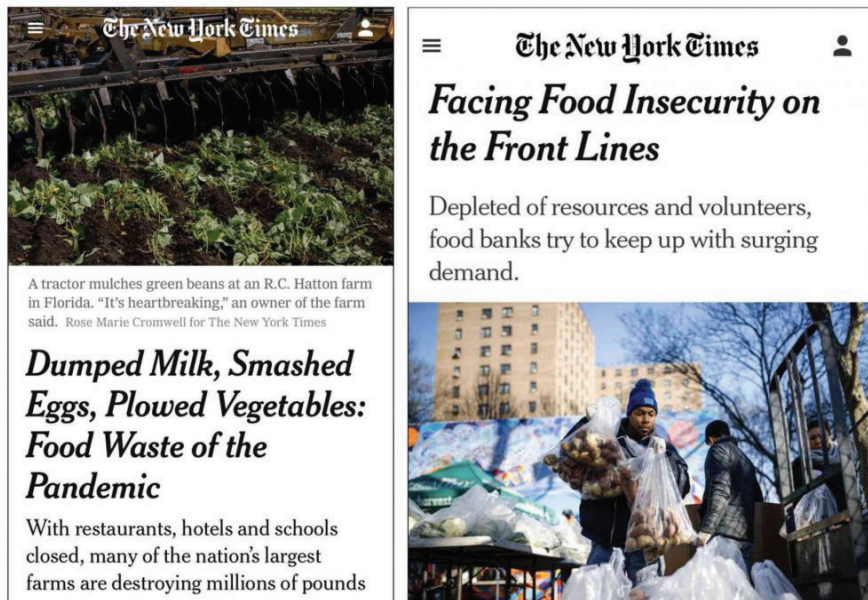

Τα πήγαινε - έλα του ιού σε παγκόσμια κλίμακα

Ο τρόπος οργάνωσης της παγκόσμιας παραγωγής με την μορφή αλυσίδων αξιών επηρεάστηκε πολλαπλώς αρνητικά και βίαια από την κρίση. Στο εσωτερικό μιας εδαφικής περιοχής ή μίας χώρας, η μείωση της ζήτησης επιφέρει βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα την πτώχευση των παραγωγών που δεν έχουν αρκετά σταθερά (χρηματοοικονομικά) «κότσια». Αυτό το φαινόμενο, επεκτεινόμενο στις επιχειρήσεις μεταφορών, μπορεί να οδηγήσει ακόμα και σε απώλειες στην παραγωγή διατροφικών αγαθών, λόγω της αδυναμίας να παραδοθούν στους αγοραστές.

Κάτι τέτοιο ισχύει ήδη στις ΗΠΑ. Αφενός, ορισμένοι αγροκαλλιεργητές είναι αναγκασμένοι να καταστρέφουν τις σοδιές τους, και αφετέρου, οι κάτοικοι των πόλεων που στερούνται πόρων κάνουν ουρές μπροστά στις food banks (ΣτΜ:

τράπεζες τροφίμων) για να αποκτήσουν τα προς το ζην. Η παρακάτω εικόνα, από δύο άρθρα των *New York Times* αναδεικνύει τον παραλογισμό αυτής της κατάστασης (18).

Η γαλλική εκδοχή της ίδιας κατάστασης είναι αποκαλυπτική: η συγκομιδή σε ορισμένους κλάδους εμποδίζεται από την έλλειψη εργατικών χεριών, καθώς αυτή γινόταν συνήθως από ξένους εποχιακούς εργάτες, που δεν μπορούν πλέον να έρθουν για να την εξασφαλίσουν (19). Το ίδιο ισχύει για το Ηνωμένο Βασίλειο, που επιχειρεί να επανεισάγει τους ξένους εργάτες που εκδιώχθηκαν λόγω του Brexit.

Το διεθνές εμπόριο έχει ήδη μειωθεί σημαντικά, αλλά υπάρχει κίνδυνος επιδείνωσης της κατάστασης με την διατάραξη των αλυσίδων ανεφοδιασμού. Σε ότι αφορά τα βασικά διατροφικά είδη, ο ΟΑΣΕ εκφράζει φόβους ότι μετά από κάποιο διάστημα «θα πληγούν ιδιαίτερα οι εξειδικευμένες αλυσίδες διατροφικού ανεφοδιασμού, κυρίως λόγω της έλλειψης εποχιακών εργαζομένων για την φύτευση ή συγκομιδή σημαντικών καλλιεργειών, λόγω των εμποδίων στα logistics (ΣτΜ: βιομηχανοποιημένο σύστημα αποθήκευσης προϊόντων) και των υγειονομικών μέτρων» (20).

Τέτοιου είδους μηχανισμοί υπάρχουν και εφαρμόζονται ήδη, όπως καταδεικνύει έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζα για την Υποσαχάρια Αφρική (21). Εκεί η διάδοση του ιού άρχισε αργότερα και παραμένει σχετικά περιορισμένη (την ώρα που γραφόταν αυτό το άρθρο, 5425 κρούσματα σε σύνολο 45 από τις 48 χώρες). Αλλά οι οικονομικές επιπτώσεις είναι κιόλας παρούσες και η Παγκόσμια Τράπεζα παρουσιάζει έναν πολύ σκοτεινό πίνακα, με αρνητική αύξηση για το 2020, ανάμεσα στο -2,1 και -5,1%. Πέρα από τους αριθμούς, η έκθεση αναδεικνύει με συνθετικό τρόπο τα κυριότερα κανάλια μετάδοσης της κρίσης.

Το πρώτο κανάλι είναι η διατάραξη του εμπορίου και των αλυσίδων αξιών. Πλήττει τους εξαγωγείς βασικών προϊόντων της περιοχής με την κατάρρευση των τιμών των πρώτων υλών, καθώς και τις χώρες που είναι έντονα ενσωματωμένες στις αλυσίδες αξιών, όπως η Αιθιοπία και η Κένυα. Το δεύτερο σοκ προκύπτει από την απότομη απόσυρση των κεφαλαίων και, κατά γενικότερο τρόπο, την μείωση όλων των εισροών ξένης χρηματοδότησης (άμεσες επενδύσεις, βοήθεια, μεταφορά πόρων, εισοδήματα από τον τουρισμό). Συνολικά, οι χώρες θα βρεθούν αντιμέτωπες με σοβαρές κρίσεις ισοζυγίου πληρωμών, με εμπορικά ελλείμματα και προβλήματα συναλλάγματος. Έρχονται κατόπιν οι συνέπειες υγειονομικού χαρακτήρα, που θα έχουν πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα, δεδομένης της αδυναμίας να οργανωθεί μία «καραντίνα» (22).

Ο ήδη σκοτεινός αυτός πίνακας θα πρέπει να συμπληρωθεί προσθέτοντας την έντονη εξάρτηση πολλών αφρικανικών χωρών από τις αγροτικές εισαγωγές. Ήδη ορισμένες παραγωγικές χώρες βρίσκονται σε διαδικασία λήψης μέτρων αυτοπροστασίας, που οδηγούν στη μείωση των εξαγωγών των αγροτικών αγαθών που παράγουν. Αυτό θα μπορούσε να πυροδοτήσει μια διατροφική κρίση σε χώρες όπως η Αλγερία, η Αίγυπτος, το Μαρόκο ή ο Νίγηρας, που είναι έντονα εξαρτημένες ως προς τα τρόφιμα από το εξωτερικό (23).

Για αντίστοιχους λόγους βρίσκονται εκτεθειμένες στους ίδιους κινδύνους πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής. Όπως επισημαίνει ο Pierre Salama, θα «αντιμετωπίσουν σημαντικές μειώσεις των εσόδων τους εξαιτίας της πτώσης των εξαγωγών πρώτων υλών που σχετίζονται με την πτώση στις παγκόσμιες αγορές. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να επιφέρει μια κρίση εσόδων που θα περιόριζε ακόμα περισσότερο την δυνατότητα των οικονομικών προϋπολογισμών τους να απαντήσουν στην οικονομική και κοινωνική κρίση» (24).

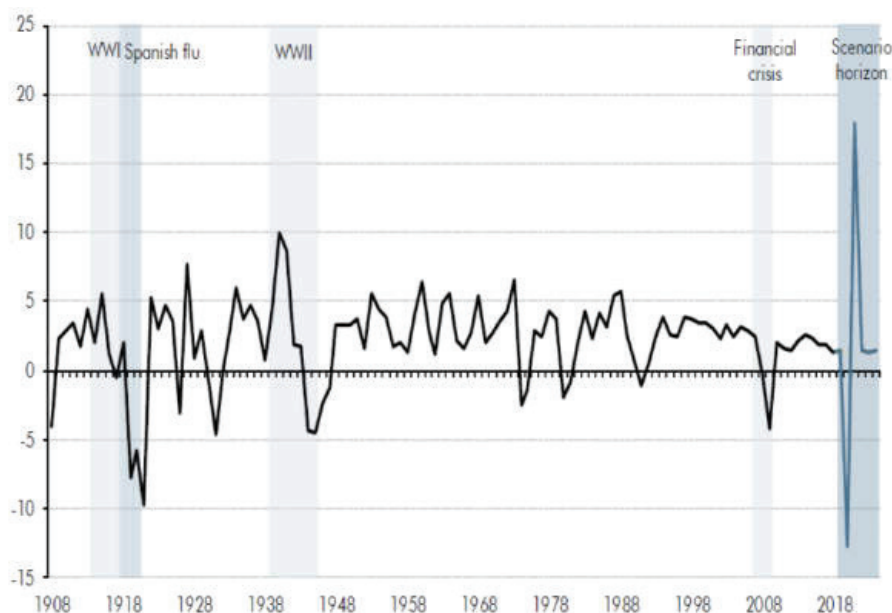
Επομένως, πλήττονται όλες οι αναδυόμενες και οι υπό ανάπτυξη χώρες: αντιμετωπίζουν τις ίδιες δυσκολίες και θα πρέπει να δανειστούν την ίδια στιγμή. Οι διαρροές κεφαλαίων έχουν ήδη ξεκινήσει σε πρωτοφανείς διαστάσεις, γιατί οι αγορές προτιμούν να μειώσουν τους κινδύνους και να χρηματοδοτήσουν τις ΗΠΑ, την Κίνα, ή τις ευρωπαϊκές χώρες. Για τον λόγο αυτό η πανδημία είναι μια «βραδυφλεγής βόμβα περιορισμού κυριαρχίας» (25). Δεν προκαλεί, λοιπόν, έκπληξη το γεγονός ότι πολλές χώρες ζήτησαν οικονομική βοήθεια από το ΔΝΤ, το οποίο την χορήγησε παρά την αντίθεση του Τραμπ. Όμως αυτή η βοήθεια φτάνει με το σταγονόμετρο και η αναστολή χρέους που παραχωρείται σε ορισμένες χώρες δεν είναι παρά προσωρινή.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πανδημία καθορίζεται από «μια άνιση και συνδυασμένη ανάπτυξη», όπως και η παγκόσμια οικονομία, την οποία άλλωστε αντανakλά. Οι διεθνείς συναλλαγές θα υποστούν τα ίδια «ζιγκ ζαγκ» με αυτά που υφίστανται στις εθνικές συγκυρίες, γιατί είναι αδύνατη η προσαρμογή σε πραγματικό χρόνο των παγκόσμιων αλυσίδων αξιών. Αν μια χώρα της «περιφέρειας» δεν μπορεί πλέον να διασφαλίσει τον ανεφοδιασμό μιας χώρας του «κέντρου», επειδή πλήττεται με τη σειρά της από την πανδημία, αυτή η ξαφνική διακοπή

της παραγωγής στην πρώτη χώρα θα έχει αντανάκλαση και στην οικονομική δραστηριότητα της δεύτερης.

Η εκδοχή του ριμπάουντ

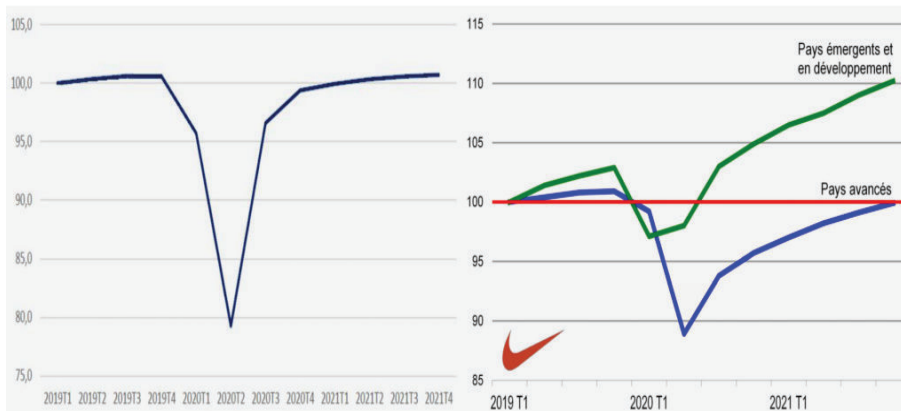
Τις προηγούμενες διαπιστώσεις δεν συμμερίζονται οι υποστηρικτές μιας ανάκαμψης σχήματος «V», που θα επέτρεπε να καλυφθεί μέσα στο 2021 η τρύπα του 2020. Η πιο ριζοσπαστική εκδοχή αυτή της άποψης είναι αναμφίβολα εκείνη του *Office for Budget Responsibility*, που αποτελεί κατά κάποιον τρόπο το βρετανικό αντίστοιχο του (γαλλικού) Ελεγκτικού Συνεδρίου. Προβλέπει ύφεση -12,8% του ΑΕΠ το 2020, το οποίο θα ακολουθηθεί από ανάκαμψη + 17,9% το 2021! Η εικόνα αυτή αποτυπώνεται στο παρακάτω ελλειπτικό διάγραμμα (26):

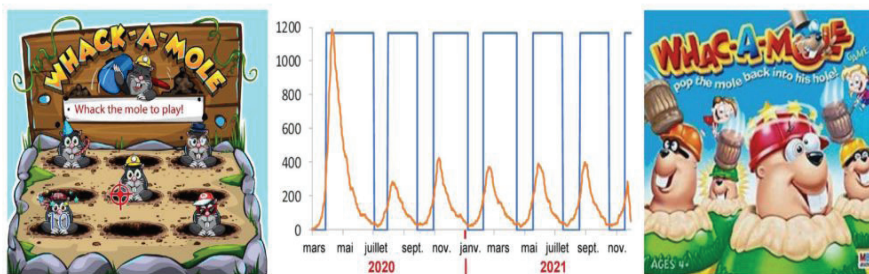
Στο ίδιο γελοίο μήκος κύματος μπορούμε να εντάξουμε την «τραμποειδή» συνέντευξη του Λάρρυ Σάμμερς, πρώην υπουργό του Κλίντον, πρώην σύμβουλο του Ομπάμα, κλπ. [σ: ο Λάρρυ Σάμμερς υπήρξε, μεταξύ άλλων και «σύμβουλος» των Τσίπρα-Βαρουφάκη, το 2015...]. Σύμφωνα με την «δίκως άλλο αισιόδοξη» άποψη που ο ίδιος υποστηρίζει, «η ανάκαμψη μπορεί να είναι πολύ πιο γρήγορη από ότι θα περίμενε κανείς, γιατί είναι της ίδιας φύσεως με αυτό που συμβαίνει μετά την καθολική ύφεση που πλήττει κάθε χειμώνα την οικονομία του Cape Cod (το Cape Cod είναι ο αγαπημένος τόπος διακοπών της νέο-υορκέζικης και την βοστωνέζικης ελίτ), όπου η ανάκαμψη του αμερικανικού ΑΕΠ συμβαίνει κάθε Δευτέρα». Μετά από αυτήν την χιουμοριστική παρατήρηση, ο Σάμμερς προσθέτει: «πιστεύω, λοιπόν, ότι αν καταφέρουμε να ελέγξουμε την υγειονομική κατάσταση,

η επιστροφή στην κανονικότητα θα είναι πιο γρήγορη απ' ό,τι στη διάρκεια των οικονομικών κρίσεων ή των συνηθισμένων υφέσεων». Προνοητικά, προσθέτει ωστόσο: «αν και δεν είμαι σίγουρος» (27).

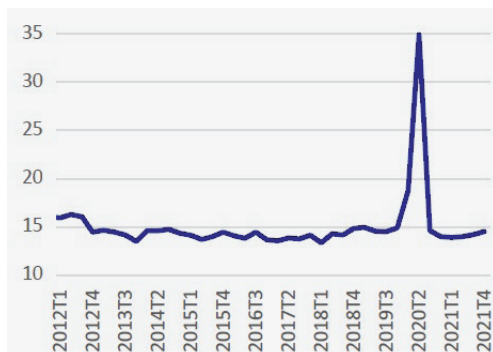
Όλες οι ποσοτικές προβλέψεις δεν χαρακτηρίζονται από την ίδια γελοιότητα, παρότι χρειάζεται κουράγιο για να οδηγήσει κανείς σε αίσια κατάληξη τέτοιου είδους ασκήσεις επί χάρτου. Σε κάθε περίπτωση παρατηρείται ότι στην πλειοψηφία αυτών των προβολών καταβάλλουν προσπάθειες να παρουσιάσουν αισιόδοξες προοπτικές. Είναι δύσκολο να πει κανείς αν αυτό οφείλεται σε μια μέθοδο που υποτιμά την έκταση αυτής της κρίσης, ή γίνεται για να καθησυχάσει (τους επενδυτές;) ελαχιστοποιώντας το μέγεθος του σοκ. Τα παρακάτω γραφήματα μοιάζουν με ευσεβείς πόθους, *wishful thinking*, όπως λένε στα αγγλικά. Αριστερά, εμφανίζεται η πρόβλεψη του Xerfi για τη Γαλλία, δεξιά εκείνη του ΔΝΤ σε μορφή «swoosh» (24). Ότι οι αναδυόμενες και οι υπό ανάπτυξη χώρες θα πρέπει, σύμφωνα με το ΔΝΤ, να καλύψουν γρήγορα το χάσμα και να σημειώσουν ανάπτυξη 10% μέχρι τα τέλη του 2021, ξεπερνά κάθε προσδοκία.

Για να κλείσουμε τον κύκλο, μπορεί κανείς να παραθέσει ένα άρθρο αρκετά διαφωτιστικό (29), του οποίου ο συντάκτης επιχειρεί έναν (αμφίβολου γούστου) παραλληλισμό με το παιχνίδι του τυφλοπόντικα, όπου πρέπει κάποιος να χτυπήσει τον μεγαλύτερο αριθμό από τυφλοπόντικες που ορθώνουν διαρκώς το κεφάλι τους έξω από διαφορετικές τρύπες.

Ο μύθος της αναγκαστικής αποταμίευσης

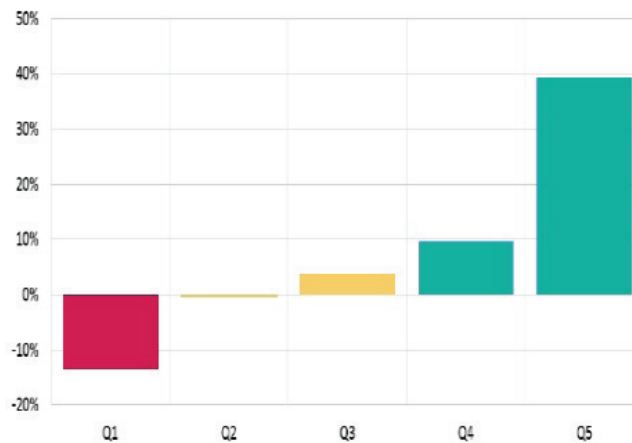

Σύμφωνα με αυτόν, ένα από τα αποτελέσματα της καραντίνας είναι ότι οι καταναλωτικές δαπάνες μειώνονται περισσότερο από ότι τα εισοδήματα. Στην περίπτωση της Γαλλίας, το ποσοστό εξοικονόμησης, που κυμαινόταν γύρω στο 15%, θα έπρεπε να εκτιναχθεί έως και στο 35% κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2020 (30). Αυτή η αναγκαστική απο-

ταμίευση θα αντιστοιχούσε σε περίπου 55 δις ευρώ για οκτώ εβδομάδες καραντίνας (35). Εάν το ποσοστό εξοικονόμησης επανερχόταν στο προ της κρίσης επίπεδο, η κατανάλωση που έγινε αδύνατη λόγω της καραντίνας θα κάλυπτε την καθυστέρηση και θα υποστήριζε μια γρήγορη ανάκαμψη σχήματος «V». Το παραπάνω διάγραμμα, από την ίδια μνημονευθείσα μελέτη του Xerfi, αναδεικνύει αυτό το υπεραισιόδοξο σενάριο, του οποίου η σχέση με την αλήθεια είναι σχεδόν μηδενική (θα μας άρεσε να δούμε την «εξίσωση» που οδηγεί σε αυτό το αποτέλεσμα).

Η αισιοδοξία αυτή μετριάστηκε αμέσως από τον συντάκτη της μελέτης: «*επί χάρτου*», εξηγεί, μπορούμε να υπολογίζουμε στο «*περίφημο κομπόδεμα της Γαλλίας για τις έκτακτες ανάγκες*», όμως «*αυτή την εντυχή κατάληξη δεν θα την δούμε. Δεν θα υπάρξει ούτε ένα χαρούμενο αύριο, ούτε καν μια άμβλυνση του σοκ*» (32).

Το πρόβλημα των σεναρίων αυτών είναι ότι προϋποθέτουν σαφώς ένα γενικευμένο σταμάτημα της καραντίνας και μια άμεση επανεκκίνηση της παραγωγής. Υποτιμούν τον κύκλο πανδημία/οικονομία και τον κύκλο προσφορά/ζήτηση. Αντιμετωπίζουν εξάλλου, μια κλασσική δυσκολία σε σχέση με το ποσοστό αποταμίευσης. Ακόμα και πριν από την κρίση, επρόκειτο για μια από τις καθοριστικές μεταβλητές σε μια άσκηση οικονομικής πρόβλεψης και, χωρίς αμφιβολία, μια από τις πιο δύσκολες να ενταχθεί σε υπόδειγμα. Ο λόγος είναι ότι δεν υπάρχει ποσοστό αποταμίευσης που προκύπτει από την συμπεριφορά ενός «αντιπροσωπευτικού παράγοντα», δηλαδή ενός μέσου καταναλωτή. Από την εποχή του Κένυς γνωρίζουμε ότι οι πλούσιοι αποταμιεύουν περισσότερο. Το παρακάτω γράφημα το αναπαριστά τέλεια: το 20% των νοικοκυριών με τα χαμηλότερα εισοδήματα (πλαίσιο Q1) έχει αρνητικό ποσοστό αποταμίευσης (χρεώνεται), το επόμενο 20% έχει μηδενικό ποσοστό, ενώ η μεγαλύτερη αποταμίευση προέρχεται από τα υψηλά εισοδήματα. (33). Ορισμένες ακριβείς μελέτες δείχνουν ότι η εξέλιξη της αποταμίευσης εξαρτάται από την δομή των εισοδημάτων: συνολικά, οι μισθωτοί αποταμιεύουν λιγότερο (34).

Το να υπολογίζει κανείς στην εκτίναξη αυτής της «αναγκαστικής αποταμίευσης» για την επανεκκίνηση της οικονομίας είναι δείγμα μιας κάποιας «κοινωνικής αποστασιοποίησης», που παραβλέπει την τύχη των οικονομικά ασθενέστερων, αυτών που ζουν σε συνθήκες γαλέρας επειδή έχασαν τη δουλειά και το εισόδημα και κάνουν ουρά για να βρουν κάτι να φάνε. Στηριζόμενος σε μια μελέτη για την κατοικία του I'Insee και σε μια έρευνα του Ifop (35), ο Pierre Concialdi αποδεικνύει ότι η μείωση της δραστηριότητας είχε «συνέπειες πάνω στα εισοδήματα περισσότερων από το ένα τρίτο του ενεργού πληθυσμού», βυθίζοντάς τους σε σοβαρές οικονομικές δυσκολίες. Έχουν ληφθεί βεβαίως κάποια μέτρα για την προσωρινή ανεργία, όμως «απέχουν πολύ από το να αποκαθιστούν το σύνολο των εισοδηματικών απωλειών. Κατά μέσο όρο, μπορούμε να υπολογίσουμε ότι οι απώλειες των μισθωτών κυμαίνονται περίπου στα 400 ευρώ το μήνα, δηλαδή σε 800 ευρώ μετά από δύο μήνες καραντίνας». Ο Concialdi εκτιμά ότι ανέρχονται γύρω στα 2,5 έως 2,8 εκατομμύρια τα νοικοκυριά ενοικιαστών (δηλαδή περίπου 6 -7 εκατομμύρια άτομα), τα οποία χτυπήθηκαν σκληρά από την ύφεση, προτείνοντας «μια πιο δραστική παρέμβαση της κρατικής εξουσίας σε εθνική κλίμακα, είτε διαμέσου ενός μορατόριουμ στα ενοίκια, είτε/και με τη δημιουργία ενός ταμείου αλληλεγγύης» (36).

Ακόμα κι αν διάφορα μέτρα άμβλυναν μια απότομη μείωση των μισθών, ουσιαστικά υπολογίζουν πάνω στους πλούσιους για την επανέναρξη της κατανάλωσης και την απασχόληση άλλων. Αλλά ξεχνούν ότι οι πλούσιοι θα καταγράψουν ζημιές στις περιουσίες τους και είναι ακατανόητο γιατί, μέσα σε αυτές τις συνθήκες, θα οδηγούνταν στην τάση για υπερκατανάλωση.

Παρότι οι μελέτες που παρατίθενται (του OFCE και του Xerfi) περιλαμβάνουν μια λεπτομερή καταγραφή των μεγεθών, αυτές υποδεικνύουν μια ακόμη δυσκολία. Ο OFCE επισημαίνει ότι «οι οκτώ εβδομάδες καραντίνας θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μείωση του ποσοστού της προστιθέμενης αξίας των επιχειρήσεων κατά 2,9 μονάδες τον χρόνο, κάτι που αντιστοιχεί σε απώλειες 35 δις. ευρώ». Το

ένα από τα άμεσα αποτελέσματα της κρίσης είναι πράγματι η μείωση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων, του ποσοστού της απόδοσής τους (γι' αυτές που δεν θα οδηγηθούν σε πτώχευση). Θα πρέπει λοιπόν να γίνουν τα πάντα «για να σωθεί ο στρατιώτης Ράιαν». Η ανάκαμψη σε σχήμα «V» δεν προϋποθέτει απλώς μια αναζωπύρωση της κατανάλωσης, αλλά επίσης, ταυτόχρονα, και των επενδύσεων. Αλλά «δεν μπορούμε να αναγκάσουμε να πει νερό έναν γάιδαρο που δεν διψάει». Οι επενδύσεις θα είναι σε αντίφαση για πολύ καιρό με τα χρέη των επιχειρήσεων και με την ορατή έλλειψη ζήτησης. Μετά την κρίση του 2008, οι επιχειρήσεις βρέθηκαν αντιμέτωπες με την ίδια ανάγκη να μειώσουν τα χρέη τους και το έκαναν μειώνοντας τις επενδύσεις, τους μισθούς και την απασχόληση. Αυτές οι εξελίξεις «είναι πιθανό να επαναληφθούν και μετά την κρίση του κορονοϊού», μας προειδοποιεί ο Patrick Artus (37).

Ριμπάουντ, είπατε ριμπάουντ;

Θα μπορούσε κανείς να φανταστεί εκ προοιμίου ένα φαινόμενο ριμπάουντ στην οικονομική επανεκκίνηση: ότι ανακουφισμένοι από το γεγονός της εξόδου από την κρίση, οι καταναλωτές θα αποφάσιζαν να αντισταθμίσουν τα άγχη της υγειονομικής κρίσης καταναλώνοντας με ζέση τις «αναγκαστικές αποταμιεύσεις» τους, προκειμένου, κατά κάποιον τρόπο, να καλύψουν την καθυστέρηση. Η εμπιστοσύνη θα επανερχόταν και η οικονομική δραστηριότητα θα μπορούσε να ξεκινήσει και πάλι δυναμικά. Αναφέρθηκαν ήδη οι λόγοι για τους οποίους ένα τέτοιο σενάριο, που, για ακόμα μια φορά, προϋποθέτει μία πλήρη και άμεση έξοδο από την καραντίνα, δεν παίρνει υπόψη τον σωρό των ερειπίων μέσα στα οποία αυτή η ανάκαμψη καλείται να πραγματοποιηθεί. Αυτό το σενάριο ξεχνάει έναν ακόμα παράγοντα: τον φόβο της αρρώστιας. Είναι αυτό που τονίζει η ανάλυση του επιδημιολόγου Johsua Epstein, ο οποίος προτείνει τη θεωρία της «δίδυμης μετάδοσης», που συνδυάζει την ίδια την ασθένεια και τον φόβο της ασθένειας (38). Σύμφωνα με το μοντέλο που υποστηρίζει, ο φόβος της ασθένειας οδηγεί τον πρώτο καιρό σε μέτρα που εμποδίζουν την διάδοση της επιδημίας. Όταν τα πράγματα φαίνεται να πηγαίνουν καλύτερα, ο φόβος αμβλύνεται και τα μέτρα προστασίας χαλαρώνουν προοδευτικά ή εγκαταλείπονται. Είναι τότε που η ανάσχεση του φόβου γίνεται καταστροφική. Εάν μεταξύ αυτών που αρχίζουν να κυκλοφορούν υπάρχουν έστω και μερικά κρούσματα, η επανάληψη της δραστηριότητας ρίχνει «λάδι στη φωτιά» (με την έννοια της έκθεσης των ανθρώπων στην μόλυνση) και ένα νέο κύμα αναζωπυρώνεται.

Είναι ένα εντελώς άλλο «ριμπάουντ» αυτό που πρέπει να προσέξουμε, εκείνο της επιστροφής στις πολιτικές δημοσιονομικής σταθερότητας. Πρέπει, με προσοχή, να ανοίξουμε εδώ μια μικρή παρένθεση για να αξιολογήσουμε τα μέτρα που λήφθηκαν ή ανακοινώθηκαν μέχρι σήμερα. Μπορούμε να πούμε ότι τουλάχιστον όσον αφορά την Ευρώπη, οι κυβερνήσεις δέχτηκαν να κάνουν μια προσπάθεια σε σχέση με τους προϋπολογισμούς, ή εν πάση περιπτώσει, έδειξαν αρχικά

να παίρνουν μια τέτοια απόφαση. Μπορούμε να κατανοήσουμε τις διαστάσεις της διαφοράς, κάνοντας σύγκριση με το ποσοστό της ανεργίας στις ΗΠΑ που αυξάνει εκρηκτικά, ενώ παραμένει σχετικά περιορισμένη στην Ευρώπη. Τα μέτρα που λήφθηκαν είναι προφανώς ανεπαρκή, με λάθος στοχεύσεις και ανεπαρκώς συντονισμένα. Αλλά, παρά αυτά τα όριά τους, τα μέτρα οδηγούν σε κάθε χώρα σε μια σημαντική αύξηση του δημόσιου χρέους.

Dette publique en % du PIB

	2019	2020	variation
Grèce	179,2	200,8	21,6
Espagne	95,5	113,4	18,0
Portugal	117,6	135,0	17,4
France	98,5	115,4	16,9
Pays-Bas	48,3	58,3	10,0
Allemagne	59,8	68,7	8,9
Zone euro	84,1	97,4	13,3
États-Unis	109,0	131,1	22,1

Δημόσιο χρέος ως ποσοστό επί του ΑΕΠ

Οι εκτιμήσεις του ΔΝΤ (39), που αναπαράγονται στον παραπάνω πίνακα, δίνουν τις τάξεις μεγέθους: για το σύνολο της ευρωζώνης, το δημόσιο χρέος θα περάσει από 84,1 στο 97,4% του ΑΕΠ, δηλαδή θα σημειώσει αύξηση κατά 13 ποσοστιαίες μονάδες. Αυτή η συνέπεια θα είναι

ακόμα εντονότερη – και δραματική – για την Ελλάδα, που ακολουθείται από τις χώρες του «Νότου», την Ιταλία, την Ισπανία, την Πορτογαλία καιτη Γαλλία. Για άλλες χώρες, όπως η Γερμανία και η Ολλανδία, οι συνέπειες θα είναι μικρότερες.

Η υπόθεση που μπορούμε να κάνουμε είναι ότι, επομένως, οι κυβερνήσεις θα επωφεληθούν και από την παραμικρή ευκαιρία για δικαιολογήσουν την επιστροφή σε μέτρα «εξυγίανσης», ακολουθώντας τρόπους που θα ποικίλουν από τη μια χώρα στην άλλη. Η εμπειρία της προηγούμενης κρίσης ενισχύει αυτήν την υπόθεση: οι πολιτικές λιτότητας που εφαρμόστηκαν από το 2010 και το 2011 τροφοδότησαν μιαν επιστροφή στην ύφεση. Οι κυβερνήσεις πήραν δίκως άλλο το μάθημα τους, και θα προσπαθήσουν να μην σφίξουν πρόωρα τη βίδα. Αλλά η συζήτηση θα επικεντρωθεί περισσότερο στην επιλογή της κατάλληλης στιγμής, παρά στην αναγκαιότητα μιας τέτοιας στροφής. Οι αντιθέσεις μεταξύ «λιτών» και «πολυέξοδων» χωρών δεν μπορεί παρά να αναπαραχθούν, παρά τις παρεμβάσεις της ΕΚΤ και παρά τις διαφορετικές προτάσεις που αναπτύσσονται (και στις οποίες θα χρειαστεί να επανέλθουμε). Τα πίσω-μπρος των μη συντονισμένων δημοσιονομικών πολιτικών, σε συνδυασμό με τις αμψώτιδες και τις πλημμυρίδες της επιδημίας, δημιουργούν τον κίνδυνο της επιλογής μιας διστακτικής πολιτικής, μέσα στα δόντια της κρίσης.

Εξάλλου, κανείς δεν θα μπορεί να πει ότι δεν μας έχουν προειδοποιήσει, όπως φαίνεται από αυτό το μικρό ανθολόγιο (40): «Θα πρέπει να καταβάλλουμε προσπάθειες για να μειώσουμε το χρέος» (υπουργός οικονομικών της Γαλλίας), «θα πρέπει να δουλεύουμε περισσότερο από πριν» (η υφυπουργός του), «η διαχείριση των χρεών που κληρονομήσαμε από την κρίση προϋποθέτει αναγκαστικά αυστηρές περικοπές στον προϋπολογισμό, με δημόσιες δαπάνες πιο επιλεκτικές»

(διοικητής της Τράπεζας της Γαλλίας), «θα πρέπει, αργά ή γρήγορα, να θέσουμε επί τάπητος το ερώτημα του χρόνου εργασίας, των εορταστικών αργιών και του επιδόματος αδείας, προκειμένου να επιτύχουμε την ανάκαμψη και να διευκολύνουμε, με περισσότερη δουλειά, την δημιουργία μιας μεγαλύτερης ανάπτυξης» (το αφεντικό των γάλλων αφεντικών).

Όμως είναι αναμφίβολα ο Philippe Aghion εκείνος που έδωσε το πραγματικό «κλειδί». Σε μια ραδιοφωνική συνέντευξή του για το δημόσιο χρέος, επανέλαβε πολλές φορές την άποψη ότι «το σημαντικό είναι να εμπνέουμε εμπιστοσύνη στις αγορές (41)». Έβαλε το δάχτυλο πάνω σε ένα βασικό σημείο: πέρα από τις τεχνικού χαρακτήρα συζητήσεις, η πραγματικότητα είναι ότι τα δημόσια χρέη που προορίζονται για την χρηματοδότηση κοινωνικών (και περιβαλλοντικών) αναγκών πρέπει να περάσουν από τα καυδιανά δίκρανα των χρηματοπιστωτικών αγορών, με άλλα λόγια, να προσαρμοστούν στις ανάγκες των ιδιωτικών συμφερόντων, των οποίων οι περίφημες αγορές δεν είναι παρά οι εκπρόσωποι.

Οι ηγέτες ετοιμάζουν λοιπόν το χτύπημα της επόμενης μέρας. Ενισχύονται από εκκλήσεις αρθρογράφων όπως ο Eric Le Boucher, ο οποίος διακηρύσσει ότι «η διατήρηση της ζωής αποτελεί μεν μια ιερή αρχή, αλλά η επιστροφή στην εργασία όπως και η υπεράσπιση των ιδιωτικών ελευθεριών, αποτελούν επίσης μια ανθρώπινη αξία (42)». Για κάποιον άλλο, πρόεδρο ενός υπερφιλελεύθερου ινστιτούτου, «η ζωή είναι ένα ρίσκο και αυτό είναι το αντίτιμό της (43)». Το αποκορύφωμα ήρθε από τον δημοσιογράφο της *Libération*, Jean Quatremer, που γράφει: «Είναι παράλογο αν το σκεφτεί κανείς: να βυθιστεί ο κόσμος στην πιο σοβαρή ύφεση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, για μια πανδημία που έχει σκοτώσει μέχρι στιγμής λιγότερους από 100.000 ανθρώπους (χωρίς να αναφέρουμε την προχωρημένη ηλικία τους), μέσα σε έναν κόσμο που αριθμεί 7 δισεκατομμύρια κατοίκους». Λίγα λεπτά αργότερα, επαναλαμβάνει την αγανάκτησή του: «Αναρωτιέμαι πότε θα επιστρέψουμε στην λογική; Όταν η ύφεση θα φθάσει το -20%; (44)».

Οι γύπες έχουν βγει στο κυνήγι. Στις ΗΠΑ, η *Wall Street Journal* (45) αποκαλύπτει ότι «ένας αυξανόμενος αριθμός επενδυτών ετοιμάζεται γι' αυτό που πιστεύουν ότι αποτελεί μια μοναδική ευκαιρία: να αγοράσουν την ακίνητη περιουσία ανθρώπων που βρίσκονται σε κατάσταση αδυναμίας, σε προνομιακές τιμές. Εταιρείες επενδύσεων όπως η Blackstone Group Inc, Brookfield Asset Management et Starwood Capital Group διαθέτουν δισεκατομμύρια δολάρια και «ενδιαφέρονται» για ξενοδοχεία, καταστήματα, υποθηκευμένες κατοικίες και άλλες αξίες που υπέστησαν πιέσεις τις τελευταίες εβδομάδες». Η κρίση θα μπορούσε λοιπόν να αποτελέσει «ευλογία» (*bonanza*), όπως εξηγεί ο David Schechtman, του Meridian Capital Group. Φροντίζει, βεβαίως, να εκφράσει όλη του την συμπάθεια: «οι σκέψεις και οι προσευχές μας στρέφονται σε όλους τους αμερικανούς συμπολίτες μας και κανείς δεν επιδιώκει να επωφεληθεί από την δυστυχία άλλων», όμως «αφήνει την συγκίνηση κατά μέρος» για να αναπτύξει σε

βάθος την σκέψη του: «θα σας το πω: ένας μεγάλος αριθμός επενδυτών ακινήτων το περιμένει αυτό εδώ και μία δεκαετία». Αυτό το παράδειγμα δείχνει, μεταξύ άλλων, ότι η έξοδος από την κρίση θα αποτελέσει ένα πολιτικό και κοινωνικό διακύβευμα.

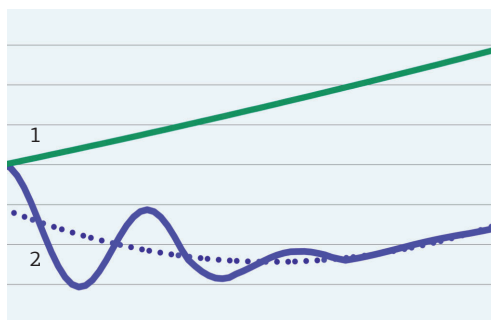
Ο κλωνισμένος καπιταλισμός

Ο καπιταλισμός έχει δεχτεί ένα σοβαρό κλωνισμό και δεν θα συνέλθει εύκολα. Αυτή η γρήγορη επισκόπηση ανέδειξε τουλάχιστον πέντε μηχανισμούς που θα φρενάρουν μια ενδεχόμενη ανάκαμψη:

1. Οι επιχειρήσεις, χρεωμένες και με αβέβαια ανοίγματα, θα διστάσουν να επενδύσουν και θα επιδιώξουν να μειώσουν τις θέσεις εργασίας και τους μισθούς.
2. Τα νοικοκυριά, φτωχοποιημένα ή έντρομα, θα μειώσουν την κατανάλωση, θα προτιμήσουν μια αυτοπροστατευτική αποταμίευση και θα αναβάλλουν αγορές αγαθών διαρκείας.
3. Τα κράτη θα καταλήξουν στην επιδίωξη της «εξυγίανσης» των δημόσιων οικονομικών.
4. Οι αλυσίδες αξιών είναι σε αποδιοργάνωση και το διεθνές εμπόριο θα επιβραδυνθεί.
5. Οι αναδυόμενες χώρες, έχοντας πληγεί από την έξοδο κεφαλαίων και την μείωση των τιμών πρώτων υλών, θα συμβάλουν στην υποχώρηση της παγκόσμιας οικονομίας.

Η κρίση αυτή οξύνει έτσι τάσεις ή εντάσεις που προϋπήρχαν του ξεσπάσματος της. Σε συνδυασμό με την υγειονομική κρίση, έχει ως αποτέλεσμα την είσοδο σε ένα κλίμα γενικής αβεβαιότητας και την εμπέδωση των διστακτικών επιλογών.

Το παρακάτω γράφημα επιτρέπει την πρόγνωση που μπορεί να γίνει σήμερα: πρόκειται προφανώς περισσότερο για εκτίμηση παρά για μια πρόβλεψη, που είναι αδύνατη. Η καμπύλη 1 δείχνει την προ της κρίσης προοπτική. Η καμπύλη 2 αναπαριστά την πιθανή διαδρομή της οικονομικής δραστηριότητας. Σε ένα πρώτο διάστημα, παρατηρούμε διακυμάνσεις (θα μπορούσαμε να μιλήσουμε και για αυξομειώσεις) που προκαλούνται από τις διαδοχές καραντίνας και απεγκλωβισμού. Συμβάλλουν στην δημιουργία (σε συνδυασμό με τις προϋπάρχουσες οικονομικές αντιφάσεις) μια υφεσιακής τάσης. Το εύρος αυτών των διακυμάνσεων θα μειώνεται σταδιακά, εάν και εφόσον η οικονομία θα μπορεί να ανακτήσει την προ υγειονομικής κρίσης τάση της, αλλά σε ένα κατώτερο επίπεδο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- [1] Karl Marx, Friedrich Engels, Le manifeste du parti communiste, 1848. Traduction de Laura Lafargue revue par Friedrich Engels.
- [2] ILO, « COVID-19 and the world of work. Updated estimates and analysis », 7 April 2020.
- [3] voir Michel Husson, « Sur l'inanité de la science économique officielle : de l'arbitrage entre activité économique et risques sanitaires », A l'encontre, 14 avril 2020.
- [4] Jérôme Baschet, « Qu'est-ce qu'il nous arrive? », LundiMatin, 13 avril 2020.
- [5] « AMLO usa imágenes religiosas como 'escudo protector' contra el Covid-19 », Diario de México, 18 de marzo de 2020. Voir un extrait (assez hallucinant) de sa conférence de presse ici.
- [6] Il avait notamment institué une prestation pour les adultes de plus de 70 ans (Pensión Universal Alimenticia para Adultos Mayores), les mères célibataires et les handicapés, et mis à disposition des soins médicaux et des médicaments gratuits pour 750 000 familles pauvres sans protection sociale.
- [7] EZLN, « Communiqué du Comité Clandestin Révolutionnaire Indigène », 16 mars 2020.
- [8] Angela Merkel, « Conférence de presse du 15 avril 2020 », extraits transmis par @BenjAlvarez1 (avec sous-titres anglais).
- [9] rapporté par Jane Maher, une oncologue, sur twitter.
- [10] Imperial College, « Impact of non-pharmaceutical interventions (NPIs) to reduce COVID-19 mortality and healthcare demand », March 16, 2020.
- [11] Laura Di Domenico et al., « Expected impact of lockdown in Île-de-France and possible exit strategies », Inserm, 12 avril 2020.
- [12] Cette proportion serait « très vraisemblablement inférieure à 15%, y compris dans les zones les plus touchées par la première vague de l'épidémie » estime le Conseil scientifique COVID-19 dans son avis du 2 avril 2020 : « Etat des lieux du confinement et critères de sortie ».
- [13] citée par Paul Benkimoun, « Une levée du confinement sans mesures strictes de tests et d'isolement serait inefficace », Le Monde, 12 avril 2020.
- [14] Hans Bergstrom, « The Grim Truth About the Swedish Model », Project Syndicate, 17 avril 2020.
- [15] Annie Thébaud-Mony, « Le gouvernement affaiblit notre capacité collective à lutter contre le virus », Bastamag, 10 avril 2020.
- [16] Yann Philippin, Antton Rouget, Marine Turchi, « Masques: les preuves d'un mensonge d'Etat », Mediapart, 2 avril 2020; Ismaël Halissat et Pauline Moullot, « Masques : un fiasco et des mensonges », Libération, 28 avril 2020.
- [17] Morgan Stanley, « COVID-19: A Prescription To Get The US Back To Work », April 3, 2020.
- [18] Merci à Gilles Raveaud d'avoir signalé ce montage réalisé par Matt Huber.
- [19] C'est le cas des fraises et des asperges rendues célèbres par l'inénarrable porte-parole de notre gouvernement qui évoquait au passage les enseignants confinés « qui ne travaillent pas ». Voir : Sibeth Ndiaye, « Fraises et asperges », BFMTV, 25 mars 2020.
- [20] OCDE, « Covid-19 and International Trade: Issues and Actions », April 2020.
- [21] The World Bank, « Assessing the Economic Impact of Covid-19 and Policy Responses in Sub-Saharan Africa », April 2020.
- [22] Sarah Difallah, « Comment gérer l'impossible confinement en Afrique », L'Obs, 13 avril 2020.
- [23] Antoine Bouët, « Coronavirus et sécurité alimentaire en Afrique », Telos, 9 avril 2020.
- [24] Pierre Salama, « En Amérique latine, la pandémie s'ajoute à d'autres crises », Libération, 8 avril 2020.
- [25] Pierre-Olivier Gourinchas, Chang-Tai Hsieh, « COVID-19 : Une bombe à retardement de défauts souverains », Project Syndicate, 9 avril 2020.
- [26] Office for Budget Responsibility, « OBR coronavirus reference scenario », April 14, 2020.
- [27] Larry Summers, « Recovery Could Be Faster Than Anticipated », Vanity Fair, April 2, 2020.

- [28] Olivier Passet, « Covid-19 : la contagion sectorielle de l'économie réelle L'ampleur du choc, les limites du rebond », Xerfi, 20 avril 2020 ; FMI, « The Great Lockdown », World Economic Outlook, April 2020.
- [29] Ed Yong, « How the Pandemic Will End », The Atlantic, March 25, 2020.
- [30] Olivier Passet, « Covid-19 : la contagion sectorielle de l'économie réelle L'ampleur du choc, les limites du rebond », Xerfi, 20 avril 2020.
- [31] OFCE, « Évaluation de l'impact économique de la pandémie », 20 avril 2020.
- [32] Olivier Passet, « Le rattrapage après-crise : les illusions perdues » Xerfi, 24 avril 2020.
- [33] Mikael Beatriz, Thomas Laboureau, Sylvain Billot, « Quel lien entre pouvoir d'achat et consommation des ménages? », Note de conjoncture, Insee, juin 2019.
- [34] Jean-François Ouvrard et Camille Thubin, « La composition du revenu aide à comprendre l'évolution du taux d'épargne des ménages en France », Bulletin de la Banque de France, février 2020.
- [35] Ifop/Fondation Jean Jaurès, « Les actifs et le télétravail à l'heure du confinement », mars 2020.
- [36] Pierre Concialdi, « Confinement, récession et baisse des revenus? », Ires, avril 2020.
- [37] Patrick Artus, « Comment les entreprises se désendettent-elles? », 21 avril 2020.
- [38] Joshua M. Epstein, Jon Parker, Derek Cummings, Ross A. Hammond, « Coupled Contagion Dynamics of Fear and Disease: Mathematical and Computational Explorations », PLoS ONE, Volume 3, Issue 12, 1st December 2008.
- [39] FMI, « Policies to Support People During the COVID-19 Pandemic », Fiscal Monitor, April 2020.
- [40] Dans l'ordre d'apparition : Bruno Le Maire, « Il faudra faire des efforts pour réduire la dette », Reuters, 10 avril 2020 ; Agnès Pannier-Runacher, « Travailler plus que nous ne l'avons fait avant », AFP, 11 avril 2020 ; François Villeroy de Galhau, « Il n'y a pas de miracle : nous devons porter plus longtemps des dettes publiques plus élevées », Le Monde, 8 avril 2020 ; Geoffroy Roux de Bézieux, « La reprise, c'est maintenant ! » Le Figaro, 10 avril 2020.
- [41] Philippe Aghion, « Penser l'économie de demain », France Culture, 24 avril 2020.
- [42] Éric Le Boucher, « Il faut sortir la France du confinement », Les Echos, 10 avril 2020.
- [43] Jean-Philippe Delsol, « Confinement : jusqu'où peut-on aller? », Les Echos, 10 avril 2020.
- [44] Jean Quatremer, « Une sélection de tweets » tweet, avril 2020.
- [45] Konrad Putzier and Peter Grant, « Real-Estate Investors Eye Potential Bonanza in Distressed Sales », The Wall Street Journal, April 7, 2020.

Συναινετικό τέλος του νεοφιλελευθερισμού; Μην ποντάρετε σε αυτό...

Του Ζιλμπέρ Ασκάρ

Ο Ζιλμπέρ Ασκάρ παρεμβαίνει στη δημόσια συζήτηση που έχει ανοίξει για το μέλλον του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού. Απέναντι σε υπερ-αισιόδοξες προσδοκίες ή δυστοπικές προβλέψεις, υπενθυμίζει τον καθοριστικό ρόλο του υποκειμενικού παράγοντα. Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο NewPolitics στις 24 Απρίλη του 2020 και αναδημοσιεύτηκε από το International Socialism Project. Τη μετάφραση έκανε ο Πάνος Πέτρου.

Ο Ζιλμπέρ Ασκάρ είναι Λιβανέζος μαρξιστής ακαδημαϊκός και συγγραφέας.

Είναι η δεύτερη φορά στη διάρκεια του νέου αιώνα που οι κυβερνήσεις σε Βόρεια Αμερική και Ευρώπη παρεμβαίνουν με θηριώδεις δημόσιους πόρους και σε συντονισμό με τις κεντρικές τράπεζες για να διασώσουν ολόκληρους οικονομικούς κλάδους και να αποτρέψουν μια γενικευμένη οικονομική κατάρρευση.

Οι εξελισσόμενες επιχειρήσεις διάσωσης της οικονομίας, που κατέστησαν υποχρεωτικές από την πανδημία

Covid-19, έχουν ήδη φτάσει σε πολύ μεγαλύτερα μεγέθη από εκείνες που επι-
στρατεύθηκαν κατά την οικονομική κρίση του 2007-08. Αυτές οι δράσεις έρχο-
νται σε σύγκρουση με τις βασικές αρχές του νεοφιλελευθερισμού. Αποτελούν
μια μεγάλης κλίμακας ρυθμιστική παρέμβαση του κράτους για τον έλεγχο των
αγορών, ενώ στη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία έχουν κεντρική θέση η απορύθμιση
και η «επιβίωση των πιο ισχυρών» μέσα στις αγορές. Έρχονται επίσης σε σύ-
γκρουση με τη δημοσιονομική πειθαρχία, αν και αυτόν το γενικό κανόνα δεν τον
συμμερίζονται όλες οι νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις. Αυτός ο κανόνας αποτελεί
ιερή αξία στην Ευρώπη, όπου ο βρετανικός νεοκλασικός νεοφιλελευθερισμός
συγχωνεύτηκε με τον γερμανικό ορντο-φιλελευθερισμό. Αλλά δεν αποτελεί τμή-
μα της νεοφιλελεύθερης συναίνεσης στις ΗΠΑ. Εκεί, παραδόξως, οι Δημοκρα-
τικοί που συνήθως κατηγορούνταν από τους Ρεπουμπλικάνους για κείνσιανές
πολιτικές «φόρων και δαπανών», έχουν γίνει υπερασπιστές της δημοσιονομικής
πειθαρχίας στη νεοφιλελεύθερη εποχή. Την ίδια όμως ώρα, οι Ρεπουμπλικάνοι

από την εποχή του Ρόναλντ Ρίγκαν κι
έπειτα έχουν αναπτύξει μια πρωτότυπη
πολιτική «φορολογικών περικοπών (για
τους πλούσιους) και αυξημένων δαπα-
νών (για το στρατό)» η οποία καταλήγει
σε τεράστια δημοσιονομικά ελλείμματα.

Αυτό που παραμένει ως γεγονός είναι
ότι οι δυτικές νεοφιλελεύθερες κυβερ-
νήσεις έχουν παραβιάσει τα ίδια τους
τα δόγματα δύο φορές –και τη δεύτερη
φορά σε μια πολύ πιο διευρυμένη κλί-

■ Σήμερα το κρίσιμο ερώ-
τημα είναι: πότε θα φτάσει η
τρέχουσα κρίση στο χειρότερο
σημείο της και πόσο καιρό θα
χρειαστεί ο κόσμος για να
ανακάμψει μετά από αυτό;

μακα. Το έπραξαν αυτό αντιμετωπίζοντας δύο διαδοχικές κρίσεις που το μέγεθός
τους δικαιώνει τον τίτλο που απέκτησαν και οι δύο με τη σειρά τους: αυτόν «της
χειρότερης κρίσης μετά την Μακρά Ύφεση» που είχε ξεκινήσει στις ΗΠΑ το 1929.
Το εξελισσόμενο «Μεγάλο Lockdown», όπως περιγράφει το ΔΝΤ την τεράστια
οικονομική κρίση που προέκυψε από τις συνέπειες της πανδημίας Covid-19, έχει
ήδη οδηγήσει την οικονομία σε πολύ μεγαλύτερα βάθη από εκείνα της Μεγάλης
Ύφεσης, όπως περιέγραφε το ΔΝΤ την προηγούμενη κρίση μετά το 2009. Σήμερα
το κρίσιμο ερώτημα είναι: πότε θα φτάσει η τρέχουσα κρίση στο χειρότερο σημείο
της και πόσο καιρό θα χρειαστεί ο κόσμος για να ανακάμψει μετά από αυτό;

Το μέγεθος της εξελισσόμενης οικονομικής καταστροφής είναι τόσο μεγάλο,
που έχει δώσει ώθηση στην ελπίδα ότι θα οδηγήσει σε μια τεράστια παγκόσμια
στροφή στις οικονομικές πολιτικές και προτεραιότητες. Σχετικά με αυτό, η Να-
όμι Κλάιν επικαλέστηκε έναν από τους κύριους εχθρούς του κείνσιανισμού και
βασικούς πρωταγωνιστές της στροφής προς τον νεοφιλελευθερισμό: τον Μίλτον
Φρίντμαν. Στην αρχή και στο τέλος μιας βιντεοσκοπημένης ομιλίας της με θέμα
«Ο Καπιταλισμός του Κοροναϊού και Πώς να τον Αντιμετωπίσουμε» χρησιμοποίη-
σε μια ρήση του Φρίντμαν από το βιβλίο του «Καπιταλισμός και Ελευθερία»

του 1962. Πρόκειται για μια ρήση που ήδη είχε ξαναχρησιμοποιήσει η ίδια δύο φορές στο βιβλίο της «Το Δόγμα του Σοκ»:

«Μόνο μια κρίση –πραγματική ή υποτιθέμενη– γεννά πραγματικές αλλαγές. Όταν συμβεί αυτή η κρίση, οι σχετικές δράσεις που θα αναληφθούν εξαρτώνται από τις ιδέες που θα κυκλοφορούν εκείνη την στιγμή».

Στο βιβλίο της, η Κλάιν είχε παραθέσει αυτή τη φράση ως δείγμα που περιγράφει αυτό που η ίδια αποκαλεί «Δόγμα του Σοκ». Αλλά στο εν λόγω βίντεο, την παραθέτει εγκρίνοντάς την, σχολιάζοντας ότι «ο Φρίντμαν, ένας από τους πιο ακραίους οικονομολόγους υπέρ της ελεύθερης αγοράς, είχε άδικο σε πολλά, αλλά σε αυτό είχε δίκιο. Σε εποχές κρίσης, ιδέες που φαίνονταν ανέφικτες γίνονται ξαφνικά εφικτές».

Πράγματι έχει γίνει διαδεδομένη η αίσθηση ότι προοδευτικές ιδέες όπως αυτές που στηρίζουν η Κλάιν και ο Μπέρνι Σάντερς δικαιώνονται από την κρίση. Ακόμα και στους Financial Times, όπου ο Janan Ganesh έγραψε στις 18 Μάρτη ένα άρθρο με τίτλο «Η κοσμοαντίληψη του Σάντερς κερδίζει, ακόμα κι αν ο ίδιος ο Μπέρνι χάνει». Μια μέρα πριν, το βρετανικό, προσκείμενο στους Συντηρητικούς, περιοδικό *The Spectator*, καλούσε τον Μπόρις Τζόνσον «να αντιγράψει από το εγχειρίδιο του Τζέρεμι Κόρμπιν».

Σε όποιον θυμάται την προηγούμενη οικονομική κρίση, όλα αυτά πρέπει να προκαλούν ένα αίσθημα «déjà vu» (ΣτΜ: το γνωστό «νομίζω ότι το έχω ξαναζήσει αυτό»). Στην πραγματικότητα οι προσδοκίες εκείνη την εποχή ήταν αρκετά μεγαλύτερες, παρότι η σημερινή κρίση είναι πολύ σοβαρότερη. Η τότε Μεγάλη Ύφεση ήταν το πρώτο μεγάλο παγκόσμιο σοκ της νεοφιλελεύθερης εποχής και η πρώτη φορά που νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις κατέφυγαν σε θηριώδεις κρατικές παρεμβάσεις για να ελέγξουν την κρίση. Το Φλεβάρη του 2009 το περιοδικό *Newsweek* κυκλοφόρησε με ένα εξώφυλλο που διακήρυσε ότι «Πλέον Είμαστε Όλοι Σοσιαλιστές».

Είναι αρκετά διασκεδαστικό να το ξαναδιαβάζει κανείς σήμερα: Το άρθρο ξεκινούσε αναφερόμενο στον «Γερουσιαστή της Ιντιάνα, Μάικ Πενς, πρόεδρο της κοινοβουλευτικής ομάδας των Ρεπουμπλικάνων και φανατικό εχθρό του πακέτου τόνωσης της οικονομίας του Προέδρου Ομπάμα, ύψους 1 τρις. δολαρίων», και στον οικοδεσπότη του στο Fox News, την επιτομή των πραγματικών fake news, που περιέγραφαν το νομοσχέδιο ως «σοσιαλιστικό».

Το άρθρο στο *Newsweek* σχολίαζε ότι αυτή η κριτική «είναι παραδόξως άσχετη. Η αμερικανική κυβέρνηση έχει ήδη –με συντηρητική διακυβέρνηση Ρεπουμπλικάνων– εθνικοποιήσει ουσιαστικά τον χρηματοπιστωτικό τομέα».

Συνέχιζε αναδεικνύοντας ακόμα περισσότερο το παράδοξο:

«Η ιστορία έχει αίσθηση του χιούμορ. Ο άνθρωπος που έβαλε τα θεμέλια για τον κόσμο τον οποίο σήμερα ορίζει ο Ομπάμα είναι ο Τζορτζ Γ. Μπους, ο οποίος ξελάσπωσε το χρηματοπιστωτικό κλάδο το περασμένο

φθινόπωρο με 700 δισ. δολάρια. Ο Μπους έβαλε τέλος στην Εποχή του Ρίγκαν. Σήμερα ο Ομπάμα τον ξεπερνά, αντιστρέφοντας τον τερματισμό του μεγάλου κράτους που είχε υλοποιήσει ο Μπιλ Κλίντον».

Ήταν μια ψευδαίσθηση που προκαλούνταν από την αδυναμία να διακρίνει κανείς ανάμεσα σε μια πραγματιστική προσωρινή αντιγραφή από το κείνσιανό εγχειρίδιο –για να παραφράσουμε το «Spectator»– και μια ριζοσπαστική αλλαγή σε μακροπρόθεσμες οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές. Τότε δεν κράτησε πολύ και αυτό δεν διέφυγε από τον Ganesh που έγραψε στους Financial Times:

«Είμαστε στα πρώιμα στάδια μιας από τις περιοδικές ασυνέχειες στην οικονομική σκέψη που εμφανίζονται στην ιστορία. Ίσως είναι η πιο οξεία μετά την κρίση του πετρελαίου, που είχε φέρει στον αφρό τους οπαδούς της ελεύθερης αγοράς στη δεκαετία του '70. Οι αναγνώστες θα θυμούνται την κατάρρευση του 2008, μετά την οποία μια βιογραφία του Τζον Μείναρντ Κέινς ανακοίνωνε “την επιστροφή του άρχοντα”. Ε λοιπόν αποδείχθηκε εφήμερη. Δεν πέρασε πολύς καιρός προτού υπάρξει δημοσιονομική επανοχύρωση σε όλο το δυτικό κόσμο. Στις ΗΠΑ, είχαμε το Κίνημα Tea Party, τον περιορισμό του Προέδρου Ομπάμα από ένα ελεγχόμενο από τους Ρεπουμπλικάνους Κογκρέσο και την επίθεση του διαδόχου του ενάντια στο διοικητικό κράτος».

Ο Ganesh προσθέτει ότι «Αυτή τη φορά μοιάζει να είναι αλλιώς». Αλλά αυτή η αίσθηση μοιάζει να επαναλαμβάνεται διαρκώς. Η πιο πρόσφατη περίπτωση εκδηλώθηκε λίγο πριν το ξέσπασμα της πανδημίας, όταν ο Τζόζεφ Στίγκλιτς, ο διάσημος πρώην Επικεφαλής Οικονομολόγος της Παγκόσμιας Τράπεζας, ανακοίνωνε (μαζί με πολλούς άλλους) «το τέλος του νεοφιλελευθερισμού». Θα μπορούσε και ο Στίγκλιτς να γράψει ότι «αυτή τη φορά μοιάζει να είναι αλλιώς», όταν ισχυριζόταν ότι «αν η οικονομική κρίση του 2008 δεν μας έκανε να καταλάβουμε ότι οι ανεμπόδιστες αγορές δεν λειτουργούν, τότε θα το κάνει η κλιματική κρίση: ο νεοφιλελευθερισμός θα φέρει κυριολεκτικά το τέλος του πολιτισμού μας».

Η μεγάλη οξύτητα της εξελισσόμενης οικονομικής κρίσης γύρω από τον Covid-19, αν και πολύ μικρότερης ιστορικής σημασίας σε σύγκριση με την κλιματική κρίση, είναι κατανοητό ότι έχει οδηγήσει σε πολλούς νέους επικήδεις του νεοφιλελευθερισμού. Δυστυχώς όλοι τους όμως είναι αρκετά πρόωροι. Ένας φανατικός νεοφιλελεύθερος αρθρογράφος στο Forbes μπέρδευε αυτούς τους επικήδεις του νεοφιλελευθερισμού με επικήδεις του ίδιου του καπιταλισμού, δηλώνοντας την απογοήτευσή του που «οι αριστεροί διανοούμενοι είναι ενθουσιασμένοι» και κατηγορώντάς τους για αυτό που καταννοούσε ως Schadenfreude [χαιρεκακία]. Παρόλα αυτά, παραδεχόταν ότι η αριστερή κριτική στον νεοφιλελευθερισμό (τον καπιταλισμό συνολικά με βάση τον δικό του τρόπο σκέψης), έχει κερδίσει έδαφος τα τελευταία χρόνια, καλώντας τους ομοϊδέατες του νεοφιλελεύθερους να είναι σε «ακόμα πιο έντονη επιφυλακή»:

«Πριν 12 χρόνια, οι αντικαπιταλιστές κατάφεραν να παρουσιάσουν την χρηματοπιστωτική κρίση –λανθασμένα– ως κρίση του καπιταλισμού. Η ψευδής αφήγηση ότι η χρηματοπιστωτική κρίση είναι αποτέλεσμα της αποτυχίας της αγοράς και της απορύθμησης έχει έκτοτε εγκατασταθεί στα μυαλά των ανθρώπων σε μεγάλο βαθμό. Και σήμερα οι αριστεροί διανοούμενοι κάνουν και πάλι ό,τι μπορούν για να παρουσιάσουν την κρίση του κορονοϊού με τρόπο που να δικαιολογεί τις εκκλήσεις τους για ένα παντοδύναμο κράτος. Δυστυχώς, οι πιθανότητες να τα καταφέρουν είναι πράγματι πολύ μεγάλες».

Μήπως αυτός ο φανατικός νεοφιλελεύθερος ήταν υπερβολικά απαισιόδοξος ως προς την άνοδο του «παντοδύναμου κράτους»; Όχι και τόσο, σύμφωνα με τον Ντέιβιντ Χάρβεϊ, ο οποίος κατέληγε σε ένα μεγάλο άρθρο του που δημοσιεύτηκε στο *Jacobin* στις 20 Μάρτη με μια μάλλον αιφνιδιαστική δυστοπική προοπτική: όχι αυτήν ενός σοσιαλιστικού κράτους πρόνοιας, αλλά εκείνη ενός τραμπικού Λεβιάθαν [Behemoth]:

«Το βάρος της εξόδου από την τρέχουσα οικονομική κρίση πλέον πέφτει πάνω στις ΗΠΑ και εδώ βρίσκεται η απόλυτη ειρωνεία: οι μόνες πολιτικές που μπορούν να λειτουργήσουν, οικονομικά και πολιτικά, είναι πολύ πιο σοσιαλιστικές από οτιδήποτε προτείνει ο Μπέρνι Σάντερς και αυτά τα προγράμματα διάσωσης θα πρέπει να ξεδιπλωθούν υπό την αιγίδα του Ντόναλντ Τραμπ, πιθανότατα υπό το μανδύα του Κά-νουμε Ξανά την Αμερική Σπουδαία. Όλοι αυτοί οι Ρεπουμπλικάνοι που εναντιώθηκαν άγρια στο σχέδιο διάσωσης του 2008 θα υποχρεωθούν σήμερα να το καταπιούν ή να αμφισβητήσουν τον Ντόναλντ Τραμπ. Αυτός, αν είναι έξυπνος, θα ακυρώσει τις εκλογές επικαλούμενος την κατάσταση έκτακτης ανάγκης και θα διακηρύξει την αρχή μιας αυτοκρατορικής προεδρίας με στόχο να σώσει το κεφάλαιο και τον πλανήτη από “εξεγέρσεις κι επαναστάσεις”».

Μια βδομάδα αργότερα, ο Κώστας Λαπαβίτσας, βάδισε στα χνάρια του Χάρβεϊ όσον αφορά την εναντίωση στην αστήρικτη αριστερή αισιοδοξία, αν και υιοθετώντας ένα λιγότερο «Αποκαλυπτικό» σενάριο και χωρίς να συμμερίζεται αυταπάτες για κάποιο ορατό τέλος του νεοφιλελευθερισμού:

«Τα σιμπολέθ της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας των τελευταίων τεσσάρων δεκαετιών σαρώθηκαν γρήγορα και το κράτος αναδύθηκε ως ο ρυθμιστής της οικονομίας που κατέχει τεράστια δύναμη. Δεν ήταν δύσκολο για πολλούς στην Αριστερά να καλωσορίσουν μια τέτοια κρατική δράση, πιστεύοντας ότι σηματοδοτούσε την “επιστροφή του κείνσιανισμού” και τον θάνατο του νεοφιλελευθερισμού. Αλλά θα ήταν βιαστικό να φτάσουμε σε τέτοια συμπεράσματα.

Καταρχήν, το έθνος-κράτος υπήρξε πάντοτε στην καρδιά του σχεδίου

του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, εγγυγούμενο την ταξική εξουσία του κυρίαρχου επιχειρηματικού και χρηματοπιστωτικού μπλοκ, μέσα από επιλεγμένες παρεμβάσεις σε κρίσιμες στιγμές. Επιπλέον, αυτές οι παρεμβάσεις συνοδεύτηκαν από ισχυρά αυταρχικά μέτρα, κλείνοντας μαζικά τους ανθρώπους μέσα στα σπίτια τους και επιβάλλοντας lockdown σε ολόκληρες μητροπόλεις... Η κολοσσιαία δύναμη του κράτους και η ικανότητά του να παρεμβαίνει στην οικονομία και στην κοινωνία θα μπορούσε να οδηγήσει, για παράδειγμα, σε μια πιο αυταρχική μορφή ελεγχόμενου καπιταλισμού στον οποίο τα συμφέροντα της επιχειρηματικής και χρηματοπιστωτικής ελίτ θα παραμένουν κυρίαρχα».

Βρισκόμαστε για άλλη μια φορά μπροστά στο δίπολο της αισιοδοξίας και της απαισιοδοξίας, της ουτοπίας και της δυστοπίας. Είναι οι δύο πόλοι μεταξύ των οποίων κινούνταν παραδοσιακά η ριζοσπαστική Αριστερά. Η αλήθεια είναι ότι και τα δύο είναι βασικά προβολές στο μέλλον ατομικών ή και συλλογικών προδιαθέσεων οι οποίες με τη σειρά τους αλλάζουν ανάλογα τις μεταλασσόμενες πολιτικές εμπειρίες. Για παράδειγμα, οι διαθέσεις στην αμερικανική Αριστερά άλλαξαν σημαντικά από το ξημέρωμα της Σούπερ Τρίτης στις 3 Μάρτη ως την επόμενη μέρα, όταν ο Μπάιντεν είχε διασφαλίσει πλέον τη νίκη στις προκριματικές των Δημοκρατικών. Το ίδιο συνέβη και στη βρετανική Αριστερά, από το ξημέρωμα της 12ης Δεκέμβρη του 2019 ως την επόμενη μέρα, όταν ο Μπόρις Τζόνσον είχε θριαμβεύσει εκλογικά.

Παρόλα αυτά, και η ουτοπία και η δυστοπία είναι χρήσιμες πτυχές της κοσμοαντίληψης της Αριστεράς. Διατηρούν τους αντίθετους μαγνητικούς πόλους της απαισιοδοξίας και της αισιοδοξίας, της επιφύλαξης και του βολонταρισμού, του άγχους απέναντι σε μια επανάληψη του φασιστικού παρελθόντος και της ελπίδας για ένα πραγματικά δημοκρατικό σοσιαλιστικό μέλλον. Αυτά προσφέρουν κίνητρο σε όσους αγωνίζονται να αλλάξουν τον κόσμο προς ένα καλύτερο και πιο δίκαιο μέλλον. Ωστόσο, το σημείο στο οποίο στέκεται τελικά ο δείκτης στον πραγματικό κόσμο, μέσα στο πλατύ φάσμα που διαχωρίζει την ουτοπία από τη δυστοπία, δεν καθορίζεται από τις αντικειμενικές συνθήκες. Αυτές αποτελούν μόνο τις παραμέτρους μέσα στις οποίες πρέπει να προχωρήσουν οι ταξικοί και θεματικοί αγώνες. Οι μεγάλες στροφές στο πεδίο των κυβερνητικών πολιτικών καθορίζονται πάνω από όλα από την κοινωνική πάλη μέσα στο πλαίσιο των υπάρχουσών συνθηκών.

Εκεί είναι τελικά το σημείο όπου κάνει λάθος ο Μίλτον Φρίντμαν. Όταν συμβαίνουν κρίσεις, οι δράσεις που αναλαμβάνονται δεν «εξαρτώνται από τις ιδέες που κυκλοφορούν». Ασφαλώς είναι σημαντική η πάλη γύρω από τις ιδέες, που μεταφράζονται σε συγκεκριμένες πολιτικές προτάσεις. Και ασφαλώς τα πολιτικο-οικονομικά μέτρα που τελικά εφαρμόζονται είναι συνδεδεμένα με τις ιδέες που κυριαρχούν –όχι αυτές που κυριαρχούν στην κοινωνία γενικώς όμως, αλλά αυτές που κυριαρχούν στην κοινωνική τάξη που καθοδηγεί την διακυβέρνηση. Σε αυτό το σημείο τελειώνει η αναλογία [του σήμερα] με την απομάκρυνση από

την μεταπολεμική κείνσιανή συναίνεση προς το νεοφιλελευθερισμό και αυτό που ο Τόμας Κουν αποκάλεσε «αλλαγή παραδείγματος». Γιατί σε αντίθεση με τις επιστημονικές επαναστάσεις, που είναι αποτέλεσμα προόδων στη γνώση, οι αλλαγές παραδείγματος στην οικονομία δεν είναι το παράγωγο κάποιας συλλογικής-θεωρητικής ή έστω απλά πραγματιστικής- διανοητικής απόφασης.

Όπως το έθεσε ο Ερνέστ Μαντέλ το 1980, στο «Μακρά Κύματα Καπιταλιστικής Ανάπτυξης», κατά την αυγή της νεοφιλελεύθερης εποχής:

«Η μεταστροφή των ακαδημαϊκών οικονομολόγων προς την αντι-κείνσιανή αντεπανάσταση δεν αφορούσε κυρίως μια καθυστερημένη συνειδητοποίηση των μακροπρόθεσμων κινδύνων του διαρκούς πληθωρισμού. Αυτοί οι κίνδυνοι ήταν πολύ γνωστοί αρκετό καιρό πριν χάσει ο κείνσιανισμός την ηγεμονική του θέση ανάμεσα στους οικονομικούς συμβούλους των αστικών και των ρεφορμιστικών κυβερνήσεων. Δεν ήταν καν συνέπεια της αναπόφευκτης επιτάχυνσης του πληθωρισμού... Στην ουσία ήταν το παράγωγο μιας βασικής αλλαγής προτεραιοτήτων των καπιταλιστών στην ταξική πάλη.

Η “αντι-κείνσιανή αντεπανάσταση” των μονεταριστών στο πεδίο της ακαδημαϊκής οικονομολογίας δεν είναι τίποτε άλλο παρά η ιδεολογική έκφραση αυτής της αλλαγής προτεραιοτήτων. Χωρίς την μακροπρόθεσμη επαναφορά μιας συνθήκης χρόνιας δομικής ανεργίας, χωρίς μια αποκατάσταση του «αισθήματος ατομικής ευθύνης» (δλδ. χωρίς σκληρές περικοπές στην κοινωνική ασφάλιση και τις κοινωνικές υπηρεσίες), χωρίς γενικευμένες πολιτικές λιτότητας (δλδ. στασιμότητα ή και μείωση των πραγματικών μισθών) δεν μπορεί να υπάρξει οξεία και γρήγορη αποκατάσταση του ποσοστού κέρδους. Αυτή είναι η νέα οικονομική σκέψη. Δεν έχει τίποτε το ιδιαίτερα “επιστημονικό”, αλλά έχει πολλά στοιχεία που ανταποκρίνονται στις άμεσες και μακροπρόθεσμες ανάγκες της καπιταλιστικής τάξης, ανεξάρτητα από τις αναφορές της στην αντικειμενική επιστήμη».

Η νεοφιλελεύθερη αλλαγή παραδείγματος διευκολύνθηκε από μια διαρκή επιδείνωση του ταξικού συσχετισμού δύναμης στις δυτικές χώρες κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, με την ανεργία να αυξάνεται μετά την ύφεση του 1973-75 και τους Ρόναλντ Ρίγκαν και Μάργκαρετ Θάτσερ να καθοδηγούν νικηφόρα συντριπτικά χτυπήματα ενάντια στο εργατικό κίνημα στις αρχές της δεκαετίας του '80. Ο βαθμός στον οποίο υλοποιήθηκε έκτοτε η «αντι-κείνσιανή αντεπανάσταση» σε διάφορες χώρες δεν εξαρτήθηκε από ιδεολογικές διαφορές αλλά από τον κοινωνικό συσχετισμό δύναμης σε κάθε χώρα. Για μια απόδειξη αυτού του ισχυρισμού, αρκεί να συγκρίνουμε τη Βρετανία και τη Γαλλία, δύο χώρες με παρόμοιους πληθυσμούς και ΑΕΠ, όσον αφορά το επίκαιρο ζήτημα της δημόσιας υγείας.

Το εύρος του υγειονομικού κόστους είναι παρόμοιο στις δύο χώρες, απέχοντας

πολύ από τα θηριώδη κόστη που φουσκώνουν τις δαπάνες υγείας στις ΗΠΑ. Αν πάρουμε το μέσο ετήσιο ιατρικό εισόδημα [συνυπολογισμός της μισθοδοσίας στα δημόσια νοσοκομεία και των χρημάτων που βγάζουν οι ιδιώτες γιατροί] ως δείκτη, είναι 108.000 δολάρια στη Γαλλία και 138.000 στο Ηνωμένο Βασίλειο (σε σύγκριση με 313.000 στις ΗΠΑ). Το νοσπλευτικό προσωπικό σε Γαλλία και ΗΒ έχει περίπου ίσες μισθολογικές απολαβές ετησίως. Διαδοχικές νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις στη Γαλλία έχουν δεχτεί κριτική γιατί επιχειρούν να μεταφέρουν μέρος των δαπανών υγείας στους ασθενείς, κι όμως η Γαλλία παραμένει σε πολύ καλύτερη κατάσταση από ό,τι το ΗΒ όσον αφορά τη δημόσια υγεία.

Σύμφωνα τα στοιχεία του ΟΟΣΑ, οι δαπάνες υγείας από το κράτος και τα συστήματα υποχρεωτικής ασφάλισης στη Γαλλία έχουν κυμανθεί κατά την τελευταία δεκαετία ανάμεσα στο 8,5% και το 9,5% του ΑΕΠ. Στη Βρετανία έχουν κυμανθεί μεταξύ 6,9% και 7,8%. Από το 2010 ως το 2017, η Γαλλία αφιερώνει ετησίως το 0,6-0,7% του ΑΕΠ σε επενδύσεις στο σύστημα περίθαλψης, σε σύγκριση με το 0,3-0,4% του ΗΒ. Δεν προκαλεί λοιπόν έκπληξη που το 2017 ο αριθμός των νοσοκομείων ήταν πάνω από 3.000 στη Γαλλία ενώ ήταν λιγότερα από 2.000 στο ΗΒ, ενώ ο συνολικός αριθμός κλινών έφτανε τις 400.000 στη Γαλλία σε σύγκριση με τις 168.000 στο ΗΒ. Αυτός ο αριθμός συνέχισε να μειώνεται στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας από τις διαδοχικές κυβερνήσεις Συντηρητικών. Όσον αφορά τον αριθμό των γιατρών, το 2017 ήταν πάνω από 211.000 στη Γαλλία ενώ ήταν 185.700 στο ΗΒ. Στη Γαλλία υπήρχαν 10,8 νοσπλευτές ανά χίλιους κατοίκους, ενώ στη Βρετανία υπήρχαν 7,8.

Αυτά τα στοιχεία αποδεικνύουν πόσο υποκριτική και παραπλανητική ήταν η εκμετάλλευση του ΕΣΥ ως κεντρικό επιχείρημα της καμπάνιας του Μπόρις Τζόνσον υπέρ του Brexit, που επιχειρούσε να αποδώσει κυρίως στην ΕΕ τις ευθύνες για την κακή κατάσταση του βρετανικού συστήματος υγείας. Όμως η διαφορά στην κατάσταση της δημόσιας Υγείας μεταξύ Γαλλίας και ΗΒ δεν οφείλεται σε ιδεολογικές διαφορές μεταξύ των κυβερνήσεων στην κάθε πλευρά της Μάχης. Αυτό που εμπόδισε τις διαδοχικές κυβερνήσεις στη Γαλλία να προχωρήσουν ακόμα περισσότερο στο νεοφιλελεύθερο δρόμο ήταν η πολύ ισχυρότερη κοινωνική αντίσταση και τίποτε άλλο.

Στο ΗΒ, σε τομείς όπου η πλήρης ιδιωτικοποίηση δημόσιων υπηρεσιών –όπως αυτές που κατάφεραν οι Συντηρητικοί στους τομείς της ενέργειας και των μεταφορών– δεν ήταν εφικτή για εκλογικούς ή οικονομικούς λόγους, χρησιμοποιήθηκαν διαφορετικές τακτικές που δεν συνάντησαν ιδιαίτερη αντίσταση. Στη δημόσια Υγεία, υπήρξε μείωση της δημόσιας δαπάνης, συνδυαστικά με την παρακίνηση των πιο εύπορων στρωμάτων του πληθυσμού να εγκαταλείψουν το δημόσιο σύστημα και να στραφούν στην ιδιωτική υγεία, με στόχο να διαμορφωθεί σταδιακά ένα σύστημα δύο πυλώνων, όπως στις ΗΠΑ. Στην ανώτατη εκπαίδευση, υπήρξε ιδιωτικοποίηση της διαχείρισης των πανεπιστημίων (επιχειρηματοποίηση), αντικαθιστώντας τη δημόσια χρηματοδότηση με μια θηριώδη αύξηση των διδάκτρων, που δημιούργησε έτσι μια ολόκληρη γενιά που βγαίνει

στην αγορά εργασίας επιβαρυνμένη ήδη με ένα σημαντικό χρέος, και πάλι όπως στις ΗΠΑ.

Αντίστοιχα, η έκβαση της τρέχουσας συνδεδεμένης με την πανδημία οικονομικής κρίσης, θα κριθεί σε κάθε χώρα από τον εγχώριο κοινωνικό συσχετισμό δύναμης μέσα στο γενικό πλαίσιο του παγκόσμιου συσχετισμού. Η πιο πιθανή άμεση έκβαση δεν θα είναι μία από τις δύο αντιτιθέμενες εναλλακτικές μιας αυθόρμητης μετα-κείνσιανής εγκατάλειψης του νεοφιλελευθερισμού ή ενός Τραμπικού Λεβιάθαν. Μάλλον θα είναι μια προσπάθεια των νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων να ρίξουν το βάρος των τεράστιων χρεών που συσσωρεύουν αυτή τη στιγμή πάνω στους εργαζόμενους, όπως έκαναν και μετά την Μεγάλη Ύφεση, συμπιέζοντας την αγοραστική δύναμη των ανθρώπων και την προδιάθεσή τους να δαπανήσουν χρήματα, οδηγώντας έτσι την παγκόσμια οικονομία σε μια ακόμα μεγαλύτερη επιδείνωση της τρέχουσας κατάστασης διαρκούς στασιμότητας, όπως προειδοποίησε ο Adam Tooze.

Ο ιστορικός σωστά κατέληξε:

«Είναι λογικό να ζητάμε μια πιο δραστήρια, πιο οραματική κυβέρνηση που θα καθοδηγήσει την έξοδο από την κρίση. Αλλά το ζήτημα φυσικά είναι τι μορφή θα πάρει αυτή και ποιες πολιτικές δυνάμεις θα την ελέγχουν».

Πράγματι, αυτό είναι το ζήτημα. Με τις ζωές μας να συνθλίβονται από την εξελισσόμενη διπλή κρίση και με την οικονομική κρίση να είναι πιθανό να ξεπεράσει κατά πολύ σε διάρκεια την πανδημία, το πιο άμεσο επίδικο είναι να καθοριστεί ποιος πρόκειται να πληρώσει για το τεράστιο ανθρώπινο και οικονομικό κόστος της κρίσης: αυτοί που είναι εξ αρχής υπεύθυνοι για το μέγεθος αυτού του κόστους, μέσα από δεκαετίες νεοφιλελεύθερης διάλυσης της δημόσιας υγείας και του κοινωνικού κράτους και ιεράρχησης των οικονομικών κερδών, ή εμείς οι υπόλοιποι, δηλαδή η μεγάλη κοινωνική πλειοψηφία;

Μπορούμε να προβλέψουμε με ασφάλεια ότι οι νεοφιλελεύθεροι θα συμφωνήσουν ομόφωνα στην αύξηση των δημόσιων δαπανών για την υγεία, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα ότι θα επωφεληθούν οι φίλοι τους στις σχετικές βιομηχανίες. Θα το πράξουν αυτό, όχι λόγω ενός ξαφνικού προσπλυτισμού τους στις αρετές του κοινωνικού κράτους ή γιατί νοιάζονται για την κοινωνία, αλλά επειδή τρέμουν τις οικονομικές συνέπειες μιας νέας πανδημίας ή ενός δεύτερου κύματος της τρέχουσας. Το ζήτημα είναι ότι η φυσική τους προδιάθεση θα είναι να το πράξουν αυτό εις βάρος άλλων τομέων του δημόσιου συμφέροντος, όπως η εκπαίδευση,

Με τις ζωές μας να συν-
θλίβονται από την εξελισσόμε-
νη διπλή κρίση, το πιο άμεσο
επίδικο είναι να καθοριστεί
ποιος πρόκειται να πληρώσει
για το τεράστιο ανθρώπινο
και οικονομικό κόστος

οι συντάξεις ή τα επιδόματα ανεργίας, ενώ θα διασφαλίζουν ότι οι μισθωτοί θα πληρώσουν το κόστος της επιστροφής των οικονομιών στην κανονικότητα –με μέτρα όπως το πάγωμα ή και η περικοπή μισθών.

Συνεπώς, ο πιο επείγων αγώνας είναι να τους εμποδίσουμε να το κάνουν αυτό, με τον τρόπο οι Γάλλοι εργάτες αντιστάθηκαν στις επιθέσεις των νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων στα εισοδήματα και τις συντάξεις τους το 1995 και το 2019, δλδ. με την καταφυγή στην γενική απεργία ή στην απειλή της. Αυτή η μάχη θα είναι κρίσιμη για τη διαμόρφωση του εδάφους για την ήττα των νεοφιλελεύθερων από κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις όπως αυτές που εμφανίστηκαν στο συνδικαλιστικό κίνημα στη Γαλλία, στο Εργατικό Κόμμα στο ΗΒ [σσ: γύρω από τον Κόρμπιν] και στην καμπάνια Σάντερς στις ΗΠΑ. Μόνο τότε θα μπορέσει να υπάρξει μια μόνιμη ήττα του νεοφιλελευθερισμού.

Όταν ο ιός προσβάλλει τις αγορές πετρελαίου

Του Άνταμ Χάνιε

Η κρίση του Covid-19 έχει οδηγήσει σε τεράστια πτώση της ζήτησης και της τιμής του πετρελαίου παγκοσμίως. Σε αυτό το άρθρο, ο Άνταμ Χάνιε εξετάζει τι μπορεί να σημαίνει αυτό για την παγκόσμια οικονομία και το περιβάλλον. Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο *versobooks* στις 8 Απρίλη και μεταφράστηκε από την Στέλλα Μούσμουλα.

Ο Άνταμ Χάνιε είναι αναπληρωτής καθηγητής παλαιστινιακών σπουδών και πολιτικής οικονομίας της Μέσης Ανατολής, στο Τμήμα Αναπτυξιακών Σπουδών στο SOAS, Πανεπιστήμιο του Λονδίνου.

Οι οικολογικές διαστάσεις της πανδημίας COVID-19 απασχολούν όλο και περισσότερο την σχετική δημόσια συζήτηση, με αρκετές σημαντικές συμβολές στο διάλογο να διερευνούν την πανδημία σε σχέση με την βιομηχανοποιημένη γεωργία στον καπιταλισμό, την εκτεταμένη απώλεια της βιοποικιλότητας και την καταστροφή των φυσικών οικοσυστημάτων.

Υπάρχει, ωστόσο, ένα ακόμη στοιχείο στην «οικολογία» του COVID-19 που αξίζει μεγαλύτερη προσοχή: οι τρόποι με τους οποίους η κλιμακούμενη πανδημία συναντιέται με ένα σφοδρό σοκ στη βιομηχανία των ορυκτών καυσίμων και ταυτόχρονα το επιταχύνει. Ως αποτέλεσμα αυτού

του σοκ, οι παγκόσμιες αγορές πετρελαίου υφίστανται έναν μετασχηματισμό άνευ προηγουμένου. Αν και μακροπρόθεσμα η τροχιά των εξελίξεων δεν είναι προκαθορισμένη, αυτή η συγκυρία θα διαμορφώσει αναμφίβολα την πολιτική που θα ακολουθηθεί στον τομέα του πετρελαίου -και τις πιθανότητες του περιορισμού της κλιματικής αλλαγής- για τις επόμενες δεκαετίες.

Καθώς τα κράτη που αντιπροσωπεύουν πάνω από το 90% του παγκόσμιου ΑΕΠ βρέθηκαν ακινητοποιημένα υπό διάφορες εκδοχές lockdown, με το επακόλουθο κλείσιμο μεγάλων τμημάτων της παγκόσμιας παραγωγής, των μεταφορών, της βιομηχανίας και του λιανικού εμπορίου, η ζήτηση για πετρέλαιο και πετρελαϊκά προϊόντα έπεσε σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα. Πράγματι, έχει εκτιμηθεί ότι μόνο η μείωση της χρήσης αυτοκινήτου στις ΗΠΑ οδήγησε την παγκόσμια ζήτηση πετρελαίου σε μια εντυπωσιακή πτώση κατά 5% -όσο θα ήταν δηλαδή αν είχαν σταματήσει την οδήγηση ταυτόχρονα ολόκληρη η Ευρώπη, η Αφρική και η Μέση Ανατολή.

Ο Εκτελεστικός Διευθυντής της Διεθνούς Ένωσης Ενέργειας, Fatih Birol, έκανε στις 25 Μαρτίου την εκτίμηση ότι η παγκόσμια ζήτηση πετρελαίου θα μπορούσε να μειωθεί κατά περίπου 20 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα, μια πρόβλεψη που έχει τώρα αναθεωρηθεί στα 30 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα. Αυτή η βουτιά στην χρήση ενέργειας παγκοσμίως δεν έχει προηγούμενο τόσο σε ταχύτητα όσο και σε βάθος, υπερβαίνοντας όλες τις άλλες μείζονες κρίσεις του περασμένου αιώνα -συμπεριλαμβανομένης της μεγάλης κρίσης του 1929 και της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008.

Τη στιγμή που η ζήτηση ενέργειας βρισκόταν σε ελεύθερη πτώση, η παγκόσμια προσφορά πετρελαίου θα αυξανόταν σημαντικά μετά την ανακοίνωση στις αρχές Μαρτίου ότι η Ρωσία και η Σαουδική Αραβία επρόκειτο να καταργήσουν τους περιορισμούς στα επίπεδα παραγωγής πετρελαίου. Σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της πανδημίας, αυτός ο «Πετρελαϊκός Πόλεμος» ώθησε τις παγκόσμιες τιμές στα χαμηλότερά τους επίπεδα εδώ και πολλές δεκαετίες και έκανε τους παραγωγούς να ψάχνουν τρέχοντας σε στεριές και θάλασσες για να βρουν αποθηκευτικό χώρο για το πετρέλαιό τους, προκειμένου να αποφύγουν να πουλήσουν με χασούρα. Με τους αποθηκευτικούς χώρους παγκοσμίως να προσεγγίζουν με γρήγορους ρυθμούς το μέγιστο της χωρητικότητάς τους, ορισμένοι έμποροι πετρελαίου έχουν πλέον την αξίωση από τους παραγωγούς να πληρώσουν προκειμένου να ξεφορτωθούν το πετρέλαιό τους. Όλοι αυτοί οι παράγοντες οδήγησαν τους αναλυτές στην πρόβλεψη για ρεκόρ πτωχεύσεων πετρελαϊκών εταιρειών μέσα στο 2020, ενδεχόμενο το οποίο θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο μια σειρά από σημαντικές τράπεζες και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, με τρόπο που θυμίζει 2008.

Αλλά ποιά μπορεί να είναι η σημασία αυτού το ακραίου σοκ που υπέστησαν οι αγορές ενέργειας, για το μέλλον της βιομηχανίας ορυκτών καυσίμων και το ενδεχόμενο τερματισμού της εξάρτησης από το πετρέλαιο; Ορισμένοι σχολιαστές εικάζουν ότι όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να είναι τα καλά νέα μέσα στη

γενικότερη συμφορά του COVID-19. Η πανδημία θα μπορούσε «να σκοτώσει τη βιομηχανία πετρελαίου και να βοηθήσει στη διάσωση του κλίματος» όπως διακήρυξε το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Guardian* της 1ης Απριλίου. Εκτιμούν ότι το κλείσιμο πολλών μικρότερων παραγωγών πετρελαίου και η αποδυνάμωση μεγάλων παραγωγών, όπως η Exxon Mobil, η Royal Dutch Shell και η BP, μπορούν να μας φέρουν πιο κοντά σε μια μετάβαση έξω από τη χρήση ορυκτών καυσίμων.

Τέτοια αισιόδοξα σενάρια, ωστόσο, τείνουν να μην έχουν επαφή με την πραγματικότητα του καταστροφικού καπιταλισμού ο οποίος είναι αδιάρρηκτα συνδεδεμένος με την εξόρυξη και εκμετάλλευση των ορυκτών καυσίμων και ο οποίος έχει ενσωματώσει βαθιά τους πετρελαϊκούς κολοσσούς σε κάθε πτυχή της ζωής μας. Όπως σε όλες τις στιγμές ραγδαίων αλλαγών, ο δρόμος που θα οδηγήσει έξω από αυτές τις πολλαπλές, διασταυρούμενες κρίσεις -κατάρρευση της τιμής του πετρελαίου, σοβαρή οικονομική ύφεση και πανδημία οφειλόμενη σε ιό- θα εξαρτηθεί από την ικανότητά μας να οικοδομήσουμε αποτελεσματικές πολιτικές εναλλακτικές λύσεις απέναντι στο Εξορυκτικό Κεφάλαιο. Πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στους πιθανούς νικητές και ηττημένους που θα μπορούσαν να προκύψουν από την τρέχουσα συγκυρία, και να αποφύγουμε την ταύτιση μιας προσωρινής (αν και σοβαρής) κατάρρευσης της βασιζόμενης στο πετρέλαιο οικονομίας με το οριστικό τέλος αυτού του συστήματος.

Το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής, της Ρωσίας και των ΗΠΑ

Είναι μακρά και περίπλοκη η ιστορία πίσω από την άνοδο του παγκόσμιου καπιταλισμού που έχει ως επίκεντρο το πετρέλαιο. Αυτή η ιστορία περιλαμβάνει την εκτόπιση του άνθρακα από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο στις αρχές του 20ού αιώνα, την άνοδο των πετρελαιοπαραγωγών της Μέσης Ανατολής (με επικεφαλής τη Σαουδική Αραβία) κατά τη μεταπολεμική περίοδο, πολυάριθμους πολέμους και επαναστάσεις, τεράστιες διακυμάνσεις στις παγκόσμιες τιμές κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80, και σημαντικές αλλαγές στη δομή της παγκόσμιας βιομηχανίας πετρελαίου. Είναι σημαντικό ότι αυτή η ιστορία συνδέεται επίσης στενά με το πώς αναπτύχθηκε ο παγκόσμιος χρηματοπιστωτικός τομέας κατά τη μεταπολεμική περίοδο –ένα γεγονός που συχνά διαφεύγει σε αναλύσεις οι οποίες εστιάζουν υπερβολικά στο πετρέλαιο ως υλικό/φυσικό εμπόρευμα. Οι ροές των λεγόμενων «πετροδολαρίων» έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εμφάνιση νέων χρηματοπιστωτικών αγορών (όπως οι ευραγορές) από τη δεκαετία του 1960 και μετά, στην άνοδο της αγγλοαμερικανικής χρηματοοικονομικής κυριαρχίας και στα μοτίβα εξάρτησης από το χρέος που συνεχίζουν να καθορίζουν τις σχέσεις μεταξύ των χωρών του Βορρά και του Νότου. Εν συντομία, το πετρέλαιο είχε διεισδύσει σε όλες τις πτυχές του παγκόσμιου καπιταλισμού μέχρι τα τέλη του 20ού αιώνα.

Από τις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 2000, οι παγκόσμιες τιμές πετρελαίου ανέβαιναν σταθερά λόγω της αυξανόμενης παγκόσμιας ζήτησης που σχετιζόταν με την άνοδο της Κίνας. Οι τιμές μειώθηκαν απότομα το 2008 με την παγκόσμια οικονομική κρίση, αλλά σύντομα ξανάρχισαν την ανοδική τροχιά τους και τελικά κορυφώθηκαν στα 114 δολάρια το βαρέλι στα μέσα του 2014. Αυτό ήταν ένα οικονομικό δώρο για τους περισσότερους εξαγωγείς πετρελαίου της Μέσης Ανατολής (και είχε σημαντικές συνέπειες για τις πολιτικές δυναμικές στην ευρύτερη περιοχή), αλλά η παρατεταμένη περίοδος αύξησης των τιμών ωφέλησε επίσης περιφερειακούς παραγωγούς και σε άλλα μέρη του κόσμου. Κυρίως, κατά τη διάρκεια αυτής της παρατεταμένης περιόδου υψηλών τιμών, είχαν δοθεί σημαντικά κίνητρα για επενδύσεις στον τομέα της εκμετάλλευσης των λεγόμενων «μη συμβατικών» αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου –αποθέματα των οποίων η εξαγωγή είναι δύσκολη και σημαντικά ακριβότερη από ότι αυτή των συμβατικών ορυκτών καυσίμων.

Σε αυτό το θέμα έχει ιδιαίτερη σημασία ο σχιστόλιθος στις ΗΠΑ, το αργό πετρέλαιο που βρίσκεται μέσα σε σχιστόλιθο ή ψαμμίτη χαμηλής διαπερατότητας και το οποίο συνήθως εξάγεται μέσω θραύσης των βράχων με πεπιεσμένο υγρό (από όπου προκύπτει ο όρος «fracking»). Υπάρχουν διάφοροι τρόποι για τον υπολογισμό του «νεκρού σημείου» (ΣτΜ: «break even point», τα έσοδα που χρειάζεται μια επιχείρηση για να καλύψει τα έξοδα, μη πραγματοποιώντας ούτε κέρδος ούτε ζημιά) στην παραγωγή πετρελαίου από σχιστόλιθο. Αυτό το νούμερο μεταβάλλεται ανάλογα με τη συγκεκριμένη πετρελαιοπηγή και το ισχύον κόστος της τεχνολογίας, της εργασίας, των φόρων και ούτω καθεξής. Μια ευρέως αναφερόμενη εκτίμηση είναι ότι οι περισσότεροι παραγωγοί σχιστολιθικού πετρελαίου στις ΗΠΑ χρειάζονται μια τιμή 45 δολαρίων ή και παραπάνω για να βγάλουν κάποιο κέρδος.

Αντίθετα, το πετρέλαιο της Σαουδικής Αραβίας έχει κόστος παραγωγής περίπου 4 δολάρια το βαρέλι και το ρωσικό πετρέλαιο περίπου 10 δολάρια το βαρέλι. Αυτές οι συγκρίσεις πρέπει να ερμηνευθούν με προσοχή, καθώς η Σαουδική Αραβία και η Ρωσία δεν είναι εταιρείες αλλά κράτη και εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα έσοδα από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο για την κάλυψη των δημοσιονομικών τους αναγκών. Με αυτήν την έννοια, η τιμή κάλυψης του κόστους (Σημείο Μηδέν) για αυτά τα κράτη είναι πολύ υψηλότερη και κυμαίνεται ανάλογα με τα επίπεδα των κρατικών δαπανών που θέλουν να καλύψουν. Ωστόσο, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι σταθερά υψηλές τιμές του πετρελαίου, κατά το μεγαλύτερο μέρος των δύο πρώτων δεκαετιών της νέας χιλιετίας, συνέβαλαν στην προσέλκυση μεγάλων επενδύσεων στην ανάπτυξη του τομέα του πετρελαίου από σχιστόλιθο και οδήγησαν σε σημαντική αναβάθμιση των τεχνολογιών εξόρυξης για αυτά τα μη συμβατικά αποθέματα.

Αυτό αποτέλεσε, φυσικά, μια ολοκληρωτική οικολογική και κοινωνική καταστροφή, η οποία υποστηρίχθηκε κατά βάση από την επαναλαμβανόμενη χρήση κρατικής βίας εναντίον αυτόχθονων πληθυσμών στις ΗΠΑ (και τον Καναδά)

προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος για τους αγωγούς και τις άλλες υποδομές. Αλλά το αποτέλεσμα ήταν μια θεαματική οικονομική αύξηση της εγχώριας παραγωγής πετρελαίου στις ΗΠΑ. Μεταξύ του 2009 και του 2014, η παραγωγή σχιστολιθικού πετρελαίου στις ΗΠΑ τριπλασιάστηκε, εκτοξεύοντας τις Ηνωμένες Πολιτείες στην κορυφή της κατάταξης μεταξύ των παραγωγών πετρελαίου παγκοσμίως. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι ΗΠΑ έγιναν καθαρός εξαγωγέας πετρελαίου (ΣτΜ: περισσότερες εξαγωγές από ότι εισαγωγές) στις αρχές του 2011 και -ξεπερνώντας τη Σαουδική Αραβία- έγιναν ο μεγαλύτερος παραγωγός στον κόσμο το 2013. Την πρώτη θέση διατηρούν μέχρι σήμερα, σε μια συνθήκη που απέχει πολύ από τις πανικόβλητες προβλέψεις περί «ενεργειακής εξάρτησης» που καθόριζαν τις συζητήσεις για την χάραξη της αμερικανικής πολιτικής στις αρχές της νέας χιλιετίας.

Το σύμφωνο OPEC+ και ο πόλεμος των τιμών του πετρελαίου το 2020

Οστόσο, η τεράστια αύξηση των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου που οφείλεται σε αυτήν την πρόσθετη παραγωγή των ΗΠΑ -σε συνδυασμό με τη μείωση της κινεζικής ενεργειακής ζήτησης, τη φθίνουσα πορεία της παγκόσμιας οικονομίας και την κίνηση προς μεγαλύτερη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας- προκάλεσαν το αιφνίδιο τέλος της περιόδου των υψηλών παγκόσμιων τιμών πετρελαίου στα μέσα του 2014. Η τιμή του πετρελαίου Brent (ΣτΜ: Brent Crude Oil, ένα ελαφρύ, αργό πετρέλαιο το οποίο προέρχεται από τη Βόρεια Θάλασσα και του οποίου η τιμή λειτουργεί ως «σημείο αναφοράς» για τις πετρελαιαγορές γενικότερα) μειώθηκε κατά 70% έως το 2015, κατακυλώντας τελικά στα 30 περίπου δολάρια/βαρέλι στις αρχές του 2016. Αυτή ήταν η μεγαλύτερη πτώση στις τιμές του πετρελαίου μέσα σε τρεις δεκαετίες. Καθώς οι ΗΠΑ βίωναν την πρώτη τους μείωση στην ετήσια παραγωγή πετρελαίου μετά το 2008, πολλές μικρότερες και υπερχρεωμένες εταιρείες χρεοκόπησαν -για το 2015, η Αμερικανική Υπηρεσία Πληροφοριών για την Ενέργεια (Energy Information Administration, EIA) υπολόγισε ότι οι συνδυασμένες απώλειες μεγάλων εισηγμένων στο χρηματιστήριο επάκτιων πετρελαιοπαραγωγών έφτασαν το ιλιγγιώδες ποσό των 67 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Οι αμερικανοί παραγωγοί πετρελαίου δεν ήταν οι μόνοι που επλήγησαν από την κατρακύλα των τιμών του 2014-16. Όλοι οι μεγάλοι εξαγωγείς πετρελαίου αντιμετώπισαν αυξανόμενα δημοσιονομικά ελλείμματα και αιμορραγία των αποθεματικών τους -συμπεριλαμβανομένης της Σαουδικής Αραβίας, η οποία εξάντλησε πάνω από το 1/3 των συναλλαγματικών της αποθεμάτων στο διάστημα μεταξύ της κορύφωσης της τιμής του πετρελαίου το 2014 και του χαμηλότερου επιπέδου της το 2016. Απέναντι σε αυτές τις αυξανόμενες δημοσιονομικές πιέσεις, δύο από τους κορυφαίους παραγωγούς πετρελαίου στον κόσμο, η Ρωσία και η Σαουδική Αραβία, έλαβαν μέτρα για να ενισχύσουν τις παγκόσμιες τιμές μέσω μιας σειράς συντονισμένων μειώσεων στην παραγωγή. Αυτή η ντε φάκτο

συμμαχία επισημοποιήθηκε με ένα αμοιβαίο σύμφωνο, που ονομάστηκε OPEC+. Αυτό συμφωνήθηκε μεταξύ των χωρών του OPEC (Οργανισμού Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών) και 11 χωρών εκτός του OPEC, τον Δεκέμβριο του 2016. Μέχρι την κατάρρευσή του στις αρχές Μαρτίου του τρέχοντος έτους, το σύμφωνο OPEC+ είχε αποδειχθεί επιτυχημένο στη συγκράτηση της τιμής του πετρελαίου σε ένα περιορισμένο εύρος μεταξύ 50 και 80 δολαρίων περίπου.

Για τις αμερικανικές πετρελαϊκές εταιρείες -που δεν δεσμεύονταν από καμία από αυτές τις διεθνείς συμφωνίες- το σύμφωνο OPEC+ αποδείχθηκε εξαιρετικά επωφελές. Στον απόηχο της βουτιάς των τιμών το 2015 υπήρξε ένα κύμα συγχωνεύσεων και πτωχεύσεων στη βιομηχανία πετρελαίου των ΗΠΑ και η σταθεροποίηση των τιμών του πετρελαίου σε σχετικά υψηλό επίπεδο συνέβαλε στην αναζωογόνηση της εγχώριας εξερεύνησης και παραγωγής. Πράγματι, μέχρι τον Ιανουάριο του 2020, η ημερήσια παραγωγή πετρελαίου στις ΗΠΑ είχε φτάσει τα 12,7 εκατομμύρια βαρέλια, μια αύξηση της τάξης σχεδόν του 45% από τον Δεκέμβριο του 2016 και πολύ ψηλότερα από τα 5 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα του 2008. Αυτά τα στοιχεία αποκαλύπτουν ξεκάθαρα ότι ενώ οι περισσότερες πετρελαιοπαραγωγές χώρες επεδίωκαν τον περιορισμό στα επίπεδα παραγωγής σύμφωνα με τις προβλέψεις του OPEC+, οι αμερικανικές πετρελαϊκές ουσιαστικά αφέθηκαν ελεύθερες να αυξήσουν τα επίπεδα παραγωγής τους ανεμπόδια. Όπως σημείωσε ο Keith Johnson στο Foreign Policy στις 27 Μαρτίου:

«Καμία χώρα δεν έχει προσθέσει περισσότερο πετρέλαιο στον παγκόσμιο κορεσμό τα τελευταία χρόνια από τις Ηνωμένες Πολιτείες –και παρά την πρόσφατη πτώση των τιμών του αργού πετρελαίου, οι αμερικάνοι παραγωγοί εξακολουθούν να αυξάνουν την απόδοσή τους».

Οστόσο, στις 6 Μαρτίου του τρέχοντος έτους, το σύμφωνο του OPEC+ κατέρρευσε με θεαματικό τρόπο, όταν η Ρωσία απέρριψε το αίτημα του OPEC για νέα μείωση της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου κατά επιπλέον 1,5 εκατομμύριο βαρέλια την ημέρα. Η Ρωσία όχι μόνο απέρριψε το αίτημα του OPEC, αλλά επίσης ανακοίνωσε ότι δε δεσμεύεται πλέον από την αρχική συμφωνία του Δεκεμβρίου του 2016. Αυτή η απόφαση απαντήθηκε άμεσα από τη Σαουδική Αραβία που ανταπέδωσε το χτύπημα στις 8 Μαρτίου: Με μια ανακοίνωση-βόμβα ενημέρωνε ότι το Βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας επίσης δε δεσμεύεται πλέον από τα συμφωνημένα σε διαπραγμάτευση όρια στην παραγωγή και ότι πρόκειται να αυξήσει την παραγωγή πετρελαίου στα 12,3 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα μέσα στον Απρίλιο (από 9,7 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα τον Μάρτιο) και στη συνέχεια να αυξήσει ακόμα περισσότερο την παραγωγική ικανότητα στα 13 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα το συντομότερο δυνατό.

Με την προοπτική της αύξησης της ημερήσιας προσφοράς κατά αρκετά εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα να βρίσκεται προ των πυλών της παγκόσμιας αγοράς πετρελαίου, η τιμή του Brent, του βασικού διεθνούς δείκτη αναφοράς για το πετρέλαιο, μειώθηκε πάνω από 30% σε διάστημα 48 ωρών. Οι παγκόσμιες χρηματιστηριακές αγορές σημείωσαν επίσης πτώση, με τον Dow Jones να καταγράφει πτώση ρεκόρ 2000 μονάδων στις 9 Μαρτίου, τη μεγαλύτερη απώλεια που είχε ποτέ στη διάρκεια μιας μέρας.

Παραμένει ασαφές το τι ακριβώς πυροδότησε την απόφαση της Ρωσίας και της Σαουδικής Αραβίας να αποχωρήσουν από το σύμφωνο OPEC+. Ορισμένοι παρατηρητές εκτιμούν ότι η Ρωσία μπορεί να επεδίωκε να προβεί σε αντίποινα για τις αμερικανικές κυρώσεις που είχαν επιβληθεί στη μεγαλύτερη ρωσική πετρελαϊκή εταιρεία, την Rosneft, τον Φεβρουάριο. Άλλοι ισχυρίζονται ότι η απόφαση της Ρωσίας πρέπει να γίνει κατανοητή εντός του πλαισίου της εσωτερικής πολιτικής, με τον Πούτιν να επιδιώκει να διασφαλίσει την υποστήριξη των ρωσικών ελίτ που συνδέονται στενά με τη βιομηχανία πετρελαίου και οι οποίες είχαν από καιρό αντιταχθεί στο σύμφωνο OPEC+. Άλλοι αναλυτές έχουν περιγράψει τις ενέργειες της Ρωσίας και της Σαουδικής Αραβίας ως «αριστοτεχνικές κινήσεις της θεωρίας των παιγνίων», για τις οποίες και οι δύο χώρες προετοιμάζονταν πλήρως αρκετά πριν από τις ανακοινώσεις του Μαρτίου.

Ανεξάρτητα από τους άμεσους συγκυριακούς παράγοντες, το μακροπρόθεσμο στρατηγικό κίνητρο πίσω από τη Ρωσική και τη Σαουδαραβική απόφαση είναι σαφές. Για αρκετά χρόνια, και οι δύο χώρες έβλεπαν τους αμερικανούς παραγωγούς πετρελαίου, ανεμπόδιστους από οποιοδήποτε όριο στην παραγωγή, να συνεχίζουν να κερδίζουν μερίδιο της αγοράς εις βάρος τους. Με την απειλή να πλημμυρίσει ο κόσμος με ακόμα περισσότερο πετρέλαιο (και σε αυτό, οι ενέργειες της Σαουδικής Αραβίας είναι ιδιαίτερα αποφασιστικές, λόγω της μοναδικής της δυνατότητας να αυξάνει ταχύτητα την παραγωγική της ικανότητα) η τιμή του πετρελαίου θα μειωθεί σημαντικά. Η Σαουδική Αραβία και η Ρωσία θα χρειαστεί να αντέξουν τους πόνους των χαμηλών τιμών του πετρελαίου για αρκετά χρόνια. Εν τω μεταξύ όμως, οι αμερικανοί παραγωγοί που έχουν υψηλό κόστος θα οδηγούνταν σε ναυάγιο.

Ο πόλεμος για την τιμή του πετρελαίου συναντά τον COVID-19

Τις ημέρες που ακολούθησαν αυτό το τεράστιο σοκ στην παγκόσμια αγορά πετρελαίου, έγινε γρήγορα φανερό ότι ερχόταν ένα ακόμα μεγαλύτερο πλήγμα στις τιμές του πετρελαίου ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης εξάπλωσης του COVID-19 εκτός της Κίνας. Για τους πετρελαιοπαραγωγούς, το τσουνάμι καταστροφής της ζήτησης πολλαπλασίασε τις επιπτώσεις των ανακοινώσεων της Σαουδικής Αραβίας και της Ρωσίας και ώθησε τις τιμές του πετρελαίου σε μονοψήφια επίπεδα. Μέχρι τις 29 Μαρτίου, ο δείκτης αναφοράς για την τιμή του πετρελαίου στις ΗΠΑ, η τιμή του πετρελαίου West Texas Intermediate (WTI), είχε μειωθεί περισσότερο από 60% σε σχέση με τις αρχές του έτους, πέφτοντας κάτω από τα 20 δολάρια το βαρέλι, στο χαμηλότερο επίπεδο εδώ και 18 χρόνια. Ο διεθνής δείκτης αναφοράς, η τιμή του Brent, έπεσε στα 23,03 δολάρια το βαρέλι, τη χαμηλότερη τιμή από το 2002. Είναι σημαντικό ότι αυτές οι τιμές αναφοράς συχνά δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματική τιμή του πετρελαίου στην αγορά - με τους εμπόρους να αναφέρουν ότι ορισμένοι τύποι πετρελαίου πουλιούνται για μόλις 8 δολάρια το βαρέλι. Εν μέσω προβλέψεων για τιμές της τάξης των 10 δολαρίων το βαρέλι, οι πετρελαϊκές εταιρίες άρχισαν να

μειώνουν τα έξοδά τους για περαιτέρω εξερεύνηση, κατασκευή εξεδρών εξόρυξης και κεφαλαιουχικές δαπάνες.

Αντιμέτωποι με αυτές τις εξαιρετικά χαμηλές τιμές, οι πετρελαιοπαραγωγοί σπεύδουν να αποθηκεύσουν το πετρέλαιό τους, με την ελπίδα ότι θα αποκομίσουν κέρδος όταν οι τιμές ανεβούν κάποτε στο μέλλον. Το πρόβλημα, ωστόσο, είναι ότι ο αποθηκευτικός χώρος είναι πολύ περιορισμένος (ειδικά στην ξηρά) και υπάρχουν δαπάνες υλικοτεχνικής στήριξης και τεχνικά κόστη που σχετίζονται με τη μεταφορά πετρελαίου εκεί που μπορεί να αποθηκευτεί με ασφάλεια. Οι αναλυτές εκτιμούν ότι περίπου τα 3/4 της χωρητικότητας αποθήκευσης στον κόσμο έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί και ότι τα όρια θα εξαντληθούν έως τα τέλη Μαΐου. Στα μέσα Μαρτίου, οι κορυφαίες εταιρείες μεταφοράς μέσω αγωγών στις ΗΠΑ ανησυχούσαν ότι οι παραγωγοί πετρελαίου μπορεί να προσπαθήσουν να χρησιμοποιήσουν τις υποδομές τους προκειμένου να αποθηκεύσουν το πετρέλαιο αντί να το μεταφέρουν, και έτσι άρχισαν να απαιτούν πλήρη εξόφληση πριν παραλάβουν οποιοδήποτε νέο φορτίο. Και επειδή είναι δαπανηρός ο τερματισμός ή η προσωρινή διακοπή άντλησης (και οι μισθώσεις οικοπέδων μερικές φορές περιέχουν ρήτρες οι οποίες απαιτούν διαρκή παραγωγή), οι πετρελαϊκές ενδέχεται να προτιμήσουν να χαρίσουν το προϊόν τους παρά να διακόψουν την παραγωγή. Πράγματι, στα μέσα Μαρτίου, έμποροι υπέβαλαν προσφορές για έναν τύπο αργού πετρελαίου, το επονομαζόμενο «Wyoming Asphalt Sour» (που χρησιμοποιείται κυρίως για την παραγωγή πίσσας) με αρνητική τιμή μείον 19 σεντς ανά βαρέλι. Ουσιαστικά ζητούσαν από τους παραγωγούς να πληρώσουν προκειμένου να ξεφορτωθούν το πετρέλαιο τους.

Όλα αυτά ασκούν τεράστιες πιέσεις σε ολόκληρη την αλυσίδα αξιοποίησης του πετρελαίου, από τους παραγωγούς αργού πετρελαίου (εταιρείες και κράτη) έως τη βιομηχανία διύλισης και πετροχημικών. Αναμένονται, σχεδόν με βεβαιότητα, χρεοκοπίες εταιρειών και κλεισίματα πετρελαιοπηγών. Πιθανότατα αυτές θα συμβούν μεταξύ των παραγωγών που βασίζονται σε σχετικά υψηλές τιμές, π.χ. Αμερικανικές και Καναδικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην ακριβή εξόρυξη πετρελαίου σε άμμο και σχιστόλιθο.

Πράγματι, αυτή η πρόγνωση επιβεβαιώθηκε τον Μάρτιο, στην επισκόπηση για το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο της ομοσπονδιακής τράπεζας του Ντάλας, όπου εκπρόσωποι της βιομηχανίας σχολίαζαν ότι η προοπτική της «εγχώριας βιομηχανίας πετρελαίου και φυσικού αερίου ποτέ δεν υπήρξε πιο θλιβερή», ότι ήταν «μια τέλεια καταιγίδα που έφερε την καταστροφή» και «η χειρότερη κατρακύλα των τιμών ενέργειας που έχουμε δει στη ζωή μας».

Πετρέλαιο και χρηματαγορές

Όμως, η χαρτογράφηση των πιθανών διαφορετικών κατευθύνσεων αυτής της κρίσης που πυροδοτήθηκε από την πανδημία απαιτεί μια προσεκτικότερη εξέταση των δεσμών μεταξύ της βιομηχανίας πετρελαίου και της ευρύτερης οικονομίας. Καθοριστικό ρόλο σε αυτό παίζει η βαθιά διασύνδεση μεταξύ των εταιρειών

του ενεργειακού κλάδου και των χρηματοπιστωτικών αγορών, η οποία είναι πιο εμφανής στις ΗΠΑ, όπου οι εταιρείες ενέργειας έχουν δανειστεί κεφάλαια σε ακραίο βαθμό τα τελευταία χρόνια. Μεγάλο μέρος των δανειακών τίτλων που έχουν εκδώσει αυτές οι εταιρείες –όχι μόνο εταιρείες που παράγουν αργό πετρέλαιο, αλλά και οι εταιρείες παροχής υπηρεσιών σε πετρελαιοπηγές, τα διυλιστήρια και άλλες εταιρείες που έχουν ως αντικείμενο τη μεταφορά, αποθήκευση και χονδρεμπόριο αργού ή διυλισμένου πετρελαίου, όπως οι εταιρείες αγωγών– έχουν υποβαθμιστεί ως ακατάλληλοι για επένδυση. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι οι εταιρείες ενέργειας είναι οι μεγαλύτεροι εκδότες «ομολόγων υψηλού κινδύνου» (τα διαβόητα «σκουπίδια») στις ΗΠΑ στα 10 από τα τελευταία 11 χρόνια, και πλέον αποτελούν περισσότερο από το 11% της συνολικής αγοράς των αμερικανικών ομολόγων υψηλού κινδύνου. Το πρόβλημα επιδεινώνεται από το σημαντικότερο μέγεθος των μη εξασφαλισμένων χρεών (χρέη που δεν υποστηρίζονται από κανενός είδους ασφάλεια) των αμερικανικών εταιρειών του ενεργειακού κλάδου. Ο αριθμός αυτός ξεπέρασε τα επίπεδα του εγγυημένου χρέους για πρώτη φορά το 2016, φθάνοντας τα 70 δισεκατομμύρια δολάρια τον Δεκέμβριο του 2019, από μόλις 1 δισεκατομμύριο δολάρια το 2015.

Με τον περιορισμό της ζήτησης μετά τον COVID-19 –ενισχυμένο από την απόφαση της Ρωσίας και της Σαουδικής Αραβίας να αυξήσουν τα επίπεδα παραγωγής– πολλές εταιρείες που σχετίζονται με τον κλάδο της ενέργειας είναι αντιμέτωπες με την υποβάθμιση των οικονομικών τους αξιολογήσεων. Ο Όμιλος UBS υπολόγισε στις 16 Μαρτίου ότι ομόλογα αξίας έως και 140 δισ. δολαρίων που εκδόθηκαν από αμερικανικές ενεργειακές εταιρείες κινδυνεύουν να γίνουν «έκπτωτοι άγγελοι» (ΣτΜ: ομόλογα που αρχικά είχαν καλή αξιολόγηση και καταρράχνησαν στο επίπεδο των «σκουπιδιών»). Καθώς το χρέος αυτό αξιολογείται με αρνητικές προοπτικές και μετατρέπεται σε ομόλογα «σκουπίδια» (junk), η αυξημένη προσφορά θα μειώσει τις τιμές των ομολόγων αυξάνοντας παράλληλα τις αποδόσεις τους (τους τόκους των ομολόγων, οι οποίοι κινούνται αντίστροφα προς την τιμή). Μια πιθανή συνέπεια είναι μια κρίση ρευστότητας κατά την οποία οι εταιρείες του ενεργειακού κλάδου όχι μόνο θα δυσκολεύονται να βρουν αγοραστές για το χρέος τους –ένα ζήτημα κρίσιμης σημασίας, καθώς πολλές οφείλουν να διαπραγματευτούν εκ νέου τα χρέη τους καθ' όλη τη διάρκεια του 2020– αλλά θα αναγκάζονται επίσης να καταβάλλουν πολύ υψηλότερα επιτόκια επί των ομολόγων τους.

Το τελικό αποτέλεσμα θα είναι αναμφίβολα μια απότομη αύξηση των πτωχεύσεων μεταξύ των αμερικανικών ενεργειακών εταιρειών κατά το 2020 και το 2021. Η πρώτη από τις σημαντικές πτωχεύσεις συνέβη την 1η Απριλίου, όταν υπάχθηκε στο κεφάλαιο 11 του Πτωχευτικού Κώδικα των ΗΠΑ η Whiting Petroleum, η μεγαλύτερη ανεξάρτητη εταιρεία πετρελαίου στη Βόρεια Ντακότα (δεύτερη Πολιτεία σε μέγεθος παραγωγής πετρελαίου στις ΗΠΑ). Η Whiting είχε εγγραφές χρεών στα βιβλία της που υπερέβαιναν τα 2,8 δισ. δολάρια. Λίγες μέρες πριν την υπαγωγή της στο κεφάλαιο 11, τα υψηλά ιστάμενα στελέχη της έδωσαν στους εαυτούς τους μπόνους 14,6 εκατομμυρίων δολαρίων, ενώ στο

Διευθύνοντα Σύμβουλο της εταιρείας καταβλήθηκε άμεσα κατά την αποχώρησή του το ποσό των 6,4 εκατομμυρίων δολαρίων –αυτός στάθηκε πολύ πιο τυχερός από το ένα τρίτο του εργατικού δυναμικού της εταιρείας που απολύθηκε. Είναι σχεδόν σίγουρο ότι η Whiting είναι η πρώτη από ένα επερχόμενο κύμα πτώχευσης εταιριών του ενεργειακού κλάδου. Πράγματι, η Rystad Energy ανακοίνωσε στις 3 Απριλίου ότι εάν το πετρέλαιο συνεχίσει να παραπαίει (γύρω στα 20 δολάρια/βαρέλι), τότε περισσότερες από 500 εταιρείες θα υπαχθούν αναγκαστικά στο Κεφάλαιο 11 κατά την διετία 2020-21. Θα είναι ο μεγαλύτερος αριθμός τέτοιων υπαγωγών εταιριών στη σύγχρονη ιστορία.

Τέτοιου είδους αδυναμίες πληρωμών θα μπορούσαν να αποσταθεροποιήσουν σοβαρά και τα άλλα τμήματα του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Συνταξιοδοτικά ταμεία, ασφαλιστικές εταιρείες, τράπεζες και άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έχουν στην κατοχή τους μεγάλες ποσότητες του χρέους των ενεργειακών εταιριών και ενδέχεται να τεθούν σε κίνδυνο σε περίπτωση ενός μεγάλου κύματος αθέτησης υποχρεώσεων των εταιριών –ειδικά οι μικρότερες περιφερειακές τράπεζες των ΗΠΑ, είναι πολύ εκτεθειμένες στον κλάδο του πετρελαίου και του φυσικού αερίου. Τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε επίσης η διαδεδομένη πρακτική τιτλοποίησης εταιρικών δανείων υψηλής μόχλευσης –δηλ. η ομαδοποίηση μεγάλου αριθμού επιχειρηματικών δανείων υψηλού κινδύνου που στη συνέχεια πωλούνται ως κινητές αξίες γνωστές ως εγγυημένα ομολογιακά δάνεια (CLOs). Παρόλο που είναι δύσκολο να διαχωριστούν τα CLO ανά τομέα ή να προσδιοριστεί με ακρίβεια ποιος τα κατέχει, ένα κύμα αδυναμίας πληρωμών μεταξύ των εταιριών πετρελαίου και φυσικού αερίου θα μπορούσε να πέσει σαν καταρράκτης στις χρηματοπιστωτικές αγορές, με τον ίδιο τρόπο που συνέβη με τα τιτλοποιημένα ενυπόθηκα δάνεια το 2008. Τέτοιου είδους αλληλεξαρτήσεις με τις χρηματοοικονομικές αγορές δεν είναι φυσικά φαινόμενο που περιορίζεται αποκλειστικά στη βιομηχανία ορυκτών καυσίμων. Ωστόσο, αυτός ο κλάδος ξεχωρίζει έντονα ανάμεσα στις πιθανές νάρκες που βρίσκονται διάσπαρτες σήμερα μέσα στις χρηματοπιστωτικές αγορές: Πολύ υψηλά επίπεδα μη εξασφαλισμένου χρέους, υπερίσχυση της κατηγορίας των ομολόγων που έχουν υποβαθμιστεί σε «σκουπίδια» και των μη εξυπηρετούμενων χρεών και το ακραίο σοκ που προκλήθηκε από την κατάρρευση της τιμής του πετρελαίου – όλα αυτά σε συνδυασμό, καθιστούν αυτόν τον κλάδο πολύ πιθανό υποψήφιο για τη διάδοση μιας σοβαρής χρηματοοικονομικής πίεσης σε άλλα τμήματα της παγκόσμιας οικονομίας (όπως συνέβη με τον κλάδο των ακινήτων το 2008-2009).

Νικητές, χαμένοι... και το κλίμα

Είναι βέβαιο ότι σύσσωμη η βιομηχανία ορυκτών καυσίμων πρόκειται να αντιμετωπίσει μια σοβαρή κρίση κατά το υπόλοιπο του τρέχοντος έτους και μέσα στο 2021 –αλλά τι μπορεί να σημαίνει αυτό για το οικολογικό μας μέλλον; Δυστυχώς –αν δεν μπορέσουμε να παλέψουμε αποτελεσματικά ενάντια στο Εξορυκτικό Κεφάλαιο τώρα– ένα πιθανό σενάριο είναι ότι ένα σημαντικό κύμα πτωχεύσεων

στον ενεργειακό τομέα θα επιταχύνει στην πραγματικότητα την περαιτέρω συγκέντρωση του ελέγχου από τους μεγαλύτερους πετρελαϊκούς κολοσσούς. Οι εταιρείες που περιγράφονται ως «Big Oil» -η Exxon, η Shell, η BP και μια χούφτα άλλες- βρίσκονται σε πολύ καλύτερη θέση για να επιβιώσουν μέσα σε αυτήν την κρίση, σε σύγκριση με άλλους μικρότερους παραγωγούς. Τείνουν να είναι κάθετα ενοποιημένες εταιρείες, δηλαδή δραστηριοποιούνται σε ολόκληρη την αλυσίδα αξιοποίησης του ενεργειακού τομέα, συμπεριλαμβανομένης της διύλισης. Κατ' αυτόν τον τρόπο ορισμένες από τις απώλειές τους στην παραγωγή αργού πετρελαίου πρόκειται να αντισταθμιστούν από το χαμηλότερο κόστος των εισροών καυσίμου στο τελικό στάδιο των δραστηριοτήτων τους (μεταποίηση σε εμπορεύσιμο προϊόν).

Ως πραγματικά παγκόσμιες εταιρείες, έχουν αποθεματικά και περιουσιακά στοιχεία κατανεμημένα σε όλο τον κόσμο και όχι μόνο στον εξαιρετικά πιο κοστοβόρο σχιστόλιθο στις ΗΠΑ. Από οικονομικής πλευράς, αυτές οι εταιρείες επίσης τείνουν να έχουν πολύ βαθύτερες τσέπες και οι προοπτικές τους είναι βαθιά συνυφασμένες με ευρύτερες χρηματοπιστωτικές αγορές (συμπεριλαμβανομένων και των συνταξιοδοτικών ταμείων). Στο Ηνωμένο Βασίλειο, για παράδειγμα, η BP και η Shell κατέχουν το αξιοσημείωτο ποσοστό του ενός πέμπτου όλων των μερισμάτων της εταιρείας αξιολόγησης Financial Times Stock Exchange Group (FTSE).

Αυτό ακριβώς το σενάριο εκτιμούν ότι θα εκτυλιχθεί στους επόμενους 12-18 μήνες οι κορυφαίες χρηματοοικονομικές εταιρείες. Η Goldman Sachs, για παράδειγμα, πρόσφατα δήλωσε ότι ενώ η τρέχουσα κρίση αναμφίβολα θα «αλλάξει το τοπίο στη βιομηχανία», η πιθανότερη έκβαση είναι ότι

«η Big Oil θα συγκεντρώσει τα καλύτερα περιουσιακά στοιχεία του ενεργητικού του κλάδου και θα θυσιάσει τα χειρότερα... όταν έρθει η ανάκαμψη του κλάδου από αυτήν την πτώση, θα υπάρχουν λιγότερες εταιρείες με υψηλότερης ποιότητας περιουσίες».

Οι ενδοβιομηχανικές διαμάχες σε ό,τι αφορά την κρατική στήριξη προς την ασθμαίνουσα βιομηχανία σχιστόλιθου στις ΗΠΑ αντανakλούν επίσης αυτό το πιθανό αποτέλεσμα. Όπως τεκμηριώνει αναλυτικά ο Justin Mikulka, πετρελαϊκοί κολοσσοί όπως η Exxon προσπάθησαν να επιταχύνουν την κατάρρευση των μικρότερων παραγωγών και έχουν αντιταχθεί σθεναρά σε οποιαδήποτε κρατική στήριξη προς τη σχιστολιθική βιομηχανία. Ο Mikulka παραθέτει τα λεγόμενα του Διευθύνοντα Συμβούλου μιας εταιρείας σχιστόλιθου, της Pioneer Natural Resources, ο οποίος είπε στο CNBC ότι οι προσπάθειες να πειστεί η κυβέρνηση Τραμπ να υποστηρίξει τους παραγωγούς σχιστολιθικού πετρελαίου δεν απέδιδαν, επειδή,

«συναντήσαμε αντιδράσεις από την Exxon, η οποία ελέγχει το Αμερικανικό Ινστιτούτο Πετρελαίου και την Ένωση Πετρελαίου και Φυσικού αερίου του Τέξας... και προτιμά όλοι οι ανεξάρτητοι να χρεοκοπήσουν για να μαζέψει αυτή τα απομεινάρια».

Η τρέχουσα συγκυρία εμπεριέχει πραγματικό κίνδυνο για τους αγώνες για κλιματική δικαιοσύνη. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, η κυβέρνηση Τραμπ συμφώνησε να χαλαρώσει τους περιβαλλοντικούς περιορισμούς για τους σταθμούς παραγωγής ενέργειας, τα εργοστάσια και άλλες βιομηχανικές εγκαταστάσεις –επιτρέποντας ουσιαστικά σε αυτούς τους ρυπαντές να «αυτό-ρυθμίζουν» τα δικά τους επίπεδα ρύπανσης, σύμφωνα με πρόσφατο δημοσίευμα των New York Times. Αυτή η νέα πολιτική υποστηρίχτηκε από την Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος ως μέρος της αντιμετώπισης της κρίσης του COVID-19. Αλλά είναι ενδεικτικό ότι ήταν ένα από τα βασικά αιτήματα που είχε θέσει το Αμερικανικό Ινστι-

■ Ένα σενάριο το οποίο προβλέπει την υπονόμευση των (ήδη ανεπαρκών) περιβαλλοντικών περιορισμών και ένα κύμα συγκεντροποίησης της βιομηχανίας φέρνει τελικά τους πετρελαϊκούς κολοσσούς σε ισχυρότερη θέση να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους το μετά-τον-ιό τοπίο.

τούτο Πετρελαίου, σε μια επιστολή που έστειλαν οι λομππίστες των πετρελαϊκών κολοσσών στην κυβέρνηση Τραμπ, στις 20 Μαρτίου. Δεν είναι μόνο η βιομηχανία ορυκτών καυσίμων που προσπαθεί να χρησιμοποιήσει αυτήν την κρίση για να ακυρωθούν οι περιβαλλοντικοί περιορισμοί. Μεγάλες τράπεζες και εταιρείες του χρηματοπιστωτικού τομέα πιέζουν επίσης για χαλάρωση των απαιτήσεων για παροχή στοιχείων σχετικά με την κλιματική αλλαγή και για καθυστέρηση των «stress tests» για το κλίμα.

Ένα σενάριο το οποίο προβλέπει την υπονόμευση των (ήδη ανεπαρκών) περιβαλλοντικών περιορισμών και ένα

κύμα συγκεντροποίησης της βιομηχανίας φέρνει τελικά τους πετρελαϊκούς κολοσσούς σε ισχυρότερη θέση να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους το μετά-τον-ιό τοπίο. Ενώ οι τιμές του πετρελαίου βρίσκονται σήμερα σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, δεν θα παραμείνουν εκεί μακροπρόθεσμα. Μία από τις κρίσιμες συνέπειες της σημερινής τεράστιας καταστροφής στη ζήτηση πετρελαίου είναι ότι οι περισσότερες κορυφαίες πετρελαϊκές εταιρίες ανακοινώνουν δραστικές περικοπές στις κεφαλαιουχικές τους δαπάνες (CAPEX) για την έρευνα και την ανάπτυξη έργων. Για τις μεγάλες εταιρίες πετρελαίου, αυτές οι αρχικές περικοπές είναι κατά μέσο όρο περίπου 20% στις τελευταίες εβδομάδες. Είναι ακόμη υψηλότερες στη βιομηχανία σχιστόλιθου, όπου υπολογίζεται σε 40% η μείωση των δαπανών το 2020. Θα χρειάζεται πολύς χρόνος και πολλά έξοδα για την επανεκκίνηση ή την εκ νέου παραγωγή πετρελαίου μετά τη διακοπή των εργασιών ή το κλείσιμο των πετρελαιοπηγών. Γι' αυτόν τον λόγο, οι επιπτώσεις των σημερινών περικοπών στις κεφαλαιουχικές δαπάνες θα γίνονται αισθητές στους περιορισμούς στην προσφορά για αρκετό καιρό στο μέλλον. Αυτό δημιουργεί μια μεγάλη πιθανότητα απότομης ανάκαμψης των τιμών καθώς θα βγαίνουμε από αυτήν την κρίση –ένα αποτέλεσμα το οποίο θα δώσει κίνητρα για νέο κύμα επενδύσεων και

επέκτασης στα ορυκτά καύσιμα παγκοσμίως (όπως συνέβη και στην πρόσφατη ιστορία της παραγωγής οχιστολιθικού πετρελαίου στις ΗΠΑ).

Τι αντίκτυπο θα μπορούσε να έχει μια τέτοια εξέλιξη έξω από τις ΗΠΑ και τις τύχες των μεγάλων, παγκοσμιοποιημένων πετρελαϊκών κολοσσών; Εδώ πρέπει επίσης να κάνουμε μια διάκριση μεταξύ των ισχυρότερων πετρελαιοπαραγωγών κρατών και άλλων φτωχότερων εξαγωγέων πετρελαίου. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι χώρες όπως η Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και άλλα κράτη του Κόλπου θα αντιμετωπίσουν ασφαλώς αυξανόμενα ελλείμματα και μεγαλύτερη πίεση στις κρατικές δαπάνες κατά τη διάρκεια μιας παρατεταμένης περιόδου χαμηλών τιμών πετρελαίου. Αυτά τα κράτη, ωστόσο, έχουν σχετικά χαμηλά επίπεδα υφιστάμενου χρέους και μπορούν να δανειστούν αρκετά φθηνά στις διεθνείς αγορές. Η ιδιόμορφη ταξική διαστρωμάτωση του Κόλπου –που επαφίεται συντριπτικά στην εργασία προσωρινών μεταναστών με συμβάσεις ορισμένου χρόνου οι οποίοι αποτελούν πάνω από το 50% του εργατικού δυναμικού– σημαίνει ότι το βάρος οποιασδήποτε απότομης οικονομικής συρρίκνωσης μπορεί μερικώς να «εκτοπιστεί» απλά στέλνοντας τους μετανάστες εργάτες πίσω στις πατρίδες τους (όπως έπραξε το Ντουμπάι μετά την κρίση του 2008).

Αντίστοιχα με την πιθανή ενίσχυση της «Big Oil» μέσα απ' αυτή την κρίση, έτσι και τα κράτη του Κόλπου θα μπορούσαν να δουν τη θέση τους να ενισχύεται ακόμα περισσότερο εάν τα περιουσιακά στοιχεία γειτονικών χωρών γίνουν ακόμα πιο φθηνά διαθέσιμα σε έναν κόσμο μετά-τον-ιό. Μια σημαντική αγορά σε αυτό το πεδίο είναι η Ινδία, όπου εταιρείες με έδρα στον Κόλπο συνεχίζουν να πραγματοποιούν σημαντική διείσδυση, προσδοκώντας μια μελλοντική αύξηση της ζήτησης ενέργειας. Είναι επίσης σημαντικό να επισημάνουμε την στρατηγική ένταξη του Κόλπου στα εμπορικά και χρηματοοικονομικά δίκτυα που συνδέονται με την Κίνα. Το αργό πετρέλαιο και τα πετροχημικά παραμένουν κεντρικά σε αυτές τις διασυνδέσεις και οι εργασίες σε κομβικά έργα σε αυτούς τους τομείς συνεχίζονται καθ' όλη τη διάρκεια της τρέχουσας κρίσης (όπως το διυλιστήριο Ruwais του Αμπού Ντάμπι, το οποίο θα είναι το μεγαλύτερο ολοκληρωμένο διυλιστήριο και εργοστάσιο πετροχημικών στον κόσμο μετά την αποπεράτωσή του).

Άλλοι φτωχότεροι εξαγωγείς πετρελαίου θα αντιμετωπίσουν πολύ πιο σοβαρά προβλήματα ως αποτέλεσμα της τρέχουσας βουτιάς των τιμών. Σε αυτά τα κράτη περιλαμβάνονται το Εκουαδόρ, η Βενεζουέλα και το Ιράν –με τα δύο τελευταία να έχουν να αντιμετωπίσουν και τις άγριες κυρώσεις που τους έχουν επιβάλει οι ΗΠΑ. Κράτη όπως η Νιγηρία –η οποία εξαρτάται από το πετρέλαιο για το 57% των κρατικών εσόδων και πάνω από το 90% του συναλλάγματος– θα δυσκολευτούν πολύ να ανταποκριθούν στις δημοσιονομικές ανάγκες τους, ένα πρόβλημα που θα έχει θανατηφόρες συνέπειες εν μέσω της τρέχουσας πανδημίας. Παρομοίως στο Ιράκ, όπου οι εξαγωγές πετρελαίου αποτελούν το 90% των κρατικών εσόδων, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού εξαρτάται από το δημόσιο τομέα για μισθούς ή συντάξεις, είναι δύσκολο να σκεφτούμε πώς θα αντιμετωπιστεί το αναμενόμενο έλλειμμα χρηματοδότησης. Ωστόσο, δεν πρέπει να κατηγορούμε

τις χαμηλές τιμές του πετρελαίου για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν αυτές οι χώρες. Αντίθετα, οι μακροχρόνιες συνέπειες της αποικιοκρατίας, η καταστροφή που προκλήθηκε από πολέμους και κατοχές που καθοδήγησε η Δύση και οι σχέσεις χρέους και εξάρτησης που συνδέουν αυτές τις χώρες με τα κέντρα της παγκόσμιας οικονομίας πρέπει να αντιμετωπιστούν ως το κύριο ζήτημα σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση αυτής της πανδημίας. Η Νιγηρία, για παράδειγμα, μπορεί να εξαρτάται από το πετρέλαιο για μεγάλο μέρος των κρατικών εσόδων, αλλά περισσότερα από τα μισά από αυτά τα έσοδα δαπανώνται για την εξυπηρέτηση του υπάρχοντος εξωτερικού χρέους. Κάθε προσπάθεια να προχωρήσουμε πέρα από την εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα σε παγκόσμιο επίπεδο πρέπει να θέσει σε αμφισβήτηση αυτόν τον εύφλεκτο συνδυασμό πετρελαίου, χρέους και χρηματοδότησης.

Καθώς γράφονταν αυτές οι γραμμές, γινόταν λόγος για μια πιθανή συμφωνία ανάμεσα στις ΗΠΑ, τη Σαουδική Αραβία και τη Ρωσία σχετικά με τα επίπεδα παραγωγής πετρελαίου. Είναι απίθανο μια τέτοια συμφωνία να έχει επαρκή αντίκτυπο στην τιμή του πετρελαίου, δεδομένης της τεράστιας κατάρρευσης της ζήτησης που συνέβη τις τελευταίες εβδομάδες. Ορισμένοι παρατηρητές εντόπισαν την ειρωνεία του να βλέπουμε κορυφαίους Ρεπουμπλικάνους που προηγουμένως ζητούσαν τη διάλυση του OPEC λόγω του ότι συμπεριφέρεται ως καρτέλ, να απαιτούν τώρα πιο στενή σύμπραξη με τη Σαουδική Αραβία και τη Ρωσία για τον καθορισμό των τιμών. Σίγουρα δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι αλληλοτροφοδοτούμενες κρίσεις της πανδημίας του COVID-19 και της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης όντως προκαλούν μια ολόκληρη σειρά απροσδόκπτων πολιτικών αναδιατάξεων, παράδοξων συμμαχιών και νέων «ανοιγμάτων» για πολιτικές αλλαγές. Αλλά αυτή είναι επίσης μια συγκυρία όπου οι υπάρχουσες διευθετήσεις μπορεί να αναπροσαρμοστούν και να παγιωθούν προς το συμφέρον των πιο ισχυρών. Αντιμετωπίζουμε τον πολύ πραγματικό κίνδυνο μιας αναθαρρημένης και αναζωογονημένης βιομηχανίας πετρελαίου, που θα έχει βρεθεί σε ακόμα κεντρικότερη θέση στα πολιτικά και οικονομικά μας συστήματα. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα ήταν μια καταστροφική έκβαση της τρέχουσας πανδημίας.

**Ο συγγραφέας ευχαριστεί τον Jeffrey R. Webber για τις χρήσιμες υποδείξεις του πάνω σε αυτό το άρθρο.*

Ο καπιταλισμός είναι ο ιός

Του Τζεφ Σπάροου

Ο Τζεφ Σπάροου απαντά στην αναβίωση των μαλθουσιανών ιδεών περί υπερ-πληθυσμού. Είναι μια ιδεολογική μάχη που αφορά το οικολογικό κίνημα, αλλά συνεισφέρει και στην πάλη ενάντια στο ρατσισμό. Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο site της εφημερίδας *Red Flag* που εκδίδει η *Socialist Alternative* στην Αυστραλία στις 10 Απρίλη του 2020. Τη μετάφραση έκανε η Ελένη Πελέκη.

Ο Τζεφ Σπάροου έχει υπάρξει μέλος της *Socialist Alternative* και παραμένει ενεργός αγωνιστής της Αριστεράς. Είναι επίσης βραβευμένος συγγραφέας και δημοσιογράφος που σήμερα έχει στήλη στον *Guardian*.

Οι διοργανωτές της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (COP26) αποφάσισαν να αναβάλλουν αυτή τη σημαντική διεθνή συνδιάσκεψη για το κλίμα. Η ακύρωση συνέβη τη στιγμή που παρατηρούνταν μια πτώση των εκπομπών διοξειδίου, που θα ήταν το βασικό θέμα της συζήτησης στη COP26. Παραδόξως, η ίδια πανδημία του COVID-19 που κατέστησε ανέφικτο να γίνει η Διάσκεψη ήταν πιο αποτελεσματική στη μείωση των αερίων του θερμοκηπίου από ότι τρεις δεκαετίες συνδιασκέψεων και συζητήσεων.

Το Global Carbon Project (GCP) προβλέπει τώρα ότι η διακοπή της βιομηχανίας και των μεταφορών λόγω της πανδημίας θα έχει ως αποτέλεσμα την μεγαλύτερη πτώση στις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου και την πρώτη μείωσή τους μετά την οικονομική κρίση του 2008, όταν μια παρεμφερής βιομηχανική επιβράδυνση είχε ως αποτέλεσμα μια πτώση κατά 1.4%.

Η ατμοσφαιρική ρύπανση φαίνεται να μην έχει σταματημό, μοιάζει με ένα τρομακτικό φαινόμενο έξω από κάθε ανθρώπινο έλεγχο. Οι επιστήμονες προειδοποιούσαν σχετικά με το λεγόμενο φαινόμενο του θερμοκηπίου ήδη από την δεκαετία του '80. Κι όμως, παρά τις πολιτικές διαβουλεύσεις, οι εκπομπές εξακολουθούσαν να αυξάνονται. Για την ακρίβεια, στα χρόνια μετά την τάχα καθοριστική ιστορική διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το κλίμα στο Κιότο το 1997, απελευθερώθηκαν περισσότεροι ρύποι στην ατμόσφαιρα από ότι σε όλη την προηγούμενη ανθρώπινη ιστορία.

Κάπως έτσι ο κορονοϊός μας υπενθυμίζει αυτό που θα έπρεπε να είναι αυτονόητο, ότι δηλαδή οι άνθρωποι μπορούν να σταματήσουν την κλιματική αλλαγή. Ξέρουμε τι καταστρέφει τον πλανήτη και ξέρουμε πώς να το αποτρέψουμε. Στην μάχη κατά του COVID-19, ρυπογόνες δραστηριότητες όπως οι αερομεταφορές έχουν περιοριστεί σε μεγάλο βαθμό. Ως αποτέλεσμα, οι εκπομπές αερίων έχουν μειωθεί. Αν οι κυβερνήσεις αντιμετώπιζαν την κλιματική κρίση τόσο σοβαρά όσο την πανδημία, φυσικά και θα μπορούσαν να σταματήσουν τη ρύπανση, τερματίζοντας τις ρυπογόνες δραστηριότητες. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι όσοι έχουν οικολογικές ευαισθησίες πρέπει να χαίρονται για τον COVID-19 ή την επακόλουθη οικονομική ύφεση.

Πριν μερικές εβδομάδες, διαδόθηκε στα κοινωνικά δίκτυα ένα meme για τις επιπτώσεις του ιού. Ο λογαριασμός στο τουίτερ @ThomasSchulz δημοσίευσε μια δημοφιλή εκδοχή του:

*Ονάνου... η Γη αναρρώνει
Η ρύπανση του αέρα ελαττώνεται
Τα ύδατα καθαρίζουν
Η άγρια πανίδα επιστρέφει
Ο κορονοϊός είναι το εμβόλιο της Γης
Εμείς είμαστε ο ιός.*

Σε εκείνη τη φάση, ο COVID-19 είχε ήδη σκοτώσει χιλιάδες ανθρώπους και οι δείκτες ανεργίας είχαν αρχίσει να εκτοξεύονται. Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς κάποια άλλη συνθήκη όπου αυτοαποκαλούμενοι προοδευτικοί άνθρωποι θα πανηγύριζαν για μαζικούς θανάτους και για την οικονομική καταστροφή εκατομμυρίων συνανθρώπων τους. Η δημοφιλία της φράσης «η ανθρωπότητα είναι ο ιός» θα πρέπει να σημαίνει καμπανάκια για το πόσο εύκολα βαθιά αντιδραστικές ιδέες μπορούν να ζυμώνονται πίσω από μια φαινομενικά οικολογική ρητορική.

Όσο χειροτερεύει η οικολογική κρίση, θα κληθούμε να απαντήσουμε στην Μαλθουσιανή κληρονομιά η οποία μέχρι σήμερα διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό την «κοινή λογική» που επικρατεί για τη σχέση της ανθρωπότητας με την φύση.

Το 1798, ο Άγγλος πάστορας Τόμας Μάλθους δημοσίευσε την πρώτη έκδοση του *Δοκιμίου για την Αρχή του Πληθυσμού*. Σε αυτό, ισχυριζόταν ότι ο ανθρώπινος πληθυσμός και τα αποθέματα τροφής βρίσκονται σε ισορροπία επειδή οι αρρώστιες και ο λιμός μειώνουν τους ραγδαίους ρυθμούς της ανθρώπινης αναπαραγωγής ώστε να μην ξεπεράσουν την αύξηση της αγροτικής παραγωγικότητας. Όπως σημειώνει ο Τζον Μπέλαμι Φόστερ, οι απόψεις του Μάλθους δεν είχαν σκοπό την υπεράσπιση του περιβάλλοντος αλλά την καταδίκη της κοινωνικής πρόνοιας (συγκεκριμένα τους λεγόμενους τότε «Νόμους Για τους Φτωχούς»), επιμένοντας ότι κάθε προσπάθεια να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσης θα είχε το αρνητικό αποτέλεσμα να επιβιώνουν περισσότεροι άνθρωποι από όσους μπορούσε να συντηρήσει η γη. Σε ένα ιδιαίτερα διαβόητο χωρίο, ισχυρίστηκε ότι όσοι λιμοκτονούν «δεν έχουν δικαίωμα να διεκδικήσουν» τίποτα από «το μεγάλο συμπόσιο της φύσης».

Ο Μάλθους εξηγούσε ότι η φύση θα έλεγε σε έναν πεινασμένο άνθρωπο «να εξαφανιστεί, και θα εκτελούσε η ίδια την εντολή της», εκτός κι αν αυτοί οι δυστυχείς κατάφερναν με κάποιο τρόπο να πείσουν άλλους να τους λυπηθούν και να μοιραστούν μαζί τους. Αν το έκαναν αυτό όμως, «θα διατάρασσαν την τάξη και την αρμονία στο συμπόσιο» και θα καταδίκάζαν σε δυστυχία όλους τους καλεσμένους «που θα καταλάβαιναν πολύ αργά το λάθος τους, αφού η μεγάλη οικοδέσποινα του συμποσίου θα εξαπέλυε την οργισμένη βούληση της σε όλους τους παρείσακτους».

Η ιδέα ότι ο λιμός μπορεί να αποκαταστήσει την «τάξη και την αρμονία» είναι σαφώς ο πρόγονος της σημερινής απεικόνισης του κορονοϊού ως «το εμβόλιο της Γης». Πώς είναι δυνατόν αυτό το τερατώδες δόγμα να κερδίζει αποδοχή ώστε να αναδημοσιεύεται σαν μεμε από χιλιάδες καλοπροαίρετους προοδευτικούς; Ο μαλθουσιανισμός απέκτησε μια πιο περιβαλλοντική «απόχρωση» μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν συγγραφείς όπως οι Φέρφιλντ Όσμπορν, Γουίλιαμ Βογκτ κ.ά. απέδωσαν την εντεινόμενη καταστροφή της φύσης κατά τον 20ό αιώνα στην σύγκρουση μεταξύ ενός αυξανόμενου πληθυσμού και των πεπερασμένων πόρων του πλανήτη. Η πιο σημαντική ίσως υπεράσπιση του «ποπουλασιονισμού» (ΣτΜ: «populationism», η άποψη σύμφωνα με την οποία χρειαζόμαστε έλεγχο της αύξησης του πληθυσμού) έγινε από τον βιολόγο Πολ Έρλιχ στο βιβλίο του «Η Πληθυσμιακή Βόμβα», το 1968. Το επιχείρημα ήταν απλό:

«Πολλά αυτοκίνητα, πολλά εργοστάσια, πολλά απορρυπαντικά, πολλά παρασιτοκτόνα, αυξανόμενες εκπομπές αερίων, ανεπαρκή εργοστάσια βιολογικού καθαρισμού των λυμάτων, ελάχιστο νερό και πολύ διοξείδιο του άνθρακα – όλα αυτά μπορούν να εύκολα να αποδοθούν στους υπερβολικά πολλούς ανθρώπους».

Σήμερα που έχει ξεθωριάσει το άστρο του Έρλιχ, είναι εύκολο να ξεχάσουμε πόση επιρροή είχε κάποτε ο ποπουλασιονισμός του. Εμφανίστηκε τουλάχιστον 20 φορές στην εκπομπή του Τζόνι Κάρσον (Johnny Carson's Tonight Show) για να αναλύσει την επιχειρηματολογία του και η δημοσιότητα αυτή βοήθησε την «Πληθυσμιακή Βόμβα» να πουλήσει δύο εκατομμύρια αντίτυπα. Ο ιστορικός Τόμας Ρόμπερτσον τονίζει πως, όταν πρωτοκυκλοφόρησε το βιβλίο του Έρλιχ, δεν υπήρχαν παρά ελάχιστες ενδείξεις ενός μαζικού περιβαλλοντικού κινήματος. Μέχρι το 1970 όμως, η πρώτη Μέρα της Γης προσέλκυσε 20 εκατομμύρια ανθρώπους σε σεμινάρια και δημόσιες συζητήσεις για το περιβάλλον.

«Οι Αμερικάνοι δύσκολα ξεφύλλιζαν περιοδικά ή εφημερίδες χωρίς να βρουν κάποια αναφορά για την οικολογία και το περιβάλλον».

Ως άμεσο αποτέλεσμα του βιβλίου του Έρλιχ ιδρύθηκε η ομάδα Μηδενική Αύξηση του Πληθυσμού (Zero Population Growth) –που εμφανίστηκε ακόμα και

■ Πίσω από τις καταγγελίες εναντίον της ανθρωπότητας συνολικά, εκδηλώνεται η εχθρότητα προς μια συγκεκριμένη κατηγορία ανθρώπων: τους φτωχότερους και τους πιο καταπιεσμένους

στο εξώφυλλο του περιοδικού Life– και γρήγορα έφτασε τα 35.000 μέλη. Στα επόμενα χρόνια, μια σειρά εκδόσεων – μεταξύ άλλων το διάσημο δοκίμιο του Γκάρετ Χάρντιν «Τραγωδία των Κοινών», τα «Όρια στην Ανάπτυξη» της Λέσχης της Ρώμης το 1972 και η έκθεση της Επιτροπής Ροκφέλερ για την Πληθυσμιακή Αύξηση το 1974– υποστήριζαν διαφορετικές εκδοχές του ίδιου μηνύματος.

Παρόλο που ο Έρλιχ ήταν φιλελεύθερος, η δυσάρεστη όψη των ιδεών

του δεν άργησε να φανεί (σύμφωνα με τον ίδιο, η αύξηση του πληθυσμού ήταν «καρκίνωμα»). Και τότε και τώρα, πίσω από τις καταγγελίες εναντίον της ανθρωπότητας συνολικά, εκδηλώνεται η εχθρότητα προς μια συγκεκριμένη κατηγορία ανθρώπων: τους φτωχότερους και τους πιο καταπιεσμένους. Στην «Πληθυσμιακή Βόμβα», ο Έρλιχ εξηγούσε πώς πείστηκε «συναισθηματικά» για την ανάγκη του πληθυσμιακού ελέγχου κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψής του στο Δελχί. Εκεί, σε μια φτωχογειτονιά είδε ανθρώπους «να πηγαινοέρχονται, να τσακώνονται και να φωνάζουν... χέρια να εισβάλλουν μέσα από τα παράθυρα του ταξί για να ζητιανέψουν... ανθρώπους να αφοδεύουν και να ουρούν». Όπως επεσήμαναν πολλοί κριτικοί, το Δελχί στέγαζε περίπου 2,8 εκατομμύρια ανθρώπους εκείνη την περίοδο, ενώ ο πληθυσμός του Παρισιού ξεπερνούσε τα 8 εκατομμύρια. Παρ' όλα αυτά, ο Έρλιχ έστρεψε την απέχθειά του προς τους εξαθλιωμένους Ινδούς και όχι, για παράδειγμα, προς τα πλήθη της Λεωφόρου των Ηλυσίων Πεδίων.

Η εμμονή των ποπουλασιονιστών με τις αναπτυσσόμενες χώρες είχε πραγματικές συνέπειες. Στην Ινδία, για παράδειγμα, η πρωθυπουργός Ίντιρα Γκάντι, το 1976, χρησιμοποίησε μαλθουσιανή ρητορική για να κηρύξει κατάσταση

εκτάκτου ανάγκης για την αντιμετώπιση του ρυθμού των γεννήσεων. «Δεν πρέπει να διστάσουμε να λάβουμε μέτρα που μπορεί να χαρακτηριστούν ακραία», δήλωσε. «Κάποια προσωπικά δικαιώματα πρέπει να ανασταλούν για το καλό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του έθνους». Στην καμπάνια που ακολούθησε, στείρωθηκαν περίπου 8 εκατομμύρια Ινδοί, κυρίως φτωχοί και μέλη της κατώτερης κάστας, συχνά κάτω από συνθήκες εξαναγκασμού.

Αργότερα ο Έρλιχ έγινε πολέμιος της μετανάστευσης, ισχυριζόμενος ότι αν οι άνθρωποι από τις αναπτυσσόμενες χώρες μεταφερθούν στις πλουσιότερες χώρες, θα φέρουν μαζί τους και τους αυξημένους ρυθμούς γεννήσεών τους. Πολλές ηγετικές μορφές του οικολογικού κινήματος της εποχής, όπως οι Έντουαρντ Άμπεϋ, Ντέιβιντ Μπράουερ, Γκέιλορντ Νέλσον και Ντέιβ Φόρεμαν, διατύπωσαν αντίστοιχα επιχειρήματα και ένα μικρό ποσοστό τους πέρασε στις γραμμές της ακροδεξιάς. Η Σούζαν Α. Μπέργκερ επισημαίνει ιδιαίτερα την διαδρομή του Τζον Τάντον, που ξεκίνησε ως συμβατικός οικολόγος, έγινε μέλος της ομάδας «Μηδενική Αύξηση του Πληθυσμού» και μετά, στα τέλη της δεκαετίας του 1970, είτε ίδρυσε είτε συνεργάστηκε με πολλές αντιμεταναστευτικές οργανώσεις όπως η «Ομοσπονδία για την Αμερικανική Μεταναστευτική Μεταρρύθμιση» (Federation of American Immigration Reform), «Καλιφορνέζοι υπέρ της Σταθεροποίησης του Πληθυσμού» (Californians for Population Stabilization), το «Κέντρο Μεταναστευτικών Σπουδών» (Center for Immigration Studies) και πολλές άλλες. Η Μπέργκερ επισημαίνει ότι οι θέσεις του Ντόναλντ Τραμπ στηρίζονται στους ισχυρισμούς του Κέντρου Μεταναστευτικών Σπουδών. Ισχυρίζεται ότι είναι ένα παράδειγμα του ρόλου που παίζουν οργανισμοί που συνδέονται με τον Τάντον στην καλλιέργεια του σύγχρονου φυλετικού λαϊκισμού. Οι Σεμπάστιαν Νόρμαντιν και Σων Α. Βαλλές προσθέτουν:

«Το σημερινό δίκτυο υπέρ του περιορισμού της μετανάστευσης χτίστηκε και καθοδηγήθηκε –ή καθοδηγείται ακόμα και σήμερα– από ένα δίκτυο περιβαλλοντολόγων και ακτιβιστών του πληθυσμιακού ελέγχου».

Ευτυχώς, στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στη δεκαετία του 1980, οι οικολόγοι συγκρούστηκαν με την αντιμεταναστευτική πτέρυγα στις γραμμές τους και σε μεγάλο βαθμό νίκησαν. Οι οικολόγοι ακτιβιστές συνειδητοποίησαν την ανάγκη να συνδέσουν την υπεράσπιση της φύσης με τους αγώνες για κοινωνική δικαιοσύνη. Ο σύγχρονος οικοφασισμός –πού πήρε τόσο τρομακτική δημοσιότητα από τον δολοφόνο του Christchurch και τους μιμητές του– παραμένει μια περιθωριακή δύναμη, παρά τις προσπάθειες των οπαδών του να αξιοποιήσουν την πανδημία.

Την ίδια στιγμή, οι διαρκείς διαψεύσεις των νέο-μαλθουσιανών προβλέψεων αποκαλύπτουν τη σαθρότητα αυτού του θεωρητικού οικοδομήματος. Εκ πρώτης όψεως, τα επιχειρήματα του Έρλιχ ακούγονται λογικά: προφανώς δεν μπορούμε να ταΐσουμε και να στεγάσουμε έναν άπειρο αριθμό ανθρώπων όταν έχουμε περιορισμένους πόρους και ελάχιστο χώρο. Σε ένα χωρίο περιέγραφε πώς, αν ο

πληθυσμός συνέχιζε να διπλασιάζεται, μέσα σε 900 χρόνια, κάθε τετραγωνικό μέτρο γης και θάλασσας θα αντιστοιχούσε σε 100 ανθρώπινα σώματα και 50 χρόνια μετά ακόμα και το εσωτερικό του πλανήτη θα ήταν γεμάτο. Αυτή η μαθηματική παρουσίαση των φυσικών ορίων αποκρύπτει βέβαια ότι τα προβλήματα με τα οποία καταπίνονται οι νεο-μαλθουσιανοί έχουν να κάνουν σχεδόν εξολοκλήρου με τα κοινωνικά όρια.

Σε κάποια «Αποκαλυπτικά» αποσπάσματα του βιβλίου του, ο Έρλιχ προφήτευε έναν επικείμενο μαζικό λιμό, ισχυριζόμενος ότι εξαιτίας της ανεξέλεγκτης πληθυσμιακής ανάπτυξης «η μάχη για να τραφεί όλη την ανθρωπότητα έχει χαθεί». Στη σημερινή εποχή όμως, οι λιμοί δεν προκύπτουν σχεδόν ποτέ από την απόλυτη έλλειψη πόρων. Αντίθετα, εκατομμύρια άνθρωποι πεθαίνουν από την πείνα σε καιρούς που υπάρχουν πλεονάσματα τροφής. Οι θάνατοί τους είναι αποτέλεσμα πολιτικών και οικονομικών αποτυχιών και όχι έλλειψης τροφίμων. Η δημογραφία από μόνη της δεν εξηγεί πολλά για καμία οικονομία. Ο χαμηλός πληθυσμός της υποσαχάριας Αφρικής δεν καταλήγει σε πλούτο, όπως και η πυκνότητα του πληθυσμού στην Νέα Υόρκη δεν καταλήγει σε λιμό. Οι Ίαν Άνγκους και Σάιμον Μπάτλερ ισχυρίστηκαν στο βιβλίο τους «Υπερβολικά Πολλοί Άνθρωποι:» ότι οι κοινωνικές σχέσεις καθορίζουν ακόμα και βιολογικές διαδικασίες όπως η αναπαραγωγή, με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους που δεν μπορούν να περιοριστούν στις απλοϊκές φόρμουλες του Έρλιχ.

Στη σχετική ευμάρεια της μεταπολεμικής εποχής, οι ρυθμοί των γεννήσεων στον αναπτυγμένο κόσμο ήταν ήδη πτωτικοί όταν εκδόθηκε η Πληθυσμιακή Βόμβα το 1968 –και εξακολουθούν να πέφτουν έκτοτε. Οι περισσότεροι ειδικοί συμφωνούν ότι για να αντικαθίσταται σταθερά ο υπαρκτός πληθυσμός, οι ρυθμοί γονιμότητας πρέπει να ξεπερνάνε το 2.1, ένα νούμερο υψηλότερο από τους σημερινούς ρυθμούς στην Ε.Ε. Σε παγκόσμιο επίπεδο, τα Ηνωμένα Έθνη εκτιμούν πως ο συνολικός αριθμός θα σταθεροποιηθεί μέχρι το τέλος του αιώνα. Παράλληλα, από το 1960 μέχρι το 2000, η επιστημονική πρόοδος έχει αυξήσει την παραγωγή τροφής κατά 2.5 φορές. Όταν οι νεο-μαλθουσιανοί κατηγορούν τον υπερπληθυσμό για την περιβαλλοντική καταστροφή δίνουν έμφαση στην μέση ατομική κατανάλωση πόρων. Η ανισότητα όμως μέσα σε κάθε χώρα και μεταξύ διαφορετικών χωρών καθιστά αυτές τις κατηγορίες αποκρουστικά άδικες: λίγοι πλούσιοι καταναλώνουν πολύ περισσότερο από πολλούς φτωχούς.

Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι αυτή η έμφαση στην κατανάλωση παρουσιάζει λανθασμένα τον καπιταλισμό ως ένα σύστημα που καθοδηγείται από τις ανθρώπινες ανάγκες –λες και η επιθυμία των απλών ανθρώπων για περισσότερα προϊόντα είναι αυτή που εξαναγκάζει τις επιχειρήσεις να επεκτείνονται. Ο Έρλιχ είχε πει στο Newsweek το 1970 ότι «οι πραγματικοί κακοί» της περιβαλλοντικής κρίσης δεν ήταν οι βιομήχανοι αλλά «οι καταναλωτές που απαιτούν... πιο γρήγορα, πιο μεγάλα, πιο φτηνά παιχνίδια χωρίς να σκέφτονται το κόστος τους σε ένα πιο βρώμικο, πιο δύσσομο, πιο άρρωστο κόσμο». Αυτή η παρουσίαση αντιστρέφει απόλυτα την πραγματικότητα, με τρόπο που αποκρύπτει τις

περιβαλλοντικά καταστροφικές τάσεις της σύγχρονης τάξης πραγμάτων.

Στο παρελθόν, και για το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας, οι άνθρωποι παρήγαγαν πράγματα για τη χρήση τους, για άμεση κατανάλωση. Σε αντίθεση με τα υπόλοιπα ζώα, οι άνθρωποι δεν έχουμε νύχια ή ρύγχος ή άλλα φυσικά χαρακτηριστικά για την εξασφάλιση της επιβίωσής μας. Για να ζήσουμε, πρέπει να καλλιεργήσουμε τη γη, να κυνηγήσουμε, να χτίσουμε καταφύγια κ.ο.κ. Με άλλα λόγια, βασιζόμαστε στο φυσικό κόσμο όπως άλλα πλάσματα βασίζονται στα σώματά τους. Ο καπιταλισμός απομάκρυνε την πλειοψηφία των ανθρώπων από τη γη στην οποία παρήγαγαν αυτά που χρειάζονταν. Στο βιβλίο του «Εξορμητικό Κεφάλαιο», ο Αντρέας Μαλμ τονίζει τη σημασία αυτού του γεγονότος, ζητώντας μας να φανταστούμε τρυποκάρυδους που βρέθηκαν ξαφνικά χωρίς τα σκληρά ράμφη που χρειάζονται για να αλληλεπιδράσουν με τον κόσμο. Ισχυρίζεται ότι η αποκοπή των ανθρώπων από τα χωράφια τους αντιπροσωπεύει μια παρόμοια –σχεδόν υπαρξιακή– απομάκρυνση, μια παραλυτική απώλεια που μεταμόρφωσε τους χωρικούς σε εργάτες αναγκασμένους να πουλούν την ικανότητα τους για εργασία (την εργατική τους δύναμη) προκειμένου να επιβιώσουν.

Σε αντίθεση με τις προηγούμενες κοινωνίες, ο καπιταλισμός οργανώνει την παραγωγή για εμπορική ανταλλαγή και όχι για άμεση χρήση. Οι καπιταλιστές πρέπει σε τελική ανάλυση να βρουν αγοραστές για τα αγαθά που παράγονται στα εργοστάσια τους, αλλά οι δραστηριότητές τους δεν έχουν ως κίνητρο τις επιθυμίες των καταναλωτών. Για την ακρίβεια, δεν χρειάζεται να ενδιαφέρονται ή να γνωρίζουν οτιδήποτε για αυτούς τους καταναλωτές, εκτός από το γεγονός ότι έχουν χρήματα να πληρώσουν. Αντίθετα, η ανθρώπινη ανάγκη από μόνη της, δεν κινητοποιεί την καπιταλιστική παραγωγή: οι άνθρωποι που υποφέρουν από την πείνα στο Σουδάν χρειάζονται φαγητό απελπισμένα αλλά η έκδηλη ανάγκη τους δεν θα ξεκινήσει την γραμμή παραγωγής, εκτός φυσικά κι αν βρουν τα χρήματα. Επομένως, ο καπιταλισμός αλλάζει ριζικά την αλληλεπίδραση της ανθρωπότητας με τη φύση με τρόπους που απέτυχαν να συνυπολογίσουν οι μαλθουσιανοί περιβαλλοντολόγοι.

Η άμεση σχέση μεταξύ παραγωγής και χρήσης σήμαινε ότι οι άνθρωποι στις προ-ταξικές κοινωνίες έδιναν μεγάλη αξία στην γη στην οποία βασίζονταν. Τα ιεραρχικά συστήματα που αναδείχτηκαν στις ταξικές κοινωνίες ήταν πιο καταστροφικά, εφόσον μια εκμεταλλεύτρια τάξη ζούσε από την εργασία κάποιων άλλων και αναπόφευκτα έδινε μικρότερη σημασία στις συνθήκες υπό τις οποίες μοχλούσαν αυτοί οι άλλοι. Παρ' όλα αυτά, η άμεση σύνδεση μεταξύ παραγωγής και χρήσης έβαζε ένα κάποιο φρένο. Ο φεουδάρχης λόρδος μπορεί να εξανάγκαζε

Η καπιταλιστική παραγωγή ■
καταλήγει σε χρήματα, όχι στην
ικανοποίηση μιας συγκεκριμέ-
νης ανάγκης. Ο καπιταλιστής
παλεύει να βγάλει δολάρια, και
η ποσότητα των δολαρίων
μπορεί πάντα να αυξάνεται

τους δουλοπάροικους να εξαντλούν τα χωράφια τους και να αποψιλώνουν τα δάση τους, αλλά το έκανε για συγκεκριμένους σκοπούς –φερ’ ειπείν για να πα-
ραχθεί τροφή για την αυλή του ή για να χρηματοδοτηθεί ένας στρατός. Αυτοί
οι σκοποί όμως είχαν περιορισμούς, ακόμα και ο πιο έκλυτος αριστοκράτης δεν
μπορούσε να κάνει τόσο μεγάλα φαγοπότια επ’ άπειρον.

Ο καπιταλισμός αντίθετα, δεν έχει τέτοιους περιορισμούς. Η καπιταλιστική πα-
ραγωγή καταλήγει σε χρήματα, όχι στην ικανοποίηση μιας συγκεκριμένης ανά-
γκης. Ο καπιταλιστής παλεύει να βγάλει δολάρια, και η ποσότητα των δολαρίων
μπορεί πάντα να αυξάνεται. Πράγματι, αν θέλει μια επιχείρηση να επιτύχει, η
ποσότητα των δολαρίων *πρέπει* να αυξάνεται: το κέρδος είναι εξ ορισμού μια
υπερ-απόδοση της επένδυσης. Εν αντιθέσει με τους φεουδάρχες, οι καπιταλιστές
δεν μπορούν να αφιερώσουν όλο τους τον πλούτο στην προσωπική κατανάλωση
(αναμφίβολα βέβαια, αφιερώνουν ένα σημαντικό μέρος του). Ο ανταγωνισμός
της αγοράς σημαίνει ότι αυτοί που δεν επανεπενδύουν τα κέρδη τους στην πα-
ραγωγή κινδυνεύουν να παραγκωνιστούν από ανταγωνιστές που επενδύουν σε
καινούριες τεχνολογίες ή σε περισσότερο προσωπικό. Γι’ αυτό, αντίθετα με τις
προηγούμενες κοινωνίες, ο καπιταλισμός απαιτεί συνεχή οικονομική επέκταση.
Τη στιγμή που θα σταματήσει η επέκταση, το σύστημα βυθίζεται σε κρίσεις, όπως
έχουμε πολύ επώδυνα παρατηρήσει.

Το μαλθουσιανό επιχείρημα κατηγορεί τις γεννήσεις και όχι την ανάπτυξη του
κεφαλαίου για την περιβαλλοντική κρίση. Ως εκ τούτου, μεταφέρει την ευθύνη
από την ελίτ στις μάζες. Η Oxfam πρόσφατα αποκάλυψε ότι οι 22 πλουσιότεροι
άντρες στο κόσμο κατέχουν περισσότερο πλούτο από όλες τις γυναίκες της Αφρι-
κής μαζί. Αν ο υπερπληθυσμός προκαλεί την οικολογική καταστροφή, αυτές οι
γυναίκες –απλά επειδή υπάρχουν– συνιστούν μεγαλύτερο πρόβλημα από τους
22 δισεκατομμυριούχους. Ηθικά αυτό είναι ένα αποτρόπαιο συμπέρασμα και
οδηγεί σε αισχρές πολιτικές. Όπως έχουμε δει, κάποιοι ποπουλασιονιστές υπε-
ρασπίζονται τις υποχρεωτικές στερήσεις. Οι οικοφασίστες προχωρούν αυτή τη
λογική ακόμα παραπέρα. Ο άντρας που τον προηγούμενο Αύγουστο σκότωσε 20
ανθρώπους στο Ελ Πάσο του Τέξας, έγραψε στο μανιφέστο του ότι η μετανάστευ-
ση είχε αυξήσει τον πληθυσμό στις ΗΠΑ σε μη βιώσιμα περιβαλλοντικά επίπεδα.
«Είναι επομένως λογικό να μειώσουμε το αριθμό των ανθρώπων στην Αμερική»,
εξήγησε πριν βγει με ένα όπλο στους δρόμους. Οι περισσότεροι άνθρωποι, ευτυ-
χώς, δεν θέλουν να έχουν καμία σχέση με τους φασίστες. Ο ποπουλασιονισμός
όμως έχει εξ’ ορισμού μισάνθρωπο χαρακτήρα.

Η πρόσφατη διακοπή της οικονομίας εξαιτίας της πανδημίας ίσως οδηγήσει σε
σημαντική μείωση στις εκπομπές αερίων, αλλά μόνο προσωρινά. Η παραγωγή
θα συνεχιστεί εντέλει και τα εργοστάσια θα αρχίζουν να διοχετεύουν εκ νέου
αέρια του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα. Θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι
η παραγωγή είναι από μόνη της το πρόβλημα, ότι είναι ασύμβατη με ένα υγιές
περιβάλλον. Πρέπει όμως να παράγουμε πράγματα. Οι άνθρωποι, ακριβώς επει-
δή είμαστε άνθρωποι, πρέπει να αλληλεπιδρούμε με τη φύση προκειμένου να

τραφούμε, να προστατευτούμε και να ντυθούμε. Όπως εξήγησε ο Καρλ Μαρξ σε ένα γράμμα:

«ακόμα κι ένα παιδί γνωρίζει ότι αν μια χώρα σταματούσε να δουλεύει, δε θα πω για ένα χρόνο αλλά ακόμα και για μερικές εβδομάδες, θα αφανιζόταν».

Εργασία σημαίνει διαμόρφωση του κόσμου. Εάν δεν δουλεύουμε πάνω στο περιβάλλον μας θα πεθάνουμε. Γι' αυτό τα επιχειρήματα που στοχοποιούν την ανθρώπινη δραστηριότητα ως εγγενή απειλή για την φύση καταλήγουν νομοτελειακά σε απεχθείς θέσεις. Αν οι άνθρωποι δεν μπορούμε να ζήσουμε στον πλανήτη –αν είμαστε ιός ή αρρώστια ή καρκίνωμα– τότε όσο πιο γρήγορα εξαφανιστούμε τόσο το καλύτερο.

Αν κατανοήσουμε όμως, σε πόσο μεγάλο βαθμό ο καπιταλισμός αναδιαμορφώνει τη σχέση μας με τη φύση, μπορούμε να φανταστούμε –και να διεκδικήσουμε– έναν πολύ διαφορετικό τρόπο να υπάρχουμε σε αυτό τον κόσμο. Το γεγονός εξάλλου ότι η αναγκαστική μας απραξία παράγει καλύτερα περιβαλλοντικά αποτελέσματα από ότι η δραστηριότητά μας είναι ένα τρομακτικό κατηγορητήριο για τον τρόπο με τον οποίο ζούμε. Για παράδειγμα, ο Ντμίτρι Ντεχέν, ωκεανογράφος, δήλωσε πρόσφατα στους New York Times ότι μικροΐνες από ρουχισμό βρίσκονται πλέον παντού στις θάλασσες, με άγνωστες συνέπειες για τα ζώα και τους ανθρώπους που εν αγνοία τους θα τις καταναλώσουν. Η εργασία του παρέχει κι άλλες αποδείξεις για τις ολέθριες επιπτώσεις της βιομηχανίας ενδυμάτων, η οποία σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, προκαλεί περίπου το 20% της βιομηχανικής ρύπανσης των υδάτων ετησίως, καταναλώνει το 25% των χημικών παγκοσμίως και απελευθερώνει το 10% των εκπομπών αερίων.

Εκ πρώτης όψεως, η έρευνα του Ντεχέν φαίνεται να αποδεικνύει περαιτέρω την επιζήμια επιρροή της ανθρωπότητας, όπου ακόμα και τα ρούχα μας μολύνουν τους ωκεανούς με τρόπο που μετά βίας καταλαβαίνουμε. Κανένας μας όμως δεν δήλωσε ποτέ ότι θέλουμε πουκάμισα φτιαγμένα από συνθετικές, μη βιοδιασπώμενες ίνες. Η βιομηχανία ήταν αυτή που έκανε καμπάνια για να πείσει ένα απρόθυμο κοινό να αποδεχτεί την αναλωσιμότητα των ρούχων επειδή για τους κατασκευαστές ρούχων, οι προτιμήσεις μας και η ασφάλεια μας έχουν μικρότερη αξία από ότι η εντατικοποιημένη κατανάλωση μας.

Τι θα γινόταν όμως αν οι αποφάσεις για την παραγωγή –τι παράγεται και πώς– δεν καθοριζόταν από τις αγορές; Αν αντίθετα, οι άνθρωποι συνειδητά καθόριζαν την αλληλεπίδρασή τους με το φυσικό κόσμο; Ποιο θα ήταν το αποτέλεσμα αν, αντί να ρωτάμε τι είναι επικερδές, μπορούσαμε να διαλέξουμε αυτό που είναι χρήσιμο; Κανείς δεν θα επέλεγε να φτιάχνουμε πουκάμισα από υλικά που πιθανώς να δηλητηριάσουν όλη την τροφική αλυσίδα. Αν καταναίμαμε τους πόρους με βάση τη λογική και όχι το κέρδος, θα μπορούσαμε να φοράμε μια ποικιλία ινών. Και όχι μόνο αυτό. Αν μπορούσαμε να αποφασίζουμε πώς να παράγουμε, θα μπορούσαμε να σταματήσουμε να γεμίζουμε τους ωκεανούς με σκουπίδια. Θα

μπορούσαμε επίσης να χρησιμοποιήσουμε τις γνώσεις και τους πόρους μας για να καθαρίσουμε τα ύδατα.

Τα συνθετικά υλικά της εφήμερης μόδας δεν διαλύονται απαραίτητα γρήγορα –ή πιθανώς και ποτέ. Χρειάζονται εκατοντάδες χρόνια για να διασπαστούν οι ουσίες που μολύνουν τους βαθύτερους ωκεανούς και τα ψηλότερα βουνά. Αν δεν μας περιόριζαν οι απάνθρωπες προτεραιότητες του καπιταλισμού, σίγουρα θα μπορούσαμε να θέσουμε ως προτεραιότητα την επιδιόρθωση του πλανήτη. Θα έπρεπε να κλείσουμε κάποιες βιομηχανίες. Αλλά επίσης, θα έπρεπε να ανοίξουμε ή να εντατικοποιήσουμε άλλες για να παρέχουμε στους επιστήμονες και τους

περιβαλλοντολόγους τον εξοπλισμό και τα εφόδια που είναι απαραίτητα για να αναστρέψουμε τον όλεθρο που έχει επιφέρει ο καπιταλισμός.

Αυτό είναι και το βαθύτερο πρόβλημα με το να χαιρετάμε την αναγκαστική διακοπή της βιομηχανίας εξαιτίας της πανδημίας σαν μια πρόοδο της οικολογίας. Η μισάνθρωπη καταγγελία ολόκληρης της ανθρωπότητας αποκλείει

■ Αν δεν μας περιόριζαν οι απάνθρωπες προτεραιότητες του καπιταλισμού, σίγουρα θα μπορούσαμε να θέσουμε ως προτεραιότητα την επιδιόρθωση του πλανήτη

εντελώς την πιθανότητα οι άνθρωποι να βελτιώσουν αντί να καταστρέφουν το περιβάλλον. Στη Αυστραλία πριν την αποικιοποίηση, οι Αυτόχθονες αλληλεπιδρούσαν με τη φύση, αδέσμευτοι από τις επιταγές της εμπορευματοποιημένης καπιταλιστικής παραγωγής. Εφάρμοζαν ένα περίπλοκο πρόγραμμα σχεδιασμένων πυρκαγιών που αύξανε τη γονιμότητα του εδάφους και τη βιοποικιλότητα. Η αποικιοποίηση –και η επιβολή της καπιταλιστικής γεωργίας– κατέστησε αδύνατες αυτές τις παραδοσιακές τεχνικές διαχείρισης της γης. Πολύ σύντομα έγιναν εμφανείς οι συνέπειες. Στη νοτιοδυτική Βικτόρια, ο Τζον Γκ. Ρόμπερτσον είπε στον αντικυβερνήτη Τσαρλς Λα Τρομπ ότι σε μικρό χρονικό διάστημα μετά την εγκατάσταση των λευκών:

«Πολλά από τα ποώδη φυτά άρχισαν να εξαφανίζονται από τους βοσκότοπους, τα αγριόχορτα άρχισαν να εμφανίζονται διάσπαρτα στις πεδιάδες και τους λόφους. Μεγαλώνουν και αυξάνονται χρόνο με το χρόνο. Τα ποώδη φυτά και το γρασίδι δίνουν τη θέση τους σε αγριόχορτα και τα μονοετή φυτά πεθαίνουν στο αργιλώδες έδαφος τις ζεστές μέρες της άνοιξης και τίποτα δεν παίρνει τη θέση τους μέχρι αργότερα μέσα στον επόμενο χειμώνα. Τα φυτά με τις βαθιές ρίζες που συγκρατούσαν τον δυνατό άργιλο στους λόφους έχουν εξαφανιστεί, το έδαφος είναι τώρα τελείως εκτεθειμένο στον ήλιο και ραγίζει προς κάθε κατεύθυνση, οι λόφοι διαλύονται προς όλες τις κατευθύνσεις, και οι όχθες των αποκρημνών χειμάρρων καταρρέουν παρασύροντας δέντρα και οτιδήποτε άλλο μαζί τους».

Αυτά δεν οφείλονταν στην αύξηση του πληθυσμού. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, ο αριθμός των εποίκων δεν ξεπέρασε τον αριθμό των αφανισμένων Αυτόχθονων τουλάχιστον μέχρι το 1840 και το 1850 ακόμα ο πληθυσμός ήταν κατά προσέγγιση 25% μικρότερος από ότι πριν τον εποίκισμό. Συνεπώς, ένας σχετικά μικρός αριθμός Ευρωπαίων, εμποδίζει ένα μεγαλύτερο (αρχικά τουλάχιστον) αριθμό Αυτοχθόνων από το να διατηρήσουν το περιβάλλον με τις μεθόδους που χρησιμοποιούσαν για δεκάδες χιλιάδες χρόνια. Με άλλα λόγια, η γη άλλαξε όχι εξαιτίας της ανθρώπινης δραστηριότητας αλλά εξαιτίας της λάθος ανθρώπινης δραστηριότητας.

Μπορούμε να επεκτείνουμε κι άλλο το επιχείρημα. Ο πλανήτης δεν θα θεραπευτεί με το να πάψουμε να αλληλεπιδρούμε με τη φύση. Θα θεραπευτεί αν αλληλεπιδρούμε με τη φύση με διαφορετικό τρόπο. Οι Αυτόχθονες φρόντιζαν την ήπειρο της Αυστραλίας με μεθόδους που είχαν κωδικοποιηθεί στις παραδόσεις, τα τραγούδια και τη θρησκεία τους. Σήμερα, η επιστήμη και η τεχνολογία μπορούν να διευκολύνουν τη περιβαλλοντική διαχείριση και όχι να τη δυσχεραίνουν. Ξέρουμε τι να χρειάζεται να κάνουμε, απλά χρειαζόμαστε ένα οικονομικό σύστημα που θα μας επιτρέψει να το κάνουμε. Αυτό είναι κάτι που μόνο οι άνθρωποι μπορούν να δημιουργήσουν. Δεν είναι οι άνθρωποι ιός. Ο καπιταλισμός είναι ο ιός. Οι άνθρωποι είναι -ή μάλλον μπορούν να γίνουν- η θεραπεία.

Η γλώσσα αυτών που δεν ακούγονται

της Σάρον Σμιθ

Μια παρουσίαση των πρώτων εβδομάδων της εξέγερσης στις ΗΠΑ, που αναδεικνύει το συστημικό ρατσισμό, καταγράφει τους χειρισμούς των πολιτικών δυνάμεων και καλωσορίζει τις επιτυχίες που έχουν ήδη σημειώσει οι διαδηλώσεις και οι «ταραχές». Δημοσιεύτηκε στις 8 Ιούνι του 2020 στο InternationalSocialism.net και μεταφράστηκε από την Ελένη Πελέκη.

Η Σάρον Σμιθ ανήκει στην ιστορική ηγεσία της International Socialist Organization (ISO) στις ΗΠΑ. Μετά την κατάρρευση της Οργάνωσης, συγκρότησε μαζί με άλλα ιστορικά στελέχη της το International Socialism Project.

«**Τ**ώρα μας ακούτε;». Αυτές οι λέξεις γράφτηκαν με σπρέι στα καλυμμένα παράθυρα μιας κλινικής στη Μινεάπολη, κοντά στο 3ο Αστυνομικό Τμήμα που είχαν κάψει οι διαδηλωτές το βράδυ της 28ης Μάη.

Όλος ο κόσμος έχει δει σε βίντεο τέσσερις αστυνομικούς της Μινεάπολης να δολοφονούν τον Τζορτζ Φλόιντ. Ακόμα κι έτσι όμως, χρειάστηκαν οκτώ ολόκληρες μέρες συνεχόμενων, μαζικών και πολυφυλετικών διαδηλώσεων

σε εκατοντάδες πόλεις των ΗΠΑ προκειμένου να απαγγελθούν έστω κατηγορίες και στους τέσσερις αστυνομικούς. Χωρίς τις διαδηλώσεις -και ναι, χωρίς τις βίαιες ταραχές- η εν ψυχρώ δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ θα αντιμετωπιζόταν ως άλλη μία περίπτωση όπου απλά η αστυνομία «κάνει τη δουλειά της».

Οι διαδηλώσεις έχουν επιτέλους αναγκάσει τον κόσμο να αναγνωρίσει ότι η λευκή ανωτερότητα δεν ανήκει σε μια περασμένη εποχή αλλά είναι μόνιμα χαραγμένη στα ίδια τα θεμέλια της Αμερικάνικης κοινωνίας, από τον καιρό που η δουλοκτησία των μαύρων και η γενοκτονία των Ιθαγενών Αμερικανών διευκόλυναν την ανάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος. Ο ρατσισμός δεν είναι μια παρέκκλιση του συστήματος αλλά κεντρικό συστατικό του. Όσοι επικρίνουν τη «βία» που ξέσπασε στις διαδηλώσεις σε όλη τη χώρα έχουν χάσει το νόημα: Η αστική τάξη δεν νοιάζεται καθόλου για τις ζωές των Μαύρων και των Μελαμψών (ΣτΜ: Brown, «καφέ», ο όρος αναφέρεται κυρίως στους «ισπανόφωνους», τους ανθρώπους λατινοαμερικάνικης καταγωγής, αλλά μπορεί να περιλαμβάνει και άλλους μη-λευκούς πληθυσμούς, πχ αραβικής καταγωγής), νοιάζεται όμως πάρα πολύ για την ιερότητα της ιδιωτικής περιουσίας και το κύρος της αστυνομίας που «υπηρετεί και προστατεύει» τα συμφέροντά της.

Η γλώσσα όσων δεν ακούγονται

Όπως είχε πει ο Δρ. Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ Τζούνιορ το 1967:

«Οι βίαιες εξεγέρσεις είναι η γλώσσα όσων δεν ακούγονται. Και τι είναι αυτό που έχει αποτύχει να ακούσει η Αμερική; Έχει αποτύχει να ακούσει ότι τα δεινά των φτωχών Νέγρων έχουν χειροτερέψει τα τελευταία χρόνια. Έχει αποτύχει να ακούσει ότι οι υποσχέσεις για ελευθερία και δικαιοσύνη δεν έχουν εκπληρωθεί. Έχει αποτύχει να ακούσει ότι μεγάλα κομμάτια της λευκής κοινωνίας ενδιαφέρονται περισσότερο για την ηρεμία και το στάτους κβο από ό,τι για την δικαιοσύνη, την ισότητα και την ανθρωπιά. Κάπως έτσι, τα καλοκαίρια των εξεγέρσεων στη χώρα μας προκλήθηκαν από τους χειμώνες των αναβολών».

Ο Κινγκ κατέληξε με το συμπέρασμα:

«όσο η Αμερική αναβάλει την απόδοση δικαιοσύνης, θα βλέπουμε τη βία και τις εξεγέρσεις να επαναλαμβάνονται ξανά και ξανά. Η κοινωνική δικαιοσύνη και η πρόοδος είναι οι καλύτερες εγγυήσεις για την πρόληψη των εξεγέρσεων».

Τα λόγια του Κινγκ παραμένουν το ίδιο επίκαιρα σήμερα, γεγονός που αποδεικνύει πόσο λίγο έχει περιοριστεί η ασθένεια του ρατσισμού στην αμερικάνικη κοινωνία πέντε δεκαετίες αργότερα. Τότε, όπως και τώρα, οι εξεγέρσεις στις πόλεις τάραξαν συθέμελα την κοινωνία, φέρνοντας το ζήτημα της ρατσιστικής αστυνομικής βίας στο προσκήνιο. Στη δεκαετία του 1960 όμως οι εξεγέρσεις γίνονταν σχεδόν εξολοκλήρου από Μαύρους, ενώ οι διαδηλώσεις που γίνονται

σήμερα είναι πολυφυλετικές. Είναι σημαντικό όχι μόνο ότι βγαίνουν και δι-αδηλώνουν και λευκοί, αλλά ότι και άλλοι φυλετικά καταπιεσμένοι –όπως οι Ιθαγενείς Αμερικάνοι, που έχουν επίσης υποφέρει εκατοντάδες χρόνια βιαιότη-τας- ταυτίζονται με τον αγώνα. Ο Μπεν Πιζ, ένας Ιθαγενής καλλιτέχνης από την Μοντάνα δήλωσε:

«Προσωπικά, σκέφτομαι, πόσο δυνατά πρέπει να φωνάξεις για να ακουστείς; Πόσες φορές πρέπει να πεθάνεις; Πόσοι Αφροαμερικανοί πρέπει να πεθάνουν στα χέρια της αστυνομίας για να υπάρξει συστη-μική αλλαγή; Οι βίαιες ταραχές φέρνουν αποτελέσματα. Το πλιάτσικο φέρνει αποτελέσματα. Οι διαδηλώσεις φέρνουν αποτελέσματα».

Πρέπει να αναρωτηθούμε τι σημαίνουν όλα αυτά για το μέλλον της οργάνωσης της πάλης ενάντια στο ρατσισμό.

Παρόλο που οι περισσότεροι σχολιαστές των μεγάλων ΜΜΕ καταδικάζουν τις λεηλασίες και τις πυρπολήσεις ως απρόκλητες πράξεις καταστροφής, η εξέγερ-ση ενάντια στο ρατσισμό είναι μια τακτική που αποδεδειγμένα καταφέρνει να προκαλέσει την προσοχή στη συστηματική βία που υφίστανται οι Μαύροι και οι Μελαμψοί –η οποία έχει κανονικοποιηθεί μέσα στην κοινωνία, συντηρείται από πολιτικούς αξιωματούχους που επιβάλουν το στάτους κβο και εφαρμόζεται από ένοπλους αστυνομικούς και οπαδούς της λευκής ανωτερότητας (οι δύο ιδιότητες αρκετά συχνά ταυτίζονται). Η δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ δεν είναι τίποτα λι-γότερο από ένα λιντσάρισμα του 21ου αιώνα.

«Δεν μπορώ να αναπνεύσω» ήταν επίσης τα τελευταία λόγια και του Έρικ Γκάρ-νερ το 2014, τα οποία επανέλαβε με απόγνωση 11 φορές πριν δολοφονηθεί από αστυνομικό στραγγαλισμό στο Στάτεν Άιλαντ, μια δολοφονία που επίσης κατα-γράφηκε σε βίντεο. Κάθε μεγάλη πόλη των ΗΠΑ έχει τους δικούς της Μαύρους και Μελαμψούς δολοφονημένους- πολλούς από την αστυνομία και κάποιους από ένοπλους λευκούς «τιμωρούς» (ΣτΜ: οι «vigilantes» που «παίρνουν το νόμο στα χέρια τους»). Σε αυτά τα θύματα περιλαμβάνονται πιο πρόσφατα η Μπριόνα Τέιλορ, η νεαρή νοσοκόμα πρώτων βοηθειών από το Λούισβιλ του Κεντάκι, την οποία η αστυνομία πυροβόλησε και σκότωσε ενώ κοιμόταν στο σπίτι της, και ο Άχμουντ Άρμπερι από το Μπρόνξγουϊκ της Τζόρτζια, που δολοφονήθηκε ενώ έκανε τζόκινγκ από δύο λευκούς (ο ένας πρώην μπάτσορς), κάτι που επίσης κα-ταγράφηκε σε βίντεο.

Το «Πείτε τα ονόματά τους» έχει γίνει ενοποιητική κραυγή στις διαδηλώσεις σε όλη τη χώρα, στην μνήμη τόσων πολλών άλλων Μαύρων δολοφονημένων των οποίων οι φονιάδες αφέθηκαν ελεύθεροι –από τον Τρέιβον Μάρτιν μέχρι τον Μάικλ Μπράουν, τον Φρέντυ Γκρέυ και τον Ταμίρ Ράις, για να αναφέρουμε μόνο λίγους από μια πολύ μακριά λίστα θυμάτων.

Οι διαδηλώσεις εξαπλώθηκαν σε όλο τον κόσμο σε αλληλεγγύη με τον αγώνα στις ΗΠΑ –γιατί ο ρατσισμός και η ρατσιστική αστυνομική βία είναι θεμελιώδη χαρακτηριστικά του καπιταλισμού παντού. Το «Δεν μπορώ να αναπνεύσω» έχει

γίνει ένα παγκόσμιο σύνθημα των αντιρατσιστών σε όλη την υφήλιο, καθώς διαδηλωτές κουβαλούν φωτογραφίες του Τζορτζ Φλόιντ και η αστυνομία, όπως ήταν αναμενόμενο, απαντά με δακρυγόνα. Ο αντίκτυπος της δολοφονίας του Φλόιντ και η κατακραυγή που προκάλεσε φάνηκαν ξεκάθαρα στις 30 Μάη, όταν εκατοντάδες διαδηλώσαν στο Τελ Αβίβ απαιτώντας δικαιοσύνη για τον Ιλιάντ Χαλάκ, έναν Παλαιστίνιο με αυτισμό που είχε πρόσφατα πυροβοληθεί και σκοτωθεί από την αστυνομία στην Παλιά Πόλη της Ιερουσαλήμ –οι πικέτες έγραφαν «Οι Ζωές των Παλαιστινίων Έχουν Αξία» και «Δικαιοσύνη για τον Ιλιάντ, Δικαιοσύνη για τον Τζορτζ».

Απαγόρευση κυκλοφορίας και Αστυνομική Βία

Πολιτικοί και αναλυτές σχολίασαν αρχικά τη δολοφονία του Φλόιντ εκφράζοντας τον πόνο τους (άλλοτε ψεύτικο κι άλλοτε ειλικρινή), αλλά μεταστράφηκαν προς την αγανακτισμένη καταδίκη των διαδηλωτών αμέσως μόλις ξεκίνησαν οι πυρπολήσεις και οι λεπλασίες. Οι αξιωματούχοι δεν έχασαν καθόλου χρόνο στην άμεση επιβολή νυχτερινής απαγόρευσης της κυκλοφορίας ενώ 24 πολιτείες και η περιφέρεια της Κολούμπια κάλεσαν την Εθνοφρουρά –μετατρέποντας τις διαδηλώσεις σε «παράνομες» συγκεντρώσεις. Τα κυρίαρχα ΜΜΕ επικεντρώθηκαν στους διαδηλωτές που ξαφνικά έγιναν «άνομοι», και όχι στην ρατσιστική αστυνομική βία που προκάλεσε τις διαδηλώσεις εξαρχής.

Ενώ τα καθεστωτικά ΜΜΕ εστίαζαν αποκλειστικά στη «βία» των διαδηλωτών, η αστυνομία ξεσάλωνε βίαια γύρω τους, ρίχνοντας πλαστικές σφαίρες, κτυπώντας, κλωτσώντας, ψεκάζοντας με δακρυγόνα –και σε μερικές περιπτώσεις σκοτώνοντας– διαδηλωτές που είχαν σηκώσει ψηλά τα χεριά τους και δημοσιογράφους που αποκάλυπταν την αστυνομική βία.

Κάποια ειδησεογραφικά σάιτ όπως το Vox, το Slate και το The Verge, μαζί με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ήταν από τα πρώτα που κατέγραψαν τις αμέτρητες περιπτώσεις όπου αστυνομικοί όρμησαν εξαγριωμένοι εναντίον των διαδηλωτών –πολύ πριν υποπέσουν όλα αυτά στην αντίληψη των μεγάλων ΜΜΕ.

Ένα ιδιαίτερα ανατριχιαστικό βίντεο δείχνει την αστυνομία στο Όστιν του Τέξας να ρίχνει προς ένα πλήθος ειρηνικών διαδηλωτών πλαστικές σφαίρες και δακρυγόνα και μετά να ρίχνει και προς αυτούς που προσπαθούσαν να μεταφέρουν τους τραυματισμένους σε ασφαλές μέρος. Σε μια άλλη περίπτωση, η αστυνομία του Λούισβιλ και η εθνοφρουρά πυροβόλησαν και σκότωσαν τον Ντέιβιντ ΜακΆτι, ιδιοκτήτη ενός δημοφιλούς στους ντόπιους εστιατορίου. Κανείς από τους αστυνομικούς δεν είχε ενεργοποιήσει τις κάμερες που πρέπει να φορούν πριν ανοίξουν πυρ εναντίον του ΜακΆτι. Η αστυνομία του Μπάφαλο καταγράφηκε σε βίντεο να χρησιμοποιεί γκλομπ για να ρίξει έναν 75χρονο ειρηνικό διαδηλωτή στο έδαφος και να τον εγκαταλείπει ενώ αιμορραγούσε από το κεφάλι.

Η αστυνομική βία είναι τόσο άγρια και τόσο διαδεδομένη που κανένας από όσους την έχουν δει ή πόσο μάλλον την έχουν βιώσει δεν μπορεί πλέον

να συνεχίσει να την αποδίδει σε «λίγους κακούς μπάτσους». Είναι προφανώς συστημική.

Είναι αδύνατο να αγνοήσουμε την αντίθεση με την ευγενέστατη στάση που έδειξε η αστυνομία απέναντι σε αντιδραστικούς λευκούς διαδηλωτές στο Μίσιγκαν και σε άλλες Πολιτείες που απαιτούσαν την επανεκκίνηση της οικονομίας και την άρση του lockdown λόγω κορονοϊού. Δεν έγινε ούτε μία σύλληψη μεταξύ αυτών των λευκών που κράδαιναν τα όπλα τους, παρόλο που έβριζαν και έφτυναν τους αστυνομικούς –ενώ ο Πρόεδρος Τραμπ τους επευφημούσε, καλώντας τους κυβερνήτες των Πολιτειών να τους «απελευθερώσουν» από την τυραννία της κοινωνικής αποστασιοποίησης εν μέσω πανδημίας.

Ο Ντόναλντ Τραμπ και το σινάφι του έχουν αναμφίβολα υποκινήσει ακόμα περισσότερη αστυνομική βία εναντίον των διαδηλωτών. Το 2017, ο Τραμπ συμβούλευε τους αστυνομικούς που συλλαμβάνουν «αλήτες» να είναι «σκληροί» μαζί τους. Στο ίδιο πνεύμα, ο Τραμπ απάντησε στους διαδηλωτές για τον Τζορτζ Φλόιντ με έναν καταγιγισμό αναρτήσεων στο τούιτερ όπου τους αποκαλούσε «ΑΛΗΤΕΣ!» και ανακοίνωσε ότι «Όταν αρχίζετε το πλιάτσικο, αρχίζουμε να πυροβολούμε», επαναλαμβάνοντας την εμβληματική φράση-απειλή της αστυνομίας στον φυλετικά διαχωρισμένο Νότο της δεκαετίας του 1960. Ο Τραμπ και ο λακές του στη Γενική Εισαγγελία, Γουίλιαμ Μπαρ, δεν έχασαν την ευκαιρία να κατηγορήσουν για τη βία αριστερούς «ακραίους υποκινητές» όπως οι «Antifa». Ο Τράμπ μάλιστα ανακοίνωσε μέσω τούιτερ ότι θα βάλει «την Antifa» στη λίστα των «τρομοκρατικών οργανώσεων» (παρόλο που δεν υπάρχει τέτοια οργάνωση).

Ο Τραμπ το παρακάνει

Στη συνέχεια ο ανώριμος Τραμπ υπερέβη των εξουσιών του με ακραίο τρόπο. Στις 31 Μάρ, φαίνεται ότι είχε καταφύγει σε μπούνκερ στο Λευκό Οίκο καθώς οι διαδηλώσεις αυξάνονταν στην Ουάσινγκτον. Την επόμενη μέρα, αποφάσισε ότι χρειάζεται μια φωτογράφιση που να αντιστρέφει αυτήν την εικόνα του δειλού. Σκέφτηκε λοιπόν ότι το να διασχίσει το δρόμο μέχρι την μερικώς καμένη Εκκλησία του Αγίου Ιωάννη και να ποζάρει μπροστά της με μια Βίβλο στο χέρι θα επανασυστείρωνε την εκλογική του βάση. Ο Μπαρ έσπευσε στους δρόμους με εντολή Τραμπ για να διατάξει την αστυνομία να εκδιώξει τους ειρηνικούς διαδηλωτές ώστε να καθαρίσει ο δρόμος πριν την πολυπόθητη φωτογράφιση του Τραμπ.

Πάνοπλοι αστυνομικοί χρησιμοποίησαν πλαστικές σφαίρες, χειροβομβίδες κρότου-λάμψης και δακρυγόνα ενάντια στην καθόλα νόμιμη διαδήλωση που εξελισσόταν πριν την απαγόρευση της κυκλοφορίας που στην πόλη της Ουάσινγκτον ξεκινάει στις 7 μμ. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης Τύπου στο Ρόουζ Γκάρντεν –όπου ο Τραμπ ανακοίνωσε την πρόθεσή του να ενεργοποιήσει τον Νόμο περί Εξέγερσης και να κινητοποιήσει τον ομοσπονδιακό τακτικό στρατό για να «κυριαρχήσει» στους δρόμους ενάντια στους διαδηλωτές- οι κραυγές των

διαδηλωτών και ο βροντερός θόρυβος από τα όπλα της αστυνομίας ακούγονταν καθαρά στο φόντο. Όταν ο Τραμπ, που σπάνια εκκλησιάζεται, φωτογραφήθηκε με τη Βίβλο στα χέρια μπροστά από την εκκλησία του Αγίου Ιωάννη, ρωτήθηκε εάν η Βίβλος ήταν δική του. Απάντησε «Είναι μια Βίβλος».

Φαίνεται ότι ο Τραμπ προκάλεσε ένα είδος συνταγματικής κρίσης όταν απείλησε να χρησιμοποιήσει το Νόμο περί Εξεγέρσεων σε όλη τη χώρα, ενώ ταυτόχρονα κάλεσε τα εν ενεργεία στρατεύματα από την 82η Βάση να αναπτυχθούν στην πόλη της Ουάσινγκτον. Ακόμα και κοντινοί σύμμαχοί του άρχισαν να αποσύρουν τη στήριξή τους μετά από αυτές τις εξελίξεις. Ο Υπουργός Άμυνας, Μαρκ Έσπερ, δήλωσε την αντίθεσή του με την εφαρμογή του Νόμου περί Εξεγέρσεων, λέγοντας:

«Η επιλογή να χρησιμοποιήσουμε τα ενεργά στρατεύματα σε ρόλο επιβολής του νόμου θα έπρεπε να γίνεται μόνο σαν λύση τελευταίας ανάγκης και μόνο στις πιο επείγουσες και ακραία επικίνδυνες περιστάσεις. Δεν είμαστε σε μια τέτοια κατάσταση αυτή τη στιγμή».

Ο πρώην Υπουργός Άμυνας της κυβέρνησης Τραμπ, Τζέιμς Μάτις, δήλωσε ότι ένιωθε «οργισμένος και αποτροπιασμένος» με την αντίδραση του Τραμπ. Πρόσθεσε:

«Δεν φανταζόμουν ποτέ ότι οι στρατιώτες... θα έπαιρναν εντολή υπό οποιοσδήποτε συνθήκες να παραβιάσουν τα Συνταγματικά Δικαιώματα των συμπολιτών τους –πόσο μάλλον να λειτουργήσουν ως φόντο για μια περίεργη φωτογράφιση του εκλεγμένου επικεφαλής των ενόπλων δυνάμεων (ΣτΜ: όπως αποκαλείται ο Πρόεδρος των ΗΠΑ) με τη στρατιωτική ηγεσία στο πλευρό του».

Κάποια εκλεγμένα μέλη των Ρεπουμπλικάνων στο Κογκρέσο υποστήριξαν ανοιχτά τον Μάτις, με την Γερουσιαστή Λίζα Μαρκόφσκι από την Αλάσκα να δηλώνει ότι «δυσκολεύεται να αποφασίσει» αν θα ψηφίσει τον Τραμπ το 2020.

Απομένουν βέβαια πέντε μήνες ακόμα μέχρι τις εκλογές του Νοέμβρη, αλλά αναδύονται δυσοίωνα σημάδια για το μέλλον της πολιτικής καριέρας του Τραμπ. Ο Αντιπρόσωπος της Αϊόβα, Στιβ Κινγκ, που επανεκλεγόταν επί 9 θητείες και το γραφείο του κοσμούσε μια σημαία της Συνομοσπονδίας του Νότου, ηττήθηκε στις προκριματικές του Ιούνι του 2020. Σε μια διαβόητη συνέντευξή του με τους New York Times το Γενάρη του 2019 είχε αναρωτηθεί: «Λευκός εθνικιστής, οπαδός της λευκής ανωτερότητας, Δυτικός πολιτισμός –γιατί ακριβώς έγιναν αυτοί οι όροι προσβλητικοί;».

Ο φιλελεύθερος αντίλαλος

Ο κυβερνήτης της Μινεσότα, Τίμοθι Γουάλτς είναι μέλος του φιλελεύθερου Δημοκρατικού-Αγροτικού-Εργατικού Κόμματος (DFL). Ο δήμαρχος της Μινεάπολης, Τζέικομπ Φρέι (επίσης μέλος του DFL), και ο δήμαρχος του Σαιντ Πολ

(Μέλβιν Κάρτερ ο 3ος, ο πρώτος μαύρος δήμαρχος της πόλης) είναι επίσης φιλελεύθεροι. Και οι τρεις εξέφρασαν την απογοήτευση και την οργή τους για τη δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ, αλλά παρόλα αυτά αναπαρήγαγαν την ιδέα ότι «εξωτερικοί υποκινητές» ήταν υπεύθυνοι για την βία που ξέσπασε. Σε αντίθεση με τον Τραμπ και τους συνεργάτες του, δεν κατηγορήσαν μόνο τους αριστερούς, αλλά και λευκούς ρατσιστές που υποτίθεται ότι εισέβαλλαν στην Πολιτεία για να υποκινήσουν την βία. Αναγκάστηκαν όμως να αποσύρουν τους ισχυρισμούς αυτούς όταν εμφανίστηκαν αδιάψευστες αποδείξεις ότι αυτοί που είχαν συλληφθεί στην Μινεάπολη, ήταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία ντόπιοι.

Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι λευκοί ακροδεξιοί αποπειράθηκαν (με ελάχιστη επιτυχία) να υποκινήσουν βίαια επεισόδια και να κατηγορήσουν τους Antifa. Δεν έχει υπάρξει καμία αξιόπιστη απόδειξη ότι έκαναν το ίδιο και «βίαιοι ριζοσπάστες» [της Αριστεράς]. Για παράδειγμα, η λευκή εθνικιστική ομάδα Identity Evropa, δημιούργησε τον παραπλανητικό λογαριασμό @ANTIFA_US στο twitter και έκανε την ανάρτηση: «Απόψε είναι η νύχτα μας Σύντροφοι... Απόψε λέμε Γ..... την πόλη, κινούμαστε προς τις κατοικημένες περιοχές... στις γειτονιές των λευκών... και παίρνουμε αυτά που μας ανήκουν...» συνοδευόμενη από ένα εμότζι μιας υψωμένης μελαμψής γροθιάς.

Οι φιλελεύθεροι πολιτικοί ηγέτες αντιμετώπισαν τους διαδηλωτές με αξιοσημείωτη εχθρότητα. Για παράδειγμα, όταν αστυνομικοί στη Νέα Υόρκη οδήγησαν σκόπιμα δύο οχήματα πάνω σε ένα πλήθος διαδηλωτών, ο δήμαρχος Μπιλ Ντε Μπλάζιο είπε ότι «δεν κατηγορεί» την αστυνομία, προσθέτοντας «αν οι διαδηλωτές είχαν φύγει από το δρόμο και δεν προσπαθούσαν να περικυκλώσουν το όχημα, δε θα μιλούσαμε καν γι αυτό». Λίγες μέρες μετά ο δήμαρχος υπερασπίστηκε τους αστυνομικούς που έδερναν διαδηλωτές με γκλομπ λέγοντας: «Στο πλαίσιο της κρίσης, με την απαγόρευση της κυκλοφορίας σε ισχύ, υπάρχει ένα σημείο όπου φτάνει ο κόμπος στο χτένι». Δεν είναι λοιπόν να απορεί κανείς που όταν ο Ντε Μπλάζιο σηκώθηκε να μιλήσει σε μια εκδήλωση μνήμης για τον Τζορτζ Φλόιντ στις 4 Ιούνη, το πλήθος τον γιούχαρε φωνάζοντας το σύνθημα «Δεν μπορώ να αναπνεύσω» μέχρι να κατέβει από την εξέδρα.

Παρομοίως, ο δήμαρχος της Μινεάπολης, Τζέικομπ Φρέι, ακόμα και μετά από δύο εβδομάδες συνεχόμενων διαδηλώσεων αρνούνταν να δεσμευτεί για την αποχρηματοδότηση της αστυνομίας –και εκδιώχθηκε από μια διαδήλωση για τον Τζορτζ Φλόιντ στις 6 Ιούνη κάτω από ισχυρές αποδοκιμασίες και φωνές όπως «τράβα σπίτι σου Τζέικομπ».

Εν τω μεταξύ, ο Τζο Μπάιντεν, που πιθανότατα θα είναι ο υποψήφιος των Δημοκρατικών για την Προεδρία, δεν προκάλεσε ιδιαίτερη ανακούφιση σε όσους αποζητούν ριζικές αλλαγές στο ρατσιστικό σύστημα αστυνόμευσης όταν έδωσε την παρακάτω συμβουλή στους αστυνομικούς σχετικά με την τακτική τους για την αντιμετώπιση άοπλων υπόπτων:

«Πυροβολήστε τους στα πόδια, όχι στην καρδιά».

Η φαινομενικά «φιλελεύθερη» New York Times δημοσίευσε στις 3 Ιουνίου ένα άρθρο γνώμης του Γερουσιαστή Τομ Κότον από το Αρκάνσας, με τίτλο «Κατεβάστε το Στρατό» που απηχούσε την πρόθεση του Τράμπ να εφαρμόσει τον Νόμο περί Εξεγέρσεων και να κινητοποιήσει τον ομοσπονδιακό στρατό και καλούσε «σε μια συντριπτική επίδειξη ανυπέρβλητης δύναμης που θα διαλύσει, θα φυλακίσει και εντέλει θα αποθαρρύνει τελείως όσους παρανομοούν». Ο Κότον επανέλαβε επίσης τους ψευδείς ισχυρισμούς του Τραμπ ότι η καταστροφή περιουσιών είχε προκληθεί από «επιτελεία αριστερών ριζοσπαστών, όπως οι antifa που παρεισφρέουν στις διαδηλώσεις για να εκμεταλλευτούν το θάνατο του Φλόιντ για τους δικούς τους, αναρχικούς σκοπούς».

Το άρθρο του Κότον όμως προκάλεσε την εξέγερση των ιδίων των εργαζομένων στους Times, καθώς δεκάδες δήλωσαν μέσω Twitter: «η δημοσίευση αυτού του άρθρου θέτει σε κίνδυνο τους μαύρους εργαζόμενους των New York Times». Επιπλέον, περισσότεροι από 800 εργαζόμενοι υπέγραψαν μια επιστολή διαμαρτυρίας και απείλησαν με «ηλεκτρονική απεργία». Οι Times δημοσίευσαν ένα άρθρο γνώμης με τίτλο «Το Φασιστικό Άρθρο του Τομ Κότον» την ίδια μέρα και εξέδωσαν μια απολογία την επόμενη. Στις 7 Ιουνίου ο υπεύθυνος της σελίδας με τα άρθρα γνώμης παραιτήθηκε μετά από πιέσεις.

Μινεσότα: ένας μικρόκοσμος όλων όσων πάνε στραβά στην Αμερική

Η οικογένεια του Τζορτζ Φλόιντ ζήτησε όχι μόνο την σύλληψη των τεσσάρων αστυνομικών που τον σκότωσαν αλλά και την απαγγελία της κατηγορίας για δολοφονία πρώτου βαθμού για τον Σωβίν, όπως αρμόζει στη σοβαρότητα και την εγκληματική πρόθεση την πράξης του. Αποδείχτηκε ότι ο Σωβίν και ο Φλόιντ είχαν δουλέψει και οι δύο ως σεκιούριτι στο ίδιο τοπικό νυχτερινό κέντρο, το Ελ Νουέβο Ρόντεο (που έχει πλέον καεί), και οι βάρδιές τους συνέπιπταν τις Τρίτες. Η πρώην ιδιοκτήτης του κέντρου περιγράφει τον Φλόιντ ως «αγαπητό στην Ισπανόφωνη κοινότητα» ενώ σημειώνει ότι Μαύροι πελάτες παραπονιόντουσαν για την άσχημη συμπεριφορά του Σωβίν απέναντι τους –και προσθέτει ότι ψέκαζε τον κόσμο με σπρέι πιπεριού όταν ξεσπούσαν καυγάδες, κάτι που η ίδια χαρακτήριζε «υπερβάλλοντα ζήλο».

Ο Μπέντζαμιν Κραμπ, δικηγόρος της οικογένειας του Φλόιντ, δήλωσε για την εργασιακή συνύπαρξη του Φλόιντ με τον Σωβίν,

«Είναι μια ενδιαφέρουσα πτυχή της υπόθεσης και ελπίζουμε ότι θα αναβαθμίσει τις κατηγορίες σε δολοφονία πρώτου βαθμού επειδή πιστεύουμε ότι ήξερε ποιος ήταν ο Τζορτζ Φλόιντ. Πιστεύουμε ότι υπήρχε πρόθεση».

Έχουν γίνει 18 επίσημες καταγγελίες για τον Σωβίν κατά τη διάρκεια των είκοσι χρόνων που είναι στο σώμα. Μόνο δύο από αυτές είχαν ως αποτέλεσμα τουλάχιστον μια επίπληξη ενώ οι υπόλοιπες δεν κατέληξαν σε καμία πειθαρχική πράξη.

Αντίθετα, ο Σωβίν θεωρούνταν το «καμάρι» της αστυνομίας της Μινεάπολης, για τη «γενναιότητά» του στη δουλειά. Έχει τιμηθεί με δύο μετάλλια ανδρείας, το 2006 και το 2008. Έχει επίσης τιμηθεί με δύο επαίνους, το 2008 και το 2009.

Η Μινεάπολη, είναι θεωρητικά μια φιλελεύθερη πόλη. Το δημοτικό συμβούλιο αποτελείται από δώδεκα Δημοκρατικούς κι ένα μέλος του Πράσινου Κόμματος, ενώ έχει δύο μαύρα διευθυντικά μέλη. Ο Ρόμπερτ Λίλλιγκρεν, ο πρώτος Ιθαγενής Αμερικάνος που εκλέχτηκε στο δημοτικό συμβούλιο εξηγεί:

«Η Μινεάπολη αξιοποιεί τη φήμη της προοδευτικής πόλης. Το κλίμα είναι ως εξής: Κάνε κάτι επιφανειακό για να αισθάνεσαι ότι έκανες κάτι ουσιαστικό. Φτιάξε μια επιτροπή κοινωνικών δικαιωμάτων, φτιάξε μια επιτροπή πολιτών για να ελέγχει την αστυνομία, αλλά χωρίς να τους δίνεις καμία εξουσία για να κάνουν αλλαγές και να αλλάξουν το σύστημα».

Ένας ντόπιος Σομαλικής καταγωγής περιγράφει την κουλτούρα της πόλης ως «ρατσισμό με χαμόγελο».

Η αστυνομία της Μινεάπολης, έχει τη φήμη ότι είναι βαθιά ρατσιστική, έχοντας σκοτώσει τριάντα ανθρώπους από το 2000 ως το 2018, οι περισσότεροι εκ των οποίων μαύροι –σε μια πόλη όπου ο πληθυσμός των μαύρων δεν ξεπερνά το 20%. Τα αρχεία της αστυνομίας δείχνουν τουλάχιστον 237 περιπτώσεις όπου αστυνομικοί χρησιμοποίησαν «τεχνικές κεφαλοκλειδώματος» για τον περιορισμό των υπόπτων κατά την διάρκεια της σύλληψης με αποτέλεσμα να χάσουν τις αισθήσεις τους 44 άνθρωποι. Τα 3/5 αυτών ήταν μαύροι.

Κι όμως, μόνο ένας αστυνομικός έχει καταδικαστεί τις τελευταίες δεκαετίες –ο Μοχάμεντ Νουρ, ο μαύρος αστυνομικός που το 2017 πυροβόλησε και σκότωσε την Τζαστίν Ρουίτζικ, μια άοπλη λευκή. Δόθηκε αποζημίωση δύο εκατομμυρίων δολαρίων στην οικογένειά της. Η καταδίκη και η αποζημίωση ήταν δίκαια, όμως τα διπλά στάνταρ τονίζουν ακόμα περισσότερο το συστημικό ρατσισμό της αστυνομίας, καθώς οι οικογένειες των μαύρων δεν κερδίζουν ποτέ ούτε την ηθική ικανοποίηση μιας καταδίκης ούτε έναν οικονομικό διακανονισμό οποιουδήποτε τύπου, ακόμα και όταν υπάρχουν ισχυρές αποδείξεις.

Το 2016 για παράδειγμα, ο Φιλάντο Καστίλ σταμάτησε το αυτοκίνητό του σε έναν έλεγχο. Όταν ενημέρωσε τον αστυνομικό ότι είχε στη κατοχή του ένα νόμιμο όπλο με άδεια οπλοκατοχής, ο αστυνομικός αντέδρασε πυροβολώντας τον επτά φορές. Η κοπέλα του Καστίλ άνοιξε το Facebook Live και κατέγραψε τις τελευταίες στιγμές πριν τον θάνατό του, ενώ η 4χρονη κόρη της παρακολουθούσε από το πίσω κάθισμα. Οι εισαγγελείς απήγγειλαν κατηγορίες για ανθρωποκτονία αλλά ο αστυνομικός αθώωθηκε λίγους μήνες μετά, παρά το γεγονός ότι ο πυροβολισμός είχε καταγραφεί στην κάμερα του αστυνομικού οχήματος.

Ο υπαστυνόμος Μπομπ Ρολλ, ο αρχηγός του σωματείου των αστυνομικών της Μινεάπολης, είναι ένας δηλωμένος ανοιχτά ρατσιστής, που φέρει περήφανα το σήμα της «Λευκής Δύναμης» στο μπουφάν του και είναι μέλος στη Λέσχη

Μοτοσικλετιστών Σίτυ Χιτ (City Heat Motorcycle Club), μια λέσχη ασυνόμων μοτοσικλετιστών που πιστεύουν στην ανωτερότητα της λευκής φυλής. Είναι ενθουσιώδης υποστηρικτής του Τραμπ που έχει αποκαλέσει το κίνημα Black Lives Matter «τρομοκρατική οργάνωση», ενώ απαντώντας στις πρόσφατες κινητοποιήσεις ενάντια στην αστυνομική βία κατηγορήσε τον Τζορτζ Φλόιντ ως «βίαιο εγκληματία».

Πράγματι, η Μινεσότα είναι ένας μικρόκοσμος όλων όσων είναι λάθος στην Αμερική. Όπως περιέγραψαν οι Κάντας Μοντγκόμερι και Μίσκι Νουρ στο Vox:

Η Μινεσότα, όπου ο πληθυσμός των μαύρων αντιστοιχεί στο 6% του συνολικού (ο μαύρος πληθυσμός της Μινεάπολης, είναι σχεδόν 20%), έχει την τέταρτη μεγαλύτερη απόκλιση στην εργασιακή απασχόληση μεταξύ μαύρων και λευκών στις ΗΠΑ. Σε πρόσφατες έρευνες, περίπου το 8% των μαύρων νοικοκυριών ήταν χωρίς δουλειά, ενώ το αντίστοιχο νούμερο για τα λευκά νοικοκυριά είναι 3%. Οι ικανότητες ανάγνωσης των μαύρων παιδιών δημοτικού είναι σημαντικά χαμηλότερες από τους λευκούς συμμαθητές τους, με τη δεύτερη μεγαλύτερη απόκλιση στις 41 Πολιτείες που εξέτασαν επαρκή αριθμό μαύρων μαθητών. Σύμφωνα με τα δεδομένα της απογραφής του 2017, το 76% των λευκών νοικοκυριών στην Μινεάπολη έχουν ιδιόκτητο σπίτι, ενώ το αντίστοιχο νούμερο για τα μαύρα νοικοκυριά είναι 24%, μια από τις μεγαλύτερες διαφορές στη χώρα. Το 2019, μια οικονομική ενημερωτική ιστοσελίδα κατέταξε την Μινεάπολη ως την τέταρτη χειρότερη μητροπολιτική περιοχή στις ΗΠΑ για τους Μαύρους Αμερικανούς, με βάση αυτές τις αποκλίσεις.

Αυτή η ανισότητα αντικατοπτρίζεται και στη συμπεριφορά της αστυνομίας της Μινεάπολης. Σύμφωνα με το City Lab, μια έρευνα της Αμερικανικής Ένωσης για τις Πολιτικές Ελευθερίες το 2015, έδειξε ότι στη Μινεάπολη οι Μαύροι «είναι 8,7 φορές πιθανότερο να συλληφθούν για μικροπαραβάσεις όπως η καταπάτηση, η δυνατή μουσική στο αυτοκίνητο (είναι όντως παράνομο), η κατανάλωση αλκοόλ σε δημόσιο χώρο και η διατάραξη κοινής ειρήνης», και πέντε φορές πιο πιθανό να συλληφθούν για αδυναμία να αποδείξουν ότι έχουν ασφάλεια αυτοκινήτου. Είναι 25 φορές πιο πιθανό για έναν Μαύρο να συλληφθεί για «περιπλάνηση με πρόθεση διάπραξης αδικημάτων σχετικών με ναρκωτικά», το οποίο αποτελεί αδίκημα ακόμα κι αν δεν βρεθούν ναρκωτικά στην κατοχή κάποιου.

Αλλάζοντας καρδιές και μυαλά

Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι οι πρόσφατες κινητοποιήσεις –που είναι πιο ακριβές να χαρακτηριστούν εξεγέρσεις κατά του ρατσισμού– έχουν κατορθώσει σε λίγες μέρες περισσότερα από ότι δεκαετίες υπομονετικής οργανωτικής

προσπάθειας για την επίτευξη μικρών και σταδιακών αλλαγών.

Στη Μινεάπολη απαγορεύτηκαν τα κεφαλοκλειδώματα και οι περιοριστικές λαβές στο λαιμό (ΣτΜ: η εύσχημη περιγραφή της πρακτικής του στραγγαλισμού), ενώ πολλοί αναρωτιούνται γιατί αυτές οι σαδιστικές τεχνικές ήταν εξαρχής αποδεκτές αστυνομικές πρακτικές. Ο δημοτικός σύμβουλος Τζερεμιά Έλλισον έγραψε ότι στοχεύουν στην πλήρη αντικατάσταση των αστυνομικών αρχών της πόλης με «ένα νέο, διαφορετικό μοντέλο δημόσιας ασφάλειας». Αυτό το αποτέλεσμα θα ήταν καλοδεχούμενο από τους απανταχού αντιρατσιστές, αλλά η ιστορία μας έχει διδάξει ότι κάτι τέτοιο δεν είναι πιθανό να συμβεί αν «κρυώσει» το θέμα –ή για να το πούμε διαφορετικά, χωρίς τον συνεχή, μαζικό, οργανωμένο αγώνα. Αυτό άλλωστε εξηγεί γιατί ακόμα και μετά από αιώνες αγώνων των Μαύρων και των Μελαμψών ενάντια στο ρατσισμό, αυτό το βασικό συστατικό του καπιταλιστικού συστήματος παραμένει ζωντανό.

Ο Επίτροπος της Εθνικής Ομοσπονδίας Φούτμπολ (NFL), Ρότζερ Γκούντελ, απολογήθηκε επιτέλους στους Μαύρους παίκτες στις 5 Ιουνίου, παραδεχόμενος ότι «κάναμε λάθος» που δεν άκουγαν τις ανησυχίες τους για το ρατσισμό. Παρόλο που αυτό αποτελεί μια σημαντική αλλαγή στη δημόσια τοποθέτηση του NFL, ο Γκούντελ δεν είπε ή έκανε τίποτα για την αδικία που υπέστη ο Κόλιν Κάπερνικ, ο οποίος στεκόταν στο ένα γόνατο κατά τη διάρκεια του Εθνικού Ύμνου το 2016 ως ένδειξη διαμαρτυρίας ενάντια στην αστυνομική βία κατά των Μαύρων και έκτοτε δεν έχει καταφέρει να βρει συμβόλαιο σε καμία ομάδα του NFL. Η σύνδεση της θυσίας του Κάπερνικ με τις πρόσφατες διαδηλώσεις δεν θα μπορούσε να είναι πιο ξεκάθαρη. Σε μια ανάρτησή του στο τουίτερ ο ίδιος έγραψε: *«Όταν η ευγενική συμπεριφορά οδηγεί στο θάνατο, η εξέγερση είναι η μόνη λογική αντίδραση».*

Οι συνέπειες των τεράστιων διαδηλώσεων εξαιτίας της δολοφονίας του Φλόιντ έχουν φανεί στις αλλαγές που συντελέστηκαν στα συναισθήματα και στις σκέψεις της πλειοψηφίας του αμερικάνικου πληθυσμού, ο οποίος συντάσσεται με τους διαδηλωτές. Μια δημοσκόπηση του Ρόιτερς που δημοσιεύτηκε στις 2 Ιουνίου έδειξε πως «το 64% των ενήλικων Αμερικανών εξέφρασαν συμπάθεια προς τους ανθρώπους που διαδηλώνουν». Στις 5 Ιουνίου, μια δημοσκόπηση του ABC/Ipsos έδειξε ότι σχεδόν τα ¾ όσων ερωτήθηκαν (και το 70% των λευκών) αντιμετώπισαν το θάνατο του Τζορτζ Φλόιντ ως σημάδι ενός συστημικού ρατσιστικού υπόβαθρου, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 2014, μετά τις δολοφονίες των Έρικ Γκάρνερ και Μάικλ Μπράουν ήταν μόλις 43%. Μόνο το 32% των ερωτηθέντων στην δημοσκόπηση του ABC/Ipsos ενέκριναν τη στάση του Τραμπ μετά τη δολοφονία του Φλόιντ.

Οι διαδηλωτές δεν έχουν φέρει στην επιφάνεια μόνο το βαθιά ρατσιστικό χαρακτήρα της αμερικάνικης κοινωνίας. Εν μέσω της πανδημίας του κοροναϊού και της μαζικής ανεργίας, οι διαδηλώσεις για τη δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ έχουν επίσης αναδείξει όλες τις αντιφάσεις του καπιταλισμού –όπως ο νομικός ορισμός του «εγκλήματος» μεταξύ άλλων. Ο Τζεφ Μπέζος έγινε τρισεκατομμυριούχος λεπλτώντας τους κακοπληρωμένους και εξαντλημένους υπαλλήλους του, πολλοί

εκ των οποίων είναι Μαύροι και Μελαμψοί, και παρόλα αυτά θεωρείται νομοταγής πολίτης. Το κόστος των καταστροφών σε περιουσίες που προκάλεσαν οι υποτιθέμενοι «εγκληματικοί» διαδηλωτές είναι μηδαμινό όταν το συγκρίνουμε με τα ποσά που κερδίζει καθημερινά ο Μπέζος από την ληστεία των μισθών των εργαζομένων του.

Στις 6 Ιουνίου, τη δωδέκατη συνεχόμενη μέρα των κινητοποιήσεων, εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι –περισσότεροι από κάθε άλλη φορά– βγήκαν στους δρόμους σε όλη τη χώρα –όπως και στην πόλη της Ουάσινγκτον όπου ο Τραμπ είχε αυξήσει την ασφάλεια γύρω από τον Λευκό Οίκο. Οι διαδηλωτές ανήκαν σε όλες τις ηλικίες, σε πολλές φυλές και φύλα και για πολλούς ήταν η πρώτη τους διαδήλωση. Πικέτες με τα συνθήματα «Λευκή Σιωπή = Βία» εμφανίστηκαν σε πολλά μέρη. Ένας λευκός κάτοικος στη Δυτική Βιρτζίνια είχε ένα πλακάτ που έγραφε «Οι Hillbillies στηρίζουν το Black Lives Matter» (ΣτΜ: Οι Hillbillies είναι παραδοσιακοί άνθρωποι της υπαίθρου, στις ορεινές περιοχές του Νότου. Ο όρος περιγράφει μια σειρά συνηθειών και αντιλήψεων, αλλά σε γενικές γραμμές θεωρούνται συντηρητικοί σε θέματα ρατσισμού). Λίγες μέρες νωρίτερα, μια ομάδα πενήντα μαύρων έφιππων καουμπόηδων ενώθηκαν με μια διαδήλωση 60.000 ανθρώπων στο Χιούστον, φορώντας μπλούζες με το σύνθημα «Οι Μαύροι Καουμπόηδες έχουν Αξία». Ο κυβερνήτης της Βιρτζίνια διέταξε να απομακρυνθεί το άγαλμα του Στρατηγού της Συνομοσπονδίας της Νότου, Ρόμπερτ Ε. Λι, από το Ρίτσκομντ της Βιρτζίνια, ενώ στην πόλη Φρέντερικσμπουργκ οι αξιωματούχοι απομάκρυναν ένα βάθρο για δημοπρασίες σκλάβων που «διακοσμούσε» το κέντρο της πόλης από το 1830 ή 1840. Το «Αποχρηματοδότηση της Αστυνομίας» είναι πλέον ένα βασικό αίτημα των διαδηλωτών στις κοινότητες που έχουν λεηλατηθεί από την οικονομική κρίση –καθώς οι διαδηλωτές απορρίπτουν την ενίσχυση των ήδη παραφουσκωμένων αστυνομικών προϋπολογισμών ενώ περικόπτονται οι δαπάνες για την παιδεία, την υγεία και δεν υπάρχει καμία πρόνοια για τα ζητήματα της στέγης. Για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια, μια πνοή ελπίδας έχει αρχίσει να αντικαθιστά την απόγνωση που είχε κυριαρχήσει στην αμερικανική κοινωνία. Πρέπει να ευχαριστήσουμε γι' αυτό τους διαδηλωτές –και ναι, και τους «βίαιους ταραξίες»– που επιτέλους δώσανε φωνή σε όσους δεν ακούγονταν. Όλος ο κόσμος πλέον ακούει και βλέπει.

Οι Δημοκρατικοί, ο Σάντερς και η Αριστερά

Του Πάνου Πέτρου

Η καμπάνια Σάντερς προκάλεσε διεθνές ενδιαφέρον, οπότε ο απολογισμός της και οι εκτιμήσεις για τις προοπτικές της ριζοσπαστικής Αριστεράς μετά από αυτήν έχουν μεγάλη σημασία. Το άρθρο παρουσιάζει το σχετικό διάλογο και παράλληλα επιχειρεί μια παρέμβαση σε αυτόν.

Οι διαδοχικές καμπάνιες γύρω από την υποψηφιότητα του Μπέρνι Σάντερς για το χρίσμα του Δημοκρατικού Κόμματος το 2016 και το 2020 υπήρξαν από τα πιο σημαντικά πολιτικά-εκλογικά γεγονότα που απασχόλησαν την συζήτηση στην Αριστερά διεθνώς τα τελευταία χρόνια –ιδιαίτερα καθώς οι επιτυχίες της έρχονταν σε εμφανή αντιπαράβολή με το τοπίο ήττας και υποχώρησης στις περισσότερες χώρες.

Η πρώτη απόπειρα το 2016 υπήρξε ο απόλυτος αιφνιδιασμός. Ένας σχετικά άγνωστος (έξω από τους κύκλους της Αριστεράς), «ανεξάρτητος» γερουσιαστής από το μικρό Βερμόντ, ο οποίος αυτοαποκαλείται «σοσιαλιστής», έκανε το αδιανόητο φαβορί, την Χίλαρι Κλίντον, να «ιδρώσει» κατά τη διεκδίκηση του χρίσματος. Ήταν ένα ανέλπιστο δείγμα της ριζοσπαστικοποίησης ενός τμήματος της αμερικανικής κοινωνίας -που εκδηλωνόταν και με πολλούς άλλους τρόπους,

αλλά έκτοτε κωδικοποιήθηκε κάπως αυθαίρετα ως «ρεύμα Σάντερς». Η καμπάνια του Μπέρνι δεν αιφνιδίασε μόνο τα επιτελεία της Χίλαρι, αλλά και όλη τη ριζοσπαστική Αριστερά. Έμοιαζε (επιφανειακά) να τίθεται σε αμφιβολία η βεβαιότητα ότι τέτοιες υποψηφιότητες δεν έχουν καμία τύχη στο Δημοκρατικό Κόμμα κι ότι παραδοσιακά περιορίζονται σε περιθωριακό ρόλο κομπάρσου. Φυσικά στο τέλος της κούρσας, το καλοκαίρι του 2016, η «τάξη» αποκαταστάθηκε. Η εκλεκτή της ηγεσίας των Δημοκρατικών διασφάλισε το χρίσμα ενώ ο Σάντερς -απογοητεύοντας σημαντική μερίδα των οπαδών του- στήριξε την Χίλαρι στην επακόλουθη μάχη των προεδρικών εκλογών.

Τα επόμενα χρόνια όμως αποδείχθηκε η ανθεκτικότητα του ριζοσπαστισμού που εκφράστηκε στην καμπάνια Σάντερς. Αυτός ο ριζοσπαστισμός όχι μόνο δεν εξαερώθηκε μετά την ήττα στις προκριματικές, αλλά υποχρέωσε τους επόμενους μήνες και χρόνια τους αστούς αναλυτές να εντοπίσουν την «δημοφιλία του σοσιαλισμού στη νεολαία» και την αμερικανική Αριστερά να αρχίσει να συζητά για ένα «νέο σοσιαλιστικό κίνημα». Η DSA (Δημοκράτες Σοσιαλιστές Αμερικής), μια μικρή ομάδα βετεράνων σοσιαλδημοκρατών που κινούνταν στις παρυφές των Δημοκρατικών μετατράπηκε το ίδιο διάστημα στη μαζικότερη οργάνωση της «πλατιάς Αριστεράς» στις ΗΠΑ, με πλήθος τοπικών οργανώσεων, παρουσία σε διάφορες κινηματικές πρωτοβουλίες και χιλιάδες νεαρά μέλη, καλύπτοντας ένα ευρύ «φάσμα» απόψεων. Εν τω μεταξύ, η Χίλαρι Κλίντον είχε υποστεί μια ταπεινωτική ήττα από τον απίθανο Τραμπ, βάζοντας σε αμφισβήτηση το δόγμα της «κεντρώας εκλογιμότητας», ενώ κάποιες αριστερές ριζοσπαστικές υποψηφιότητες, αξιοποιώντας το ψηφοδέλτιο των Δημοκρατικών, κατέγραψαν νίκες σε επιμέρους εκλογές (με πιο εμβληματική την νεαρή, εργαζόμενη, «λατίνα» σοσιαλίστρια Αλεξάντρια Οκάσιο-Κορτέζ στο Κογκρέσο).

Σε αυτό το φόντο, ο Σάντερς ανακοίνωσε την απόφασή του να επιχειρήσει ξανά το 2020. Πολλές οργανώσεις ή συλλογικότητες της αμερικανικής ριζοσπαστικής Αριστεράς αποφάσισαν να στηρίξουν την νέα απόπειρα. Η σημαντικότερη από αυτές, η ISO (International Socialist Organization), οδηγήθηκε σε διαλυτική κρίση και κατάρρευση πάνω στις εσωτερικές διαφωνίες για τη γραμμή της απέναντι σε μια καμπάνια που έδειχνε ελκυστική σε μεγάλο τμήμα του στελεχικού δυναμικού, αλλά ερχόταν σε αντιπαράθεση με την ιδρυτική-στρατηγική επιλογή της Οργάνωσης για πλήρη ανεξαρτησία από το Δημοκρατικό Κόμμα. Η DSA αποφάσισε να στηρίξει τις προοπτικές της με θερμή εμπλοκή στην νέα καμπάνια Σάντερς.

Στη σχετική συζήτηση, υπήρξε μια γενικευμένη ευφορία για τις προοπτικές της φετινής καμπάνιας. Όσον αφορά την DSA, αυτό κωδικοποιήθηκε στο σύνθημα «All-in for Bernie» («τα ποντάρουμε όλα στον Μπέρνι»). Κεντρικό ρόλο σε αυτήν την κατεύθυνση έπαιξε ο κύκλος στελεχών γύρω από το ριζοσπαστικό περιοδικό Jacobin, το οποίο λειτούργησε τα τελευταία χρόνια ως «πολυσυλλεκτική φωνή της ριζοσπαστικής Αριστεράς», δεν αποτελεί «επίσημο όργανο» της DSA, αλλά -καλώς ή κακώς- έχει καταγραφεί πλατιά ως έκφραση του «πλειοψηφικού

κλίματος» σε αυτήν την Οργάνωση και κυρίως των απόψεων της πιο συγκροτημένης ιδεολογικά τάσης της («Bread and Roses»). Η ευφορία της περιόδου «μεταφράστηκε» σε πυκνή αρθρογραφία και μια συνολικότερη στάση που έδειχνε ότι υπολογίζει σοβαρά στην προοπτική «ενός σοσιαλιστή στο Λευκό Οίκο». Ήταν μια λάθος εκτίμηση, στην οποία παρασύρθηκαν πολλοί και πολλές για μια σειρά λόγους. Τελικά το 2020 δεν ήταν επανάληψη του 2016, αλλά με τον αντίστροφο τρόπο από αυτόν που προέβλεπε η υπερ-αισιόδοξη ανάγνωση των δυνατοτήτων -όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω. Αλλά καθώς όσοι-ες εντόπιζαν το απίθανο ως και ανέφικτο του φιλόδοξου στόχου είχαν βρεθεί στη μειοψηφία, η καθαρή ήττα του Σάντερς και πολύ περισσότερο η γρήγορη αποδοχή της από τον ίδιο -με την επακόλουθη απόσυρση από την κούρσα και την στήριξη στον Τζο Μπάιντεν- αποτέλεσε ένα σοκ.

Σε αυτό το τοπίο, γεμάτο ελπιδοφόρα στοιχεία, αλλά και επικίνδυνους πειρασμούς, γεμάτο ευχάριστες ανατροπές αλλά και συγκεκριμένους κινδύνους και όρια, ο απολογισμός της καμπάνιας Σάντερς και συνεπώς οι εκτιμήσεις για τις προοπτικές γίνονται απολύτως κρίσιμες και έχουν ήδη προκαλέσει (από την επομένη της ήττας Σάντερς) μια πολύ μεγάλη συζήτηση στις γραμμές της αμερικανικής Αριστεράς. Αυτό το άρθρο θα παρουσιάσει τμήμα αυτής της ζωηρής συζήτησης -προφανώς όχι «αμερόληπτα», αλλά με υποστήριξη στην άποψη όσων επιμένουν ότι η εμπλοκή στο Δημοκρατικό Κόμμα, αυτό το «νεκροταφείο των κινημάτων», παραμένει μια αδιέξοδη επιλογή.

Οι επιτυχίες της καμπάνιας Σάντερς...

Είναι αναντίρρητο το γεγονός ότι γύρω από την υποψηφιότητα του Μπέρνι Σάντερς εκδηλώθηκε πολιτικά-εκλογικά ένα ευρύτερο ρεύμα κοινωνικού ριζοσπαστισμού. Λειτουργώντας ως το «πρόσωπο» της ανερχόμενης δημοφιλίας του «σοσιαλισμού» και της πλειοψηφικής στήριξης σε μια σειρά κοινωνικά αιτήματα (για δημόσια δωρεάν υγεία, για διαγραφή φοιτητικών χρεών/κατάργηση διδάκτρων για ένα «Πράσινο Νιου Ντιλ» κ.ο.κ.), ο Μπέρνι έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εισβολή αυτών των ιδεολογικών μετατοπίσεων στην κεντρική πολιτική συζήτηση στις ΗΠΑ -που επί δεκαετίες μετατοπιζόταν διαρκώς προς τα δεξιά. Οι προεκλογικές του καμπάνιες -αποκρυσταλλώνοντας σε πολιτικό πρόγραμμα αυτές τις διαθέσεις και τοποθετώντας τες κάτω από τη σημαία κάποιου «σοσιαλισμού»- έπαιξαν ρόλο στη διαμόρφωση και σταθεροποίηση αυτού του αυθόρμητου «φιλο-σοσιαλισμού» προς τον οποίο έχει μετατοπιστεί μια σημαντική μειοψηφία της αμερικανικής κοινωνίας.

Η σχέση της καμπάνιας με τον κοινωνικό ριζοσπαστισμό μπορεί να οδηγήσει σε μια συζήτηση για το αν «η κότα έκανε το αυγό ή το αυγό την κότα». Η πιο επικριτική αρθρογραφία υπογραμμίζει ότι η πλειοψηφική υποστήριξη σε ένα καθολικό σύστημα περίθαλψης προϋπήρχε και αποτυπωνόταν σε έρευνες πριν τις καμπάνιες Σάντερς. Ότι το «Πράσινο Νιου Ντιλ» (σε μια ακόμα πιο ριζοσπαστική

εκδοχή) είχε κατατεθεί στη δημόσια συζήτηση από τους Πράσινους και τη ριζοσπαστική πτέρυγα του οικολογικού κινήματος και κέρδιζε ήδη μαζική υποστήριξη σε συνειδήσεις. Είναι επισημάνσεις που έχουν τη σημασία τους απέναντι σε υπερβολές που αποδίδουν στον «σαντερισμό» όλες τις θετικές ιδεολογικές διεργασίες στην αμερικανική κοινωνία. Αλλά αν μείνει κανείς σε αυτές τις επισημάνσεις, κινδυνεύει από μια αντίστροφη υπερβολή: Αυτήν της υποτίμησης της συνεισφοράς της καμπάνιας Σάντερς στο να μαζικοποιηθεί και να κεντριοκοποιηθεί αυτή η εξέλιξη στη «μάχη των ιδεών».

Αντίστοιχα οφείλει κανείς να σταθεί απέναντι στο δεύτερο χαρακτηριστικό της καμπάνιας Σάντερς: την αύξηση της επιρροής της ιδέας του σοσιαλισμού. Στην ευρωπαϊκή πολιτική «αργκό», ο Μπέρνι θα χαρακτηριζόταν σοσιαλδημοκράτης παλαιάς κοπής, οπαδός της χρυσής εποχής και των καλύτερων πτυχών του «σουηδικού μοντέλου». Αλλά στις ΗΠΑ δεν υπήρξε καν μια σοσιαλδημοκρατική εποχή -είναι ενδεικτικό το δέος με το οποίο αντιμετωπίζουν Αμερικάνοι ριζοσπάστες ακόμα και το σημερινό βαθιά διαβρωμένο ευρωπαϊκό κοινωνικό κράτος ως κάτι το εξωπραγματικό. Επιπλέον, στη μακρά διαδρομή από τον μακαρθισμό ως τη ριγκανική αντεπανάσταση, η ίδια η λέξη «σοσιαλισμός» είχε απαξιωθεί πλήρως, ακόμα κι όταν ταυτιζόταν με το κοινωνικό κράτος.

Η «παρεξήγηση» γύρω από το νόημα της λέξης παραμένει -αυτό που έχει αλλάξει δραματικά είναι η δημοφιλία της. Να το θέσουμε σχηματικά: Σε ένα διάσπμο παραλήρημά του ενάντια στη δημόσια υγεία, ο Ρόναλντ Ρίγκαν επιστράτευε ως κεντρικό επιχείρημα ότι «μπορεί να ακούγεται ως καλή ιδέα, αλλά πρόκειται για σοσιαλισμό» και αυτό του άνοιξε το δρόμο για τη μετάβαση από τον χώρο του θεάματος σε μια πολύ πετυχημένη πολιτική καριέρα. Σήμερα ο Μπέρνι Σάντερς υπερασπίζεται ένα δημόσιο σύστημα υγείας, ισχυρίζεται επίσης ότι «αυτό είναι ο σοσιαλισμός» αλλά η μαζική αντίδραση πολλών ανθρώπων πλέον είναι «ε τότε είμαι και εγώ σοσιαλιστής!».

Αυτή η αναφορά στην ταλαιπωρημένη ιστορία της λέξης έχει διπλή σημασία: Βοηθά να καταλάβουμε καλύτερα το νόημα του «σοσιαλισμού» τον οποίο προωθεί με επιτυχία σήμερα ο Σάντερς, για να μην υπερβάλουμε ως προς τα χαρακτηριστικά του «νέου σοσιαλιστικού κινήματος». Αλλά ταυτόχρονα βοηθά να καταλάβουμε πόσο μεγάλο ιστορικό άλμα στις συνειδήσεις αποτελεί ακόμα και αυτή η ταύτιση με το «σοσιαλισμό» όταν συμβαίνει στις ΗΠΑ. Κάποτε θα συμβούλευαν τον Μπέρνι ότι «καταστρέφεις τις όποιες ελπίδες σου αν δηλώσεις ανοιχτά σοσιαλιστής». Σήμερα η ταμπέλα του «σοσιαλιστή» όχι απλά δεν είναι εμπόδιο αλλά ίσως είναι και ένα από τα μεγάλα ατού της καμπάνιας του.

Τα στρατηγικά ξεκαθαρίσματα γύρω από το τί είναι ο σοσιαλισμός, πώς θα φτάσουμε εκεί, ή και για το πώς παλεύονται τα κοινωνικά αιτήματα που κερδίζουν μαζική αποδοχή σήμερα είναι υπόθεση της διαπάλης μέσα στο αμερικανικό κίνημα και την αμερικανική Αριστερά και των συσχετισμών που θα διαμορφωθούν στο εσωτερικό τους. Προφανώς ο Μπέρνι ανήκει σε διαφορετική παράδοση από εκείνη του «σοσιαλισμού από τα κάτω» και δεν μπορούν όσοι-ες αναφέρονται

σε αυτήν την παράδοση να περιμένουν από την καμπάνια Σάντερς να συμβάλει στα αναγκαία ξεκαθαρίσματα. Αλλά η συμβολή του «φαινομένου Σάντερς» στο να ανοίξει με μαζικότερους όρους αυτή η συζήτηση, με όρους που δεν υπήρξαν για δεκαετίες, δεν μπορεί να υποτιμηθεί. Είναι μια εξέλιξη που οφείλει να ενθουσιάζει όποια-ον αγωνίζεται για τη σοσιαλιστική προοπτική κι από εκεί και πέρα, «πεδίο δόξης λαμπρό» για την αναγκαία στρατηγική-πολιτική συζήτηση κι αντιπαράθεση.

Οι μεγάλες προσδοκίες

Η καμπάνια Σάντερς ωστόσο δεν αφορούσε τη μάχη των ιδεών γενικώς, καθώς έθετε ρητά έναν πολύ συγκεκριμένο στόχο: να κερδίσει το χρίσμα του Δημοκρατικού Κόμματος και να διεκδικήσει την προεδρία των ΗΠΑ. Ο ίδιος ο «τελικός στόχος» -να βρεθεί ο Σάντερς επικεφαλής του αμερικανικού κράτους (και των κεντρικών γραφειοκρατιών του, αλλά και των κυβερνητών Πολιτειών κ.ο.κ.), λογοδοτώντας ταυτόχρονα στο Δημοκρατικό Κόμμα (και τους νεοφιλελεύθερους Γερουσιαστές και Βουλευτές του) υπήρξε -τουλάχιστον!- αμφιλεγόμενος ως προς τις προοπτικές και το περιεχόμενό του. Πολλά από αυτά υποτιμήθηκαν κατάφωρα από το Jacobin, του οποίου η αρθρογραφία σταδιακά επικεντρώθηκε στις δυνατότητες της επερχόμενης «προεδρίας Σάντερς». Ο ιδρυτής κι εκδότης του περιοδικού, Μπασκάρ Σουνκάρ, γράφοντας το «Σοσιαλιστικό Μανιφέστο» του, έβλεπε σε ένα τέτοιο σενάριο τον «οδικό χάρτη προς το σοσιαλισμό στις ΗΠΑ» (ο ανένταχτος βετεράνος σοσιαλιστής Λούις Πρόγκετ το είχε χαρακτηρίσει «οδικό χάρτη προς τις κατακόμβες του Δημοκρατικού Κόμματος», μάλλον δικαιολογημένα όπως θα δούμε στη συνέχεια). Αλλά πέρα από αυτή τη στρατηγική συζήτηση για το μέλλον, υπήρχε κι ένα άλλο σοβαρό ζήτημα που υποτιμήθηκε εξίσου κατάφωρα και αφορούσε τον άμεσο, μίνιμουμ, «παροντικό» στόχο της καμπάνιας: το γεγονός ότι η κατάκτηση του χρίσματος των Δημοκρατικών από έναν ριζοσπάστη αυτοαποκαλούμενο «σοσιαλιστή» ήταν ανέφικτη -πέρα από το αν ήταν εξ αρχής επιθυμητή. Σήμερα πολλά άρθρα στελεχών της DSA ξεκινούν από την παραδοχή ότι «δεν επρόκειτο να είναι εύκολο» κι ότι θα ήταν «ένα μικρό θαύμα». Αλλά μετά τις αρχικές νίκες Σάντερς στις πρώτες Πολιτείες και τον παλμό της καμπάνιας του, η τότε αρθρογραφία ανακήρυξε τριομφalistικά ότι το Δημοκρατικό Κόμμα είναι «το κόμμα του Μπέρνι, πλέον»...

Η ζωντάνια της καμπάνιας (πολλοί και ακούραστοι εθελοντές, τεράστια οικονομική ενίσχυση από πάρα πολλούς μικροδωρητές, μαζικές ενθουσιώδεις συγκεντρώσεις σε ανοικτούς χώρους) δημιούργησε τη ψευδαίσθηση ενός εκλογικού ρεύματος πολύ μεγαλύτερου από ό,τι ήταν στην πραγματικότητα. Οι επιτυχίες της Οκάσιο-Κορτέζ και άλλων στις ενδιάμεσες βουλευτικές του 2018, είχαν ενισχύσει την αυταπάτη ότι είναι εφικτή μια «κατάληψη του Δημοκρατικού Κόμματος εξ εφόδου». Η καλή κούρσα του Σάντερς του 2016 θεωρήθηκε απόδειξη ότι «μπορεί να συμβεί». Είχε καλλιεργηθεί ένα κλίμα που έβλεπε αυξημένες

δυνατότητες κι ευκαιρίες για τη ριζοσπαστική Αριστερά εντός του Δημοκρατικού Κόμματος, ή πιο σωστά «αξιοποιώντας τα ψηφοδέλτιά του». Μια δημοφιλής παρομοίωση-αντιπαράβολή έβλεπε τον Σάντερς στους Δημοκρατικούς ως το αντίστοιχο του Τραμπ στους Ρεπουμπλικάνους (ο «εξωκομματικός» που επικράτησε ενάντια στους «βαρόνους» που στήριζε η κομματική ηγεσία) και την DSA ή τους ευρύτερους «σαντερίστας» ως το αντίστοιχο του Tea Party (μια «ακροαριστερή εξέγερση της βάσης» που καθορίζει την πορεία του Δημοκρατικού Κόμματος, αντίστοιχα με την «ακροδεξιά εξέγερση της βάσης» που καθόρισε την πορεία του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος). Οι πρωτιές του Σάντερς στις πρώτες Πολιτείες ενίσχυσαν τον υπερβολικό ενθουσιασμό.

Οι υποθέσεις που στήριξαν την αρχική άκρατη αισιοδοξία είχαν κάνει κάποια σημαντικά λάθη.

Το 2016 ο Σάντερς υπήρξε ο μοναδικός υποψήφιος απέναντι στη μισιτή και αλαζονική Χίλاري Κλίντον. Όχι μόνο αιφνιδίασε την ηγεσία των Δημοκρατικών (που τον θεωρούσε «διακοσμητική» παρουσία στην κούρσα) αλλά και κέρδισε όλες τις «οποιοιδήποτε-εκτός-από-την-Χίλاري» ψήφους. Στις ενδιάμεσες βουλευτικές του 2018, η Κορτέζ και 3-4 ακόμα ριζοσπάστες-στριες επίσης αιφνιδίασαν το κομματικό κατεστημένο, αλλά επίσης αποτέλεσαν μικρή μειοψηφία απέναντι στο πλήθος των νεοφιλελεύθερων «κεντρώων» που εξέλεξε το Δημοκρατικό Κόμμα. Αυτές οι επιτυχίες της Αριστεράς, προκάλεσαν τεράστια δημοσιότητα γιατί υπήρξαν «εξαιρέσεις», αλλά κάπου εκεί χάθηκε η αίσθηση ότι αποτελούν όντως μικρές «εξαιρέσεις» κι όχι μια νέα τάση που τείνει να γίνει «κανόνας».

Ο παραλληλισμός με τον Τραμπ και το Tea Party ξεχνούσε κάποιες βασικές αλήθειες: Πρώτον ότι ο Τραμπ ήταν ένας ιδιόμορφος «παρείσακτος», μιας και αποτελούσε «σάρκα από τη σάρκα» της άρχουσας τάξης και εισηγούνταν μια νέα στρατηγική για τα συμφέροντά της. Ο Σάντερς αντίθετα είναι απολύτως «παρείσακτος», είναι «ξένο σώμα» για την αστική τάξη και τα συμφέροντά της. Αντίστοιχα, το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα είναι «φιλόξενος χώρος» για τους ακροδεξιούς και οι καπιταλιστές μεγαλο-σπόνσορές του είναι πρόθυμοι να «παίξουν» με τις ιδέες τους, καθώς ο πυρήνας της αστικής πολιτικής μένει άθικτος. Το Δημοκρατικό Κόμμα δεν είναι «φιλόξενος χώρος» για ριζοσπάστες αριστερούς καθώς οι καπιταλιστές-μεγαλοσπόνσορές του δεν είναι πρόθυμοι να ανεχθούν κανένα φλερτ με αυτές τις ιδέες.

Οι πρωτιές του Μπέρνι σε κάποιες Πολιτείες απέκρυσαν το γεγονός ότι ακόμα και σε αυτές η υποστήριξή του είχε υποχωρήσει σε σχέση με το 2016 (ενώ μόνη ελπίδα για να νικήσει ήταν να την αυξήσει πολύ περισσότερο), από τη στιγμή που υπήρχαν πολλές διαθέσιμες επιλογές υποψηφίων. Ποτέ δεν κέρδισε πάνω από το 30% του εκλογικού σώματος των Δημοκρατικών, αλλά επωφελήθηκε από τον κατακερματισμό της «μετριοπαθούς, κεντρώας» ψήφου (που έκανε τον Μπάιντεν να ασθμαίνει αρχικά).

Τέλος, η ενέργεια και το πάθος της μειοψηφίας που στήριξε οργανωτικά την καμπάνια συμμετέχοντας ενεργά, δεν ισοδυναμούσε με το εύρος της μεγάλης

μάζας -πιο παθητικών- ψηφοφόρων της.

Αυτές οι παρερμηνείες τροφοδότησαν την ευφορία του Φλεβάρη -πριν την ανώμαλη προσγείωση του θριάμβου του Μπάιντεν στην Σούπερ Τρίτη και των επακόλουθων αναμετρήσεων όπου έχτιζε σταθερά διψήφιες μεγάλες διαφορές -ως μοναδικός υποψήφιος του «κέντρου» μετά την απόσυρση των υπόλοιπων υποψηφίων υπέρ του- οδηγώντας τελικά στην πρόωρη και γρήγορη ομολογία ήττας από τον Σάντερς.

Η ήττα

Σήμερα είναι κοινή ομολογία (εντός κι εκτός DSA ή καμπάνιας Σάντερς) ότι η ήττα που υπέστη ο Σάντερς στον διακηρυγμένο στόχο του υπήρξε βαρύτερη από εκείνη του 2016. Απέναντι στον Τζο Μπάιντεν, έναν τόσο άχρωμο κι άοσμο αντίπαλο που έχει χαρακτηριστεί ως «πιθανά ο χειρότερος υποψήφιος μετά τον εύκολα λησμονημένο Μάικλ Ντουκάκις». Τί συνέβη;

Με μια φράση: Ενεργοποιήθηκε ο κομματικός μηχανισμός των Δημοκρατικών. Η ανυποληψία του ίδιου του Μπάιντεν απλά υπογραμμίζει περισσότερο την ισχύ αυτού του μηχανισμού. Ο Λανς Σέλφα, αρθρογραφώντας στο International Socialism Project (όπου συσπειρώνεται μια μερίδα στελεχών της πρώην ISO που υπερασπίζεται την παράδοση πλήρους ανεξαρτησίας από το Δημοκρατικό Κόμμα, μαζί με κάποια πρώην μέλη της Socialist Action) περιέγραψε το συμπέρασμα ως εξής:

«Η απίστευτη πειθαρχία με την οποία ο πολιτικός μηχανισμός των Δημοκρατικών κινητοποιήθηκε για να περιθωριοποιήσει τον Σάντερς και να προωθήσει τον Μπάιντεν είναι ένα ακόμα παράδειγμα του πώς το Δημοκρατικό Κόμμα παραμένει ένα ισχυρό εργαλείο που λειτουργεί για την προσαρμογή της αμερικανικής πολιτικής σκηνής στα συμφέροντα των καπιταλιστών. Είναι πολλά περισσότερα από “ένα απλό ψηφοδέλτιο” [sic: όπως ισχυριζόταν τμήμα όσων εισηγούνταν την αξιοποίησή του]».

Αυτή η κινητοποίηση (με τη στοίχιση όλων υποψηφίων που αποσύρονταν υπέρ Μπάιντεν, με την στήριξη κομματικών τοπικών και πανεθνικών «αστέρων», με τα φιλικά ΜΜΕ κ.ο.κ.) υπενθύμισε πόσο εχθρικό είναι αυτό το κόμμα απέναντι ακόμα και στις ιδέες ενός λειτουργικού κοινωνικού κράτους. Με τα λόγια του Μπεν Χίλιερ, σε απολογιστικό άρθρο της εφημερίδας *Red Flag* στην Αυστραλία,

«το κατεστημένο των Δημοκρατικών φάνηκε πιο ανήσυχο απέναντι στην πιθανότητα μιας προεδρίας Σάντερς από ό,τι απέναντι στην απειλή 4 ακόμα χρόνων διακυβέρνησης από τους Ρεπουμπλικάνους».

Ούτε οι κραυγές για τον «Τραμπ που απειλεί τη Δημοκρατία μας» δεν μπόρεσαν να κρύψουν ότι το Δημοκρατικό Κόμμα προτιμά να είναι αντιπολίτευση στον Τραμπ παρά να στηρίξει μια κυβέρνηση Σάντερς. Οι Άσλεϊ Σμιθ και Τσάρλι

Ποστ, μέλη της DSA σήμερα, με μακρύ παρελθόν στην επαναστατική Αριστερά, σε κοινό τους άρθρο υπενθυμίζουν ότι αυτή η κομματική μηχανή είχε να αντιμετωπίσει μια «αριστερή πρόκληση στο εσωτερικό της» (ώστε να κληθεί είτε να την καταστείλει είτε να την εξημερώσει) από την καμπάνια του Τζέσε Τζάκσον το 1988 (μια καμπάνια που θυμίζει πολύ «φαινόμενο Σάντερς»). Ισχυρίζονται ότι γι' αυτό αιφνιδιάστηκε το 2016 και το 2018, αλλά «ανέκτησε την πρωτοβουλία το 2020» και «είναι ακόμα καλύτερα προετοιμασμένη να αντιμετωπίσει άλλες αριστερές προκλήσεις σε επόμενες βουλευτικές ή τοπικές εκλογές».

Όλοι οι παραπάνω συμφωνούν σε μια επιπλέον διαπίστωση: δεν αρκούσε μια «συνωμοσία των κομματικών ελίτ» για να «κλέψει τη νίκη από τον Σάντερς». Μίλησε και η κάλπη και αυτός είναι ο δεύτερος παράγοντας ερμηνείας της ήττας του Σάντερς (αν και όχι άσχετος με την φύση του Δημοκρατικού Κόμματος).

Έχουμε ξαναγράψει με άλλες αφορμές, ότι στην εποχή πολιτικής κρίσης, κατάρρευσης παραδοσιακών κομμάτων κ.ο.κ., δεν πρέπει να υποτιμηθεί η ικανότητα του πολιτικού «κέντρου» να επιβιώνει εκλογικά (είτε με ανασύνταξη των παραδοσιακών μορφών είτε ανασυντιθέμενο). Ο ισχυρισμός ότι ο κεντρώος Μπάιντεν είναι πιο «εκλέξιμος» απέναντι στον Τραμπ, είτε αποδειχθεί ορθός είτε λανθασμένος, έπαισε τελικά μεγάλο τμήμα του σταθερού πυρήνα της εκλογικής βάσης των Δημοκρατικών (με πολύ παρακίνηση και «δουλειά» από την ηγεσία του κόμματος φυσικά). Ακόμα και τμήμα εκείνων που υποστηρίζουν τα αιτήματα που αναδεικνύει ο Σάντερς, δεν έρχονται εύκολα σε ρήξη με μια μακρά ισχυρή κουλτούρα «εκλογιμότητας» που φέτος συνδυάστηκε με το «οποιοσδήποτε για να φύγει ο Τραμπ». Δεν έλειψαν δημοσκοπικά «παράδοξα» όπως άνθρωποι που στηρίζουν την πρόταση του Σάντερς για δημόσιο σύστημα υγείας και ταυτόχρονα τον Μπάιντεν που είχε δεσμευτεί ότι θα μπλόκαρε αυτή την πρόταση ακόμα και με βέτο...

Η αυξημένη συμμετοχή, τα «κύματα ψηφοφόρων» στα οποία στηρίζονταν οι ελπίδες του Σάντερς, όπου προέκυψαν είχαν διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά κι είχαν αντίρροπη κατεύθυνση από αυτήν που προσδοκούσε: οι μεγαλύτερης ηλικίας μαύροι (μια κατηγορία βαθιά συνδεδεμένη με το Δημοκρατικό Κόμμα και τους μηχανισμούς του) συνέρρευσαν στις προκριματικές για να στηρίξουν συντριπτικά τον Μπάιντεν. Αυξημένη συμμετοχή καταγράφηκε επίσης από ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας και μεσοστρώματα υψηλής μόρφωσης και υψηλού εισοδήματος. Ο Μπεν Χίλιερ τους περιγράφει εύστοχα ως εκείνους που «δεν τους αρέσει η ιδέα του Τραμπ να χτίσει Τείχος στα σύνορα, αλλά ανάθεμα κι αν θα καλωσόριζαν τους “ανεπιθύμητους” στις δικές τους περιφραγμένες κοινότητες». Μέρος αυτού του κοινωνικού στρώματος εκφραζόταν ήδη από τους Δημοκρατικούς, κάνοντας τον «σαντερίστα» Σιν Μακέλουϊ να σημειώσει ότι η καμπάνια Σάντερς είχε τελικά λάθος αντίληψη για το εκλογικό σώμα των Δημοκρατικών και τη δυνατότητα να πάρει το χρίσμα. Επιπλέον, το εκλογικό βάρος αυτού του κοινωνικού στρώματος ενισχύεται τα τελευταία χρόνια ακόμα περισσότερο στο Δημοκρατικό Κόμμα από μια «μετακόμιση ψηφοφόρων» στην οποία στοχεύει

συστηματικά η Δημοκρατική ηγεσία (και απέδωσε καρπούς στις βουλευτικές του 2018). Όπως το έθεσε ο πολιτικός αναλυτής Ντέιβ Γουάσερμαν,

«Υπάρχει ένα νέο όνομα για αυτούς του Ρεπουμπλικανούς των προαστίων που δεν συμπαθούν τον Τραμπ. Πλέον τους λένε Δημοκρατικούς».

Το κοινωνικό-πολιτικό «αντίπαλο δέος» στο οποίο υπολόγιζε ο Μπέρνι δεν εμφανίστηκε. Υπήρξαν κοινωνικές κατηγορίες στις οποίες ο Σάντερς πήγε εξαιρετικά, όπως οι εργαζόμενοι και η νεολαία ηλικίας 18-29. Αυτές οι δυνάμεις όμως δεν συμμετείχαν μαζικά στην κάλπη των Δημοκρατικών. Ενώ η αύξηση της συμμετοχής αφορούσε τα προνομιακά ακροατήρια του Μπάιντεν, στις περισσότερες Πολιτείες τα ποσοστά συμμετοχής του «κοινού του Μπέρνι» έμειναν στάσιμα ή και υποχώρησαν (ειδικά στη νεολαία). Αυτό ήταν το μεγάλο στοίχημα της καμπάνιας, το οποίο δεν επιτεύχθηκε. Η πολιτική «ταυτοποίηση» της αποχής και η τοποθέτηση ιδεολογικού προσήμου σε αυτήν είναι πάντοτε ένα παρακινδυνευμένο τόλμημα. Είναι θεμιτό και προτιμότερο να εκτιμήσουμε ότι η αποτυχία της καμπάνιας Σάντερς να κινητοποιήσει αυτούς που ήθελε να κινητοποιήσει οφείλεται και σε «δεξιές» και σε «αριστερές» πιέσεις (που καμιά φορά συνδυάζονται).

Αφενός, όπως επεσήμανε σε σειρά άρθρων του αρκετά έγκαιρα ο Νταν Λα Μποτζ, έμπειρο στέλεχος του εργατικού κινήματος και του επαναστατικού μαρξισμού στις ΗΠΑ, το επίπεδο της ταξικής πάλης στις ΗΠΑ δεν έχει φτάσει σε ύψη που να κάνουν εφικτό έναν εκλογικό σεισμό τέτοιου μεγέθους που θα έδινε τη νίκη στον Σάντερς. Υπάρχει μια πολύ ελπιδοφόρα ανάκαμψη -η οποία όμως ξεκινά από ιστορικό χαμηλό και κάνει τα πρώτα της βήματα. Χωρίς θηριώδεις κοινωνικούς αγώνες και ανθεκτικά κοινωνικά κινήματα, είναι δύσκολο να πειστεί η κοινωνική πλειοψηφία ότι είναι «ρεαλιστική» και «θεμιτή» πολιτική επιλογή να αμφισβητήσει ριζικά (έστω και εκλογικά) το στάτους κβο. Πόσο μάλλον όταν τίθεται ο απίθανος στόχος μιας «εξ εφόδου κατάληψης» του αρχαιότερου αστικού κόμματος στον πλανήτη μέσα από τα χέρια της ηγεσίας του! Μαζί με αυτήν την «δεξιά» πίεση λειτουργεί πιθανά και μια «αριστερή»: το ενδεχόμενο να υπάρχουν πολλοί εργαζόμενοι, μαύροι νεολαίοι κ.ο.κ. που είναι ριζοσπάστες, συμμετέχουν στην άνοδο των αγώνων (ή ακόμα περισσότερο, στην εξέγερση ενάντια στην αστυνομία και το ρατσισμό σήμερα), αλλά εξακολουθούν να μην θεωρούν το Δημοκρατικό Κόμμα «δικό τους κόμμα» και τις προεδρικές εκλογές «δική τους υπόθεση». Η αποξένωση αυτών των στρωμάτων από το εκλογικό σύστημα έχει άλλωστε μακρά προϊστορία στις ΗΠΑ, ενώ είναι δημοσκοπικά διαπιστωμένη η αυξημένη δημοφιλία του Σάντερς σε όσους αυτοπροσδιορίζονται ως «ανεξάρτητοι» (ούτε Δημοκρατικοί, ούτε Ρεπουμπλικάνοι).

Ο «σαντερισμός» μετά το τέλος της καμπάνιας

Σε κάθε περίπτωση, με δεδομένο τον τερματισμό της καμπάνιας, άνοιξε η συζήτηση για την επόμενη μέρα.

Όσον αφορά τον ίδιο τον Μπέρνι Σάντερς, μετά την αποδοχή της ήττας του,

έσπευσε να δώσει επίσημη στήριξη στον Τζο Μπάιντεν. Αυτή η στήριξη δεν περι-ορίζεται σε μια δήλωση ή σε κάποιες μελλοντικές προεκλογικές εμφανίσεις του Μπέρνι σε συγκεντρώσεις του Μπάιντεν. Με την «ενοποίηση» των καμπανιών τους, ο Σάντερς παρέχει στον Μπάιντεν το προσωπικό της προεκλογικής του καμπάνιας, τους οικονομικούς της πόρους, τις λίστες επαφών και τους εθελοντές του -πέρα από το «ηθικό κεφάλαιο» που διαθέτει σε σημαντική μερίδα των εργαζομένων και των νέων. Μετά από συνάντησή τους για την οργάνωση της αποκατάστασης της κομματικής ενότητας ενόψει των εκλογών του Νοέμβρη, συγκροτήθηκαν κοινές ομάδες εργασίας/δράσης (task force) που θα «συμβουλεύουν την καμπάνια Μπάιντεν σε κρίσιμους τομείς πολιτικής». Κάπως έτσι, η Αλεξάντρα Οκάσιο-Κορτέζ, που έχει δηλώσει ότι «κανονικά και σε οποιαδήποτε άλλη χώρα εγώ και ο Μπάιντεν δεν θα ήμασταν ποτέ στο ίδιο κόμμα», σήμερα στελεκώνει την ομάδα που θα τον συμβουλεύει! Για τους υποστηρικτές αυτής της τακτικής, «ο Μπέρνι κέρδισε τη μάχη των ιδεών» και ο Μπάιντεν είναι σε θέση αδυναμίας κι έχει ανάγκη τους «σαντερίστας», συνεπώς είναι «ευκαιρία» για την αριστερή πτέρυγα των Δημοκρατικών να προωθήσει τις απόψεις της στην επίσημη προεκλογική καμπάνια του κόμματος... Νεότεροι ακτιβιστές που πολιτικοποιούνται πρώτη φορά σήμερα δικαιολογούνται να πιστεύουν λανθασμένα κάτι τέτοιο. Άλλα έμπειρα πολιτικά στελέχη κι αγωνιστές, που έχουν ζήσει δεκαετίες σχετικών «ελιγμών» του Δημοκρατικού Κόμματος, είναι ανεπίτρεπτο να έχουν ή να καλλιεργούν μια τέτοια αυταπάτη.

Φυσικά ο Μπέρνι ήταν πάντοτε κι εξ αρχής καθαρός ως προς τις προθέσεις του. Μετά τον κεντρικό ρόλο που έπαιξε σε κάποια σχετικά «πειράματα» τη δεκαετία του '60 και του '70, δεν είχε στηρίξει εδώ και δεκαετίες τις όποιες νέες απόπειρες για «τρίτο κόμμα» στις ΗΠΑ. Αν και εκλεγμένος πάντα ως «ανεξάρτητος», συντό-νιζε παραδοσιακά τη δράση του στο Κογκρέσο με τους Δημοκρατικούς. Η νέα του οργάνωση «Our Revolution» («Η Επανάστασή μας»), έχει ως ρητό στόχο «την ανοικοδόμηση του Δημοκρατικού Κόμματος, από κάτω προς τα πάνω».

Η μεγάλη αντίφαση του «φαινομένου Σάντερς» είναι η εξής: Γιγαντώθηκε δί-νοντας έκφραση στην αριστερή αποστροφή απέναντι στο υπαρκτό Δημοκρατικό Κόμμα και υπήρξε δριμύτατος στις κριτικές του απέναντι στο κατεστημένο του, αλλά ταυτόχρονα διεκδικούσε το χρίσμα του, πασχίζοντας επίμονα να αποδει-κνύει ότι είναι «ομαδικός παίκτης» σε αυτό το κατεστημένο. Καταγγέλοντας την καταθλιπτική σύγκλιση του αμερικανικού αστικού δικομματισμού, ενίσχυε ταυ-τόχρονα την άποψη ότι καμιά αλλαγή δεν μπορεί να συμβεί έξω από αυτόν.

Ένα newsletter της καμπάνιας του Σάντερς μετέφερε το εξής μήνυμα στους ψηφοφόρους:

«Η επιλογή σε αυτές τις εκλογές είναι απλή: Δημοκρατία ή ολιγαρχία. Θα εξαγοράσουν και πάλι οι δισεκατομμυριούχοι την προεδρία; Ή οι εργαζόμενοι θα υψώσουμε ανάστημα, θα αγωνιστούμε και θα την πά-ρουμε εμείς για λογαριασμό μας;».

Δεν αναφερόταν στον Τραμπ και τη μάχη του Νοέμβρη, αλλά στις προκριματικές εκλογές και τους εσωκομματικούς του αντιπάλους. Όταν λοιπόν δύο μήνες μετά, ο Σάντερς δήλωνε ότι «Σε έχουμε ανάγκη στον Λευκό Οίκο... και θα κάνω ό,τι μπορώ για να εξασφαλίσω ότι θα συμβεί αυτό Τζο», έδινε ενθουσιώδη στήριξη σε έναν -κατά τον ίδιο- εκπρόσωπο της «ολιγαρχίας», «εξαγορασμένο» από τους «δισεκατομμυριούχους»...

Αυτή η αντίφαση στο «κεντρικό μήνυμα» του ίδιου του Σάντερς, κάνει επισφαλείς τις εκτιμήσεις για τις απόψεις των «σαντερίστας» πάνω στο ζήτημα του Δημοκρατικού Κόμματος και τις σχέσεις μαζί του. Μια έρευνα των *New York Times* με κύκλο μικρών συνεντεύξεων, έδειξε ότι σοβαρό τμήμα της βάσης του Σάντερς δεν συμμερίζεται στο ελάχιστο την άποψή του για τον Μπάιντεν. Σε ένα πιο αυθόρμητο-συναισθηματικό επίπεδο, την νύχτα της ανακοίνωσης του τερματισμού της καμπάνιας Σάντερς, αρκετοί οπαδοί του Μπέρνι εκφράστηκαν στα κοινωνικά δίκτυα με το λιτό «*I am not voting for Biden!*» (δεν πρόκειται να ψηφίσω Μπάιντεν). Το χάσταγκ *#DemExit* (δλδ. Έξοδος από τους Δημοκρατικούς) έγινε αρκετά δημοφιλές εκείνες τις μέρες.

Δεν μπορούμε να κάνουμε γενικεύσεις ή να υποτιμήσουμε την έλξη του αντίθετου κλίματος (της στήριξης στο «μικρότερο κακό» ή της συμμόρφωσης των σαντερίστας με τη γραμμή της αναγνωρισμένης ηγεσίας τους), αλλά αξίζει να παραθέσουμε μια σύντομη κι εύστοχη περιγραφή ενός νεαρού «σαντερίστα» στα κοινωνικά δίκτυα, που αφορούσε τη σχέση του Σάντερς και της βάσης του:

«Περνάς το μεγαλύτερο μέρος της ζωής σου στα αριστερά της κοινωνίας, προσπαθώντας μάταια να πείσεις τους ανθρώπους για τις ιδέες σου, κι όταν επιτέλους οι άνθρωποι αρχίζουν να σε ακούνε μετατοπίζονται τόσο αριστερά που πλέον βρίσκεσαι στα δεξιά τους».

Το κρίσιμο ερώτημα είναι τί θα απογίνει αυτή η δυναμική τώρα -ανεξάρτητα από τις προηγούμενες διαμάχες για την καμπάνια Σάντερς. Ο Ντάνιελ Τέιλορ, αρθρογραφεί συστηματικά για τις ΗΠΑ στην αυστραλιανή εφημερίδα *Red Flag*, που εκδίδεται από μια οργάνωση υπεράνω πάσης υποψίας για «συμφιλιωτισμό» με το Δημοκρατικό Κόμμα ή την καμπάνια Σάντερς. Πρόσφατα έθεσε το ζήτημα στην σωστή του βάση:

«Είναι κατανοητό ότι τόσοι πολλοί άνθρωποι θέλησαν να τα βάλουν με τους ισχυρούς χωρίς να έρθουν σε ρήξη με τους κανόνες της αμερικανικής πολιτικής. Και είναι κατανοητό ότι επιχείρησαν να ακολουθήσουν αυτόν το δρόμο στα σοβαρά. Τώρα αυτός ο δρόμος είναι κλειστός».

Από τα επόμενα βήματα θα κριθεί αν «οι καμπάνιες Σάντερς μπορεί να εκπροσωπούν τα πρώιμα στάδια της εξέλιξης κάτι πολύ σημαντικού».

Το χειρότερο σενάριο θα είναι η αποθάρρυνση κι αποσυσπείρωση. Στην ίδια εφημερίδα, ο Μπεν Χίλιερ υπενθυμίζει εύστοχα το κλίμα γύρω από την υποψηφιότητα Ομπάμα το 2008. Μετά από μια 8ετία στο Λευκό Οίκο και τα πεπραγμένα

του, είναι εύκολο να ξεχαστεί η τότε συζήτηση για ένα «κίνημα αλλαγής».

Ο Ομπάμα στηρίχτηκε σε 2 εκατομμύρια εθελοντές, η καμπάνια του «έβγαλε» δεκάδες χιλιάδες νέα οργανωτικά στελέχη, συγκέντρωσε οικονομικές μικρο-εισφορές από περίπου 4 εκατομμύρια ανθρώπους, οργάνωσε συγκεντρώσεις με μεγάλο πλήθος και παλμό. Η ρητορική του ήταν αυτή της «ελπίδας»:

«Η ώρα μας ήρθε. Το κίνημά μας είναι πραγματικό. Η αλλαγή έρχεται στην Αμερική... Ίσως από φέτος να αρχίσουμε επιτέλους να κάνουμε κάτι για την περίθαλψη που δεν αντέχει η τσέπη μας. Ίσως από φέτος αρχίσουμε να κάνουμε κάτι για τις υποθήκες που δεν μπορούμε να πληρώσουμε. Ίσως φέτος, τα πράγματα να είναι διαφορετικά αυτή τη φορά... Δεν είναι διαφορετικά εξαιτίας μου. Είναι διαφορετικά εξαιτίας σας -γιατί δεν αντέχετε πια να σας απογοητεύουν και να σας προδίδουν. Κουραστήκατε να ακούτε υποσχέσεις και σχέδια στις προεκλογικές περιόδους και τελικά να μην αλλάζει τίποτα όταν ο κάθε υποψήφιος επιστρέφει στην Ουάσινγκτον...».

Ήταν επίσης μια ρητορική σύγκρουσης με το κομματικό κατεστημένο:

«Έχετε να επιλέξετε ανάμεσα σε μια υποψήφια [Χίλαρι] που έχει πάρει περισσότερες δωρεές από τα λόμπι συμφερόντων σε σχέση με κάθε Ρεπουμπλικάνο στη διάρκεια αυτής της κούρσας και σε μια καμπάνια που δεν έχει πάρει φράγκο από αυτά τα χρήματα επειδή χρηματοδοτούμαστε από εσάς...».

Μετά την εκλογική του νίκη, ανακοίνωσε τη δημιουργία του δικτύου «Organizing for America», το οποίο υποτίθεται θα έδινε συνέχεια στον ενθουσιισμό και την ενέργεια της προεκλογικής καμπάνιας:

«Το κίνημα που χτίσατε οι ίδιοι είναι πολύ σημαντικό για να σταματήσει εδώ. Εθελοντές, ηγέτες της βάσης και απλοί πολίτες θα συνεχίσουν να καθοδηγούν την οργάνωσή μας, για να μας βοηθήσουν να υλοποιήσουμε τις αλλαγές που υποσχεθήκαμε».

Το 2010, ένα άρθρο στο Salon.com διακήρυττε ότι:

«Αυτές οι μέρες ελπίδας, αλλαγής κι ακτιβισμού πέρασαν πια... Οι μέρες του κινήματος Ομπάμα τέλειωσαν και μάλλον δεν θα ξανάρθουν».

Οι χαώδεις διαφορές είναι σαφείς. Ο Ομπάμα ήταν ένας χαρισματικός κεντρώος που επιστράτευσε ένα αφηρημένο ευχολόγιο στη ρητορική του, «παντρεύτηκε» τη Wall Street όταν έγινε εμφανές ότι είναι σοβαρός διεκδικητής του κρίσιματος και είδε το κομματικό κατεστημένο να συσπειρώνεται γύρω του στην τελική ευθεία. Ο Σάντερς είναι ένας αριστερός αγωνιστής με ένα συγκεκριμένο φιλεργατικό πρόγραμμα, με όλο το Δημοκρατικό Κόμμα απέναντί του και την Wall Street να υποδέχεται με άνοδο 3% την είδηση της απόσυρσής του από την κούρσα. Ο Ομπάμα έγινε Πρόεδρος των ΗΠΑ και διέψευσε από θέση εξουσίας

όλες τις μεγάλες προσδοκίες των ενθουσιωδών υποστηρικτών του. Η απογοήτευση όσων δεν ήθελαν να δουν τον Σάντερς να στηρίζει τον Μπάιντεν είναι πολύ διαφορετικό πράγμα. Αλλά δεν ακυρώνει κάποιες αναλογίες ανάμεσα στις δύο προεκλογικές καμπάνιες (όσον αφορά τον ενθουσιασμό που προκάλεσαν) και συνεπώς την υπενθύμιση ότι ένα εκλογικό ρεύμα ελπίδας δεν μεταφράζεται αυτόματα σε κοινωνικό κίνημα όταν διαψευστούν οι προσδοκίες του ή δεν υλοποιηθούν οι στόχοι του.

Αυτό που επιτρέπει αισιοδοξία παρά τον κίνδυνο απογοήτευσης είναι το «βάθος» του κοινωνικού και πολιτικού ριζοσπαστισμού που στήριξε την μάχη του Σάντερς και που εκδηλώνεται και σε άλλα πεδία πέραν του εκλογικού (η διαδρομή από το Occupy Wall Street στο Fight for 15, στο Black Lives Matter, στις Πορείες Γυναικών, τις απεργίες των εκπαιδευτικών, τις «άγριες απεργίες» της πανδημίας ως τη σημερινή αντιρατσιστική-αντικατασταλτική εξέγερση).

Αλλά -με δεδομένα τα όρια της στρατηγικής του Σάντερς, όπως εκδηλώθηκαν μετά την αποδοχή της ήττας του- είναι ζητούμενο να βρεθούν οργανωμένες δυνάμεις να δώσουν μια προοπτική και μια διέξοδο στους «σαντερίστας».

Η Αριστερά μετά την καμπάνια Σάντερς

Είναι προφανές ότι η πολιτική δύναμη που έχει τη μεγαλύτερη ευθύνη είναι η DSA. Έχει χιλιάδες νεαρά μέλη, έχει τη δική της οργανωτική υποδομή, φιλοξενεί αγωνιστές και στελέχη διάφορων απόψεων, αποτελεί την «αριστερή πτέρυγα» της καμπάνιας Σάντερς και ισχυρίζεται ότι κάνοντας την επιλογή ενεργούς εμπλοκής στην καμπάνια μπόρεσε να χτίσει καλύτερους δεσμούς με τους «σαντερίστας» για να παρέμβει πολιτικά στην κατεύθυνση αυτού του ρεύματος. Αν η μία πτυχή της τακτικής της ήταν το «*All-in for Bernie*» («τα ποντάρουμε όλα στον Μπέρνι»), η δεύτερη ήταν το «*Bernie or Bust*» («Μπέρνι ή τα σπάμε»), που σηματοδοτούσε την άρνησή της να στηρίζει οποιονδήποτε άλλο υποψήφιο των Δημοκρατικών. Η ρητή επιβεβαίωση αυτής της θέσης από τα κομματικά όργανα (αν και όχι χωρίς εσωκομματικές περιπέτειες ή χωρίς αμφισβησίες στο δημόσιο λόγο στελεχών), της επιτρέπει να παραμείνει σε επαφή με τα πιο ριζοσπαστικά στοιχεία του «σαντερισμού» (και όχι μόνο).

Πέρα από το άμεσο επίδικο (της στάσης ενόψει του Νοέμβρη) ωστόσο, το ζητούμενο αφορά την ευρύτερη συνέχεια του πολιτικού σχεδίου που θα προτείνει η DSA στο ακροατήριο που έχει αποκτήσει.

Σε αυτό το πεδίο, πυκνώνουν τα ανησυχητικά σημάδια που είχαν εκδηλωθεί από τη διάρκεια ακόμα της προεκλογικής καμπάνιας. Μόνο που τώρα γίνονται πιο ανησυχητικά, γιατί αφορούν το ορατό μέλλον, κι όχι απλά την «μοναδική ευκαιρία/πρόκληση της καμπάνιας Σάντερς».

Ο Ντάστιν Γκουαστέλα, που αρθρογραφεί συστηματικά στο *Jacobin*, ανήκε σε εκείνους που το 2016 καθυσύχαζε τους αριστερούς επικριτές ότι «δεν βλέπουμε την καμπάνια Σάντερς ως στρατηγική αναπροσανατολισμού του Δημοκρατικού

Κόμματος». Είναι ο ίδιος που διακήρυξε το Φλεβάρη του 2020 ότι οι Δημοκρατικοί «είναι το κόμμα του Μπέρνι πλέον». Σήμερα, ανέλαβε να απαντήσει στο κίνημα «DemExit», με το άρθρο «Είτε μας αρέσει, είτε όχι, αν κατέβουμε ως τρίτο κόμμα, κάνουμε». Το άρθρο δεν αφορά μόνο τις (όντως αμφίβολες) προοπτικές ενός βιαστικού «ανεξάρτητου» εκλογικού κατεβάσματος μέσα στους επόμενους μήνες. Περιγράφει μια ολόκληρη στρατηγική. Ο Γκουαστέλα περιγράφει αναλυτικά και ορθά τον βαθιά αντιδημοκρατικό χαρακτήρα του αμερικανικού εκλογικού συστήματος, που έχει χτιστεί για να διαιωνίζει την κυριαρχία των δύο αστικών κομμάτων, για να εισηγηθεί τελικά ως διαρκή στρατηγική την «αξιοποίηση των ψηφοδελτιών του Δημοκρατικού Κόμματος» ως μονόδρομο.

Η διάψευση της προσδοκίας του Μπασκάρ Σουνκάρα για «ταχύ επαναστατικό μετασχηματισμό» της αμερικανικής κοινωνίας (μετά τη νίκη της «υποψηφιότητας ταξικής πάλης» του Σάντερς), έδωσε την θέση της στην καταθλιπτική διαπίστωση του Κόννορ Κίλπατρικ για «δεκαετίες μέχρι να ριζώσει στην αμερικανική κοινωνία ένα σοσιαλδημοκρατικό ρεύμα».

Μια προσγγείωση σε γραμμή «δύσκολης κι υπομονετικής δουλειάς», μια παραδοχή ότι «το Δημοκρατικό Κόμμα δεν θα εξαφανιστεί σύντομα» και της ισχύς που διατηρεί αυτός ο πανάρχαιος και ικανότατος μηχανισμός, διακρίνει πολλά σχετικά άρθρα. Ο Γκουαστέλα όμως είναι το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα γιατί η σημερινή του περιγραφή έρχεται σε εμφανή αντίφαση με τον τριομφαλισμό παλιότερων άρθρων του για τις μεγάλες δυνατότητες. Απαντώντας στο επιχείρημα του DemExit ότι η τεράστια δημοφιλία του Σάντερς είναι βάση για ένα νέο ανεξάρτητο ξεκίνημα, αποφαινεται ότι «ο Μπέρνι δεν κέρδισε αυτά τα εκατομμύρια ψήφους παρά το γεγονός ότι έχει δεσμούς με το Δημοκρατικό Κόμμα, αλλά εξαιτίας αυτού του γεγονότος». Μια ερμηνεία, που σίγουρα έχει όψεις αλήθειας, αλλά παραμένει αρκετά αυθαίρετη. Παρακάτω στο ίδιο άρθρο, προσγγιγεται στην πραγματικότητα και όσον αφορά το «σοσιαλιστικό κύμα» γύρω από την Κορτέζ κ.ά.:

«Το πρόσφατο δημοκρατικό-σοσιαλιστικό κύμα απέδωσε πολύ λιγότερες έδρες από την αίσθηση που προκάλεσε η μιντιακή του κάλυψη... Αν συνυπολογίσουμε όλους τους αριστερούς που στήριξαν Σάντερς και στηρίχτηκαν από οργανώσεις όπως οι Justice Democrats, Our Revolution και DSA, το τρομερό μας κίνημα ελέγχει το 0,7% του Κογκρέσου και λιγότερο από το 0,01% όλων των εκλεγμένων θέσεων στις ΗΠΑ».

Αυτή η περιγραφή είναι απολύτως ακριβής. Το πρόβλημα είναι αυτό που επισημαίνει ο Λανς Σέλφα:

«Όλοι αυτοί οι αρθρογράφοι καταλήγουν ότι η Αριστερά δεν έχει τις δυνάμεις και την επιρροή για να καθορίσει την πανεθνική πολιτική ατζέντα (το οποίο είναι ασφαλώς σωστό), αλλά χρησιμοποιούν αυτήν την παρατήρηση για να υποστηρίξουν την συνέχιση της αξιοποίησης των ψηφοδελτιών των Δημοκρατικών σε εκλογικές μάχες».

Σε αυτό το γενικό φόντο πρέπει να ερμηνευτούν και οι πιο αισιόδοξες «αναγνώσεις» που συνοδεύουν τις σκληρές διαπιστώσεις, όπως η υπερ-προβολή του επιχειρήματος της «νίκης στο επίπεδο των ιδεών», που συνοδεύεται από την έκκληση στους υποστηρικτές του Μπέρνι «να μην τα παρατήσουν». Θα ήταν μια γενικά σωστή τοποθέτηση, αν δεν ήταν σαφές από το ευρύτερο πλαίσιο ότι αφορά την επιμονή στον ίδιο ακριβώς δρόμο, που υποτίθεται ότι αποδίδει, αλλά δεν έχει αποδώσει αρκετά ακόμα. Ο Έρικ Μπλαν, έγραψε σχετικά:

«Το κατεστημένο του Δημοκρατικού Κόμματος υποχρεώθηκε να ρίξει τη μάσκα του. Δεν ξεχνάμε, δε συγχωρούμε. Αν και δεν είμαστε αρκετά ισχυροί για να σταματήσουμε να χρησιμοποιούμε τα ψηφοδέλτια του Δημοκρατικού Κόμματος οποιαδήποτε στιγμή σύντομα, η ανάγκη για ένα ανεξάρτητο κόμμα της εργατικής τάξης δεν ήταν ποτέ πιο εμφανής».

Ο Έρικ Μπλαν ανήκει στους βασικούς εισηγητές της λεγόμενης στρατηγικής του «dirty break» («βρώμικη ρήξη», «ρήξη αφού λερώσουμε τα χέρια μας»). Ήταν η πιο ελκυστική εισήγηση πολιτικού σχεδίου, όταν φούντωνε ο διάλογος για το «πώς συνδεόμαστε με το ρεύμα Σάντερς». Απέναντι στην παραδοσιακή ρεφορμιστική στρατηγική του «αναπροσανατολισμού του Δημοκρατικού Κόμματος» από τα μέσα και την άποψη της επαναστατικής Αριστεράς για την ανάγκη ενός ανεξάρτητου κόμματος της εργατικής τάξης σε ρήξη με τους Δημοκρατικούς, εισηγούνταν έναν τρίτο δρόμο: Το Δημοκρατικό Κόμμα δεν είναι κόμμα, αλλά «ψηφοδέλτιο», το οποίο οι σοσιαλιστές μπορούν να αξιοποιήσουν για να χτίσουν τις δυνάμεις που θα οργανώσουν την ρήξη μαζί του.

Σήμερα, ο Γκουαστέλα (που το 2016 απέρριπτε επίσης την στρατηγική «αναπροσανατολισμού») χαρακτηρίζει «ψευτοδίλημμα» το «αναπροσανατολισμός ή ρήξη;», γράφοντας ότι «και τα δύο δεν είναι στρατηγικές, αλλά εκβάσεις του πολιτικού αγώνα». Ο Μπλαν διατηρεί «στον ορίζοντα» της σκέψης του την «ανάγκη για ανεξάρτητο κόμμα της εργατικής τάξης», αλλά προαναγγέλει τη συνέχεια της εμπλοκής στην εκλογική μηχανή των Δημοκρατικών για το ορατό μέλλον.

Όπως σχολιάζουν οι Σμιθ και Ποστ,

«ο ουτοπισμός της στρατηγικής του “dirty break” έχει οδηγήσει πολλούς πίσω στην παλιά στρατηγική του “αναπροσανατολισμού” [των Δημοκρατικών] την οποία αρχικά απέρριπταν».

Ο Ντάνιελ Τέιλορ καταγράφει τη διαδρομή του ρεύματος γύρω από το Jacobin και την τάση «Bread and Roses» εντός της DSA:

«Το 2016 ήταν άρνηση: Άρνηση ότι τους ενδιέφερε μια μακροπρόθεσμη προσαρμογή στις εκλογικές πολιτικές του Δημοκρατικού Κόμματος. Από το 2018 ως το 2019 ήταν ανταπάτη. Αυτή η φάση χαρακτηρίστηκε από ψευδαισθήσεις ότι η προεδρική καμπάνια Σάντερς ήταν ένα ημι-επαναστατικό κίνημα που απειλούσε να διαλύσει τον ίδιο τον καπιταλισμό. Τώρα, στο 2020: Υπεράσπιση των Δημοκρατικών».

Η σημερινή αφήγηση όπου «κερδίζουμε έδαφος, αλλά δεν έχουμε κερδίσει αρκετό έδαφος ακόμα» θυμίζει μια παλιά παρέμβαση του Πολ Ντ' Αμάτο, στην σχετική εσωκομματική διαμάχη στην ISO, πριν τη διάλυσή της όπου εντόπιζε ακριβώς αυτόν τον κίνδυνο επ' αόριστον αναβολής του «break»: Όσο οι σοσιαλιστικές δυνάμεις παραμένουν αδύναμες σε σχέση με το Δημοκρατικό Κόμμα, θα επιμένουν ότι δεν είναι ακόμα σε θέση να υλοποιήσουν τη ρήξη, όσο οι σοσιαλιστικές δυνάμεις θα ενισχύονται μέσω του Δημοκρατικού Κόμματος θα αναρωτιούνται γιατί να διακόψουν τώρα μια τακτική που αποδίδει;

Στη σχετική σημερινή αντιπαράθεση για τα επόμενα βήματα, η ερμηνεία της ιστορίας του Δημοκρατικού Κόμματος και της σχέσης του με κινήματα και την Αριστερά γίνεται «πεδίο μάχης». Οι Τσάρλι Ποστ και Άσλεϊ Σμιθ υπενθυμίζουν ότι οι Δημοκρατικοί ιστορικά χρησιμοποιούσαν «και μαστίγιο και καρότο» για να εξουδετερώσουν κινήματα, ότι «υπέταξαν πολύ ισχυρότερες δυνάμεις στη δεκαετία του '30 και του '60» και προειδοποιούν ότι

«δεν πρέπει να επαναλάβουμε τα λάθη προηγούμενων γενιών σοσιαλιστών -στο ΚΚ ΗΠΑ και στη Νέα Αριστερά- που εγκατέλειψαν την ανεξάρτητη πολιτική, οδηγώντας τα κοινωνικά κινήματα στο νεκροταφείο του Δημοκρατικού Κόμματος».

Αυτήν την προϊστορία επιχειρεί να ξαναγράψει ο Γκουαστέλα, ισχυριζόμενος ότι παλιότερα κόμματα που επιχειρήσαν «τραυματίστηκαν θανάσιμα από την απόφασή τους να διατηρήσουν ανεξάρτητα ψηφοδέλτια» και καλεί «να μην κάνουμε τα ίδια λάθη που έκανε η Νέα Αριστερά», θεωρώντας μάλλον ως «λάθος» την αρχική εκρηκτική φάση της ανάπτυξής της ανεξάρτητα από το Δημοκρατικό Κόμμα, πριν την κρίση και την ενσωμάτωσή της.

Αυτό που ήταν κάποτε «κοινός τόπος» στη ριζοσπαστική Αριστερά -οι αποτυχημένες προσπάθειες στη διάρκεια του 20ού αιώνα να διαφυλαχθεί η ανεξαρτησία από τους Δημοκρατικούς- αντιστρέφεται για να περιγράψει μια υποτιθέμενη μάταιη προσπάθεια όπου «επί 100 χρόνια καλούμε τους εργάτες να έρθουν σε ρήξη με τους Δημοκρατικούς αλλά δεν το κάνουν». Η καταστολή των IWW και των Σοσιαλιστών, οι ελιγμοί του Ρούζβελτ, η λαϊκομετωπική συμπίεση του ΚΚ μαζί του, η μακαρθική λαίλαπα, η αιματηρή συντριβή των Μαύρων Πανθήρων, η ενσωμάτωση τμημάτων της Νέας Αριστεράς, όλη αυτή η μακρά διαδρομή περιστελλεται στη διαπίστωση ότι «οι ψηφοφόροι είναι πιο έξυπνοι από τους υποστηρικτές ενός τρίτου κόμματος -δεν θα επενδύσουν σε ένα κόμμα που δεν πρόκειται να νικήσει».

Ο κίνδυνος του εκλογικισμού

Αυτό είναι και το μεγαλύτερο ζήτημα που προκύπτει για τη συνέχεια της DSA, μια διαφαινόμενη ενίσχυση του εκλογικισμού. Ο Γκουαστέλα ισχυρίζεται ότι

«τα κόμματα δεν είναι αυτοσκοποί, αλλά μέσα για δύο σκοπούς: 1) εκλογή υποψηφίων και 2) νομοθετικό έργο».

Με αυτόν τον πολύ στενό και προβληματικό ορισμό των «σκοπών του κόμματος», πράγματι στο αμερικανικό πολιτικό σύστημα, η ένταξη στο Δημοκρατικό Κόμμα είναι μονόδρομος.

Σε άλλο άρθρο («Το μέλλον της Αριστεράς είναι η μαζική πολιτική και όχι ο κινηματισμός»), ο Πολ Χάιντεμαν, πρώην μέλος της ISO και νυν της DSA, κάνει μια σειρά σωστές διαπιστώσεις για τα όρια των κοινωνικών κινημάτων, ενώ παραδέχεται ότι στις ΗΠΑ οι «εκλογικές πολιτικές» όντως αποτέλεσαν πρόβλημα (αποδυναμώνοντας τα κινήματα) λόγω του Δημοκρατικού Κόμματος. Δημιουργεί όμως μια καρικατούρα αντιπάλου (τις αυτόνομες ιδέες του lifestyle αναρχισμού) που κανείς δεν εισηγείται πια, ενώ απαξιώνει παλιότερες εμπλοκές σε «υποψήφιους διαμαρτυρίας όπως ο Νέιντερ», για να καταλήξει σε μια εκδοχή «μαζικής πολιτικής» που ταυτίζεται με το Δημοκρατικό Κόμμα. Επιστρατεύει ένα ανέλπι-στο επιχείρημα:

«Αν υπάρχει ένας χώρος όπου οι εργοδότες είναι πιο ισχυροί από ότι μέσα στο Δημοκρατικό Κόμμα, αυτός είναι ασφαλώς ο χώρος δουλειάς, αλλά η Αριστερά δεν διαγράφει την προοπτική πάλης μέσα σε αυτόν το χώρο».

Στον Χάιντεμαν απάντησαν άλλα μέλη της DSA. Η Νατάλια Τίλιμ («Η οικοδόμηση ταξικής δύναμης κι όχι ο εκλογικισμός είναι το μέλλον της Αριστεράς»), υπενθύμισε μια βασική αλήθεια που «ξεχάστηκε» στο άρθρο του Χάιντεμαν:

«Στον χώρο δουλειάς, οι εργαζόμενοι έχουμε την δύναμη να διακόψουμε την παραγωγή και την κερδοφορία. Ποια αντίστοιχη δύναμη έχουμε στις προκριματικές του Δημοκρατικού Κόμματος;».

Η Τίλιμ, απολογίζει την εκλογική παρέμβαση της DSA:

«Κάπου στη διαδρομή, η ιδέα ότι ο Μπέρνι μπορεί να νικήσει ιεραρχήθηκε πάνω από την ανάγκη για ανεξάρτητη οργανωτική δουλειά. Αν και χρειάζεται μια κριτική αποτίμηση ακόμα και για το τί θα σήμαινε μια νίκη του, το επιχείρημα για ένα *dirty break* -όπου οι σοσιαλιστές αξιοποιούν την καμπάνια για να προετοιμάσουν τον κόσμο να ενωθεί μαζί τους σε έναν ανεξάρτητο σχηματισμό- εξαφανίστηκε τελείως από την συζήτηση».

Μια αντίστοιχη κριτική είχε κάνει πολύ έγκαιρα (όταν δινόταν ακόμα η εκλογική μάχη) ο Άντι Σερνάτινγκερ, που είχε στηρίξει την κομματική απόφαση της DSA για «ανεξάρτητη καμπάνια ταξικής πάλης», αλλά περιέγραφε ότι η Οργάνωση κατανάλωνε το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου, των χρημάτων και της ενέργειάς της σε εκλογικίστικη δουλειά, εις βάρος της οργάνωσης αγώνων ή ενίσχυσης του ανεξάρτητου χαρακτήρα της δράσης της.

Η πολεμική στον «εκλογικισμό» δεν ταυτίζεται με άρνηση της σημασίας των εκλογικών παρεμβάσεων γενικά –αφορά τη μέθοδο και τα κριτήρια. Παρεμβαίνοντας στο σχετικό διάλογο από την Αυστραλία, ο Ντάνιελ Τέιλορ το έθεσε σωστά:

«Σε μια εκλογική μάχη ανάμεσα σε δύο δεξιούς όπως ο Μπαίντεν και ο Τραμπ, η ψήφος σε ένα τρίτο κόμμα μπορεί να λειτουργήσει ως σημαντικό σημάδι ότι υπάρχουν άνθρωποι που θέλουν μια εναλλακτική. Αν πιστεύει κανείς ότι τα πολιτικά κόμματα υπάρχουν για να εμπνέουν τους καταπιεσμένους να αγωνιστούν για τα δικαιώματά τους, τέτοια σημάδια μπορούν να έχουν σημασία. Αν πιστεύει κανείς ότι τα κόμματα υπάρχουν για να νομοθετούν, τέτοια σημάδια δείχνουν αδιάφορα».

Κάποιοι σύντροφοι-φίσες της DSA πιστεύουν ότι μπορούν να κάνουν ταυτόχρονα την δουλειά της κινηματικής παρέμβασης και της οργανωτικής συγκρότησης, ενώ ταυτόχρονα αξιοποιούν τα ψηφοδέλτια των Δημοκρατικών για εκλογικές μάχες. Οι Ποστ και Σμιθ, αναφέρονται στην ανάγκη «εκλογικών εκστρατειών που οικοδομούν κινήματα» και συμπληρώνουν σωστά ότι

«τέτοιες εκστρατείες δεν μπορούν να διεξαχθούν μέσα από το Δημοκρατικό Κόμμα. Οι Δημοκρατικοί είναι μια εκλογική μηχανή με ένα μόνο στόχο -να εκλέξουν αξιωματούχους με κάθε κόστος... Το μάθημα της καμπάνιας Σάντερς είναι ότι το Δημοκρατικό Κόμμα δεν είναι δικό μας, είναι δικό τους -και δεν το μοιράζονται».

Η εξέγερση

Το ξέσπασμα της εξέγερσης ενάντια στο ρατσισμό και την αστυνομία ήρθε να ρίξει ένα άλλο φως σε όλες αυτές τις συζητήσεις.

Πάνω από όλα λειτούργησε ως μια νέα υπενθύμιση του βάθους και της έκτασης του ριζοσπαστισμού στην αμερικανική κοινωνία, που επιτρέπει να παραμείνουμε αισιόδοξοι για «καλές ειδήσεις» από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού, που θα δίνουν ευκαιρίες και στους συντρόφους και τις συντρόφισσές μας εκεί να ενισχύσουν τις δυνάμεις τους.

Στους δρόμους δεκάδων πόλεων σε όλες τις Πολιτείες των ΗΠΑ, χιλιάδες μέλη της DSA δίνουν και την ψυχή τους στις κινητοποιήσεις. Αλλά μια σειρά συμπτώματα -κάποια προβληματικά άρθρα στο Jacobin, «πάγωμα» του επίσημου σάιτ της DSA στην αρχική ανακοίνωση καταδίκης της δολοφονίας Φλόιντ κατά τις πρώτες βδομάδες της εξέγερσης, έλλειψη συντονισμένης παρέμβασης της DSA «ως οργάνωση με στρατηγική» στην εξέγερση, πέρα από τη δράση του «αφρο-σοσιαλιστικού» πυρήνα της- οδήγησαν την Σίνθια Αρούτσα (μέλος της DSA) να σημάνει καλοπροαίρετο συναγερμό με μακροσκελή ανάρτηση στο facebook, όπου προειδοποιεί ότι «βασικά ελαττώματα της πλειοψηφίας της, ιδιαίτερα της ομάδας γύρω από το Jacobin... διακινδυνεύουν να καταδικάσουν την οργάνωση στην πολιτική ασημαντότητα...». Εντοπίζει την υποτίμηση του αντιρατσισμού, την υπερβολική ταύτιση με τον Σάντερς και τον αυξανόμενο εκλογικισμό ως εμπόδια στην οργανωμένη-παρεμβατική ανταπόκριση σε «επιταχύνσεις όπως η σημερινή». Υπενθυμίζει ουσιαστικά τα καθήκοντα που έχουν τα πολιτικά κόμματα, πέρα

από την «εκλογή υποψηφίων» και το «νομοθετικό έργο».

Η αντιρατσιστική-αντικατασταλτική εξέγερση -και η πολυφυλετική συμμετοχή στο πλευρό των μαύρων- καθιστά εκτός συζήτησης τις πιο απεχθείς όψεις του αναδυόμενου εκλογικισμού, όπως η εισήγηση του Γκουαστέλα «να απαλλαγούμε από τις πιο περιθωριακές πτυχές του προγράμματός μας [σ: ζητήματα «μειονοτήτων»] για να εστιάσουμε σχεδόν μονοθεματικά στα ζητήματα του ψωμιού και του βουτύρου».

Τα όσα πέτυχαν οι πρώτες 10 μέρες εξέγερσης και μαζικών διαδηλώσεων (διακοπή συνεργασίας σχολείων και πανεπιστημίων με αστυνομικά τμήματα, απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου της Μινεάπολης για «διάλυση» του αστυνομικού τμήματος, αυθόρμητο γκρέμισμα ή επίσημη κατεδάφιση προσβλητικών ρατσιστικών αγαλμάτων, συμβολικές κινήσεις καλής θέλησης από τηλεοπτικά δίκτυα όπως ο τερματισμός διάφορων φιλο-αστυνομικών σόου, αποφάσεις μεταφοράς πόρων από την αστυνομία σε κοινωνικές υπηρεσίες στο Λος Άντζελες, απαγόρευση κάποιων βάρβαρων «αστυνομικών πρακτικών», ρήγμα μεταξύ στρατιωτικής ηγεσίας και Τραμπ για την καταστολή των διαδηλώσεων κ.ο.κ.) υπογραμμίζουν την αξία της παλιάς ρήσης του μεγάλου Χάουαρντ Ζιν που έτεινε να ξεχαστεί από πολλούς στη σχετική συζήτηση για τις εκλογές του 2020:

«Αυτό που είναι πραγματικά κρίσιμο δεν είναι ποιος καταλαμβάνει τον Λευκό Οίκο, αλλά ποιοι κάνουν καταλήψεις -στους δρόμους, στις καφετέριες, στα δημόσια κτίρια, στα εργοστάσια. Ποιοι κινητοποιούνται, ποιοι καταλαμβάνουν γραφεία και διαδηλώνουν -αυτά είναι τα πράγματα που καθορίζουν τις εξελίξεις».

Αυτές οι εξελίξεις μπορούν να λειτουργήσουν ως καταλύτης υπέρ όσων δίνουν τη μάχη (εντός ή εκτός DSA) ενάντια στις απόψεις εγκλωβισμού της ριζοσπαστικής Αριστεράς σε έναν αδιέξοδο δρόμο. Ιδιαίτερα σήμερα, που στη θέση των ασφυκτικών πιέσεων της «μοναδικής κι επείγουσας ευκαιρίας του Μπέρνι-2020», εμφανίζονται εκκλήσεις για έναν «υπομονετικό μακρύ δρόμο», μάταιη περιπλάνησης στις «κατακόμβες του Δημοκρατικού Κόμματος»...

Αφιέρωμα

80 χρόνια από τη δολοφονία του Τρότσκι

Της σύνταξης

«Όσοι δεν εναντιώθηκαν στη σταλινική μηχανή, είναι υπεύθυνοι, συλλογικά υπεύθυνοι. Ούτε κι εγώ απαλλάσσομαι από μια τέτοια ευθύνη. Μα ποιος λοιπόν διαμαρτυρήθηκε εκείνη την εποχή; Ποιος σηκώθηκε να εκφράσει την απέχθειά του; Οι τροτσκιστές μπορούν πραγματικά να διεκδικήσουν μια τέτοια τιμή. Ακολουθώντας το παράδειγμα του ηγέτη τους, που πλήρωσε το πείσμα του μ' ένα χτύπημα σκεπαρνιού, πολέμησαν το σταλινισμό, κι ήταν οι μόνοι. Την εποχή των μεγάλων εκκαθαρίσεων, δεν μπορούσαν πια να διαδηλώσουν την αντίθεσή τους, παρά μόνο στους απέραντους παγετώνες, όπου τους είχαν σύρει για να τους εξοντώσουν μια ώρα αρχύτερα. Στα στρατόπεδα, η συμπεριφορά τους ήταν αξιοπρεπής, μέχρι και παραδειγματική. Η φωνή τους όμως χάθηκε μέσα στην τούνδρα. Σήμερα οι τροτσκιστές έχουν το δικαίωμα να κατηγορούν όσους κάποτε ούρλιαζαν μέχρι θανάτου μαζί με τους λύκους. Ας μην ξεχνούν όμως πως σε σχέση με μας είχαν το σοβαρό πλεονέκτημα να διαθέτουν μια πολιτική θεωρία συνεκτική, ικανή να αντικαταστήσει τον σταλινισμό και από την οποία μπορούσαν ν' αγκιστρωθούν μέσα στη

βαθιά αγωνία της προδομένης επανάστασης. Αυτοί δεν “ομολογούσαν”, γιατί ήξεραν πως τέτοιες ομολογίες δεν εξυπηρετούσαν ούτε το κόμμα ούτε και το σοσιαλισμό».

Λεοπόλντ Τρέπερ, επικεφαλής του κομμουνιστικού αντικατασκοπευτικού δικτύου «Κόκκινη Ορχήστρα» στη ναζιστική Γερμανία. Από το αυτοβιογραφικό του βιβλίο «Το Μεγάλο Παιχνίδι».

Συμπληρώνονται φέτος 80 χρόνια από τη δολοφονία του Λ. Τρότσκι, κάτω από το χτύπημα της αξίνας ενός πράκτορα της ΓκεΠεΟυ, του Ραμόν Μερκαντέρ. Η δολοφονία του Προέδρου των Σοβιέτ της Πετρούπολης το 1905, του Προέδρου των Σοβιέτ στη νικηφόρα επανάσταση του Οκτώβρη το 1917, του ιδρυτή και καθοδηγητή του Κόκκινου Στρατού κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο στη Ρωσία, του άμεσου συνοδοιπόρου του Λένιν στην κορυφαία (και υποτιμημένη) προσπάθεια επαναπροσανατολισμού της Κομιντέρν στο 3ο και στο 4ο συνέδριό της με τη στρατηγική του Ενιαίου Μετώπου, υπήρξε το τελικό «σημείο» της εξότωσης της «παλιάς φρουράς» του Μπολσεβικισμού, που είχε ξεκινήσει με τις διαβόητες Δίκες της Μόσχας (1936-39) και τις μαζικές εκτελέσεις των πρωταγωνιστών του 1917, των στελεχών που δεν συμβιβάστηκαν στα πλαίσια της σταλινικής εξουσίας.

Το συγκλονιστικό γεγονός της εξότωσης της συντριπτικής πλειοψηφίας των ηγετικών στελεχών μιας επανάστασης, από το καθεστώς που ισχυριζόταν για 8 δεκαετίες ότι υπήρξε η «συνέχεια» αυτής της επανάστασης, συνδυάζεται με ένα άλλο, εξίσου συγκλονιστικό: μεγάλο τμήμα της Αριστεράς διεθνώς, συμπεριλαμβανομένου και μεγάλου τμήματος της ριζοσπαστικής-αντικαπιταλιστικής ή και επαναστατικής Αριστεράς, «χώνεψε» αυτήν την αθλιότητα, την εσωτερίκευσε στις ιστορικές αναλύσεις κι ερμηνείες της, έμαθε να ζει μαζί της. Ζούμε, άλλωστε, σε μια χώρα όπου μεγάλο τμήμα των αριστερών εξακολουθεί να τιμά το Ν. Ζαχαριάδη και την «ατσάλινη» πολιτική του, ξεπερνώντας ως «ενοχλητικές» μεν, αλλά «λεπτομέρειες» δε, τη διαγραφή και την απομόνωση του Άρη Βελουχιώτη, την απίστευτη καταγγελία του Ν. Πλουμπίδη ως χαφιέ, την πρακτορολογία σε βάρος του Σιάντουκ.ο.κ. Ένα μειοψηφικό τμήμα, μόνο, ισχυρίζεται ότι αυτές οι απαράδεκτες «συνήθειες» δεν αποτελούν δευτερεύουσες παρεκτροπές (δικαιολογημένες, τάχα, τελικά μέσα στο σκληρό ρου της ιστορίας...), αλλά ισχυρότατες ενδείξεις μιας ιδεολογικής και πολιτικής ρήξης με το απελευθερωτικό «μήνυμα» της Οκτωβριανής Επανάστασης και την επαναστατική δυναμική του διεθνούς «κύματος» του 1917.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, οι κατηγορίες για «τροτσκισμό» ή για «λουξεμπουργκισμό», υπήρξαν η βάση για διαδοχικές εκκαθαρίσεις στο εσωτερικό του κομμουνιστικού κινήματος. Σε αυτές συντρίφτηκαν γενιές στελεχών, διαστρεβλώθηκαν ιστορικά γεγονότα και φυσιολογικές-γόνιμες διαμάχες μεταξύ μαρξιστών, απωθήθηκαν ιδέες που παλιότερα θεωρούνταν αναντικατάστατες,

περιθωριοποιήθηκαν βιβλία, ντοκουμέντα, αποφάσεις κ.ο.κ. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, το «σώμα» του ζωντανού μαρξισμού όπως το επεξεργάστηκε η γενιά του 1917 (και όπως π.χ. αποτυπώνεται στις αποφάσεις των 4 συνεδρίων της Κομιντέρν, στον καιρό του Λένιν...), αντικαταστάθηκε από ένα «σύστημα» στρατηγικών και πολιτικών επιλογών που λογοδοτούσε μόνο στις σκοπιμότητες του «σοσιαλισμού σε μια μόνο χώρα», δηλαδή των διπλωματικών, γεωπολιτικών και πολιτικών αναγκών του σταλινικού καθεστώτος στην ΕΣΣΔ. Το αντίτιμο σε πολλές χώρες –και ειδικά στην Ελλάδα το 1945– πληρώθηκε ακριβά. Ακολούθησαν μεγάλες διασπάσεις, ρήξεις, ακόμα και πολεμικές συγκρούσεις ανάμεσα σε χώρες που, τάχα, είχαν «ολοκληρώσει» την ανάπτυξη του σοσιαλισμού και βάδιζαν προς την «οικοδόμηση» του... κομμουνισμού.

Το 1989 το καθεστώς του κρατικού καπιταλισμού στην ΕΣΣΔ κατέρρευσε με τρόπο ατιμωτικό. Ούτε μια φάλαγγα εργατών, ούτε μια υπολογίσιμη λαϊκή μειοψηφία, ούτε καν μια σοβαρή στρατιωτική δύναμη δεν κινήθηκε για να το υπερασπίσει.

Ο κίνδυνος για όλη την Αριστερά διεθνώς, ο κίνδυνος για το σύνολο των μαρξιστικών ρευμάτων, ήταν μεγάλος. Η ανάγκη για διάκριση, για ορατή διαφοροποίηση, ανάμεσα στο «υπαρκτό» καθεστώς και τις μαρξιστικές και σοσιαλιστικές παραδόσεις, ήταν εξαιρετικά πιεστική.

Σε αυτό το σημείο, η ανάμνηση, σε μαζικό επίπεδο, των «εκτελεσμένων» υπήρξε μια μεγάλη βοήθεια στο ηθικό πεδίο. Ο ισχυρισμός ότι μεταξύ της Οκτωβριανής Επανάστασης και του «υπαρκτού» υπήρξε διαχωριστική γραμμή αίματος, τεκμηριωνόταν από τα ονόματα του Τρότσκι, του Κάμενεφ, του Ζινόβιεφ, του Μπουχάριν, του Ρακόφσκι, του Τουχατσέφσκι και χιλιάδων άλλων στελεχών. Όμως αυτό δεν ήταν και δεν είναι αρκετό.

Στο έργο των μαρξιστών εκείνης της γενιάς και ειδικότερα στο μεγάλο έργο του Τρότσκι, η σύγχρονη ριζοσπαστική Αριστερά θα βρει πολύτιμες ιδέες για να ανασυγκροτήσει τη στρατηγική σκέψη της και την πολιτική της.

Στα βιβλία του Τρότσκι θα βρει κανείς αναπτυγμένες με λαμπρό τρόπο, τρεις μεγάλες συμβολές, που η καθεμιά τους θα αρκούσε για μια ολόκληρη ζωή.

Ο Τρότσκι είναι γνωστός ως ο θεωρητικός της Διαρκούς Επανάστασης. Στη βάση της εμπειρίας του 1905 και του 1917, ξαναπιάνει τις παλιότερες συζητήσεις μεταξύ του Μαρξ και του Ένγκελς μετά την ήττα του 1848 και της Παρισινής Κομμούνας, ξαναπιάνει τις διαμάχες μεταξύ του Κάουτσκι και της Ρόζας με τους «αναθεωρητές» στο SPD, τις διαμάχες μεταξύ των σοσιαλδημοκρατών και των «λαϊκιστών» της Ναρόντναγια Βόλια στη Ρωσία, και μας δίνει μια συνεκτική θεωρία για τη στρατηγική της επανάστασης. Για τη σχέση μεταξύ των δημοκρατικών και σοσιαλιστικών καθηκόντων, για τα κριτήρια που (πρέπει να) καθορίζουν την μακροπρόθεσμη πολιτική συμμαχιών του κομμουνιστικού κινήματος, για το πώς συναρθρώνονται τα εθνικά και διεθνιστικά καθήκοντα ενός επαναστατικού κόμματος.

Ο Τρότσκι είναι ο πρώτος μαρξιστής που επιχείρησε να μας αφήσει μια

συνεκτική ανάλυση για την επικράτηση του σταλινισμού. Η «Προδομένη Επανάσταση» υπήρξε μια αναντικατάστατη προσφορά. Σε αυτό το περιοδικό διαφωνούμε με το τελικό πόρισμά του, υιοθετώντας τη θέση για τον Κρατικό Καπιταλισμό στη Ρωσία. Όμως ο Τρότσκι με την «Προδομένη», έθεσε τα θεμέλια για κάθε σχετική συζήτηση, ανοίγοντας το δρόμο για την καταδίκη του σταλινισμού, αλλά από την αδιαπραγμάτευτη σκοπιά του εργατικού κινήματος και της μαρξιστικής-σοσιαλιστικής παράδοσης. Και αυτό είναι ένα πολύτιμο, καθοριστικό στοιχείο, αν αναλογιστεί κανείς πόσοι και πόσες απειασμένοι από τις θηριώδεις που γίνθηκαν στο όνομα του σοσιαλισμού στράφηκαν τελικά προς τη σοσιαλδημοκρατία ή και τα πιο «ατόφια» αστικοδημοκρατικά κόμματα...

Η πιο πολύτιμη, στις σημερινές συνθήκες, συμβολή του Τρότσκι είναι η συμμετοχή του, στο πλευρό του Λένιν, για τη στρατηγική του Ενιαίου Μετώπου στις συνθήκες μετά την υποχώρηση του άμεσου επαναστατικού κύματος του 1917-23. Μετά το 3ο και το 4ο συνέδριο της Διεθνούς, μετά τον θάνατο του Λένιν, ο Τρότσκι γίνεται ο βασικός υποστηρικτής αυτής της πολιτικής, αναλύοντας κοσμογονικές αλλαγές όπως στην Ιταλία και στη Γερμανία, αλλά και στη Γαλλία των Λαϊκών Μετώπων. Δρώντας και γράφοντας σε τελείως διαφορετικές συνθήκες από τον Γκράμσι, καταλήγει σε ανάλογα συμπεράσματα με τον μεγάλο Σαρδινό μαρξιστή, σχετικά με τη διαφορετικότητα των συνθηκών στη Δύση και τη στρατηγική του Ενιαίου Μετώπου ως αναντικατάστατης μεθόδου για τη διεκδίκηση από τους κομμουνιστές της ηγεμονίας στο εσωτερικό της εργατικής τάξης, αλλά και για τη διεκδίκηση από την εργατική τάξη της ηγεμονίας μέσα στο μπλοκ των συμμάχων της, με προσήλωση στη σοσιαλιστική απελευθέρωση.

Η ευρύτερη ριζοσπαστική Αριστερά θα κερδίσει πολλά, αν «ανακαλύψει» ξανά τον Τρότσκι. Προς τούτο, πρέπει να ξεπεράσει τις παραδόσεις ενός διάχτυου «αντιτροτσκιισμού», που χτίστηκε στις πιο μαύρες στιγμές των εκκαθαρίσεων. Είναι αλήθεια ότι σήμερα σεββίρονται με πιο «σοφιστικέ» περιτύλιγμα, όμως στο βάθος απλώς αναπαράγουν τη λογική των εκκαθαριστών.

Ο Τρότσκι, όπως και όλοι οι μεγάλοι επαναστάτες, έκανε και λάθη. Πώς θα ήταν αλλιώς για έναν αγωνιστή που πέρασε «δια πυρός» πχ τις συνθήκες του Πολεμικού Κομμουνισμού και του Εμφυλίου; Πώς θα ήταν αλλιώς για έναν επαναστάτη που τολμούσε να αντιμετωπίζει τα κρίσιμα προβλήματα της παγκόσμιας ανάλυσης, έστω και αν από τα μέσα της δεκαετίας του '30 είχε βρεθεί σε συνθήκες απομόνωσης και πρωτοφανούς πίεσης;

Σε αυτό το τεύχος του «Κ» προσπαθήσαμε το άνοιγμα ενός μικρού αφιερώματος στην επέτειο των 80 χρόνων από τη δολοφονία του. Ο Παναγιώτης Λίλλης γράφει για τη ζωή και το έργο του Λ. Τρότσκι. Ο Μικαέλ Λεβί για τη σημασία της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης. Ο Μ. Λεβί, στέλεχος της 4ης Διεθνούς, είναι από τους μαρξιστές διανοούμενους που έχουν εργαστεί αποτελεσματικά για να συνδέσουν τις παλιές θεωρητικές διαμάχες με τα σύγχρονα προβλήματα της πάλης και ειδικότερα σε «καυτές» περιοχές όπως η Λατινική Αμερική.

Θα συνεχίσουμε.

Η ζωή και το έργο του Λ. Τρότσκι

Του Παναγιώτη Λίληδη

Μια παρουσίαση μέρους του θεωρητικού και πολιτικού έργου του Τρότσκι. Το άρθρο καταγράφει τα βασικά σημεία της ζωής και της δράσης του, αλλά και την επικαιρότητα των μεγαλύτερων θεωρητικών συμβολών του στο μαρξισμό.

Ο Τρότσκι γεννήθηκε το 1879 σε μια επαρχία της νότιας Ουκρανίας που ανήκε στη ρωσική αυτοκρατορία. Τι ήταν όμως τότε, η ρωσική αυτοκρατορία; Ήταν η πιο μεγάλη πληθυσμιακά και γεωγραφικά χώρα της Ευρώπης αλλά και η πιο καθυστερημένη οικονομικά και κοινωνικά. Ήταν το προπύργιο της αντίδρασης σε όλη την Ευρώπη. Η τσαρική αυλή και η αριστοκρατία της γης, που ήταν το κοινωνικό της στήριγμα, πλούτιζαν από την άγρια εκμετάλλευση των μουζικών αγροτών και των εθνικών μειονοτήτων. Ανάμεσα στον πυθμένα της κοινωνικής πυραμίδας και τις κορυφές της κινούταν μια μεσαία τάξη εμπόρων και διανοήσης, χωρίς ιδιαίτερο κοινωνικό βάρος και πολιτική δύναμη για να προωθήσει τον εκδημοκρατισμό και εκσυγχρονισμό της κοινωνίας.

Στην αυγή όμως του 20ού αιώνα, η Ρωσία είχε αλλάξει. Το μεγάλο ξένο κεφάλαιο έκανε τεράστιες επενδύσεις στη βιομηχανία. Μαζί με την βιομηχανία εκτινάχτηκε και η ανάπτυξη των ρωσικών πόλεων. Εμφανίσθηκε η ρωσική αστική

τάξη των βιομηχάνων και ένα δυναμικό προλεταριάτο. Έτσι δίπλα σε μια μισοφεισδαρκική επαρχία αναπτυσσόταν ο πιο σύγχρονος καπιταλισμός. Το εργοστάσιο Πουτίλοβ, το καμάρι της ρωσικής βιομηχανίας, ήταν το μεγαλύτερο και πιο μοντέρνο εργοστάσιο του κόσμου. Το τσαρικό κράτος, όμως, έπνιγε τη δυναμική της καπιταλιστικής ανάπτυξης με το τεράστιο βάρος του και το άλυτο αγροτικό ζήτημα. Ταυτόχρονα οι καπιταλιστές βιομήχανοι είχαν να αντιμετωπίσουν και το νεαρό εργατικό κίνημα, που παρότι βρισκόταν στο ξεκίνημα του, έκανε γιγάντια βήματα μπροστά. Ήταν μια κατάσταση που συνδύαζε την πρόοδο με την καθυστέρηση. Αυτή η αντιφατική πραγματικότητα βρήκε την συμπύκνωση της στο «νόμο της συνδυασμένης και ανισόμερης ανάπτυξης».

Η Διαρκής Επανάσταση

Ο Τρότσκι στρατεύθηκε από μικρή ηλικία στο κίνημα ενάντια στο τσαρισμό και μεγάλωνε μαζί του. Συνελήφθη για παράνομη δράση το 1898, φυλακίστηκε και στάλθηκε εξόριστος στη Σιβηρία. Από τη Σιβηρία δραπέτευσε το 1902 και βρέθηκε εμιγκρές στην Ευρώπη. Εκεί συναντήθηκε για πρώτη φορά με όλους τους Ρώσους ηγέτες της επανάστασης, τον Πλεχάνοφ, τον Λένιν, τον Μάρτοφ κ.ά.

Συμμετείχε στο 2ο συνέδριο του ΡΣΔΕΚ (Ρωσικό Σοσιαλδημοκρατικό Εργατικό Κόμμα) του 1903 και πήρε μέρος στις διαμάχες των Ρώσων σοσιαλδημοκρατών. Βρέθηκε στην πλευρά των Μενσεβίκων απέναντι στο Λένιν και τους Μπολσεβίκους. Τότε ήταν που έγραψε την μπροσούρα «*Τα πολιτικά μας καθήκοντα*». Μαζί με το ανάλογο βιβλίο της Ρόζας Λούξεμπουργκ «*Τα οργανωτικά προβλήματα της ρωσικής σοσιαλδημοκρατίας*» ήταν μια αντιπαράθεση στο σχέδιο του Λένιν για την συγκρότηση ενός πειθαρχημένου επαναστατικού κόμματος. Η ζωή αργότερα επιβεβαίωσε τις επιλογές του Λένιν με θετικό τρόπο (το 1917, με τη Ρωσική επανάσταση) όμως δυστυχώς και με αρνητικό τρόπο (το 1919, με την εξέγερση του Σπάρτακου στη Γερμανία).

Το 1905 όλοι οι Ρώσοι εμιγκρέδες επέστρεψαν στη Ρωσία και συμμετείχαν στην πρώτη επανάσταση ενάντια στο τσαρισμό. Ο Τρότσκι όμως έπαιξε ένα ξεχωριστό ρόλο. Αναδείχθηκε ηγέτης των εργατικών συμβουλίων της Πετρούπολης, που αποτελούσαν το επαναστατικό κέντρο του 1905. Μετά την ήττα και την υποχώρηση της επανάστασης το 1906, συνελήφθη ξανά, αυτή τη φορά με την κατηγορία της οργάνωσης εξέγερσης ενάντια στο κράτος και αντιμετωπίζοντας την ποινή του θανάτου. Η ανασφάλεια των τσαρικών αρχών μέσα στη συνεχιζόμενη αναταραχή τον έσωσαν από τα χέρια του δήμιου και τον οδήγησαν για δεύτερη φορά στην Σιβηρία. Δραπέτευσε το 1907 και βρέθηκε ξανά εμιγκρές στην Ευρώπη.

Η επανάσταση του 1905 δεν έφερε μόνο την ανοικτή δράση των μαζών και την καθοριστική παρέμβασή τους στην κεντρική πολιτική σκηνή. Διαμόρφωσε και ξεκαθάρισε τη φυσιογνωμία όλων των κομμάτων. Οι φιλελεύθεροι Καντέτοι, οι ριζοσπάστες Εσέροι και οι δύο πτέρυγες της σοσιαλδημοκρατίας, Μενσεβίκοι

και Μπολσεβίκοι, σχημάτισαν με τον πιο σαφή τρόπο, μέσα στο καμίνι του επαναστατικού αγώνα, τις στρατηγικές τους επιλογές.

Για όλες τις τάσεις της Ρωσικής σοσιαλδημοκρατίας, η λύση των άμεσων προβλημάτων της Ρωσικής κοινωνίας (μοίρασμα της γης στους αγρότες, το δωρο για την εργατική τάξη, το καθολικό εκλογικό δικαίωμα, τα δικαιώματα των εθνικών και θρησκευτικών μειονοτήτων κ.λπ.) περνούσε μέσα από το δρόμο της ανατροπής του τσαρισμού. Μέχρι σ' αυτό το σημείο, όλες οι τάσεις συμφωνούσαν. Όμως ποιες τάξεις είχαν πραγματικό συμφέρον από την ανατροπή του τσαρισμού και ποιος θα ήταν ο ρόλος τους και οι σχέσεις μεταξύ τους; Κατ' επέκταση ποια θα ήταν τα καθήκοντα των σοσιαλιστών;

Για τους Μενσεβίκους, φυσικός ηγέτης της επανάστασης θεωρούταν η φιλελεύθερη αστική τάξη. Πρώτα, γιατί η Ρωσία ήταν ώριμη μόνο για ένα δημοκρατικό-καπιταλιστικό στάδιο ανάπτυξης. Αυτό ήταν το απόσταγμα μιας μηχανιστικής οικονομίστικης σκέψης, που κυριαρχούσε επί δεκαετίες στο διεθνές σοσιαλιστικό κίνημα. Δεύτερο, γιατί τα άμεσα αιτήματα των μαζών ήταν κυρίως αστικοδημοκρατικά. Ο ρόλος των σοσιαλιστών και του εργατικού κινήματος θα ήταν αυτός της πίεσης στο φιλελευθερισμό για να προχωρήσει μπροστά και της αριστερής αντιπολίτευσης όταν θα έδειχνε δισταγμό.

Απέναντι σ' αυτή τη στρατηγική, οι Μπολσεβίκοι ανέπτυξαν μια διαφορετική προσέγγιση. Εγκατέλειψαν τα αφηρημένα σχήματα οικονομικής προόδου και ανέλυσαν τη ρωσική κοινωνία με ζωντανό και συγκεκριμένο τρόπο. Αφετηρία ήταν το άλυτο αγροτικό ζήτημα, που απασχολούσε τη συντριπτική πλειοψηφία της ρωσικής κοινωνίας και απαιτούσε τη δήμευση και μοίρασμα της γης των αριστοκρατών. Μπροστά σ' αυτό το καθήκον η φιλελεύθερη αστική τάξη δεν θα τολμούσε να περάσει με την πλευρά των αγροτικών μαζών και να προχωρήσει στο ριζοσπαστικό μέτρο της αναδιανομής της γης. Η ρωσική αστική τάξη είχε έρθει πολύ καθυστερημένα στην ιστορική σκηνή και δεν προικίστηκε ποτέ με τη δυναμική μιας ανερχόμενης κοινωνικής δύναμης, όπως η αγγλική και η γαλλική αστική τάξη τον 17ο και 18ο αιώνα. Φοβόταν πολύ περισσότερο το προλεταριάτο και την αναταραχή των κοινωνικών αγώνων και πολύ λιγότερο τη βαναυσότητα και τη φαυλότητα της τσαρικής μηχανής. Αυτό ήταν το θεμέλιο για τη διάταξη των επαναστατικών δυνάμεων στη στρατηγική των μπολσεβίκων: Η φιλελεύθερη αστική τάξη δεν θεωρούταν επαναστατική δύναμη. Το μπλοκ των επαναστατικών δυνάμεων για την κατάκτηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων των μαζών, θα αποτελούσε η συμμαχία του προλεταριάτου με την αγροτιά, κάτω από την ηγεμονία του προλεταριάτου.

Ο Μπολσεβικισμός είχε κάνει ήδη πολύ μεγάλα προχωρήματα στην ανάλυση της επερχόμενης δημοκρατικής επανάστασης. Ταυτόχρονα όμως είχε σταθεί μετέωρος και άφηνε ανοικτά μια σειρά ερωτήματα: μπορούσε η ρωσική αγροτιά να αποτελέσει ανεξάρτητη πολιτική δύναμη με δικό της αυτόνομο κόμμα και πρόγραμμα ή θα παρέμενε μια ταλαντευόμενη δύναμη λόγω του μικροαστικού της χαρακτήρα; Πως συνδεόταν η δημοκρατική επανάσταση (που είχε βάση το

μίνιμουμ πρόγραμμα των σοσιαλδημοκρατών) με τη σοσιαλιστική προοπτική;

Το 1906, ο Τρότσκι για πρώτη φορά διατύπωσε με πλήρη τρόπο τη θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης. Το βιβλίο του «Αποτελέσματα και προοπτικές» αποτέλεσε μια εξαιρετική παρουσίαση της εμπειρίας των σοβιέτ και μια διακριτή απάντηση στα θεμελιώδη ερωτήματα της επανάστασης (ποιο πρέπει να είναι το πρόγραμμα της, τι σημαίνει τσάκισμα της τσαρικής κρατικής μηχανής και τι επαναστατική δικτατορία, ποιες είναι οι κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις που αποτελούν το μπλοκ της επανάστασης, ποια θα είναι η ηγετική τάξη) αλλά και πρωτότυπες σκέψεις για τη δυναμική της δημοκρατικής επανάστασης και τη σύνδεσή της με τη σοσιαλιστική και τη διεθνή εξάπλωση της. Ήταν η πρώτη μεγάλη συμβολή του Τρότσκι στο μαρξισμό. Από τότε η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης έγινε ο ακρογωνιαίος λίθος της δράσης και της σκέψης του Τρότσκι μέχρι το τέλος της ζωής του.

Θα δανειστούμε ένα απόσπασμα από το βιβλίο του Τρότσκι «Η Διαρκής Επανάσταση» του 1929 (είχε ήδη εξοριστεί στη Τουρκία από τη σταλινική γραφειοκρατία) για να εκθέσουμε με πυκνό τρόπο τη θεωρία της:

«...είναι αναγκαίο να διακρίνουμε τρεις γραμμές σκέψης που ενώνονται σ' αυτή τη θεωρία.

Πρώτα, αγκαλιάζει το πρόβλημα της μετάβασης από τη δημοκρατική στη σοσιαλιστική επανάσταση. Αυτή είναι στην ουσία η ιστορική καταγωγή της θεωρίας. Η θεωρία της διαρκούς επανάστασης, που γεννήθηκε το 1905... τόνισε ότι τα δημοκρατικά καθήκοντα των καθυστερημένων αστικών εθνών οδηγούσαν άμεσα, στην εποχή μας, στη δικτατορία του προλεταριάτου και ότι η δικτατορία του προλεταριάτου βάζει τα σοσιαλιστικά καθήκοντα στην ημερήσια διάταξη. Εδώ βρίσκεται η κεντρική ιδέα της θεωρίας.

Η δεύτερη όψη της θεωρίας της διαρκούς ασχολείται με τη σοσιαλιστική επανάσταση σαν τέτοια. Για μια απεριόριστη μακριά περίοδο και με σταθερούς εσωτερικούς αγώνες, όλες οι κοινωνικές σχέσεις υφίστανται μια μεταμόρφωση... Αυτό το προτσές αναγκαστικά διατηρεί έναν πολιτικό χαρακτήρα. Δηλαδή, αναπτύσσεται μέσα από συγκρούσεις ανάμεσα στις διάφορες ομάδες της κοινωνίας που βρίσκεται σε μετασχηματισμό. Σ' αυτό βρίσκεται ο διαρκής χαρακτήρας της σοσιαλιστικής επανάστασης σαν τέτοιας.

Ο διεθνής χαρακτήρας της σοσιαλιστικής επανάστασης, που αποτελεί την τρίτη όψη της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης, πηγάζει από τη σημερινή κατάσταση της οικονομίας και την κοινωνική δομή της ανθρωπότητας. Ο διεθνισμός δεν είναι μια αφηρημένη αρχή, αλλά μια θεωρητική και πολιτική αντανάκλαση του χαρακτήρα της παγκόσμιας

οικονομίας, της παγκόσμιας ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και του παγκόσμιου χαρακτήρα της ταξικής πάλης. Η σοσιαλιστική επανάσταση αρχίζει σε εθνική βάση αλλά δεν μπορεί να ολοκληρωθεί σ' αυτή τη βάση.

Η πάλη των [σταλινικών] επιγόνων κατευθύνεται, αν και όχι πάντοτε με την ίδια σαφήνεια, ενάντια και στις τρεις πλευρές της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης. Και πώς μπορούσε να γίνει αλλιώς αφού πρόκειται για τρία αχώριστα δεμένα μέρη ενός όλου; Οι επίγονοι χωρίζουν μηχανιστικά τη δημοκρατική και τη σοσιαλιστική δικτατορία. Χωρίζουν την εθνική σοσιαλιστική επανάσταση από την διεθνή. Θεωρούν ότι στην ουσία, η κατάκτηση της εξουσίας, μέσα στα εθνικά όρια δεν αποτελεί την αρχική αλλά την τελική πράξη της επανάστασης».

Η πορεία προς την επανάσταση

Τα χρόνια που ακολούθησαν μέχρι τη δεύτερη Ρωσική επανάσταση του 1917, δεν ήταν ιδιαίτερα γόνιμα για τον Τρότσκι. Η εποχή της αντίδρασης που κυριάρχησε μετά το 1906, σήμανε μια υποχώρηση του κινήματος σε όλα τα επίπεδα. Ποια ήταν η θέση του Τρότσκι τότε; Από τη μια, οι οργανωτικές του απόψεις τον οδηγούσαν στο βάλτο του μενσεβικισμού και άρα μακριά από τον Λένιν και τους Μπολσεβίκους. Από την άλλη, η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης γεννούσε ένα αγεφύρωτο χάσμα με τους Μενσεβίκους και τον προσέγγιζε με τη στρατηγική των Μπολσεβίκων. Αυτή η οξεία αντίφαση πώς θα λυνόταν;

Η έκρηξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου (1914-18) όχι μόνο βάθυνε τους διαχωρισμούς μέσα στη Ρωσική σοσιαλδημοκρατία αλλά τους έφτασε σε σημείο παροξυσμού. Στη βάση των παλιών διαιρέσεων (για το κόμμα και για τη στρατηγική της επανάστασης) προστέθηκε ακόμη μία: η στάση απέναντι στον πόλεμο. Από τη μια οι Μενσεβίκοι μετατράπηκαν σε σοσιαλπατριώτες, υποστηρίζοντας στην πλειοψηφία τους την σημαία της τσαρικής απολυταρχίας. Από την άλλη οι Μπολσεβίκοι, κατήγγειλαν από την αρχή τον πόλεμο σαν ιμπεριαλιστικό και προσπάθησαν να αξιοποιήσουν κάθε κρίση που προκαλούσε και κάθε δυσανεμία των μαζών, σαν ευκαιρία για επαναστατική δράση. Ο Τρότσκι συντάχτηκε με τους διεθνιστές και ήλθε σε οριστική ρήξη με τον μενσεβικισμό. Η διακήρυξη του Τσίμερβαλντ, το 1915, έφερε τη δική του υπογραφή.

Η δοκιμασία του πολέμου είναι πάντα ιδιαίτερα σκληρή στις πιο αδύνατες χώρες. Η Ρωσία ήταν ο αδύνατος κρίκος του ιμπεριαλισμού, ήταν ο κρίκος που έσπασε από την πίεση του πολέμου. Τα εκατομμύρια των νεκρών μιας άδικης και τυχοδιωκτικής πολεμικής περιπέτειας, η καταστροφή της οικονομίας και η πείνα του άμαχου πληθυσμού, ταυτόχρονα με τα σκανδαλώδη πολεμικά κέρδη της άρχουσας τάξης και την απίστευτη ανικανότητά της, ήταν η αντικειμενική βάση της επανάστασης. Αλλά η υποκειμενική πλευρά ήταν ένα συνειδητοποιημένο

προλεταριάτο, μέσα από τα μαθήματα της προηγούμενης επανάστασης του 1905 (η «γενική δοκιμή», που έλεγαν ο Λένιν και ο Τρότσκι) και μια ριζοσπαστική Αριστερά που είχε ξεκαθαρίσει τις απόψεις της μέσα από τις οξυτάτες διαμάχες.

Όταν ξέσπασε η επανάσταση, τον Φλεβάρη του 1917, το άμεσο αποτέλεσμα της δεν ήταν μόνο η συντριβή της τσαρικής μοναρχίας αλλά και το φαινόμενο της δυαδικής εξουσίας, που την διαδέχτηκε. Τα Σοβιέτ ήταν ο ένας πόλος εξουσίας, που είχε προέλευση στο τεράστιο και ριζοσπαστικό κίνημα των μαζών. Η Προσωρινή Κυβέρνηση ήταν ο άλλος πόλος, που απαρτιζόταν από πολιτικούς των Καντέτων, των Εσέρων και των Μενσεβίκων που υποστήριζαν τη συνέχιση του πολέμου. Η δυναμική της επανάστασης καθορίστηκε από την αυθόρμητη δράση των μαζών. Αλλά θα ήταν αδύνατη η κατάκτηση της νίκης χωρίς ένα μαζικό επαναστατικό κόμμα. Τον Φλεβάρη οι μάζες ήταν αρκούτσως ισχυρές για να γκρεμίσουν τον τσαρισμό, αλλά όχι για να αποτρέψουν την διακυβέρνηση από την Προσωρινή Κυβέρνηση. Ήταν το έργο των μαζών που δεν είχαν επικεφαλής ένα επαναστατικό κόμμα.

Είναι γεγονός ότι το κόμμα των Μπολσεβίκων ταλαντευόταν, στην αρχή, μεταξύ της κριτικής υποστήριξης στην κυβέρνηση και της ανοιχτής σύγκρουσης. Αυτή η ταλάντευση έληξε μετά την παρέμβαση του Λένιν και τις κομβικές «Θέσεις του Απρίλη», που αναπροσανατόλισαν το κόμμα προς την κατάκτηση της πλειοψηφίας των Σοβιέτ (οι μπολσεβίκοι είχαν μόνο 13% ψήφων των εργατικών αντιπροσώπων στο 1ο συνέδριο των Σοβιέτ, τον Ιουνή του 1917). Η υλοποίηση αυτής της γραμμής θα περνούσε μέσα από μια ανεξάντλητη σε υπομονή προσπάθεια εξήγησης στις εργατικές μάζες των προβλημάτων και των καθηκόντων που είχαν μπροστά τους. Και μετά την κατάκτηση των σοβιέτ, θα ερχόταν επαναστατική κατάκτηση της εξουσίας, μέσω των σοβιέτ.

Ο Τρότσκι πέρασε στους Μπολσεβίκους τον Αύγουστο του 1917, μαζί με την μικρή του ομάδα. Από καιρό ήδη συνεργαζόταν μαζί τους σε όλα τα ζητήματα της καθημερινής δουλειάς στα σοβιέτ και της άμεσης μαζικής δράσης στους δρόμους. Στις «Θέσεις του Απρίλη» αναγνώρισε τις δικές του εκτιμήσεις και τη λογική της Διαρκούς Επανάστασης. Ο Τρότσκι αναδείχθηκε αμέσως στην ΚΕ των Μπολσεβίκων και ανέλαβε κρίσιμο ρόλο στην οργάνωση της εξέγερσης του Οκτώβρη. Αναδείχτηκε όχι απλά ένας από τους ηγέτες της, αλλά και ο δημόσιος λόγος της. Αν ο Λένιν ήταν ο εγκέφαλος της επανάστασης, ο Τρότσκι ήταν η φωνή της, ήταν η κραυγή μάχης των επαναστατημένων μαζών.

Στο 2ο συνέδριο των Σοβιέτ (Οκτώβρης του 1917) οι Μπολσεβίκοι είχαν κατακτήσει την πλειοψηφία των αντιπροσώπων με 60% και ο Τρότσκι είχε εκλεγεί πρόεδρός τους. Η Επαναστατική Στρατιωτική Επιτροπή είχε κατακτήσει τα ανάκτορα σχεδόν αμαχητί. Η περίοδος της δυαδικής εξουσίας είχε λήξει. Οι υπουργοί της Προσωρινής Κυβέρνησης έφευγαν τρέχοντας. Η σοβιετική δημοκρατία είχε εγκαθιδρυθεί. Ήταν ένα σοκ άνευ προηγουμένου για τη ρωσική ολιγαρχία και το διεθνή ιμπεριαλισμό. Ο Τρότσκι περιέγραφε στο βιβλίο του «Η ρωσική επανάσταση» (1930) την αντίδραση του Ρώσου στρατηγού Ζελέσκι:

«Ποιος θα το περίμενε; ...ο θυρωρός του δικαστηρίου ότι θα γινόταν πρόεδρος του δικαστηρίου... ο κουρέας θα γινόταν ανώτατος κρατικός αξιωματούχος...ο κλειδαράς των τρένων θα διηύθυνε εργοστάσιο. Ποιος θα το πίστευε;».

Ηρθε όμως η ώρα να το πιστέψουν. Αυτή τη φορά η επανάσταση είχε νικήσει και ήταν το συνειδητό έργο των μαζών με την καθοδήγηση των Μπολσεβίκων.

Όταν ο Λένιν ανακοίνωνε τις δύο πρώτες αποφάσεις της κυβέρνησης, το «διάταγμα για την ειρήνη» και το «διάταγμα για τη γη», ο Τρότσκι σαν πρόεδρος των σοβιέτ είχε φτάσει στο κορυφαίο σημείο της επαναστατικής του διαδρομής. Από αυτό το σημείο και πέρα άρχιζε η αντίστροφη πορεία...

Ενάντια στο σταλινικό εκφυλισμό

Τα χρόνια μετά το 1917 ξεκίνησαν γεμάτα αισιοδοξία. Η επανάσταση στη Γερμανία ήταν στον προθάλαμο. Ιταλία και Ουγγαρία σαρώνονταν από μεγάλα ταξικά κινήματα. Ακόμη και ο πάντα μετρημένος Λένιν έλεγε: «... οι Ρώσοι ξεκίνησαν την επανάσταση. Οι Γερμανοί, οι Γάλλοι και οι Αγγλοι θα την ολοκληρώσουν και ο σοσιαλισμός θα θριαμβεύσει». Όμως η συνέχεια δεν ήταν ανάλογη. Μέχρι το 1921 το επαναστατικό κύμα, που ξέσπασε με τη Ρωσική επανάσταση, είχε υποχωρήσει. Η Τρίτη Διεθνής (1919) που γεννήθηκε με την άνοδο των κινημάτων, είχε τώρα μπροστά της το καθήκον να οργανώσει την άμυνά τους στην καπιταλιστική επίθεση (3ο και 4ο συνέδριο 1921, 1922).

Αυτό ήταν το διεθνές φόντο του εμφυλίου πολέμου και των ιμπεριαλιστικών επεμβάσεων στη Ρωσία ενάντια στην σοβιετική εξουσία. Για να επιβιώσουν τα Σοβιέτ χρειαζόνταν στρατό και ο Τρότσκι ανέλαβε να τον οργανώσει. Και για να συντηρηθεί ο στρατός, χρειαζόταν η καταναγκαστική πολιτική δήμευσης τροφίμων, ο «πολεμικός κομμουνισμός». Το αποτέλεσμα ήταν συγκλονιστικό. Από μερικές χιλιάδες «κόκκινους φρουρούς» για την προστασία των εργοστασίων και των εργατικών συνοικιών, κατόρθωσε να χτίσει μέχρι το τέλος του εμφυλίου το 1921, ένα Κόκκινο Στρατό 5 εκατομμυρίων στρατιωτών, εξαιρετικά αποτελεσματικό και ευκίνητο, συγκροτημένο μέσα στα πεδία των μαχών απέναντι στις πιο σύγχρονες πολεμικές μηχανές της εποχής. Το επιστέγασμα ήταν η νίκη.

Όμως και το τίμημα ήταν εξαιρετικά βαρύ. Οι παλιές άρχουσες τάξεις των καπιταλιστών και των γαιοκτημόνων είχαν εκμηδενιστεί. Το προλεταριάτο επίσης σαν τάξη είχε αποδεκατιστεί. Μετά 3,5 χρόνια πολέμου, η Ρωσία είχε μείνει μια χώρα έρημη και κατεστραμμένη, γονατισμένη από την πείνα και περικυκλωμένη από τον διεθνή ιμπεριαλισμό. Η σοβιετική εξουσία που στηριζόταν στη συμμαχία του προλεταριάτου με την τεράστια μάζα της αγροτιάς διασπάστηκε. Μια σειρά «πράσινων» εξεγέρσεων κατέκλυσαν τη χώρα, με πιο εμβληματική απ' αυτές, την εξέγερση της Κροστάνδης (της μεγαλύτερης βάσης του ρωσικού στόλου). Ο Τρότσκι σαν καθοδηγητής του Κόκκινου Στρατού ανέλαβε την πολιτική ευθύνη για την καταστολή της εξέγερσης.

Τα γεγονότα έδειχναν χωρίς αμφιβολίες ότι η κυβέρνηση είχε χάσει την λαϊκή υποστήριξη και είχε απομείνει μια ασταθής εργατική εξουσία που βασιζόταν κυρίως στο κόμμα και την αποδεκατισμένη εργατική τάξη. Έπρεπε να γίνει υποχώρηση. Και αυτό σηματοδοτούσε το πέρασμα από το έκτακτο καθεστώς του «Πολεμικού Κομμουνισμού» στη «Νέα Οικονομική Πολιτική» (ΝΕΠ, 1921).

Ο άμεσος στόχος της ΝΕΠ ήταν η επαναλειτουργία της οικονομίας μέσα από παραχωρήσεις στο ιδιωτικό κεφάλαιο στο εμπόριο, στη βιοτεχνία και στον αγροτικό τομέα. Όμως η σοβιετική κυβέρνηση έκανε αυτές τις παραχωρήσεις κρατώντας στα χέρια της το μονοπώλιο του εξωτερικού εμπορίου και την κρα-

τικοποίηση της βαριάς βιομηχανίας. Τα αποτελέσματα ήρθαν γρήγορα και ήταν θετικά, αλλά αυτό είχε σοβαρές επιπτώσεις στην ισορροπία των τάξεων. Νέες κοινωνικές ομάδες αναδείχτηκαν: ο κουλάκος (πλούσιος αγρότης) στην ύπαιθρο και ο «νέπμαν» (ο έμπορος και ο κερδοσκοπός) στις πόλεις. Μαζί τους η διαρκώς ανερχόμενη κρατική και κομματική γραφειοκρατία, που απολάμβανε τα προνόμια μιας έκδηλης ανισότητας σε βάρος των εργατών και ζούσε μέσα

■ Κουλάκος-Νεπμαν-Γραφειοκρατία ήταν το νέο κυβερνητικό μπλοκ. Στην αρχή εκφράστηκε με ενιαίο τρόπο ενάντια στην Αριστερή Αντιπολίτευση, η οποία είχε επικεφαλής τον Τρότσκι

στη διαφθορά. Πάνω σ' αυτό το κοινωνικό έδαφος ξέσπασαν οι πολιτικές διαμάχες μέσα στο Ρωσικό Κομμουνιστικό Κόμμα.

Κουλάκος-Νεπμαν-Γραφειοκρατία ήταν το νέο κυβερνητικό μπλοκ. Στην αρχή εκφράστηκε με ενιαίο τρόπο ενάντια στην Αριστερή Αντιπολίτευση, η οποία είχε επικεφαλής τον Τρότσκι. Η κυρίαρχη τάση στο κόμμα προωθούσε την πολιτική και οικονομική ενίσχυση των πλούσιων χωρικών και των μικροεπιχειρηματιών εν ονόματι της «συμμαχίας εργατών-αγροτών» και μια «συνετή» εξωτερική πολιτική, που δεν υπολόγιζε πια σαν αποφασιστικό παράγοντα την παγκόσμια επανάσταση. Στρατηγικό της σύνθημα ήταν ο «Σοσιαλισμός σε μια μόνη χώρα». Για πρώτη φορά αυτή η θεωρία διατυπώθηκε το 1924, στα πλαίσια της πολεμικής ενάντια στον «τροτσκισμό», και από τότε έγινε η σημαία που συσπείρωσε γύρω της το κοινωνικό στρώμα της γραφειοκρατίας.

Αντίθετα η Αριστερή Αντιπολίτευση πρότεινε μια πολιτική προτεραιότητας στη βαριά βιομηχανία για την ενίσχυση του βάρους του προλεταριάτου στη ρωσική κοινωνία. Ταυτόχρονα επέμενε σε μεγάλες αυξήσεις μισθών και βελτίωση των συνθηκών ζωής για να αυξηθεί με τη σειρά της και η παραγωγικότητα της εργασίας. Παράλληλα διεκδικούσε τη συμμαχία κυρίως με τη φτωχή αγροτιά και την αναγέννηση της δημοκρατίας μέσα στο κόμμα.

Την περίοδο του 1927, τα δύο αντίπαλα προγράμματα εσωτερικής και διεθνούς πολιτικής είχαν φτάσει στην τελική αναμέτρσή τους. Η αντιπαράθεση έληξε με την συντριβή της Αριστερής Αντιπολίτευσης, τη διαγραφή των μελών

της από το κόμμα και την εξορία τους στη Σιβηρία. Είχαν ήδη προηγηθεί οι ήττες των επαναστάσεων στη Γερμανία το 1923 και στην Κίνα (1925-27), που διαμόρφωσαν το ψυχολογικό κλίμα της πολιτικής παθητικότητας στη ρωσική εργατική τάξη και την εξατομίκευση της. Ο δρόμος που πρότεινε ο Τρότσκι δεν φαινόταν πια ρεαλιστικός.

Όμως οι εξελίξεις πήραν γρήγορα δραματική μορφή. Οι κουλάκοι αναθάρρησαν από την ήττα της Αριστερής Αντιπολίτευσης και, το 1928, πέρασαν σε μια ανοικτά εκβιαστική πολιτική απέναντι στο γραφειοκρατικό καθεστώς με την «κρίση των σιτηρών». Αυτή τη φορά η γραφειοκρατία στράφηκε ανοικτά ενάντια στους κουλάκους, επιβάλλοντας με την βία τη κολλεκτιβοποίηση της γεωργίας και την ραγδαία εκβιομηχάνιση. Τα άμεσα οικονομικά αποτελέσματα ήταν καταστροφικά για τις τεράστιες μαζες των αγροτών αλλά και για τις συνθήκες ζωής των εργατών. Η όψη της Ρωσίας όμως είχε αλλάξει. Είχε μετατραπεί, μέσα σε λίγα χρόνια, σε μια βιομηχανική δύναμη κάτω από τη διεύθυνση της γραφειοκρατίας. Οι πολιτικές συνέπειες ήταν ακόμη ανυπολόγιστες. Αν η γραφειοκρατία είχε τέτοια ανεξάρτητη δύναμη, να εκκαθαρίζει την αριστερά από το παλιό κόμμα των Μπολσεβίκων, να συντρίβει αμέσως μετά τους κουλάκους και να επιβάλλει τη ραγδαία εκβιομηχάνιση πάνω στις ράχες των εργαζόμενων τάξεων... τελικά τι ήταν; Ήταν απλά ένα προνομιούχο και παρασιτικό στρώμα; Και ποιες πολιτικές προοπτικές είχε;

Στη μέση της δεκαετίας του '30, ο Τρότσκι έδωσε τη μοναδική μέχρι τότε, συνεκτική απάντηση σ' αυτά τα ερωτήματα. Δεν είχε τίποτα κοινό με τις ερμηνείες που βασίζονταν στο στυλ και την κουλτούρα των ηγετών («ο βάρβαρος Στάλιν») ούτε με τις αποσπασματικές περιγραφές της βίας και της καταπίεσης. Και οι δύο κατευθύνσεις οδηγούσαν από την κριτική στο σταλινισμό στον φιλελεύθερο αντικομμουνισμό (που ταύτιζαν τον Λένιν με τον Στάλιν και θεωρούσαν τον Τρότσκι τον χειρότερο όλων) και στο τέλος στην πρακτική ένταξη στους ιμπεριαλιστικούς κρατικούς μηχανισμούς. Ήταν ατέλειωτες οι περιπτώσεις, από τον χώρο των διανοούμενων της Δύσης, όπου η ηθικολογική αντισταλινική υστερία, τους οδήγησε να γίνουν συνεργάτες στις μυστικές υπηρεσίες των δυτικών δημοκρατιών.

Για τον Τρότσκι η γραφειοκρατία ήταν ένα προνομιούχο στρώμα που λειτουργούσε σαν παράσιτο πάνω στο σώμα του εργατικού κράτους και της κρατικής ιδιοκτησίας. Έκανε «μεταφορά» του παραδείγματος της γραφειοκρατίας των συνδικάτων στη μετεπαναστατική, καθυστερημένη και περικυκλωμένη Ρωσία. Έτσι το πρώτο πρόγραμμα της Αντιπολίτευσης ήταν η προσπάθεια ειρηνικής μεταρρύθμισης και διόρθωσης της κυρίαρχης πολιτικής. Αυτός εξάλλου δεν είναι ο τρόπος που παλεύουν οι κομμουνιστές μέσα στα γραφειοκρατικά συνδικάτα; Αλλά αυτός ο μεταρρυθμιστικός προσανατολισμός, δεν απομάκρυνε ποτέ τον Τρότσκι από τη διεθνιστική αρχή ότι η πορεία για το σοσιαλισμό θα ήταν εντελώς επισφαλής αν η παγκόσμια επανάσταση δεν προχωρούσε. Ήταν η πρώτη στρατηγική απάντηση της Διαρκούς Επανάστασης μπροστά στα προβλήματα ενός απομονωμένου εργατικού κράτους που εμφάνιζε σοβαρά συμπτώματα εκφυλισμού.

Όμως στα μέσα της δεκαετίας του '30, μια σειρά από τεκτονικές αλλαγές επέβαλλαν μια επανεξέταση των δεδομένων και της πολιτικής γραμμής. Η άνοδος του Χίτλερ στη εξουσία το 1933 και η τραγική εμπειρία των πεντάχρονων πλάων στη ρωσική οικονομία, οδήγησαν στην αναθεώρηση της στρατηγικής για τη μεταρρύθμιση της ΕΣΣΔ. Αυτό το ενδεχόμενο είχε πια αποκλειστεί ως δυνατότητα και το πολιτικό καθήκον που έμπαινε μπροστά ήταν η πολιτική επανάσταση ενάντια στη γραφειοκρατία. Το 1936, όταν ο Τρότσκι τέλειωνε το βιβλίο του η «Προδομένη Επανάσταση», άρχιζε σχεδόν ταυτόχρονα ένα πρωτοφανές κύμα σταλινικής τρομοκρατίας ενάντια στους παλιούς Μπολσεβίκους και σε κάθε ανυπότακτο κομμάτι του προλεταριάτου. Οι Δίκες της Μόσχας (1936-38), που κατέληξαν στη μαζική δολοφονία όλων των αντιφρονούντων, ήταν ίσως η πιο άτιμη και μοχθηρή πράξη του σταλινισμού...

Ακόμη και τότε, όμως, ο Τρότσκι δεν άλλαξε την εκτίμησή του για τη φύση της γραφειοκρατίας. Ήταν ένα ασταθές παρασιτικό στρώμα και όχι μια ανεξάρτητη εκμεταλλευτική τάξη -κρατική αστική τάξη- παρότι ζούσε από την εκμετάλλευση των εργαζόμενων τάξεων και είχε τον έλεγχο της παραγωγής. Πατώντας σ' αυτή τη θέση, προέβλεψε το τέλος της γραφειοκρατικής εξουσίας με το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Εκτιμούσε ότι δεν θα μπορούσε να αντέξει και να επιβιώσει τη δοκιμασία ενός παγκοσμίου πολέμου, λόγω της φύσης της. Οι εναλλακτικές που ανοίγονταν ήταν δύο. Είτε καπιταλιστική αντεπανάσταση και εισβολή από τη Δύση για να αποκατασταθεί η ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Είτε εργατική πολιτική επανάσταση που θα αποκαθιστούσε την εργατική δημοκρατία, χωρίς να θίξει την βάση της κοινωνικής ιδιοκτησίας. Αλλά αντί να ισχύσει μία από τις δύο εναλλακτικές, προέκυψε μια τρίτη. Η γραφειοκρατία όχι μόνο επιβίωσε, αλλά νίκησε στον Πόλεμο και επεκτάθηκε πέρα από τα παλιά της σύνορα, προσαρτώντας ουσιαστικά μια τεράστια περιοχή, την Ανατολική Ευρώπη. Η διάψευση ήταν πλήρης.

Πολεμώντας το ναζισμό

Όταν ο Τρότσκι εξορίστηκε στην Τουρκία το 1929, το κύριο μέτωπο της σκέψης και της δράσης του ήταν η πάλη της Αριστερής Αντιπολίτευσης ενάντια στη σταλινική γραφειοκρατία. Το 1929 όμως ήταν η χρονιά της μεγαλύτερης οικονομικής κρίσης στην ιστορία του καπιταλισμού μέχρι τότε. Η Γερμανία ήταν το κυριότερο θύμα της. Ήταν επίσης η χρονιά της εμφάνισης στη Γερμανία ενός μεγάλου και επιθετικού φασιστικού κινήματος, των ναζιστών του Χίτλερ.

Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης(1919-33) ήταν ο γενικός ισολογισμός δύο μεγάλων και ιστορικών ηττών. Απ' τη μια, η ήττα και η συνθηκολόγηση της Πρωσικής Αυτοκρατορίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών η Γερμανία έχασε πολλά εδάφη, ταπεινώθηκε και έπρεπε να πληρώσει τεράστιες πολεμικές αποζημιώσεις στις νικήτριες δυνάμεις. Απ' την άλλη τρεις διαδοχικές

εργατικές εξεγέρσεις (1919, 1921, 1923) νικήθηκαν με αποτέλεσμα την προσωρινή σταθεροποίηση του γερμανικού καπιταλισμού.

Όμως η Δημοκρατία της Βαϊμάρης δεν ξεπέρασε ποτέ τις εσωτερικές αντιφάσεις της. Η εργατική τάξη της Γερμανίας ήταν η πιο ισχυρή της Ευρώπης. Τα συνδικάτα είχαν εκατομμύρια μέλη και είχαν κατακτήσει ένα σύστημα αμοιβών και κοινωνικής προστασίας πολύ προχωρημένο συγκριτικά με τις άλλες χώρες. Ταυτόχρονα το SPD, η σοσιαλδημοκρατία, ήταν η μεγαλύτερη πολιτική δύναμη. Σε άμεσο ανταγωνισμό με το SPD ήταν το KPD, το κομμουνιστικό κόμμα, που είχαν ιδρύσει η Λούξεμπουργκ και ο Λήμπνεχτ το 1918, ενώ είχαν δολοφονηθεί ένα μήνα μετά, τον Γενάρη του 1919 στην εξέγερση του Σπάρτακου. Σταδιακά στο KPD κυριαρχούσε ο σταλινισμός.

Όταν ξέσπασε η κρίση του 1929 το κοινωνικό και πολιτικό σύστημα της Γερμανίας τραντάχτηκε συθέμελα. Ο γερμανικός καπιταλισμός που έτσι και αλλιώς ασφυκτιούσε στα στενά σύνορα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, έψαχνε «ζωτικό χώρο» για την επέκτασή του. Ταυτόχρονα το κοινωνικό κράτος κόστιζε πολύ και μείωνε το ποσοστό των κερδών του. Ήταν εποχή ριζοσπαστικών αποφάσεων και μέτρων. Οι παλιές ισορροπίες, με τη σοσιαλδημοκρατία στο πηδάλιο, ή με συντηρητικές αυταρχικές κυβερνήσεις, δεν μπορούσαν να δώσουν λύσεις στα εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα.

Σ' αυτή τη συγκυρία ήρθε ο ναζισμός να επιτελέσει το ιστορικό του καθήκον: να συντρίψει το εργατικό κίνημα, να εξατομικεύσει την εργατική τάξη και να ετοιμάσει τον πόλεμο προς το εξωτερικό. Ο φασισμός δεν ήταν αυτή τη φορά ένα νέο πολιτικό φαινόμενο, που αιφνιδίασε το εργατικό κίνημα και την Αριστερά, θεωρητικά και πρακτικά. Η εμπειρία από την άνοδο του Μουσολίνι στην Ιταλία είχε ήδη προκαλέσει μεγάλες αντιπαραθέσεις στην Τρίτη Διεθνή και γενικότερα στην Αριστερά. Μια «αριστερή» τάση που την έκφραζε κυρίως ο Μπορντίγκα, υποστήριζε ότι ο φασισμός ήταν απλά μια άλλη μορφή πολιτεύματος, μια απόληξη στην προλεταριακή επίθεση, κάτι σαν θεσμοποιημένη λευκή τρομοκρατία. Αυτή τη γραμμή ανέπτυξαν στη συνέχεια ο Ζινόβιεφ και ο Στάλιν. Η δεξιά τάση, αντιμετώπιζε το φασισμό σαν έκφραση της εξέγερσης και της ανεξαρτησίας των μικροαστικών μαζών μέσα στη κρίση ενάντια στο κεφάλαιο και το προλεταριάτο. Αυτή τη θέση υποστήριζαν οι Ιταλοί σοσιαλδημοκράτες και στη συνέχεια οι Γερμανοί ομόλογοί τους. Και οι δύο προσεγγίσεις ήταν μονόπλευρες και απόλυτες. Όμως και οι δύο τάσεις υποτιμούσαν απίστευτα το θανάσιμο κίνδυνο του φασισμού στη Γερμανία. Ήταν μια πρόβλεψη που δεν κατανοούσε τη ρευστότητα και την πολυπλοκότητα της κατάστασης.

Η οπτική του Τρότσκι ήταν εντελώς διαφορετική. Ήταν πολύ συγκεκριμένη, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στο ειδικό βάρος της Γερμανίας στη διεθνή σκηνή. Την θεωρούσε χωρίς περιστροφές κλειδί της παγκόσμιας κατάστασης. Ταυτόχρονα ήταν διαλεκτική γιατί συνδύαζε δημιουργικά όλα τα στοιχεία του φασιστικού φαινομένου: Πρώτο, την καπιταλιστική κρίση σε μια χώρα του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού και την τάση επέκτασης των γερμανικών μονοπωλιακών

κολοσσών. Δεύτερο, το μαζικό αντιδραστικό (αντεργατικό, αντικομμουνιστικό) κίνημα των απελπισμένων και εξαγριωμένων μικροαστών, που βρισκόταν παγιδευμένοι ανάμεσα στο κεφάλαιο και την οργανωμένη εργατική τάξη. Τρίτο, τη στενή συνεργασία του κράτους (εξοπλισμός, κοινές επιχειρήσεις κλπ) με τις φασιστικές παραστρατιωτικές συμμορίες. Και τέταρτο, το πρόγραμμα των φασιστών για εκμηδένιση όλων των οργανώσεων της εργατικής τάξης (συνδικάτα, κόμματα κλπ) με σκοπό τον κατακερματισμό της και την εξατομίκευση.

Εκκινώντας απ' αυτήν τη βάση, ο Τρότσκι εκτίμησε ότι η απειλή του φασισμού είναι θανάσιμη και άμεση για το εργατικό κίνημα της Γερμανίας. Και ότι μόνο η τακτική του ενιαίου μετώπου στη δράση μεταξύ του σοσιαλιστικού και του κομμουνιστικού κινήματος θα μπορούσε να αποκρούσει αυτή την απειλή.

Το 1928, το 6ο συνέδριο της Τρίτης Διεθνούς αποτέλεσε μια καταστροφική τομή πολιτικής σε σχέση με τα τέσσερα πρώτα συνέδρια (1919-22). Ενώ το συνδικαλιστικό κίνημα ήταν σε υποχώρηση διεθνώς και τα κομμουνιστικά κόμματα δεν είχαν κατορθώσει να ξεπεράσουν σε επιρροή και οργανωμένη δύναμη την σοσιαλδημοκρατία, το συνέδριο κατέληξε στην εκτίμηση ότι η περίοδος μετατρέπεται σε επαναστατική (η λεγόμενη «Τρίτη Περίοδος»). Η εκτίμηση βασιζόταν στα πρώτα σημάδια της οικονομικής ύφεσης, που ξέσπασε στη μεγάλη κρίση του 1929. Η πολιτική προέκταση αυτής της θέσης ήταν ότι το κράτος φασιστικοποιείται για να απαντήσει πολιτικά στην οικονομική κρίση και η σοσιαλδημοκρατία, σαν ενσωματωμένο πολιτικό τμήμα αυτού του κράτους, γίνεται και αυτή φασιστική. Έτσι η λογική απόρροια ήταν ότι η σοσιαλδημοκρατία είναι η μετριοπαθής πτέρυγα του φασισμού... ή ότι η σοσιαλδημοκρατία μετατρέπεται σε σοσιαλφασισμό... κλπ. Το τελικό σημείο όμως της ανάλυσης ήταν ακόμη χειρότερο: η σοσιαλδημοκρατία ήταν ο κύριος εχθρός του κομμουνιστικού κινήματος και η καταστροφή της ήταν η προϋπόθεση για την νίκη στην επερχόμενη επανάσταση.

Όλο το θεωρητικό υπόβαθρο της «Τρίτης Περιόδου» και του «σοσιαλφασισμού» ήταν φαταλιστικό και φορμαλιστικό. Ο Τρότσκι ξεσκέπασε αμείλικτα όλες τις αντιφάσεις και αδυναμίες της σταλινικής γραμμής, που θα δοκιμάζονταν λίγο αργότερα στη Γερμανία. Ήταν φαταλισμός η εξαγωγή αυτόματα της επαναστατικής κατάστασης από την οικονομική κρίση γιατί υποτιμούσε τον υποκειμενικό παράγοντα: τις μάζες και τα κόμματα. Ήταν φορμαλισμός γιατί ταύτιζε τη σοσιαλδημοκρατία που στηριζόταν στις μαζικές οργανώσεις του εργατικού κινήματος με το φασισμό που στηριζόταν στις πολιτικές, επαγγελματικές και παραστρατιωτικές οργανώσεις των μεσαίων στρωμάτων.

Ξαναγυρίζουμε όμως στη Γερμανία. Το βιβλίο του Τρότσκι «Και τώρα;» γράφτηκε στις αρχές του 1932, σχεδόν τρία χρόνια μετά την κρίση. Μέχρι σήμερα θεωρείται ένα από τα κορυφαία έργα μαρξιστικής πολιτικής ανάλυσης. Το 1932, ήταν η πιο κρίσιμη χρονιά πριν ο Χίτλερ ανέβει στην εξουσία. Η ανεργία από 8,5% το 1929 είχε φτάσει τα τέλη του 1932 στο 30%. Οι δηλωμένοι άνεργοι, οι αδήλωτοι και αυτοί που απασχολούνταν με μερική απασχόληση και περιστασιακά, είχαν φτάσει σχεδόν τα 9 εκατομμύρια, δηλαδή περισσότερο από τη μισή

εργατική ταξη. Οι γυναίκες εργάτριες απολυόνταν μαζικά και «επέστρεφαν στη κουζίνα». Η υποβάθμιση της καθημερινής ζωής ήταν απότομη και κάθετη. Η πορνεία, το έγκλημα και τα ναρκωτικά είχαν εκτοξευθεί στα ύψη. Η θανατική ποινή είχε επιστρέψει στον ποινικό κώδικα και είχε την αποδοχή της πλατιάς κοινής γνώμης.

Αντανάκλαση αυτών των συνθηκών ήταν η πολιτική πόλωση και η βία που είχε φτάσει σε επίπεδα εμφυλίου πολέμου. Η σαρωτική εκλογική άνοδος των ναζί είχε σταματήσει στα τέλη του 1932 και τα ποσοστά τους υπολείπονταν ακόμη αρκετά από τις συνδυασμένες ψήφους σοσιαλιστών και κομμουνιστών. Τότε έγινε σαφές σε όλες τις πλευρές της ολιγαρχίας ότι οι ναζί δεν θα κατόρθωναν να ανέλθουν στη εξουσία ούτε από το δρόμο των εκλογών ούτε από το δρόμο της τρομοκρατίας των Ταγμάτων Εφόδου. Χρειάζοταν η συνεργασία του γερμανικού κράτους (ιδιαίτερα του στρατού), της μεγάλης βιομηχανίας και των συντηρητικών πολιτικών κύκλων για να τους ανοίξουν το δρόμο.

Και εδώ μετρήθηκε ο αφοπλισμός της εργατικής τάξης από την πολιτική των σταλινικών και της σοσιαλδημοκρατίας. Από τη μια, η σταλινική γραμμή «κύριος εχθρός ο σοσιαλφασισμός» είχε προκαλέσει αγεφύρωτο ρήγμα στις γραμμές του εργατικού κινήματος. Και από την άλλη, η σοσιαλδημοκρατική προσμονή για παρέμβαση των κρατικών θεσμών που θα απέκλειε τους ναζί από την κυβέρνηση, ήταν προδοτική αφέλεια. Και οι δύο κατευθύνσεις οδήγησαν στην παράλυση της εργατικής τάξης και στην προέλαση των ναζί στην κυβέρνηση χωρίς την παραμικρή αντίσταση. Ήταν μια πολιτική καταστροφή χωρίς προηγούμενο, που οδήγησε στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Το Μάρτη του 1933, ο Τρότσκι έγραψε ουσιαστικά τον επίλογο στο κεφάλαιο - ναζισμός. Ήταν το βιβλίο «Η τραγωδία του γερμανικού προλεταριάτου» και το τελείωνε έτσι: «η εργατική τάξη της Γερμανίας θα ορθοποδήσει ξανά, ο σταλινισμός ποτέ».

Η κληρονομιά του Τρότσκι

Προσπαθήσαμε να περιγράψουμε με ελλειπτικό και σχηματικό τρόπο ένα μέρος από το θεωρητικό και πολιτικό έργο του Τρότσκι. Δεν είχαμε ποτέ την αυταπάτη ότι θα κατορθώναμε κάτι περισσότερο. Όμως οι επέτειοι δεν είναι μόνο μια ευκαιρία για σχόλια στις απαντήσεις των παλιών ερωτημάτων αλλά και μια πρόκληση για το μέλλον: τι κρατάμε από τον Τρότσκι σήμερα; Είναι επίκαιρο το έργο του στη σημερινή εποχή;

1) Ισχυριζόμαστε ότι οι κεντρικές ιδέες της Διαρκούς Επανάστασης –η διαλεκτική σχέση δημοκρατικών διεκδικήσεων και σοσιαλιστικής προοπτικής, η αλληλεπίδραση του εθνικού με το διεθνικό στα κινήματα και την Αριστερά, ο νόμος της συνδυασμένης και ανισόμερης ανάπτυξης σαν αναγκαίος όρος για την ανάλυση των συγκεκριμένων καταστάσεων, η ηγεμονία του προλεταριάτου σαν απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία των δημοκρατικών κινήματων– αποτελούν

ακόμη και σήμερα τη βάση για την επαναστατική πολιτική στον αναπτυσσόμενο Βορά και στον παγκόσμιο Νότο. Από την Αραβική Άνοιξη (2011-13) μέχρι το αντιρατσιστικό κίνημα στις ΗΠΑ με το Black Lives Matter (2020), το τέστ των γεγονότων επιβεβαιώνει, κατά τη γνώμη μας, την στρατηγική σύλληψη της Δι-αρκούς Επανάστασης.

2) Υποστηρίζουμε ότι η θεωρία του Τρότσκι για τα εκφυλισμένα εργατικά κράτη διαψεύστηκε στη βασική της υπόθεση: η σταλινική γραφειοκρατία στην ΕΣΣΔ και στην Ανατολική Ευρώπη ήταν μια νέα εκμεταλλευτική τάξη (κρατικός καπιταλισμός). Για αυτό και η κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» την περίοδο 1989-91 και η μετάβαση στον φιλελεύθερο καπιταλισμό έγινε με όρους συνέχειας και όχι ρήξης και ανατροπής. Η παλιά νομενκλατούρα μεταμορφώθηκε στη νέα ολιγαρχία.

Ποιος ήταν ο ρόλος της εργατικής τάξης; Ήταν γενικά παθητικός θεατής και στις λίγες περιπτώσεις που εμφανίσθηκε δεν ήταν ως υπερασπιστής του παλιού καθεστώτος. Εξάλλου, όπως την τελευταία περίοδο της κρίσης του «υπαρκτού σοσιαλισμού» αλλά και της κρίσης που ακολούθησε τη μετάβαση στην ελεύθερη αγορά, η εργατική τάξη ήταν το θύμα όλων των αλλαγών και των μετασχηματισμών.

Όμως η θεωρία του Τρότσκι αποτέλεσε ένα μεγάλο βήμα μαρξιστικής ανάλυσης. Ο αναρχισμός και ο φιλελεύθερος αντικομμουνισμός είχαν φτάσει μέχρι το επίπεδο περιγραφών. Είχαν πλήρη αδυναμία να εξηγήσουν και να προβλέψουν τη δυναμική του σταλινικού καθεστώτος. Η δύναμη της ανάλυσης του Τρότσκι πού βρισκόταν; Ήταν συνολική και όχι αποσπασματική γιατί αγκάλιαζε σφαιρικά τη ρωσική κοινωνία της εποχής του Στάλιν. Ήταν υλιστική γιατί δεν χανόταν στα ψυχογραφήματα των μεγάλων ηγετών αλλά εκκινούσε από την κατάσταση των τάξεων και την πάλη τους. Ήταν διαλεκτική γιατί προσπαθούσε να ανιχνεύσει και να εμβαθύνει στις αντιφάσεις σαν κινητήρια δύναμη των κοινωνικών αλλαγών. Ήταν ριζοσπαστική στην κατεύθυνσή της, γιατί μπόρεσε να κάνει το πέρασμα από τη στρατηγική μεταρρύθμισης του «εργατικού εκφυλισμένου κράτους» στην πολιτική επανάσταση. Ήταν το θεμέλιο και η προϋπόθεση για την ανάπτυξη της νέας κοινωνικής κριτικής και της θεωρίας του κρατικού καπιταλισμού. Και σ' αυτό τον τομέα οφείλουμε ένα μεγάλο χρέος στον Τρότσκι.

3) Εκτιμούμε ότι η ανάλυση του Τρότσκι για το ναζισμό στη Γερμανία του μεσοπολέμου, αλλά και γενικότερα για το φασισμό, είναι αξεπέραστη μέχρι σήμερα στο πυρήνα των επιχειρημάτων της. Στην εποχή της αναμετρήθηκε με διάφορες και αντίθετες γραμμές σκέψης και πολιτικής («σοσιαλφασισμού», Λαϊκά Μέτωπα, θεωρία του ολοκληρωτισμού κ.λπ.). Η υπεροχή της ήταν συντριπτική στην κατανόηση του φασιστικού φαινομένου, την πρόβλεψη των άμεσων και μακροχρόνιων εξελίξεων, τα καθήκοντα της Αριστεράς και την τακτική του Ενιαίου Μετώπου. Η επιβεβαίωσή της ήταν επίσης «καταθλιπτικά αδιάσειστη» από την πορεία των γεγονότων.

Στη σημερινή εποχή, που μια νέα ακροδεξιά με ισχυρές αποχρώσεις αλλά και

τάσεις νεοφασισμού έχει αναδειχτεί σαν σοβαρή πολιτική δύναμη σε όλη την Ευρώπη και όχι μόνο, οι διαμάχες για το φασισμό έχουν ξαναγίνει επίκαιρες. Απέναντι στο μαρξισμό ορθώνεται ένα ολόκληρο σύστημα φιλελευθέρων αντιλήψεων, που επιδιώκει στις έρευνές του και στα συμπεράσματά του, είτε να ορίσει το φασισμό σαν ιδεολογικό ρεύμα ανεξάρτητο από κοινωνικές τάξεις και πρακτικά διακυβεύματα, είτε να καθιερώσει την άποψη ότι ο φασισμός ήταν μόνο ένα μεσοπολεμικό πολιτικό κίνημα και σήμερα δεν υπάρχει σαν απειλή, είτε ακόμη να ταυτίσει το φασισμό με τον εργατικό σοσιαλισμό. Οι θέσεις του Τρότσκι για τον ταξικό χαρακτήρα του φασισμού, το ρόλο του και το πρόγραμμά του, αλλά και για την τακτική του ενιαίου μετώπου, είναι ακόμη και σήμερα το πιο χρήσιμο εργαλείο που διαθέτουμε για την αντιφασιστική πάλη.

Παρ' όλα αυτά το γενικό ερώτημα για την επικαιρότητα του Τρότσκι και του τροτσκισμού εξακολουθεί να επιμένει... Όμως στην εποχή της παγκόσμιας κρίσης, των ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών και πολέμων, της καταστροφής του περιβάλλοντος και της επέλασης των επιδημιών, η προοπτική όχι μόνο του παγκόσμιου εργατικού κινήματος αλλά και της ανθρωπότητας συνολικά είναι εγκλωβισμένη στο δίλημμα «σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα». Όσο οξύνεται αυτό το δίλημμα, τόσο η κληρονομιά του Τρότσκι είναι ένα από τα βασικά όπλα μας.

Η διαθήκη του Τρότσκι

Η ψηλή και συνεχώς αυξανόμενη πίεσή μου ξεγελάει όσους είναι κοντά μου για τη φυσική μου κατάσταση. Είμαι ενεργός και παραγωγικός, αλλά προφανώς το τέλος πλησιάζει. Αυτές οι γραμμές θα κοινοποιηθούν μετά το θάνατο μου.

Δεν χρειάζομαι να αντικρούσω εδώ για μια άλλη φορά τις ηλίθιες και απεχθείς συκοφαντίες του Στάλιν και των πρακτόρων του: δεν υπάρχει ούτε μία κηλίδα στην επαναστατική μου τιμή. Ποτέ δεν έχω συνάψει, είτε άμεσα είτε έμμεσα, κρυφές συμφωνίες, ούτε καν διαπραγματεύσεις, με τους εχθρούς της εργατικής τάξης. Χιλιάδες αντιφρονούντες του Στάλιν έχουν πέσει θύματα παρόμοιων αναληθών κατηγοριών. Οι νέες επαναστατικές γενιές θα αποκαταστήσουν την πολιτική τους τιμή και θα αντιμετωπίσουν τους εκτελεστές του Κρεμλίνου όπως τους αξίζει.

Ευχαριστώ θερμά τους φίλους που παρέμειναν πιστοί στις πιο δύσκολες ώρες της ζωής μου. Δεν κάνω ιδιαίτερη μνεία κανενός, γιατί δεν μπορώ να τους κατονομάσω όλους.

Όμως θεωρώ ότι δικαιούμαι να κάνω μια εξαίρεση στην περίπτωση της συντρόφου μου, της Ναταλία Ιβάνοβνα Σέντοβα. Πέρα από την ευτυχία που είχα ως μαχητής για το σκοπό του σοσιαλισμού, η μοίρα μου έδωσε

την ευτυχία να είμαι σύζυγος της. Σε όλα τα σχεδόν σαράντα χρόνια της κοινής μας ζωής, παρέμεινε μια ανεξάντλητη πηγή αγάπης, μεγαλοψυχίας και τρυφερότητας. Υπέστη μεγάλες δοκιμασίες, ιδιαίτερα στην τελευταία φάση της ζωής μας. Αλλά βρίσκω κάποια παρηγοριά στο γεγονός ότι γνώρισε και ευτυχισμένες μέρες.

Επί σαράντα τρία χρόνια της ενσυνείδητης ζωής μου παρέμεινα επαναστάτης: τα σαράντα δύο από αυτά αγωνιζόμουν κάτω από τη σημαία του μαρξισμού. Αν έπρεπε να ξαναρχίσω από την αρχή, θα προσπαθούσα βέβαια να αποφύγω αυτό ή το άλλο λάθος, αλλά η κύρια πορεία της ζωής μου θα παρέμενε αναλλοίωτη. Θα πεθάνω ως επαναστάτης προλετάριος, μαρξιστής, διαλεκτικός υλιστής και συνεπώς ένας ασυμβίβαστος αθεϊστής. Η πίστη μου ότι ο κομμουνισμός είναι το μέλλον της ανθρωπότητας δεν είναι λιγότερο δυνατή, μάλιστα είναι πιο στερεή σήμερα απ' ότι ήταν στα νιάτα μου.

Η Νατάσα μόλις ήρθε στο παράθυρο από την αυλή και το άνοιξε διάπλατα, ώστε ο αέρας να μπαίνει ανεμπόδιστα στο δωμάτιο μου. Βλέπω την καταπράσινη λωρίδα χλόης κάτω από τον τοίχο, τον καταγάλανο ουρανό πάνω από τον τοίχο και το φως του ήλιου παντού. Η ζωή είναι ωραία. Οι επόμενες γενιές ας την καθαρίσουν από όλα τα κακά, την καταπίεση και τη βία, και ας την απολαύσουν στο έπακρο.

Κογιοακάν, Μεξικό 27 Φεβρουαρίου 1940

Ο Τρότσκι πέθανε στις 21 Αυγούστου του 1940, μετά από πισώπλατο δολοφονικό κτύπημα από ένα πράκτορα της σταλινικής Γκε Πε Ου. Η δολοφονία του σφράγισε το φυσικό τέλος της επαναστατικής γενιάς του 1917. Ήταν ο τελευταίος. Αλλά ήταν και το κλείσιμο ενός τραγικού κύκλου ζωής. Υπήρξε από τους μεγαλύτερους επαναστάτες ηγέτες, είχε συμβάλλει στην οικοδόμηση του πρώτου εργατικού κράτους που το κυρίευσε η σταλινική γραφειοκρατία, είδε και έζησε την μαζική εξόντωση της παλιάς φρουράς των Μπολσεβίκων, τη δολοφονία των παιδιών του και των συγγενών του από τη διεστραμμένη δολοφονική μηχανή του Στάλιν. Δεν λύγισε όμως ποτέ, δεν συμβιβάστηκε, δεν ζήτησε έλεος. Έμεινε ακλόνητος και διαυγής μέχρι το τέλος. Είχε πει

«...για όσους ο σοσιαλισμός δεν είναι κενός λόγος αλλά το πραγματικό περιεχόμενο μιας ηθικής ζωής... Ούτε οι απειλές, ούτε οι διώξεις, ούτε η βία θα μας σταματήσουν. Ισως νικηθούμε, αλλά η αλήθεια θα θριαμβεύσει. Θα της ανοίξουμε το δρόμο. Θα νικήσει... Ξέρουμε το καθήκον μας σαν επαναστάτες. Αγώνας μέχρις εσχάτων».

Ήταν ο Τρότσκι, το λιοντάρι της επανάστασης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΤΡΟΤΣΚΙ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

- 1.«Τα πολιτικά μας καθήκοντα» (1904)
- 2.«Αποτελέσματα και προοπτικές» (1906)
- 3.«Η Διάρκής Επανάσταση» (1929-30)
- 4.«Η σοσιαλδημοκρατία και ο πόλεμος» (1915)
- 5.«Η ρωσική επανάσταση» (1930)
- 6.«Η προδομένη επανάσταση» (1936)
- 7.«Και τώρα;» (1932)
- 8.«Η τραγωδία του γερμανικού προλεταριάτου» (1933)

Η σημασία της Διαρκούς Επανάστασης

Του Μικαέλ Λεβί

Το άρθρο γράφτηκε τον Οκτώβριο του 2000 για το θεωρητικό σάιτ της Τέταρτης Διεθνούς internationalviewpoint.org. Ως άρθρο αναφοράς, ενός από τους μαρξιστές που εργάστηκε ιδιαίτερα πάνω στο ζήτημα της «Διαρκούς», φιλοξενείται σήμερα στο «ντοσιέ» που διατηρεί το site για το έργο του Λ. Τρότσκι.

Ο Μικαέλ Λεβί είναι στέλεχος της 4ης Διεθνούς, κοινωνιολόγος, φιλόσοφος και συγγραφέας πολλών βιβλίων. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Βραζιλία ενώ εδώ και δεκαετίες ζει στο Παρίσι.

Η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης δεν είναι μια μεταφυσική εκτίμηση, αλλά μια προσπάθεια να απαντηθεί ένα από τα πιο δραματικά ερωτήματα της εποχής μας: Πώς θα επιλυθούν τα αποτρόπαια κοινωνικά προβλήματα από τα οποία υποφέρουν οι εξαρτημένες καπιταλιστικές χώρες -αποικίες ή ημι-αποικίες στη γλώσσα της εποχής- και πώς θα ξεφύγουν από τη φτωχοποίηση, τις δικτατορίες, τα ολιγαρχικά καθεστώτα, την ξένη κυριαρχία;

Αυτή η θεωρία υπήρξε αναμφίβολα μια από τις πιο σημαντικές και καινοτόμες συμβολές του Τρότσκι στον Μαρξισμό στον 20ό αιώνα. Πώς αναπτύχθηκε και ποιο είναι το νόημά της σήμερα, στην αυγή ενός νέου αιώνα;

Η ιδέα της Διαρκούς Επανάστασης -που αρχικά αφορούσε αποκλειστικά το ρωσικό ζήτημα- εμφανίστηκε για πρώτη φορά στα γραπτά του Λεβ Νταβίντοβιτς κατά την εξέλιξη των επαναστατικών εξεγέρσεων του 1905-06 στη Ρωσία. Η θέση του Τρότσκι για το χαρακτήρα αυτής της επανάστασης αποτελούσε μια ριζοσπαστική ρήξη με τις ιδέες που κυριαρχούσαν στη Δεύτερη Διεθνή όσον αφορά τις μελλοντικές προοπτικές στη Ρωσία.

Οι Μαρξ και Ένγκελς δεν είχαν διστάσει να ισχυριστούν, στον πρόλογο της ρωσικής έκδοσης του *Κομμουνιστικού Μανιφέστου* (1892), ότι αν η Ρωσική επανάσταση πυροδοτήσει μια προλεταριακή επανάσταση στη Δύση, και η μία συμπληρώσει την άλλη, η κοινοτική ιδιοκτησία που προϋπήρχε στην ύπαιθρο στη Ρωσία θα μπορούσε να λειτουργήσει ως βάση εκκίνησης μιας εξέλιξης προς τον κομμουνισμό.

Αστική-δημοκρατική

Ωστόσο, μετά τον θάνατό τους, αυτό το σκεπτικό εγκαταλείφθηκε ως ύποπτο για συγγένεια με τον Ρωσικό Λαϊκισμό. Σύντομα, μεταξύ των «ορθόδοξων» μαρξιστών, Ρώσων κι Ευρωπαίων, έγινε καθολική βεβαιότητα -σχεδόν άρθρο πίστεως- το ότι η μελλοντική Ρωσική επανάσταση θα είχε υποχρεωτικά κι αναπόφευκτα έναν αυστηρά αστικό και δημοκρατικό χαρακτήρα: ανατροπή του τσαρισμού, εγκαθίδρυση ενός δημοκρατικού καθεστώτος, συντριβή των φεουδαρχικών κατалоίπων στην ύπαιθρο, διανομή της γης στους αγρότες. Όλες οι πτέρυγες της Ρωσικής Σοσιαλδημοκρατίας είχαν υιοθετήσει αυτήν την πρόβλεψη ως αμετάβλητη αφετηρία της πολιτικής τους. Αν προέκυπταν διαφωνίες, αυτές αφορούσαν διαφορετικές εκτιμήσεις για τον ρόλο του προλεταριάτου σε αυτή την αστική επανάσταση και για τις ταξικές του συμμαχίες: ποιος θα έπρεπε να αποτελεί πιο προνομιακό σύμμαχο, η φιλελεύθερη αστική τάξη (όπως ισχυρίζονταν οι Μενσεβίκοι) ή η αγροτιά (όπως ισχυρίζονταν οι Μπολσεβίκοι);

Ο Τρότσκι υπήρξε ο πρώτος μαρξιστής που αμφισβήτησε ολοκληρωμένα αυτό το ιερό δόγμα. Μέχρι το 1917, ήταν ο μόνος που έβλεπε όχι μόνο έναν ηγεμονικό ρόλο του εργατικού κινήματος στη Ρωσική επανάσταση -αυτή τη θέση συμμερίζονταν ο Πάρβους, η Ρόζα Λούξεμπουργκ και σε κάποια κείμενά του ο Λένιν- αλλά και τη δυνατότητα να μετεξελιχθεί η δημοκρατική επανάσταση σε σοσιαλιστική.

Ο Τρότσκι διατύπωσε για πρώτη φορά αυτήν τη νέα θεωρία του σε μια σειρά άρθρων του σε επαναστατικές εφημερίδες στη διάρκεια του 1905. Τη συστηματοποίησε αργότερα στην παμφλέτα *«Συμπεράσματα και Προοπτικές»* (1906). Είχε επηρεαστεί αναμφίβολα από τον Πάρβους, αλλά ο τελευταίος δεν προχώρησε ποτέ πιο πέρα από την ιδέα μιας εργατικής κυβέρνησης που θα υλοποιούσε ένα αμιγώς δημοκρατικό (αστικό) πρόγραμμα: Ήθελε να αλλάξει την ατμομηχανή της ιστορίας, αλλά όχι τις ράγες της.

Έμπνευση

Φαίνεται ότι ο Τρότσκι άντλησε τον όρο «Διαρκής Επανάσταση» από ένα άρθρο του Φραντς Μέρινγκ στην *Neue Zeit*, το Νοέμβριο του 1905. Αλλά το νόημα που απέδιδε στον όρο ο Γερμανός σοσιαλιστής συγγραφέας ήταν λιγότερο ριζοσπαστικό και πολύ πιο θολό από αυτό που απέκτησε στα κείμενα του Ρώσου επαναστάτη.

Ο Τρότσκι υπήρξε ο μόνος που τόλμισε να προτείνει, από το 1905, την πιθανότητα μιας επανάστασης που θα προχωρήσει στα σοσιαλιστικά καθήκοντα -δηλαδή την απαλλοτρίωση των μεγάλων καπιταλιστών- στη Ρωσία, μια υπόθεση που απέρριπταν ομόφωνα οι άλλοι Ρώσοι μαρξιστές, ως ουτοπική και τυχοδιωκτική.

Μια προσεκτική μελέτη των καταβολών του πολιτικού «θράσους» του Τρότσκι και της θεωρίας του για την Διαρκή Επανάσταση, αποδεικνύει ότι οι απόψεις του στηρίζονταν σε μια ερμηνεία του μαρξισμού και της διαλεκτικής μεθόδου που ήταν πολύ διακριτή από την κυρίαρχουσα ορθοδοξία στη Δεύτερη Διεθνή. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί, τουλάχιστον εν μέρει, από την επιρροή που του άσκησε ο Λαμπριόλα, ο πρώτος μαρξιστής φιλόσοφος που μελέτησε ο νεαρός Τρότσκι. Η προσέγγιση του Λαμπριόλα, χεγκελιανής-μαρξιστικής αναφοράς, βρισκόταν στον αντίποδα του «ωμού» θετικισμού και υλισμού που είχε τεράστια επιρροή εκείνη την εποχή.

Χαρακτηριστικά

Παραθέτουμε κάποια από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μαρξιστικής μεθοδολογίας που διαμόρφωσε τα κείμενα του νεαρού Τρότσκι και την θεωρία του για τη Ρωσική επανάσταση:

1. Ως οπαδός μιας διαλεκτικής αντίληψης της ενότητας των αντιθέτων, ο Τρότσκι άσκησε κριτική στον άκαμπτο διαχωρισμό που έκαναν οι Μπολσεβίκοι ανάμεσα στο σοσιαλιστικό προλεταριακό καθεστώς και τη «δημοκρατική δικτατορία των εργατών και των αγροτών» ως «απολύτως φορμαλιστικό και τυπικό». Αντίστοιχα, σε ένα συγκλονιστικό απόσπασμα μιας πολεμικής ενάντια στον Μενσεβίκο Τσερεβάνιν, καταδικάζει τον αναλυτικό -με την έννοια του αφηρημένου, φορμαλιστικού, προ-διαλεκτικού- χαρακτήρα της πολιτικής του προσέγγισης: «Ο Τσερεβάνιν κατασκευάζει τις τακτικές του όπως κατασκεύαζε ο Σπινόζα την ηθική του: δηλαδή, γεωμετρικά».

2. Ο Τρότσκι απορρίπτει ρητά τον οικονομισμό, ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του μαρξισμού του Πλεχάνοφ. Αυτή η τομή αποτελεί μια από τις θεμελιώδεις μεθοδολογικές προϋποθέσεις της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης, όπως αποτυπώνεται σε αυτό το γνωστό απόσπασμα του «Συμπεράσματα και Προοπτικές»:

«Το να φαντάζεται κανείς ότι η δικτατορία του προλεταριάτου εξαρτάται, με κάποιον τρόπο αυτόματα, από την τεχνική ανάπτυξη και τους

πόρους μιας χώρας είναι μια προκατάληψη ενός “οικονομικού” υλισμού που έχει απλοποιηθεί σε βαθμό παραλογισμού. Αυτή η άποψη δεν έχει τίποτε το κοινό με τον μαρξισμό».

3. Η αντίληψη του Τρότσκι για την ιστορία δεν είναι φαταλιστική, αλλά ανοιχτή σε ενδεχόμενα: έγραφε ότι το καθήκον των μαρξιστών είναι «να εντοπίζουν τις δυνατότητες της αναπτυσσόμενης επανάστασης μέσω μιας ανάλυσης του εσωτερικού μηχανισμού της». Η Διαρκής Επανάσταση δεν είναι ένα προκαθορισμένο αποτέλεσμα, αλλά μια αντικειμενική δυνατότητα, εύλογη και ρεαλιστική, της οποίας η υλοποίηση εξαρτάται από αναρίθμητους υποκειμενικούς παράγοντες και απρόβλεπτα γεγονότα.

4. Ενώ οι περισσότεροι Ρώσοι μαρξιστές, λόγω των πολεμικών τους με τον Λαϊκισμό, έτειναν να αρνούνται οποιαδήποτε ιδιαιτερότητα του ρωσικού κοινωνικού σχηματισμού και επέμεναν στην αναπόφευκτη ομοιότητα μεταξύ της κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης της δυτικής Ευρώπης και του μέλλοντος της Ρωσίας, ο Τρότσκι διαμόρφωσε μια νέα διαλεκτική άποψη. Ασκώντας κριτική, εξίσου, στην ολαβόφιλη «υπερ-εξειδίκευση» των Ναρόντικων και στην αφηρημένη «καθολική» αντίληψη των Μενσεβίκων, ανέπτυξε μια συμπαγή ανάλυση που εξηγούσε ταυτόχρονα τόσο τις ιδιαιτερότητες του ρωσικού σχηματισμού, όσο και τον αντίκτυπο των γενικότερων τάσεων της καπιταλιστικής ανάπτυξης στη χώρα.

Μοναδικότητα

Είναι ο συνδυασμός όλων αυτών των μεθοδολογικών καινοτομιών αυτός που καθιστά το «Συμπεράσματα και Προοπτικές» -τη διάσημη παμφλέτα που έγραψε ο Τρότσκι στη φυλακή το 1906- ένα μοναδικό κείμενο.

Ξεκινώντας από τη μελέτη της συνδυασμένης κι ανισόμερης ανάπτυξης (ο όρος δεν είχε εμφανιστεί ακόμα) στη Ρωσία -που είχε ως αποτέλεσμα μιαν αδύναμη και μισο-αλλοδαπή αστική τάξη κι ένα σύγχρονο και εξαιρετικά συγκεντρωμένο προλεταριάτο- κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μόνο το εργατικό κίνημα, με την υποστήριξη της αγροτιάς, θα μπορούσε να υλοποιήσει τη δημοκρατική επανάσταση στη Ρωσία, ανατρέποντας την απολυταρχία και την εξουσία των γαιοκτημόνων.

Στην πραγματικότητα, αυτήν τη προοπτική μιας εργατικής κυβέρνησης στη Ρωσία τη συμμερίζονταν και άλλοι Ρώσοι μαρξιστές -με πιο γνωστό τον Πάρβους. Ο ριζοσπαστικός νεοτερισμός της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης δεν εδραζόταν τόσο στον προσδιορισμό του ταξικού χαρακτήρα της μελλοντικής Ρωσικής επανάστασης, όσο στην αντίληψη που είχε για τα ιστορικά της καθήκοντα. Η αποφασιστική συμβολή του Τρότσκι ήταν η ιδέα ότι η Ρωσική επανάσταση θα μπορούσε να ξεπεράσει τα όρια ενός βαθιού δημοκρατικού μετασχηματισμού και να ξεκινήσει να παίρνει αντικαπιταλιστικά μέτρα με εμφανώς σοσιαλιστικό περιεχόμενο.

Εικονοκλάστης

Το κεντρικό επιχείρημα στο οποίο στήριζε αυτή την εικονοκλαστική υπόθεση ήταν ότι, αρκετά απλά, «η πολιτική κυριαρχία του προλεταριάτου είναι ασύμβατη με την οικονομική του υποδούλωση». Γιατί θα όφειλε το προλεταριάτο, έχοντας βρεθεί στην πολιτική εξουσία κι ελέγχοντας τα μέσα εξαναγκασμού, να συνεχίσει να ανέχεται την καπιταλιστική εκμετάλλευση; Ακόμα κι αν επιθυμούσε αρχικά να αυτοπεριοριστεί σε ένα μίνιμουμ πρόγραμμα, θα υποχρεωνόταν από τη λογική που επιβάλει η ίδια του η θέση να πάρει κολεκτιβιστικά μέτρα. Έχοντας πει αυτά, ο Τρότσκι ήταν ταυτόχρονα πεισμένος ότι χωρίς την επέκταση της επανάστασης στη δυτική Ευρώπη, το ρωσικό προλεταριάτο θα δυσκολευόταν να κρατηθεί στην εξουσία για αρκετό καιρό.

Τα γεγονότα του 1917 επιβεβαίωσαν δραματικά τις βασικές προβλέψεις που είχε κάνει ο Τρότσκι 12 χρόνια πριν. Η ανικανότητα των αστικών κομμάτων και των συμμάχων τους στη μετριοπαθή πτέρυγα του εργατικού κινήματος να ανταποκριθούν στις επαναστατικές προσδοκίες της αγροτιάς και στην επιθυμία του λαού για ειρήνη, δημιούργησε τις συνθήκες για μια ριζοσπαστικοποίηση του επαναστατικού κινήματος από το Φλεβάρη στον Οκτώβρη. Τα λεγόμενα «δημοκρατικά καθήκοντα» υλοποιήθηκαν -όσον αφορά την αγροτιά- μόνο μετά τη νίκη των σοβιέτ.

Αλλά έχοντας βρεθεί στην εξουσία, οι επαναστάτες του Οκτώβρη δεν μπορούσαν να αυτοπεριοριστούν σε απλές δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις: η δυναμική της ταξικής πάλης, τους υποχρέωνε να πάρουν αμιγώς σοσιαλιστικά μέτρα. Πραγματικά, αντιμέτωποι με το οικονομικό μποϊκοτάζ των ιδιοκτητριών τάξεων και την αυξανόμενη απειλή μιας γενικευμένης παράλυσης της παραγωγής, οι Μπολσεβίκοι και οι σύμμαχοί τους υποχρεώθηκαν -πολύ νωρίτερα από ό,τι υπολόγιζαν- να απαλλοτριώσουν το κεφάλαιο: τον Ιούνιο του 1918, το Συμβούλιο των Λαϊκών Κομισάριων αποφάσισε την κοινωνικοποίηση των βασικών κλάδων της βιομηχανίας.

Με άλλα λόγια: η επανάσταση του 1917 πέρασε μια διαδικασία αδιάκοπης επαναστατικής εξέλιξης, από την (ημιτελή) «αστική-δημοκρατική» φάση του Φλεβάρη ως την «προλεταριακή-σοσιαλιστική» φάση, που άρχισε τον Οκτώβρη. Με την υποστήριξη της αγροτιάς, τα Σοβιέτ συνδύασαν τα δημοκρατικά μέτρα (η αγροτική επανάσταση) με σοσιαλιστικά μέτρα (η απαλλοτρίωση της αστικής τάξης), χαράσσοντας έναν «μη-καπιταλιστικό δρόμο», ανοίγοντας μια περίοδο μετάβασης προς το σοσιαλισμό. Αλλά το Μπολσεβίκικο Κόμμα μπόρεσε να αναλάβει την ηγεσία αυτού του γιγάντιου κοινωνικού κινήματος που «συγκλόνησε τον κόσμο», μόνο λόγω του ριζικού στρατηγικού αναπροσανατολισμού του, που ξεκίνησε από τον Λένιν τον Απρίλιο του 1917, συμβαδίζοντας σε μια οπτική αρκετά κοντά σε αυτήν της Διαρκούς Επανάστασης. Δε χρειάζεται να προστεθεί ότι ο Τρότσκι, με την ιδιότητα του προέδρου του Σοβιέτ της Πετρούπολης, του ηγετικού στελέχους του Μπολσεβίκικου Κόμματος και του καθοδηγητή του Κόκκινου Στρατού, έπαιξε

και ο ίδιος καθοριστικό ρόλο στην σοσιαλιστική «μετεξέλιξη» της επανάστασης του Οκτώβρη.

Αντιπαράθεση

Απομένει το αμφιλεγόμενο ζήτημα της διεθνούς εξάπλωσης της επανάστασης: επιβεβαίωσαν τα γεγονότα την πρόβλεψη αυτής της προϋπόθεσης του Τρότσκι; Ότι χωρίς την επανάσταση στην Ευρώπη, η προλεταριακή εξουσία στη Ρωσία ήταν καταδικασμένη; Ναι και όχι. Η εργατική δημοκρατία στη Ρωσία δεν επιβίωσε της ήττας της ευρωπαϊκής επανάστασης (στα 1919-23). Όμως η υποχώρησή της δεν οδήγησε, όπως πίστευε ο Τρότσκι το 1906, σε μια άμεση παλινόρθωση του καπιταλισμού (αυτή θα συνέβαινε πολύ αργότερα, μετά το 1991), αλλά σε μια απρόβλεπτη εξέλιξη: την αντικατάσταση της εργατικής εξουσίας από τη δικτατορία ενός γραφειοκρατικού στρώματος που προερχόταν από το ίδιο το εργατικό κίνημα.

Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1920, στη διάρκεια των οξυμένων πολιτικών και θεωρητικών αντιπαραθέσεων με το Σταλινισμό, ο Τρότσκι επεξεργάστηκε τις διεθνείς επιπτώσεις της θεωρίας της Διαρκούς Επανάστασης. Η σκέψη του εξελίχθηκε μέσα από την έκρηξη της ταξικής πάλης στην Κίνα στα 1925-27, με τον ίδιο τρόπο που αρχικά είχε διαμορφωθεί από τη ρωσική επανάσταση του 1905.

Στο βιβλίο «*Διαρκής Επανάσταση*» (1928), ο Τρότσκι παρουσίασε για πρώτη φορά την θέση του για τη δυναμική της κοινωνικής επανάστασης στις αποικιακές και ημι-αποικιακές χώρες (με την ορολογία της εποχής) με ένα συστηματικό τρόπο, ως θεωρία που είχε εφαρμογή σε παγκόσμια κλίμακα. Αποτελούσε καταρχήν μια πολεμική ενάντια στην καταστροφική κινεζική πολιτική της σταλινοποιημένης Κομμουντέρν, η οποία επεδίωκε να επιβάλει στους Κινέζους κομμουνιστές το δόγμα της επανάστασης σε στάδια -η αστική δημοκρατική επανάσταση ως ξεχωριστό ιστορικό στάδιο- και μια συμμαχία με την εθνική αστική τάξη, που εκπροσωπούσαν από το Κουομιτάνγκ του Τσανγκ Κάι Σεκ. Ο Τρότσκι επέμενε ότι όπως και στην τσαρική Ρωσία, έτσι και στην Κίνα, η αστική τάξη, νιώθοντας απειλούμενη η ίδια από το σοσιαλιστικό εργατικό κίνημα, δεν μπορούσε πλέον να διαδραματίσει έναν συνεπή επαναστατικό και αντι-ιμπεριαλιστικό ρόλο: Μόνο το προλεταριάτο, σε συμμαχία με την αγροτιά, μπορούσε να υλοποιήσει το δημοκρατικό πρόγραμμα, στο αγροτικό και στο εθνικό ζήτημα, μέσα σε μια αδιάκοπη διαδικασία «μετεξέλιξης» της δημοκρατικής επανάστασης σε σοσιαλιστική.

Συνδυασμένη κι ανισομερής

Το θεωρητικό θεμέλιο αυτής της ανάλυσης είναι αναμφίβολα ο νόμος της συνδυασμένης κι ανισόμερης ανάπτυξης, που εμφανιζόταν ήδη στα κείμενα του 1906 ή τις πολεμικές του 1928, αλλά διατυπώθηκε, για πρώτη φορά ολοκληρωμένα, στην «*Ιστορία της Ρωσικής Επανάστασης*» (1930). Αυτός επέτρεψε στον Τρότσκι

να ξεπεράσει τα όρια της εξελικτικής αντίληψης της Ιστορίας, που την βλέπει ως μια διαδοχή άκαμπτων και προκαθορισμένων σταδίων, και να επεξεργαστεί μια διαλεκτική ερμηνεία της ιστορικής διαδικασίας, που ενσωματώνει την ανισότητα στους ρυθμούς -οι «καθυστερημένες» χώρες που εμποδίζονται να αναπτυχθούν- με τη «συνδυασμένη ανάπτυξη», με την έννοια της διασύνδεσης μεταξύ διακριτών φάσεων και του αμαλγάματος των αρχαϊκών μορφών με τις πιο σύγχρονες.

Από αυτή την προσέγγιση απέρρεαν αποφασιστικά στρατηγικά και πολιτικά συμπεράσματα: η συγχώνευση/διάρθρωση των πιο προχωρημένων κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών με τις πιο καθυστερημένες, είναι το δομικό θεμέλιο της συγχώνευσης ή του συνδυασμού των δημοκρατικών καθηκόντων με τα σοσιαλιστικά, μέσα σε μια διαδικασία Διαρκούς Επανάστασης. Για να θέσουμε το πρόβλημα με έναν άλλο τρόπο, μια από τις θεμελιώδεις πολιτικές συνέπειες της συνδυασμένης κι ανισόμερης ανάπτυξης είναι η αναπόφευκτη αντοχή των άλυτων δημοκρατικών καθηκόντων στις περιφερειακές καπιταλιστικές χώρες.

Εκχυδαϊσμός

Απορρίπτοντας τον εκχυδαϊσμένο εξελικτισμό του σταλινικού δόγματος της επανάστασης σε στάδια, ο Τρότσκι τονίζει στη Διαρκή Επανάσταση, ότι δεν μπορεί να υπάρξει στην Κίνα ή σε άλλες «Ανατολικές» χώρες -η Λατινική Αμερική ή η Αφρική παρέμεναν ως τότε έξω από τα ενδιαφέροντα της ανάλυσης- ένα διακριτό και πλήρες δημοκρατικό στάδιο, που θα αποτελεί με κάποιον τρόπο έναν υποχρεωτικό ιστορικό πρόδρομο του δεύτερου σταδίου που θα είναι σοσιαλιστικό. Οι μόνες αυθεντικά επαναστατικές δυνάμεις είναι το προλεταριάτο και η αγροτιά και μόλις αυτές καταλάβουν την εξουσία, η δημοκρατική επανάσταση στην εξέλιξή της μετασχηματίζεται άμεσα σε σοσιαλιστική επανάσταση κι έτσι γίνεται διαρκής.

Από την άποψη μιας μεταφυσικής κι αφηρημένης λογικής, ίσως είναι εφικτό να διακρίνουμε δύο διακριτά στάδια, αλλά στην πραγματική λογική της επαναστατικής διαδικασίας αυτά θα συνδυαστούν οργανικά σε μια διαλεκτική σχέση. Όπως έγραψε ο Τρότσκι στον πρόλογο του βιβλίου του Harold Isaac για την Κίνα,

«Οι επαναστάσεις, όπως έχει ειπωθεί πάνω από μια φορά, έχουν μια δική τους λογική. Αλλά δεν πρόκειται για τη λογική του Αριστοτέλη, κι ακόμα λιγότερο για την πραγματιστική ημι-λογική της “κοινής λογικής”. Πρόκειται για την ανώτερη λειτουργία της σκέψης: τη λογική της εξέλιξης και των αντιφάσεων της, δηλαδή τη διαλεκτική».

Ο βασικός περιορισμός στην ανάλυση του Τρότσκι αφορά έναν «κοινωνιολογικό» κι όχι στρατηγικό χαρακτήρα: Η αντίληψη για την αγροτιά ως αποκλειστικά «υποστηρικτή» του επαναστατικού προλεταριάτου και ως τάξη «μικρο-ιδιοκτητών», της οποίας ο ορίζοντας δεν ξεπερνούσε τα δημοκρατικά αιτήματα. Για παράδειγμα δυσκολευόταν να αποδεχτεί ότι ο Κινεζικός Κόκκινος Στρατός αποτελούνταν στη μεγάλη του πλειοψηφία από αγρότες. Το λάθος του -όπως και των περισσότερων

Ρώσων και Ευρωπαίων μαρξιστών της εποχής- ήταν ότι υιοθέτησε χωρίς κριτική επανεξέταση την ανάλυση του Μαρξ (στην «18η Μπρυμαίρ») για την γαλλική αγροτιά ως μια εξατομικευμένη και μικροαστική τάξη και την εφάρμοσε σε αποικιακά ή ημι-αποικιακά έθνη, που έχουν πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, σε ένα από τα τελευταία του κείμενα («Τρεις αντιλήψεις της Ρωσικής επανάστασης», 1939), ισχυρίστηκε ότι η μαρξιστική εκτίμηση της αγροτιάς ως τάξης μη-σοσιαλιστικής δεν είχε ποτέ «απόλυτο κι αμετάβλητο» χαρακτήρα.

Η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης έχει επιβεβαιωθεί με διπλό τρόπο στη διάρκεια της ιστορίας του 20ού αιώνα. Αφενός, με τις καταστροφές που προέκυψαν με τη στρατηγική των σταδίων, από την τυφλή εφαρμογή του σταλινικού δόγματος της επανάστασης σε στάδια, και της συμμαχίας με την εθνική αστική τάξη, από τα Κομμουνιστικά Κόμματα στις εξαρτημένες χώρες -από την Ισπανία του 1936 ως την Ινδονησία του 1965 ή τη Χιλή του 1973.

Πρόβλεψη

Αφετέρου, επειδή αυτή η θεωρία, όπως είχε διαμορφωθεί από το 1906, μας επέτρεψε σε μεγάλο βαθμό να προβλέψουμε, να εξηγήσουμε και να φωτίσουμε τις επαναστάσεις του 20ού αιώνα, που στις περιφερειακές χώρες υπήρξαν όλες τους «διαρκείς». Αυτά που συνέβησαν στη Ρωσία, την Κίνα, τη Γιουγκοσλαβία, το Βιετνάμ ή την Κούβα ανταποκρίνονται σε γενικές γραμμές στην κεντρική ιδέα του Τρότσκι: Την δυνατότητα μιας συνδυασμένης κι αδιάκοπης επανάστασης -δημοκρατικής και σοσιαλιστικής- σε μια χώρα του περιφερειακού καπιταλισμού, εξαρτημένη ή αποικιοκρατούμενη. Το γεγονός ότι στο σύνολό τους οι ηγεσίες των επαναστατικών κινημάτων μετά τον Οκτώβρη του 1917 δεν αναγνώρισαν τον «διαρκή» χαρακτήρα τους (με κάποιες εξαιρέσεις, όπως ο Ερνέστο Τσε Γκεβάρα), ή το έπραξαν μόνο κατόπιν εορτής και χρησιμοποιώντας διαφορετική ορολογία, δεν ακυρώνει στο ελάχιστο αυτήν την ιστορικά υπαρκτή σχέση.

Η άλλη διάσταση της θεωρίας που έχει επιβεβαιωθεί -κυρίως με τον αρνητικό τρόπο- είναι η αντίληψη της Διαρκούς Επανάστασης σε αντιπαράθεση με το σταλινικό δόγμα του σοσιαλισμού σε μια μόνο χώρα. Η άποψη του Τρότσκι ότι ο σοσιαλισμός μπορεί να υπάρξει τελικά μόνο σε διεθνή κλίμακα, ότι μια επανάσταση σε περιφερειακή χώρα μπορεί μόνο να εκκινήσει τη μετάβαση προς το σοσιαλισμό, και ότι μια σοσιαλιστική κοινωνία που θα αξίζει το όνομά της δεν μπορεί να οικοδομηθεί μέσα στα εθνικά όρια μιας μόνο χώρας, έχει επιβεβαιωθεί από το άδοξο τέλος της Σοβιετικής Ένωσης το 1991. Ασφαλώς τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν όπως ήλπιζε -με μια αντιγραφειοκρατική πολιτική επανάσταση- αλλά η αποτυχία του σοβιετικού γραφειοκρατικού πειράματος δεν είναι αμελητέα επιβεβαίωση της βασικής του εκτίμησης.

Η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης δεν μας επιτρέπει μόνο να κατανοήσουμε τις μεγάλες κοινωνικές επαναστάσεις του 20ού αιώνα. Διατηρεί μια απροσδόκητη επικαιρότητα στην αυγή του 21ου. Γιατί;

Καταρχήν, επειδή στη μεγάλη πλειοψηφία των χωρών του περιφερειακού καπιταλισμού -είτε στη Μέση Ανατολή, στην Ασία, στην Αφρική ή στη Λατινική Αμερική- τα καθήκοντα μιας αυθεντικά δημοκρατικής επανάστασης δεν έχουν ακόμα εκπληρωθεί: ανάλογα με κάθε περίπτωση, ο εκδημοκρατισμός -και η εκκοσμίκευση!- του κράτους, η απελευθέρωση από τον έλεγχο του ιμπεριαλισμού, ο κοινωνικός αποκλεισμός της φτωχής πλειοψηφίας, ή η επίλυση του αγροτικού ζητήματος, παραμένουν στην επικαιρότητα. Η εξάρτηση έχει πάρει νέες μορφές, αλλά αυτές δεν είναι λιγότερο βάρβαρες και περιοριστικές από εκείνες του παρελθόντος: η δικτατορία του ΔΝΤ, της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου πάνω στις χρεωμένες χώρες -δηλαδή πρακτικά σε όλες τις χώρες του Νότου- μέσω των μηχανισμών των νεοφιλελεύθερων σχεδίων «προσαρμογής» και των δρακόντειων απαιτήσεων για την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι, με διάφορους τρόπους, η εξουσία που ασκούν αυτοί οι θεσμοί του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος -στην υπηρεσία των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων γενικά, και των ΗΠΑ ιδιαίτερα- πάνω στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή αυτών των χωρών είναι πιο άμεση, αυταρχική και πλήρης από εκείνη του παλιού νέο-αποικιακού συστήματος.

Συνθετότητα

Συνεπώς, η επανάσταση σε αυτές τις χώρες δεν μπορεί παρά να αφορά ένα σύνθετο και διαρθρωμένο συνδυασμό αυτών των δημοκρατικών αιτημάτων με την ανατροπή του καπιταλισμού. Σήμερα, όπως και χθες, οι επαναστατικοί μετασχηματισμοί που είναι στην επικαιρότητα των κοινωνιών στην περιφέρεια του συστήματος, δεν είναι πανομοιότυποι με αυτούς στις χώρες του κέντρου. Μια κοινωνική επανάσταση στην Ινδία δεν θα μπορούσε να είναι, από τη σκοπιά του προγράμματος, της στρατηγικής και των κινητήριων δυνάμεών της, μια αμιγώς «εργατική επανάσταση» όπως στην Αγγλία. Ο αποφασιστικός πολιτικός ρόλος -που σίγουρα δεν πρόβλεψε ο Τρότσκι!- που παίζουν σε πολλές χώρες σήμερα τα ιθαγενικά και αγροτικά κινήματα (ο EZLN στο Μεξικό, το βραζιλιάνικο MST, η CONAIE στο Εκουαδόρ) αποδεικνύει τη σημασία και τον κοινωνικά εκρηκτικό χαρακτήρα του αγροτικού ζητήματος, όπως και τον δεσμό του με την εθνική απελευθέρωση.

Για παράδειγμα, δεν μπορεί κανείς να φανταστεί μια κοινωνική επανάσταση στη Βραζιλία, η οποία δεν θα αναλάμβανε τον εκδημοκρατισμό του κράτους, την εθνική απελευθέρωση, τη ριζοσπαστική αγροτική μεταρρύθμιση, την αναζήτηση ενός δρόμου αυτόνομης οικονομικής ανάπτυξης, προσανατολισμένης στις κοινωνικές ανάγκες της πλειοψηφίας. Και αντίστροφα: μόνο μια κοινωνική -δηλαδή αντικαπιταλιστική- επανάσταση μπορεί να υλοποιήσει αυτό το δημοκρατικό πρόγραμμα, σε μια διαδικασία «αδιάκοπου» κοινωνικού μετασχηματισμού.

Στους αγώνες των χωρών του Νότου ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, ενάντια στους παγκόσμιους χρηματοπιστωτικούς θεσμούς, ενάντια στην

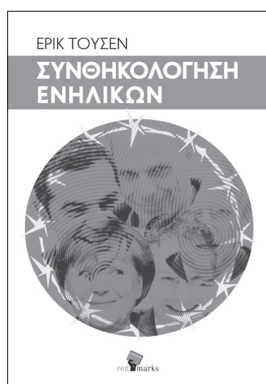
απανθρωπιά του συστήματος εξωτερικών χρεών, ενάντια στην επιβολή πολιτικών «προσαρμογής» από το ΔΝΤ με δραματικές κοινωνικές συνέπειες, το εθνικό ζήτημα ανακτά μια καυτή επικαιρότητα.

Αυταπάτες

Σε αυτό το υπόβαθρο, εντοπίζεται μια νέα άνθρωπη -με ή χωρίς την συμμετοχή κομμάτων σταλινικών καταβολών- αυταπατών εθνικιστικού τύπου, για τη δυνατότητα μιας «εθνικής (καπιταλιστικής) ανάπτυξης», μιας δραστήριας πολιτικής ενίσχυσης της εθνικής (καπιταλιστικής) βιομηχανίας, μιας στρατηγικής συμμαχίας με τον εθνικιστικό στρατό ή και έναν πλατύ συνασπισμό όλων των τάξεων που στηρίζουν έναν «ανεξάρτητο οικονομικό δρόμο», προσανατολισμένο στην εσωτερική αγορά. Η θεωρία της Διαρκούς Επανάστασης μας επιτρέπει -ενώ δίνουμε αποφασιστική σημασία στις προσδοκίες για εθνική απελευθέρωση και στην πάλη ενάντια στις νέες μορφές ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας- να ξεπεράσουμε αυτού του είδους τις αυταπάτες, διατηρώντας την κατανόηση του αδιάσπαστου μεταξύ των εθνικών δημοκρατικών και των σοσιαλιστικών αγώνων, σε ένα ενιαίο ιστορικό κίνημα.

Σε αρκετές χώρες του περιφερειακού καπιταλισμού -όπως στην πρώην ΕΣΣΔ και σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης- το εθνικό ζήτημα παίρνει επίσης μια νέα, πολύανησυχνητική, μορφή: αιματηρές εθνικές συγκρούσεις, δια-κοινοτικές, δια-θρησκευτικές διαμάχες που προωθούνται από αντιδραστικές, συχνά φασίζουσες δυνάμεις, είτε υποκινούνται από δυτικές μεγάλες δυνάμεις είτε όχι. Και σε αυτό το ζήτημα, μόνο μια σοσιαλιστική/διεθνιστική επανάσταση μπορεί να σπάσει το φαύλο κολασμένο κύκλο των δολοφονιών και των αντιποίνων, της αντεκδίκησης μεταξύ κοινοτήτων, προτείνοντας αυθεντικά δημοκρατικές ομόσπονδες ή συνομοσπονδες λύσεις, που εγγυώνται τα εθνικά δικαιώματα των μειονοτήτων και δημιουργούν τις συνθήκες για την ενότητα των εργατών όλων των εθνών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την νοτιοανατολική Ασία, τη Μέση Ανατολή και τα Βαλκάνια.

Για τον Τρότσκι, όποιες κι αν είναι οι βαθιές κοινωνικές αντιφάσεις των εξαρτημένων χωρών, η επανάσταση δεν είναι ποτέ «αναπόφευκτη», το «αναγκαστικό» προϊόν της κρίσης του καπιταλισμού ή της επιδείνωσης της φτώχειας. Το μόνο που μπορούμε να υποστηρίξουμε καθαρά είναι μια πρόβλεψη υπό όρους (ΣτΜ: «conditional proposition», όρος που στη διεθνή μαρξιστική συζήτηση περιγράφει το «αν δεν... τότε θα...»): όσο δεν συμβαίνει μια αυθεντική σοσιαλιστική/δημοκρατική επανάσταση -σε μια «διαρκή» διαδικασία-, είναι απίθανο να μπορέσουν οι χώρες του Νότου και τα έθνη του περιφερειακού καπιταλισμού να επιλύσουν τα «Βιβλικά» (η έκφραση ανήκει στον Ερνέστ Μαντέλ) προβλήματα που τις βασανίζουν: φτώχεια, δυστυχία, ανεργία, κραυγαλέες κοινωνικές ανισότητες, εθνικές διακρίσεις, έλλειψη νερού και ψωμιού, ιμπεριαλιστική επικυριαρχία, ολιγαρχικά καθεστώτα, μονοπώληση της γης από τους μεγαλογαιοκτήμονες.

Ερίκ Τουσέν
Συνθηκολόγηση Ενηλίκων

Red Marks, 2020. • 304 σελ. • €17,82

Του Μάικλ Ρόμπερτς

Μια κριτική παρουσίαση του βιβλίου του Ερίκ Τουσέν «Συνθηκολογήσεις ενηλίκων» που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Red Marks. Αναδημοσίευση από το μπλογκ του Μάικλ Ρόμπερτς (Αμερικάνου μαρξιστή οικονομολόγου), thenextrecession.wordpress.com. Μετάφραση: Στέλλα Μούσμουλα.

Συνθηκολογώντας με τους ενήλικες

Κατά τη διάρκεια της απαγόρευσης κυκλοφορίας λόγω πανδημίας, μπόρεσα να διαβάσω μια σειρά από καινούρια βιβλία για την οικονομία, κάποια από αυτά μαρξιστικά αλλά τα περισσότερα όχι. Φαίνεται ότι πολλοί κορυφαίοι οικονομολόγοι έχουν δημοσιεύσει καινούρια πράγματα τους τελευταίους δύο μήνες. Τις επόμενες εβδομάδες, θα αναρτήσω κριτικές για κάποια από αυτά.

Θα ξεκινήσω με το «*Sellouts in the Room*» [ο τίτλος της αγγλικής έκδοσης] του Ερίκ Τουσέν. Αρχικά δημοσιευμένο στα γαλλικά και στα ελληνικά το Μάρτιο του 2020 με τον τίτλο «*Capitulation entre Adultes*» [«Συνθηκολογήσεις Ενηλίκων»], το βιβλίο θα είναι διαθέσιμο στην αγγλική γλώσσα πριν από το τέλος του 2020. Ο Ερίκ Τουσέν μας μεταφέρει πίσω στα γεγονότα της ελληνικής κρίσης χρέους, όταν η Τρόικα (η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η ΕΚΤ και το ΔΝΤ) θέλησε να επιβάλει ένα αυστηρό πρόγραμμα λιτότητας στον ελληνικό λαό ως αντάλλαγμα για τα κεφάλαια «διάσωσης» για την κάλυψη υφιστάμενων χρεών που οφείλονταν από τις ελληνικές τράπεζες και την ελληνική κυβέρνηση σε ξένους δανειστές, καθώς η πίστωση των αγορών προς την Ελλάδα είχε στερέψει και η κυβέρνηση όδευε προς αδυναμία πληρωμών.

Στις αρχές του 2015, ο ελληνικός λαός εξέλεξε στην κυβέρνηση το αριστερό κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ. Ο ΣΥΡΙΖΑ δεσμεύτηκε να αντισταθεί στα μέτρα λιτότητας. Ο νέος πρωθυπουργός, Αλέξης Τσίπρας, διόρισε τον ήδη διάσημο προοδευτικό οικονομολόγο Γιάννη Βαρουφάκη ως υπουργό Οικονομικών, προκειμένου να διαπραγματευτεί μια συμφωνία με την Τρόικα. Όπως γνωρίζουμε πλέον, ο Βαρουφάκης δεν μπόρεσε να πείσει την Τρόικα και τις ηγεσίες της ΕΕ να εγκαταλείψουν τις απαιτήσεις τους για λιτότητα. Ο Τσίπρας κάλεσε τον ελληνικό λαό να αποφασίσει σε δημοψήφισμα αν θα αποδεχθεί τις απαιτήσεις της τρόικας. Παρά την θηριώδη εκστρατεία των καπιταλιστικών μέσων ενημέρωσης, τις τρομερές απειλές της Τρόικας και τον στραγγαλισμό της ελληνικής οικονομίας και των τραπεζών από την ΕΚΤ, ο ελληνικός λαός ψήφισε με πλειοψηφία πάνω από 60% την απόρριψη του σχεδίου της Τρόικας. Αλλά αμέσως μετά το δημοψήφισμα, ο Τσίπρας ενέδωσε στην Τρόικα και αποδέχτηκε τις απαιτήσεις της.

Ο Βαρουφάκης παραιτήθηκε από τη θέση του υπουργού Οικονομικών και αργότερα έγραψε έναν απολογισμό των διαπραγματεύσεών του με την Τρόικα, με τον τίτλο *«Adults in the Room»* (ΣτΜ: *«Ενήλικες στο δωμάτιο»*), στα ελληνικά κυκλοφόρησε ως *«Ανίκητοι Ηττημένοι»*). Ο Ερίκ Τουσέν βρισκόταν επίσης στην Ελλάδα εκείνη την εποχή. Συντόνιζε το έργο μιας επιτροπής ελέγχου για το χρέος (Στμ: Επιτροπή Αλήθειας για το Δημόσιο Ελληνικό Χρέος) που ιδρύθηκε από την πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων το 2015 για να εξετάσει τη φύση του χρέους που όφειλαν οι Έλληνες στο σινάφι των ευρωπαϊκών τραπεζών, των hedge funds και των άλλων κυβερνήσεων. Όπως γράφει ο ίδιος, *«Έζησα σχεδόν τρεις μήνες στην Αθήνα μεταξύ Φλεβάρη και Ιούλη 2015, και στο πλαίσιο της δουλειάς μου ως επιστημονικού συντονιστή του ελέγχου του Ελληνικού χρέους, είχα απευθείας επαφές με μια σειρά από μέλη της κυβέρνησης Τσίπρα»*.

Ο Τουσέν έγραψε τώρα μια εναλλακτική θεώρηση αυτών των γεγονότων από αυτή που εξιστόρησε ο Βαρουφάκης. Και αποτελεί μια συντριπτική κριτική της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ και της στρατηγικής και τακτικής που ακολούθησε ο Βαρουφάκης κατά τη διάρκεια του 2015.

Έχει σημασία τι συνέβη τότε; Ο Τουσέν πιστεύει ότι έχει, επειδή υπάρχουν σημαντικά διδάγματα τα οποία πρέπει να αντληθούν από την ελληνική κρίση χρέους. Η επικρατούσα αντίληψη είναι ότι ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είχε άλλη εναλλακτική λύση από την υποταγή στην Τρόικα, γιατί διαφορετικά οι ελληνικές τράπεζες θα είχαν καταρρεύσει, η οικονομία θα είχε κάνει βουτιά στην άβυσσο και η Ελλάδα θα είχε πεταχτεί έξω από την Ευρωπαϊκή Ένωση για να τα βγάλει πέρα μόνη της. Για παράδειγμα, ο Πολ Μείσον, Βρετανός αριστερός παρουσιαστής και συγγραφέας, έγραψε το 2017 ότι *«εξακολουθώ να πιστεύω ότι ο Τσίπρας είχε δίκιο να υποχωρήσει απέναντι στο τελεσίγραφο της ΕΕ και ότι ευθύνεται ο Βαρουφάκης για τον τρόπο που σχεδίασε τη στρατηγική της “θεωρίας παιγνίων”»*.

Ο Τουσέν αρνείται αυτήν την αφήγηση του ΤΙΝΑ (*«Δεν Υπάρχει Εναλλακτική»*), υποστηρίζοντας ότι υπήρχε μια εναλλακτική στρατηγική που θα μπορούσε να είχε ακολουθήσει ο ΣΥΡΙΖΑ και επισημαίνει ιδιαιτέρως ότι ο Βαρουφάκης δεν

την αναγνώρισε ή υιοθέτησε ως υπουργός Οικονομικών. Κατά την άποψη του Τουσέν, ο Βαρουφάκης είχε ως αφετηρία την εκτίμηση ότι έπρεπε να πείσει τους τρωϊκανούς να ενεργήσουν ως «ενήλικες» και να εργαστεί για να τους πείσει να επιτευχθεί ένας λογικός συμβιβασμός. Από την αρχή ο Βαρουφάκης υπέβαλε εξαιρετικά μετριοπαθείς αντιπροτάσεις στα μέτρα λιτότητας της Τρόικας:

«Ο Βαρουφάκης διαβεβαίωσε τους ομολόγους του ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν θα ζητούσε μείωση του χρέους και ποτέ δεν αμφισβήτησε τη νομιμοποίηση ή τη νομιμότητα του χρέους του οποίου η αποπληρωμή απαιτούνταν από την Ελλάδα».

Ο Τουσέν λέει ότι ο Βαρουφάκης δεν προέβαλε ποτέ το δικαίωμα και την αποφασιστικότητα της ελληνικής κυβέρνησης να διενεργήσει έλεγχο των χρεών της Ελλάδας.

Επιπλέον, ο Βαρουφάκης όχι μόνο είπε ότι η κυβέρνηση που εκπροσωπούσε δεν επρόκειτο να αμφισβητήσει τις ιδιωτικοποιήσεις που είχαν πραγματοποιηθεί από το 2010, αλλά άφησε και ανοιχτή την πιθανότητα για περαιτέρω ιδιωτικοποιήσεις. Πράγματι, ο Βαρουφάκης επανέλαβε ξανά και ξανά στις ευρωπαϊκές ηγεσίες ότι το 70% των προβλεπόμενων μέτρων του Μνημονίου ήταν αποδεκτά. Ενώ ο Βαρουφάκης συζητούσε με αυτούς τους «ενήλικες στην αίθουσα», η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ συνέχιζε να αποπληρώνει χρέη αρκετών δισεκατομμυρίων ευρώ μεταξύ Φεβρουαρίου και 30 Ιουνίου 2015, ενώ η Τρόικα δεν έδωσε ούτε ένα ευρώ. Τα δημόσια ταμεία συνέχισαν να αδειάζουν, κυρίως προς όφελος του ΔΝΤ.

Ο Βαρουφάκης και ο στενός κύκλος γύρω από τον Τσίπρα, φτάνοντας σε συμφωνία με την Τρόικα στα τέλη Φεβρουαρίου 2015 για παράταση του δεύτερου Μνημονίου, δεν επέδειξαν ποτέ ίχνος αποφασιστικότητας να αναλάβουν δράση εάν οι πιστωτές αρνούνταν να κάνουν παραχωρήσεις. Και αυτό καταδίκασε την ελληνική κυβέρνηση να αντιμετωπίζεται με περιφρόνηση.

Το σημαντικότερο, λέει ο Τουσέν, είναι ότι οι υπουργοί της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ δεν βρήκαν το χρόνο να βγουν έξω και να βρεθούν με τον ελληνικό λαό, να μιλήσουν σε συγκεντρώσεις όπου εκπροσωπούνταν ο πληθυσμός. Δεν ταξίδεψαν σε όλη τη χώρα για να συναντηθούν και να μιλήσουν με ψηφοφόρους και να εξηγήσουν τι συνέβαινε κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων ή τα μέτρα που η κυβέρνηση ήθελε να λάβει για να καταπολεμήσει την ανθρωπιστική κρίση και να επανεκκινήσει την οικονομία της χώρας. Απέτυχαν πλήρως στο να απευθύνουν έκκληση προς τους εργαζόμενους στην Ευρώπη και αλλού για υποστήριξη. Αντίθετα, ο Βαρουφάκης και οι άλλοι Έλληνες υπουργοί πήραν μέρος στη διεξαγωγή «μυστικής διπλωματίας» μέσα σε δωμάτια, ενθαρρύνοντας έτσι την Τρόικα να «επιμεινεί στη χρήση των χειρότερων μορφών εκβιασμού».

Το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015 ήταν η κατάληξη αυτών των διαπραγματεύσεων. Προφανώς ο Τσίπρας περίμενε ότι ο ελληνικός λαός θα υπέκυπτε στην πίεση των ΜΜΕ και την απειλή οικονομικής καταστροφής και αποβολής

από την ΕΕ, και θα αποδεχόταν τις απαιτήσεις της Τρόικας. Αλλά δεν συνέβη έτσι. Ο Τουσέν λέει ότι το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν μια τέλεια ευκαιρία για να κινητοποιηθεί ο ελληνικός λαός, να απορρίψει τον εκβιασμό της Τρόικας, να αρνηθεί τα τελεσίγραφα της και να απαντήσει με αναστολή πληρωμών του χρέους εν αναμονή των αποτελεσμάτων του ελέγχου του. Η κυβέρνηση θα έπρεπε να είχε ανακοινώσει την εθνικοποίηση των τραπεζών και να επιβάλει ελέγχους για να σταματήσει την δραπετεύση κεφαλαίων και να αναλάβει τον έλεγχο του συστήματος πληρωμών.

Όπως επισημαίνει ο Τουσέν:

«Όταν ένας συνασπισμός ή ένα κόμμα της Αριστεράς αναλαμβάνει την κυβέρνηση, δεν αναλαμβάνει την πραγματική εξουσία. Η οικονομική εξουσία (που προκύπτει από την ιδιοκτησία και τον έλεγχο των χρηματοοικονομικών και βιομηχανικών ομίλων, των μεγάλων ιδιωτικών μέσων μαζικής ενημέρωσης, του μαζικού λιανικού εμπορίου κ.λπ.) παραμένει στα χέρια της καπιταλιστικής τάξης, του πλουσιότερου 1% του πληθυσμού. Αυτή η καπιταλιστική τάξη ελέγχει το κράτος, τα δικαστήρια και την αστυνομία, τα υπουργεία οικονομίας και οικονομικών, την κεντρική τράπεζα, τα μεγάλα όργανα λήψης αποφάσεων».

Αυτό το αγνόησε ή το αρνήθηκε η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, συμπεριλαμβανομένου και του ροκ-σταρ υπουργού Οικονομικών της. Είχαν ως αφετηρία την εκτίμηση ότι οι εκπρόσωποι του κεφαλαίου στην Τρόικα θα μπορούσαν να πεισθούν να φανούν λογικοί, να ενεργήσουν ως ενήλικες. Η ταξική φύση αυτής της μάχης αποκρύφτηκε. Όπως λέει ο Τουσέν:

«Στην πραγματικότητα, μια σημαντική στρατηγική επιλογή της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ –που οδήγησε στην κατρακύλα της– ήταν η συνεχής αποφυγή της σύγκρουσης με την ελληνική καπιταλιστική τάξη. Δεν ήταν απλά ότι ο ΣΥΡΙΖΑ και η κυβέρνηση δεν επεδίωκαν τη λαϊκή κινητοποίηση ενάντια στην ελληνική αστική τάξη, η οποία ήταν σε μεγάλο βαθμό προσκολλημένη στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές της ΕΕ. Η κυβέρνηση επεδίωξε ανοιχτά μια πολιτική συμφιλίωσης μαζί της».

Ο Τουσέν προτείνει μια εναλλακτική στρατηγική στο βιβλίο του. Η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ

«έπρεπε να είχε ακολουθήσει αποφασιστικά το δρόμο της ανυπακοής στις ευρωπαϊκές συνθήκες και της άρνησης να υποταχθεί στις εντολές των δανειστών. Ταυτόχρονα, θα έπρεπε να είχε επιτεθεί στους Έλληνες καπιταλιστές, κάνοντάς τους να πληρώσουν φόρους και πρόστιμα, ειδικά στους κλάδους της ναυτιλίας, των χρηματοοικονομικών, των μέσων μαζικής ενημέρωσης και του μαζικού λιανικού εμπορίου. Ήταν επίσης σημαντικό να υποχρεωθεί να πληρώσει φόρους η Ορθόδοξη Εκκλησία, ο μεγαλύτερος ιδιοκτήτης γης στη χώρα. Ως μέσα επιβολής

αυτών των πολιτικών, η κυβέρνηση θα έπρεπε να ενθαρρύνει την ανάπτυξη διαδικασιών αυτο-οργάνωσης σε υπαρκτά συλλογικά εγχειρήματα σε διάφορους τομείς (για παράδειγμα, αυτοδιαχειριζόμενα κοινωνικά ιατρεία για την αντιμετώπιση της κοινωνικής και ανθρωπιστικής κρίσης ή ενώσεις που εργάζονται για τη σίτιση των πλέον ενάλωτων ανθρώπων».

Αυτό μας φέρνει στο ζήτημα της συμμετοχής της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μέχρι τη στιγμή του δημοψηφίσματος, εκτός από το Κομμουνιστικό Κόμμα, κανένα κόμμα δεν υποστήριζε την έξοδο από την ΕΕ ως λύση απέναντι στην κρίση. Η πλειοψηφία των Ελλήνων δεν την είχε υποστηρίξει. Μετά τη συνθηκολόγηση του ΣΥΡΙΖΑ, η κομματική ηγεσία διασπάστηκε και εκείνοι που αντιτάχθηκαν στη συνθηκολόγηση πήραν θέση υπέρ του Grexit (με εξαίρεση τον Βαρουφάκη) ως βασική πολιτική πρόταση και λύση. Στις εκλογές που ακολούθησαν, αυτές οι δυνάμεις απέτυχαν να εισέλθουν στο κοινοβούλιο και η κυβέρνηση Τσίπρα επανέκαμψε άθικτη.

Στο βιβλίο του, ο Τουσέν θεωρεί ότι η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ έπρεπε να είχε επιλέξει να ενεργοποιήσει το άρθρο 50 του Συντάγματος της ΕΕ ως μέθοδο εξόδου από αυτή. Αυτό είναι το άρθρο που χρησιμοποίησε αργότερα η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου για να επιτύχει την έξοδό του μετά το δημοψήφισμα για αποχώρηση το 2016. Ο Τουσέν θεωρεί ότι η χρήση αυτού του εργαλείου θα είχε δώσει στην Ελλάδα δύο χρόνια για να ανταλλάσσει επιχειρήματα με την ΕΕ πάνω στη διαδικασία της εξόδου, ενώ παράλληλα θα αρνούσαν να συνεχίσει να πληρώνει το χρέος κ.λπ. Δεν είμαι τόσο σίγουρος ότι αυτή θα ήταν μια καλή τακτική. Όπως επισημαίνει ο Τουσέν, κανένα κράτος-μέλος της ΕΕ δεν μπορεί να αποβληθεί και σε κάθε περίπτωση υπάρχουν λίγες κυρώσεις τις οποίες η ΕΕ θα μπορούσε να επιβάλει στην Ελληνική κυβέρνηση –πέρα από το να μπλοκάρουν την πίστωση από την ΕΚΤ, κάτι που έκαναν ήδη έτσι κι αλλιώς. Υποβάλλοντας αίτηση για υπαγωγή στο άρθρο 50, ο ΣΥΡΙΖΑ θα έλεγε στον ελληνικό λαό ότι η κυβέρνηση είχε ως στόχο την εκούσια αποχώρηση από την ΕΕ (κάτι που η πλειονότητα των Ελλήνων δεν ήθελε). Επιπλέον, θα χάριζε στις ηγεσίες της ΕΕ έναν εύκολο τρόπο να ξεφορτωθούν την Ελλάδα, κάτι που –όπως ισχυρίζεται ο Βαρουφάκης στην αφήγησή του– έβλεπε θετικά ο Γερμανός υπουργός Οικονομικών Σόιμπλε.

Στην αρθρογραφία μου κατά τη διάρκεια της ελληνικής κρίσης, υποστήριξα ότι η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ έπρεπε να είχε αρνηθεί την πληρωμή του χρέους. Ότι έπρεπε να είχε πάρει τον έλεγχο των τραπεζών και των μεγάλων ελληνικών επιχειρήσεων, να είχε κινητοποιήσει το λαό για να καταλάβει τους χώρους εργασίας και να εφαρμόσει τον εργατικό έλεγχο. Ότι όφειλε να είχε μπλοκάρει την μεταφορά (στο εξωτερικό) κεφαλαίων των πλουσίων και των εταιρειών. Και να είχε κάνει έκκληση προς το εργατικό κίνημα της Ευρώπης για υποστήριξη ενάντια στις πολιτικές των κυβερνήσεών τους. Ας άφηνε τις κυβερνήσεις αυτές να προσπαθήσουν να πετάξουν έξω την Ελλάδα. Αλλά να μην τους χάριζε το συνταγματικό όπλο για να πράξουν κάτι τέτοιο.

Η κύρια έμφαση στο βιβλίο του Τουσέν δίνεται στο ρόλο του Βαρουφάκη, όχι λόγω κάποιας προσωπικής έχθρας, αλλά επειδή αυτός ο «ανορθόδοξος μαρξιστής», όπως ο ίδιος ο Βαρουφάκης αυτοαποκαλείται, ήταν στο επίκεντρο των γεγονότων και στη συνέχεια έγραψε τον προσωπικό του απολογισμό για το τι συνέβη, ο οποίος έγινε best seller. Ο Βαρουφάκης έπειτα ίδρυσε ένα πανευρωπαϊκό πολιτικό κόμμα, το DIEM 25, και τελικά επανεξελέγη βουλευτής στο ελληνικό κοινοβούλιο στις πρόσφατες εκλογές του 2019, οι οποίες οδήγησαν στην ανάκτηση της εξουσίας από το συντηρητικό κόμμα.

Γιατί ο Βαρουφάκης ως υπουργός Οικονομικών υιοθέτησε από την αρχή τη στρατηγική του να προσπαθήσει να πείσει τους ηγέτες της Τρόικας να φανούν λογικοί, αντί να κινητοποιήσει τον ελληνικό λαό να αγωνιστεί ενάντια στις απαιτήσεις της Τρόικας; Η απάντηση, νομίζω, έγκειται στην άποψη του Βαρουφάκη σχετικά με την δυνατότητα του σοσιαλισμού. Πριν διοριστεί υπουργός Οικονομικών από τον Τσίπρα, δεν ήταν μέλος του ΣΥΡΙΖΑ, ήταν ακαδημαϊκός. Έγραφε τότε:

«Βλέπετε, σε τελική ανάλυση δεν είναι περιβάλλον αυτό για ριζοσπαστική σοσιαλιστική πολιτική. Αντίθετα, είναι το ιστορικό καθήκον της Αριστεράς, σε αυτήν τη συγκεκριμένη συγκυρία, να σταθεροποιήσει τον καπιταλισμό, να σώσει τον ευρωπαϊκό καπιταλισμό από τον εαυτό του και από τους ανόητους διαχειριστές της αναπόφευκτης κρίσης της Ευρωζώνης».

Είχε γράψει μαζί με τον σοσιαλδημοκράτη ακαδημαϊκό Στιούαρτ Χόλαντ και τον στενό συνεργάτη και φίλο του, μετακείμενιο Τζέιμς Γκάλμπρεϊθ την επονομαζόμενη «Μετριοπαθή Πρόταση για την Επίλυση της Κρίσης του Ευρώ», στην οποία ο Βαρουφάκης έλεγε με περηφάνια ότι «δεν υπάρχει ίχνος μαρξισμού».

Αυτός ο «ανορθόδοξος μαρξιστής» θεώρησε καθήκον του ως Έλληνας υπουργός Οικονομικών «να σώσει τον ευρωπαϊκό καπιταλισμό από τον εαυτό του» ώστε να «ελαχιστοποιηθεί το περιττό ανθρώπινο κόστος αυτής της κρίσης, οι αμέτρητες ζωές των οποίων οι προοπτικές θα συντριβούν κι άλλο χωρίς κανένα όφελος για τις μελλοντικές γενιές των Ευρωπαίων». Προφανώς, για τον Βαρουφάκη, ο σοσιαλισμός δεν μπορεί να το κάνει αυτό γιατί «απλά εμείς δεν είμαστε έτοιμοι να καλύψουμε το χαώδες κενό που θα αφήσει ένας καταρρέοντας ευρωπαϊκός καπιταλισμός, με ένα λειτουργικό σοσιαλιστικό σύστημα». Λέγοντας «εμείς», αναφερόταν στους εργαζόμενους, αλλά στην πράξη εννοούσε τον εαυτό του.

Ο Βαρουφάκης προχώρησε ακόμα περισσότερο. Βλέπετε,

«Μια μαρξιστική ανάλυση τόσο του ευρωπαϊκού καπιταλισμού όσο και της τρέχουσας κατάστασης της Αριστεράς μας υποχρεώνει να εργαστούμε για έναν ευρύ συνασπισμό, ακόμη και με δεξιούς, σκοπός του οποίου θα έπρεπε να είναι η επίλυση της κρίσης της Ευρωζώνης και η σταθεροποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης... Είναι ειρωνεία της τύχης, ότι όσοι απεχθανόμαστε την Ευρωζώνη έχουμε ηθική υποχρέωση να τη σώσουμε!».

Έτσι, διεξήγαγε εκστρατεία για τη Μετριοπαθή Πρότασή του για την Ευρώπη με «ανθρώπους σαν τους δημοσιογράφους του *Bloomberg* και των *New York Times*, τους βουλευτές που ανήκαν στη παράταξη των Τόρηδων, τους χρηματοοικονομικούς συμβούλους που ανησυχούσαν για την επισφαλή κατάσταση της Ευρώπης».

Στη «Συνθηκολόγηση Ενηλίκων», ο Ερίκ Τουσέν αποκαλύπτει με καυστικό τρόπο αυτήν την εσφαλμένη προσέγγιση του «ανορθόδοξου μαρξιστή». Με πολλούς τρόπους είναι μια επώδυνη ανάγνωση, καθώς ο Τουσέν αφηγείται κεφάλαιο προς κεφάλαιο την θλιβερή πρόοδο του Βαρουφάκη ή την έλλειψη αυτής. Σε μια πρόσφατη συνέντευξη, ο Βαρουφάκης είπε:

«Τι θα είχα κάνει διαφορετικά με τις πληροφορίες που είχα τότε; Νομίζω ότι θα έπρεπε να είμαι πολύ λιγότερο συμβιβαστικός απέναντι στην τρόικα. Θα έπρεπε να ήμουν πολύ πιο σκληρός. Δεν θα έπρεπε να έχω επιδιώξει μια ενδιάμεση συμφωνία. Θα έπρεπε να τους δώσω τελεσίγραφο: “αναδιάρθρωση του χρέους, ή βγαίνουμε σήμερα από το ευρώ”».

Δυστυχώς, ποτέ δεν βγαίνει ιδιαίτερο όφελος από εκ των υστερών διαπιστώσεις, εκτός από το να αποφύγει κανείς τα ίδια λάθη όταν παρουσιαστεί μια άλλη ευκαιρία. Το βιβλίο του Τουσέν είναι ένας οδηγός γι’ αυτό. Εν τω μεταξύ, ο ελληνικός λαός είναι τώρα αντιμέτωπος με έναν ακόμη κύκλο λιτότητας και ύφεσης μετά την κρίση του κοροναϊού, που έρχεται σε συνέχεια των τρομερών χρόνων πριν και μετά τη συνθηκολόγηση του 2015. Η πρόβλεψη του ΔΝΤ για το 2020 είναι ότι το ελληνικό εθνικό εισόδημα θα επιστρέψει στο επίπεδο που βρισκόταν πριν από 25 χρόνια!

Θέσεις 152

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ / ΚΡΙΤΙΚΗ / ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΛΗΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Περιεχόμενα Κράτος, κρίση, κινήματα. Νέο τοπίο κοινωνικών ανταγωνισμών; / Ομολογίες ιού και χρηματιστικού κεφαλαίου / Άλτουσερ, Σπινόζα και επανάσταση στη φιλοσοφία. Μια συνέντευξη με τον Γουώρεν Μόνταγκ / Για τον Μακιαβέλλι και τις μαρξιστικές αναγνώσεις του / Νόζομς: Μορφή κράτους έκτακτης ανάγκης ή (και) ναζιστική βιοεξουσία; / Η πολιτική ταυτότητα της εκκλησιαστικής διοίκησης / Μια δι' αναρχικής επί της προσόψεως της εισήγηση στη μαρξιστική οικονομική θεωρία, Μέρος 5^ο

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2020

Θέσεις, Τεύχος 152, περίοδος: Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2020

Στα κοινωνικά και ιδεολογικά αποτελέσματα της πανδημίας αναφέρεται και η μελέτη του Μάριου Εμμανουηλίδη που ακολουθεί: Άνθρωποι-ζώα, κράτη και μηχανές που έρχονται από έξω. Ομολογίες ιού και χρηματιστικού κεφαλαίου. Ο συγγραφέας προσεγγίζει την πανδημία μέσα από δύο οπτικές. Αφενός ως «πολεμική μηχανή που απειλεί τους κρατικούς μηχανισμούς» και αφετέρου ως «παραδειγματικό συμβάν της έμβιας διαδικασίας με την οποία σχηματίζεται το (ανθρώπινο) μέσα ως μια διεργασία του έξω (ίος)».

Στη συνέχεια δημοσιεύονται δύο κείμενα που διερευνούν όψεις της μαρξιστικής φιλοσοφικής και πολιτικοθεωρητικής παράδοσης: Η συνέντευξη του Γουώρεν Μόνταγκ από τον Γιώργο Σουβήλη: Άλτουσερ, Σπινόζα και επανάσταση στη φιλοσοφία και η μελέτη του Γιάννη Μαραμαθά, Για τον Μακιαβέλλι και τις μαρξιστικές αναγνώσεις του. Ο Ηγεμόνας, το σύμπαν της επίφασης και η μοναξιά της αληπούς.

Έπονται το άρθρο του Πάνου Ραμαντάνη, Ναζισμός: μορφή κράτους εκτάκτου ανάγκης ή/και ναζιστική βιοεξουσία; το οποίο εξετάζει κριτικά τις προσεγγίσεις του Νίκου Πουλιαντζά και του Μισέλ Φουκώ στο ναζιστικό φαινόμενο, και η ανάλυση του Δημήτρη Αρκάδα, «Εν δεξιά του Θεού»: η πολιτική ταυτότητα της εκκλησιαστικής διοίκησης μέσα από τις εγκυκλίους της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Η ύλη του τεύχους ολοκληρώνεται με το 5ο και τελευταίο μέρος της κριτικής του Γιώργου Σταμάτη (Μια δι' αναρχικής επί της προσόψεως της εισήγηση στη μαρξιστική οικονομική θεωρία), προς την Εισαγωγή που συνέγραψε ο Bertram Schefold στον 3ο τόμο του Κεφαλαίου της MEGA (Συνολική Έκδοση [των έργων] Μαρξ-Ενγκελς).

Πληροφορίες: ΕΚΔΟΣΕΙΣ νήσος, Σαρρή 14, 10553 Αθήνα. Τηλ. / FAX 3250058,
e-mail: nissos92@otenet.gr (www.theseis.com)

Σε αυτό το τεύχος... των θέσεων η Συντακτική Επιτροπή, Κράτος, κρίση, κινήματα. Νέο τοπίο κοινωνικών ανταγωνισμών; προσεγγίζει τα κοινωνικά και πολιτικά αποτελέσματα που προέκυψαν από τα μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας, όπως αυτά έγιναν φανερά κατ' αρχάς από τις κινητοποιήσεις που ξέσπασαν στις ΗΠΑ μετά τη δολοφονία του Αφροαμερικανού George Floyd. Οι κινητοποιήσεις αυτές και οι εκδηλώσεις αλληλεγγύης που τις ακολούθησαν σε όλο τον κόσμο, αποτελούν συμπτώματα της ιδιαίτερης σημερινής ιστορικής στιγμής, και λόγω του εύρους και της έντασής τους κατάφεραν να νομιμοποιήσουν ορισμένες από τις απαιτήσεις τους. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι με άδηλο το βάθος και τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και της εργασιακής επισφάλειας που προκάλεσαν τα μέτρα καραντίνας, με άδηλη τη διάρκεια της πανδημίας και ορατή την πιθανότητα νέων μέτρων περιορισμού, η συνέχιση της συναίνεσης προς τις ασκούμενες πολιτικές και τις δομές εξουσίας μοιάζει επίσης άδηλη.

Μαρξιστική Σκέψη, τόμος 30 Φεβρουάριος-Ιούλιος 2020

υψηλό προσδόκιμο ζωής), τη διεθνιστική βοήθεια στις χώρες του Τρίτου Κόσμου και την προστασία του περιβάλλοντος ως τα κοινωνικά δικαιώματα και τον πολιτισμό. Ταυτόχρονα, παρουσιάζονται τα σοβαρά προβλήματα της χώρας όπως η αναιμική οικονομική πρόοδος και οι ελλείψεις (στα οποία σημαντικό ρόλο παίζει το αμερικάνικο εμπάργκο), η χαμηλή παραγωγικότητα και οι γραφειοκρατικές στρεβλώσεις του κρατικού τομέα, η αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων στα πρόσφατα χρόνια, λόγω του ανοίγματος στην αγορά που υποχρεώθηκε από τις περιστάσεις να υιοθετήσει η κουβανική κυβέρνηση.

Οι περισσότεροι παρατηρητές συμφωνούν ότι η Κούβα βρίσκεται σήμερα σε ένα ιστορικό σταυροδρόμι, με μεγάλες δυνατότητες αλλά και σοβαρούς κινδύνους. Θα μπορέσει η επανάσταση του Φιντέλ και του Τσε να ανταποκριθεί και σε αυτή τη νέα πρόκληση; Σε μια τέτοια στιγμή η παρουσίαση της κατάστασης όπως πραγματικά είναι μπορεί να συνεισφέρει όχι μόνο στο να γνωρίσουμε καλύτερα τη σύγχρονη Κούβα αλλά και να κατανοήσουμε τους όρους για μια θετική συνέχεια του έργου της επανάστασης.

Ο τόμος περιλαμβάνει ως προσφορά την μπροσούρα του Χρήστου Κεφαλή Σχέδιο για ένα Κομμουνιστικό Μανιφέστο της Εποχής μας.

Πληροφορίες: Εκδόσεις Τόπος, Πλαπούτα 2 και Καλλιδρομίου, info@motibo.com, τηλ. 210 8222835, βιβλιοπωλείο τηλ. 210 3221580.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΥΒΑ

Με ένα αφιέρωμα στη σύγχρονη Κούβα κυκλοφορεί ο νέος τόμος 30 της Μαρξιστικής Σκέψης. Αποτελεί συνέχεια του αφιερώματος στον προηγούμενο τόμο 28, το οποίο είχε ως θέμα την ιστορία της κουβανικής επανάστασης.

Το αφιέρωμα χωρίζεται σε δυο μέρη, ένα με μικρά, ενημερωτικού χαρακτήρα κείμενα και ένα με πιο εκτενείς αναλύσεις πλευρών της κουβανικής κοινωνίας.

Ο σκοπός της έκδοσης είναι να προσφέρει στο κοινό μια σφαιρική εικόνα των επιτεύξεων της σοσιαλιστικής Κούβας, που εκτείνονται σε μια ποικιλία πεδίων: από την παιδεία και την υγεία (καθολική μόρφωση και